

ZIN

Studia informacyjne
Information studies

VOL. 53 2014 NO. 2(104)
ISSN 0324-8194

INSTYTUT INFORMACJI NAUKOWEJ
I STUDIÓW BIBLIOLOGICZNYCH

Uniwersytet
Warszawski

STOWARZYSZENIE
BIBLIOTEKARZY
POLSKICH

REDAKCJA | EDITORS

Redaktor naczelny | Editor in Chief: Barbara Sosińska-Kalata
Redaktor tematyczny, z-ca redaktora naczelnego | Co-editor in Chief: Marcin Roszkowski
Sekretarz redakcji | Secretary: Monika Halasz-Cysarz
Redaktor językowy – język polski | Philological editor (Polish): Zuzanna Wiorogórska
Redaktor językowy – język angielski | Philological editor (English): Agnieszka Kasprzyk
Redaktor statystyczny | Statistical editor: Anna Grzecznowska
Redaktor techniczny i korekta | Technical editor and proofreading: Anna Lis

RADA REDAKCYJNA	EDITORIAL BOARD	RADA KONSULTACYJNA	CONSULTING BOARD
Wiesław Babik (<i>Uniwersytet Jagielloński</i>)		Hanna Batorowska, UP	
Peter A. Bruck (<i>Research Studio, Austria</i>)		Sabina Cisek, UJ	
Laurence Favier (<i>Université Lille 3, France</i>)		Piotr Gawrysiak, PW	
Birger Hjørland (<i>University of Copenhagen, Denmark</i>)		Ewa Głowacka, UMK	
Michèle Hudon (<i>University of Montreal, Canada</i>)		Małgorzata Góralska, UW	
Bruno Jacobfeuerborn (<i>Deutsche Telecom, Germany</i>)		Mirosław Górny, UAM	
Tibor Koltay (<i>Szent István University, Hungary</i>)		Elżbieta Gondek, UŚ	
Kazimierz Krzysztofek (<i>Wyższa Szkoła Psychologii Społecznej</i>)		Artur Jazdon, UAM	
Dariusz Kuźmina (Przewodniczący Chair) (<i>Uniwersytet Warszawski</i>)		Małgorzata Kisilowska, UW	
Elena Maceviciute (<i>University of Borås, Sweden</i>)		Katarzyna Materska, UW	
Krystyna Matusiak (<i>University of Denver, USA</i>)		Marek Nahotko, UJ	
Mieczysław Muraszewicz (<i>Politechnika Warszawska</i>)		Piotr Nowak, UAM	
Widad Mustafa El Hadi (<i>Université Lille 3, France</i>)		Zbigniew Osiński, UMCS	
David Nicholas (<i>CIBER, UK; Northumbria University, UK; University of Tennessee, USA</i>)		Diana Pietruch-Reizes, UJ	
Henryk Rybiński (<i>Politechnika Warszawska</i>)		Maria Próchnicka, UJ	
Barbara Stefaniak (em., <i>Uniwersytet Śląski</i>)		Arkadiusz Pulikowski, UŚ	
Elżbieta Stefańczyk (<i>SBP</i>)		Remigiusz Sapa, UJ	
Tomasz Szapiro (<i>Szkoła Główna Handlowa w Warszawie</i>)		Jadwiga Sadowska, UwB	
Joseph T. Tennis (<i>University of Washington, USA</i>)		Marta Skalska-Zlat, UW	
Jadwiga Woźniak-Kasperek (<i>Uniwersytet Warszawski</i>)		Stanisław Skórka, UP	
Elżbieta B. Zybert (<i>Uniwersytet Warszawski</i>)		Marzena Świgoń, UWM	
		Jacek Tomaszczyk, UŚ	

Dofinansowano ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Wersja papierowa jest wersją pierwotną czasopisma.
Zawartość czasopisma jest indeksowana w CEJSH, CSA, LISTA,
Knowledge Organization Literature, PBN, PBB.

The paper version is the original version of the journal.
The content of the journal is indexed in CEJSH, CSA, LISTA,
Knowledge Organization Literature, PBN, PBB.

Pełne teksty roczników 1962-2010 dostępne są w Archiwum Cyfrowym SBP:
www.sbp.pl/archiwumcyfrowe oraz w Bibliologicznej Bibliotece Cyfrowej: www.bbc.uw.edu.pl/dlibra

ZAGADNIENIA INFORMACJI NAUKOWEJ

Studia informacyjne

ISSUES IN INFORMATION SCIENCE

Information Studies

VOL. 53 2014 NO. 2(104)
ISSN 0324-8194

INSTYTUT INFORMACJI NAUKOWEJ
I STUDIÓW BIBLIOLOGICZNYCH

**Uniwersytet
Warszawski**

**STOWARZYSZENIE
BIBLIOTEKARZY
POLSKICH**

Warszawa 2014

ISSUES IN INFORMATION SCIENCE – INFORMATION STUDIES

The core purpose of this journal is to provide a forum for the dissemination of scientific papers and research results in the field of information science and other disciplines which analyze social and technological aspects of various information-related activities performed by contemporary communities. Moreover, the journal is to disseminate critical reviews and summaries of new publications in the field of information science and reports from important conferences discussing contemporary information problems.

In addition to that, after fifty years *Issues in Information Science* (ZIN) becomes bilingual to reach foreign readers – papers are available either in Polish or English.

The reconstructed journal is published with slightly extended title *Issues in Information Science – Information Studies* (ZIN – *Information Studies*) – the subtitle emphasizes the interdisciplinary nature of its subject profile covering a broad spectrum of issues studied by various academic disciplines and professional activity domains related to access to resources of recorded information and knowledge and the use of these resources by contemporary man and society. Other subjects to be covered by ZIN involve: 1) theoretical ponderings on the practice of information-related activities performed by various communities, 2) the results of research on the conditions influencing those activities and ways of improving methods and tools employed for the activities in question, 3) the methodology of information science research, information science history and education concerning the information science. The subject profile of semiannual ZIN – *Information Studies* covers, among else, the issues of:

- information science in relation to library science, archival science, museology and other disciplines researching preservation and access to scientific and cultural heritage
- information and knowledge management
- traditional and online scholarly communication
- information and knowledge organization
- metadata theory and practice
- Web 2.0
- Semantic Web
- information architecture
- information websites usability
- digital humanities
- human-computer interaction
- natural language processing
- information retrieval
- use of information and behavior of the information users
- social response to modern information technologies
- digital humanities
- information and digital skills
- information policy
- information ethics.

ZIN – *Information Studies* is addressed to: 1) information science teachers and lecturers, researchers and students, 2) practitioners of information-related activities who analyze methods and tools used to implement those activities in various domains and organizational environments, 3) politicians and donors related to information activities in various domains. The journal content may also be of some interest to teachers, students and researchers in other disciplines of science which deal with various aspects of information existence and use in the contemporary world.

ZIN – *Information Studies* is included in 'B' list of journals scored by Polish Ministry of Science and Higher Education and indexed by: Central European Journal in Social Sciences and Humanities (CEJSH), Cambridge Scientific Abstracts (CSA), Library and Information Science and Technology Abstracts (LISTA), Polish Bibliography of Book Studies (PBB).

ZAGADNIENIA INFORMACJI NAUKOWEJ – STUDIA INFORMACYJNE

Głównym celem niniejszego czasopisma jest zapewnienie forum dla rozpowszechniania artykułów naukowych i wyników badań z zakresu nauki o informacji (informatologii) oraz innych dyscyplin, w których podejmowane są analizy społecznych i technologicznych aspektów działalności informacyjnej prowadzonej w różnych sferach współczesnego życia społecznego. Czasopismo służyć ma również rozpowszechnianiu krytycznych recenzji i omówień publikacji z tego zakresu oraz problemowych sprawozdań z ważnych konferencji poświęconych współczesnym problemom informacyjnym.

W minionym pięćdziesięcioleciu *Zagadnienia Informacji Naukowej* (ZIN) były czasopismem publikującym teksty wyłącznie po polsku, a zatem adresowanym tylko do czytelnika polskiego.

W nowej formie czasopismo adresowane jest zarówno do czytelnika polskiego jak i zagranicznego, publikujemy artykuły zarówno w języku polskim jak i angielskim. Obecnie czasopismo ukazuje się pod rozszerzonym tytułem: ZIN – *Studia Informacyjne*. Dodany podtytuł podkreśla interdyscyplinarny charakter jego profilu tematycznego, który obejmuje szeroki zakres problemów podejmowanych przez dyscypliny akademickie i dziedziny działalności zawodowej związane z zapewnianiem dostępu do utrwalonych zasobów informacji i wiedzy oraz ich wykorzystywaniem przez współczesnego człowieka i współczesne społeczeństwo. Czasopismo publikuje też artykuły prezentujące teoretyczną refleksję o praktycznej działalności informacyjnej prowadzonej w różnych dziedzinach i obszarach życia społecznego, a także wyniki badań służących poznaniu różnych uwarunkowań tej działalności oraz doskonaleniu jej metod i narzędzi. Na łamach ZIN publikowane są także artykuły poświęcone metodologii badań informatologicznych, historii nauki o informacji oraz edukacji w zakresie nauki o informacji. Profil tematyczny półrocznika ZIN – *Studia Informacyjne* obejmuje m.in. problematykę:

- nauki o informacji w powiązaniu z bibliotekoznawstwem, archiwistyką, muzeologią innymi dyscyplinami zajmującymi się problematyką zachowania i zapewnienia dostępu do dziedzictwa nauki i kultury
- zarządzania informacją i wiedzą
- komunikacji naukowej i cyfrowej komunikacji naukowej
- organizacji informacji i wiedzy
- teorii i praktyki metadanych
- zagadnień Web 2.0
- zagadnień Sieci Semantycznej
- architektury informacji
- projektowania użytecznych serwisów informacyjnych
- humanistyki cyfrowej
- interakcji człowiek – komputer
- przetwarzania języka naturalnego
- wyszukiwania informacji
- wykorzystywania informacji i zachowań informacyjnych użytkowników
- społecznej recepcji nowoczesnych technologii informacyjnych
- kompetencji informacyjnych i cyfrowych
- polityki informacyjnej
- etyki informacyjnej.

Zagadnienia Informacji Naukowej – Studia Informacyjne adresowane są do wykładowców, badaczy i studentów nauki o informacji, a także praktyków działalności informacyjnej, krytycznie analizujących metody i narzędzia jej realizacji w różnych środowiskach dziedzinowych i organizacyjnych oraz polityków i donatorów działalności informacyjnej w różnych dziedzinach. Lektura czasopisma może też zainteresować wykładowców, studentów i badaczy innych dyscyplin, które zajmują się równymi aspektami funkcjonowania informacji we współczesnym świecie.

Zagadnienia Informacji Naukowej znajdują się na liście B czasopism punktowanych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Czasopismo jest indeksowane w bazach: Central European Journal in Social Sciences and Humanities (CEJSH), Cambridge Scientific Abstracts (CSA), Library and Information Science and Technology Abstracts (LISTA), Polska Bibliografia Bibliologiczna (PBB).

Spis treści | Contents

ROZPRAWY. BADANIA. MATERIAŁY | THESES. RESEARCH. MATERIALS

Mieczysław Muraszkiwicz, Jan Szmidt, Krzysztof Zaremba <i>SYNAT i $\Omega\Psi^R$ – ku ekosystemowi wsparcia informacyjnego nauki i uczelni polskich</i> [SYNAT i $\Omega\Psi^R$ – Towards an Information Support Ecosystem for Polish Science and Higher Education Institutions]	7
Tibor Koltay <i>Information Science in the Mirror of the Digital Humanities: Some Epistemological Observations</i> [Nauka o informacji w zwierciadle humanistyki cyfrowej: kilka uwag epistemologicznych]	23
Tomasz Kulisiewicz <i>On Contradictions in the Assessment of Information and Their Impact on E-government Services</i> [O sprzecznościach w ocenie informacji oraz ich wpływie na usługi i platformy związane z e-państwem i e-zdrowiem]	32
Zbigniew Osiński <i>Europejskie czasopisma historyczne w bazach Scopus i Web of Science w kontekście oceny dorobku naukowego historyków w Polsce</i> [European Historical Journals in Scopus and Web of Science Databases in the Context of the Evaluation of Polish Historians' Achievements]	47
Stanisław Skórka <i>Facety na nowo odkryte. Integrowanie systemów nawigacji i organizacji informacji</i> [Facets Rediscovered. Integration of Navigation and Information Organization Systems]	92
Ewa Dobrogowska-Schlebusch, Barbara Niedźwiedzka <i>Narzędzie Ewaluacji Serwisów Internetowych o Zdrowiu – wstępna faza konstrukcji oraz charakterystyka trudności metodologicznych związanych z tworzeniem instrumentu do oceny jakości internetowych zasobów informacji o tematyce zdrowotnej</i> [Evaluation Tool for Health Information Websites – a Pilot Study and Characteristics of Methodological Difficulties Associated with the Development of a Tool for the Quality Assessment of Health Information Websites]	110

Marzena Świgoń <i>Potencjał kariery studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa oraz pokrewnych specjalności. Wyniki badań z lat 2010–2011 [Self-Perceived Employability of Polish Students of Library and Information Science Majors and Specializations. Results of the Study Conducted in the Years 2010–2011]</i>	135
Anna Kamińska <i>Wykorzystanie źródeł i narzędzi elektronicznych przez polskich studentów kierunków humanistycznych [Electronic Resources and Tools Used by Polish Students of Humanities]</i>	149

RECENZJE I OMÓWIENIA | REVIEWS

<i>Luciano Floridi: The Ethics of Information [Etyka Informacji]. Oxford 2013</i> (Monika Halasz-Cysarz)	164
<i>Wśród zagranicznych książek [Foreign Publications] (Jacek Wojciechowski)</i>	169
<i>Przegląd polskich nowości wydawniczych [New Polish Publications] (Anna Stanis)</i> ..	176

KRONIKA | CHRONICLE

<i>„Biblioteka, książka, informacja i Internet 2014” (Lublin, 16–17 października 2014 r.) [„Libraries, Books, Information and Internet 2014” (Lublin, October 16–17, 2014)] (Agnieszka Bajor)</i>	180
<i>„Europejska konferencja edukacji informacyjnej” (Dubrownik, Chorwacja, 20–23 października 2014 r.) [European Conference on Information Literacy (Dubrovnik, Croatia, October 22–23, 2014)] (Ewa Rozkosz, Zuzanna Wiorogórska)</i> ...	183

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW GUIDELINES FOR AUTHORS	188
--	-----

SYNAT i $\Omega\Psi^R$ – ku ekosystemowi wsparcia informacyjnego nauki i uczelni polskich

Mieczysław Muraszkiewicz

Instytut Informatyki

Jan Szmidt

Instytut Mikro- i Optoelektroniki

Krzysztof Zaremba

Instytut Radioelektroniki

Wydział Elektroniki i Technik Informacyjnych

Politechnika Warszawska

Abstrakt

Cel/teza: Celem artykułu jest przedstawienie głównych rezultatów zadania badawczego SYNAT (System Nauki i Techniki), które zrealizowano w ramach grantu Narodowego Centrum Badań i Rozwoju (nr SP/I/1/77065/10), pt. *Utworzenie uniwersalnej, otwartej, repozytoryjnej platformy hostingowej i komunikacyjnej dla sieciowych zasobów wiedzy dla nauki, edukacji i otwartego społeczeństwa wiedzy*, a w szczególności zaprezentowanie systemu zarządzania bazą wiedzy naukowej $\Omega\Psi^R$ (Omega-Psir), przeznaczonego dla uczelni i placówek badawczych. SYNAT może stanowić punkt wyjścia do utworzenia ekosystemu wsparcia informacyjnego nauki i edukacji w Polsce.

Koncepcja/metody badań: Metodę realizacji zadania badawczego SYNAT oparto na prowadzeniu prac równolegle w dwóch wątkach, którymi były: (a) badania naukowe m.in. nad strukturalnymi i semantycznymi zagadnieniami reprezentacji informacji i wiedzy (w postaci tekstowej i multimedialnej), nad nowymi algorytmami semantycznego pozyskiwania, wyszukiwania, odkrywania, analizy i przetwarzania wiedzy, nad algorytmami semantycznego przetwarzania języka naturalnego, ze szczególnym naciskiem na metody eksploracji tekstów w języku polskim, nad modelami komunikacji naukowej w środowiskach otwartych oraz nad ochroną i bezpieczeństwem otwartych systemów informacyjnych dla nauki, oraz (b) budowa prototypowych sieciowych, otwartych platform informacyjnych o wysokim poziomie niezawodności, skalowalności i bezpieczeństwa oraz interoperacyjności z podobnymi platformami zagranicznymi. Zadaniem tych platform jest dostarczenie użytkownikom usług informacyjnych (funkcji i aplikacji) wspierających działalność naukowo-badawczą i edukacyjną oraz zapewnienie skutecznej i przyjaznej komunikacji oraz dostępu do posiadanych zasobów wiedzy i usług, i ponadto – dostępu do innych systemów krajowych i zagranicznych z możliwością wymiany informacji w różnych formatach.

Wyniki i wnioski: Prace w ramach zadania SYNAT doprowadziły do zdefiniowania potrzeb w zakresie usług, metod, procedur i narzędzi niezbędnych do informacyjnego wspierania badań naukowych i edukacji. Do niedawna oczekiwania badaczy w stosunku do systemów informacyjnych były stosunkowo proste, głównie o charakterze bibliograficznym. Obecnie pracownicy naukowci spodziewają się także dokumentów źródłowych, pomocy w formułowaniu kwereń i heurystyk, wstępnej analizy zebranych danych i informacji, informacji bibliometrycznej, możliwości repozytoryjnego umieszczania własnych prac, informacji faktograficznej o trendach badawczych i przemysłowych oraz o trendach społecznych, a także danych o projektach, zespołach i placówkach badawczych oraz o możliwościach finansowania badań zarówno ze środków publicznych, jak i prywatnych. Nawet więcej – oczekuje się, że systemy informacyjne oferując wspomniane funkcje pokażą również relacje

występujące pomiędzy różnymi rodzajami informacji, lub używając innej terminologii – staną się ekosystemami wsparcia informacyjnego zmieniając jakościowo sposób korzystania z informacji w badaniach. SYNAT, a zwłaszcza dwa jego najważniejsze komponenty, tj. portal INFONA i system $\Omega\Psi^R$ wychodzą naprzeciw tym oczekiwaniom.

Oryginalność/wartość poznawcza: Wyniki naukowe (metody, algorytmy i architektury systemów), platformy oraz systemy informatyczne i informacyjne, które są rezultatem realizacji zadania SYNAT mają charakter innowacyjny, kładąc nacisk na semantyczne, sieciowe i spersonalizowane podejście do problemów integracji usług informacyjnych dla nauki i edukacji, tworząc solidną podstawę do dalszych prac nad budową ekosystemu informacyjnego dla nauki i edukacji polskiej.

Słowa kluczowe

Ekosystem informacyjny. Informacja dla nauki. Komunikacja naukowa. Portal INFONA. SYNAT. System $\Omega\Psi^R$.

Otrzymany: 22.10.2014. Poprawiony: 04.11.2014. Zaakceptowany: 12.11.2014.

1. Wstęp

Uzasadnione skądinąd przekonanie, że ważnym kluczem do rozwiązywania istotnych problemów gospodarczych, finansowych i społecznych dzisiejszego świata są innowacje nieuchronnie prowadzi do wniosku, że znaczenie nauki w funkcjonowaniu krajów i społeczeństw, choć już obecnie jest i tak ogromne, musi wzrosnąć. Nauka bowiem, a zwłaszcza prace badawczo-rozwojowe realizowane w sojuszu z przemysłem, nowoczesną administracją i sektorem obronnym są naturalnym polem, na którym iskra kreatywności innowatora zamienia się w innowacyjny płomień. Wydaje się jednak, że ekstensywne sposoby rozwoju nauki przez dalsze inwestycje i rozbudowę infrastruktury badawczej i edukacyjnej oraz zwiększanie już dziś bardzo licznej grupy badaczy i pracowników naukowych, stają się coraz mniej efektywne lub wręcz zawodzą. Pozostaje więc poszukiwanie innych metod zwiększenia wydajności wysiłków badawczych i wspierania innowacyjności.

Stawiamy tezę, która stanowi podstawę tego artykułu, że przyspieszenie prowadzące do zwiększenia wydajności badań oraz podniesienia ich jakości, a zatem do istotnego wspierania innowacyjności, można osiągnąć przez poprawę istniejących i wprowadzenie nowych form komunikacji naukowej. To właśnie w tym obszarze upatrujemy szczególnie duże szanse na rozwój środowisk naukowych i badań.

Nie wdając się tutaj w subtelne rozważania definicyjne i komparatystyczne przez *komunikację naukową* rozumiemy w gruncie rzeczy wszystkie procesy komunikacyjne, które mają miejsce w związku z praktyką naukowo-badawczą i obejmują nie tylko badaczy, pracowników naukowych i studentów, ale także decydentów sfery zarządczej na szczeblu projektów, uczelni, ośrodków badawczych, laboratoriów, czy agend administracji samorządowej lub rządowej, które są odpowiedzialne za kształtowanie i realizację polityki naukowej. Przedmiotami komunikacji są publikacje, raporty, zbiory danych eksperymentalnych, narzędzia programistyczne, dane faktograficzne, w tym bibliometryczne i scjentometryczne o placówkach naukowych, o projektach, o badaczach, ale także blogi naukowe, podręczniki, materiały i czynności popularyzatorskie i promocyjne itp. W tym miejscu nie podejmujemy tematu dotyczącego trybów dostępności artefaktów i usług w ramach komunikacji naukowej, a więc ich całkowitej lub częściowej komercjalizacji

lub tej czy innej formy dostępu. Pewne komentarze w tej sprawie pojawią się dopiero w dalszych częściach artykułu.

Uczeni, pracownicy nauki są bodaj tą grupą społeczną, która najpełniej realizuje zasadę, że im więcej wiemy, tym więcej jeszcze chcemy wiedzieć, im lepiej rozumiemy przyrodę ożywioną i nieożywioną, tym silniejsze jest nasze pragnienie poznania i zrozumienia tego, co jeszcze pozostaje nieznane, co jest poza zasięgiem naszej sprawdzonej wiedzy. Stałym zatem elementem w pracy badawczej, niezależnie od wyznawanego paradygmatu naukowego i szkoły naukowej, jest ciągle poszukiwanie i korzystanie z informacji. Spostrzeżenie to dotyczy także nauczania, które na wyższym poziomie często splata się z prowadzeniem projektów badawczych, do których pracownicy naukowci-mistrzowie włączają swoich studentów, czyniąc nauczanie procesem realnego kontaktu z rzeczywistością i oddziaływania na nią, a nie tylko ćwiczeniem intelektualnym pozbawionym empirycznej substancji.

Rzut oka na historię nauki pozwala od razu spostrzec, że zmianom w sposobie uprawiania nauki, a także w zakresie badań naukowych zwykle towarzyszyły zmiany w technikach pozyskiwania informacji naukowej, jej przechowywania i udostępniania. Ostatnie dekady przyniosły w tym względzie, głównie za sprawą technik informacyjnych i komunikacyjnych istotne przemiany, zwłaszcza w związku z powszechnym zastosowaniem komputerów wyposażonych w ogromne pamięci oraz wszechobecnego Internetu tworzącego bezkresne uniwersum informacyjne, dostępne także z szerokiej gamy urządzeń mobilnych. Zmieniły się także oczekiwania badaczy w stosunku do systemów informacyjnych wykorzystywanych jako pomoc w badaniach. Do niedawna były to przede wszystkim proste systemy, głównie o charakterze bibliograficznym, dużo rzadziej systemy informacji faktograficznej. Dziś pracownicy naukowci spodziewają się także dokumentów źródłowych, pomocy w formułowaniu kwerend i heurystyk, wstępnej analizy zebranych danych i informacji, informacji bibliometrycznej, możliwości repozytoryjnego umieszczania własnych prac, informacji faktograficznej o trendach badawczych i przemysłowych oraz o trendach społecznych, a także danych o projektach, zespołach i placówkach badawczych oraz o możliwościach finansowania badań zarówno ze środków publicznych, jak i prywatnych. Nawet więcej – oczekuje się, że systemy informacyjne oferując wspomniane funkcje pokażą również relacje występujące pomiędzy różnymi rodzajami informacji, lub używając innej terminologii – staną się ekosystemami wsparcia informacyjnego zmieniając jakościowo sposób korzystania z informacji w badaniach. W 2010 r. podjęto w Polsce prace wstępne nad budową takiego ekosystemu, co było przedmiotem zadania badawczego SYNAT (www.synat.pl). Realizacja tego zadania przyniosła konkretne rezultaty. Artykuł ten prezentuje główne wyniki uzyskane podczas realizacji zadania SYNAT, a w szczególności portal INFONA oraz system zarządzania bazą wiedzy naukowej $\Omega\Psi^R$ przeznaczony dla uczelni i placówek badawczych, a także sygnalizuje zagadnienia dotyczące dalszych prac nad ekosystemem informacyjnym dla nauki polskiej.

Odnotujmy, że systemami informacyjnymi, które gromadzą dane i informacje o produkcji naukowej oraz o jej twórcach i instytucjach naukowych są zainteresowani nie tylko badacze, nauczyciele akademicki i studenci, ale również decydenci w uczelniach, ośrodkach badawczych i laboratoriach oraz urzędnicy odpowiedzialni za sprawy dotyczące nauki w administracji samorządowej i państwowej. Informacje te, głównie o charakterze faktograficznym, służą między innymi do kształtowania polityki naukowej, oceny działalności badaczy i jednostek naukowych, rangowania, monitoringu, wspierania procesów

decyzyjnych związanych z finansowaniem badań i placówek badawczych, do wspierania międzynarodowej współpracy naukowej, do zarządzania wymianą studentów itp. Dobrym przykładem takiego systemu informacyjnego jest POL-on, który jest

zintegrowanym systemem informacji o szkolnictwie wyższym, który wspiera pracę Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, a także Głównego Urzędu Statystycznego czy Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów. Jego istotnym zadaniem jest stworzenie globalnej bazy danych o jednostkach naukowych, wyższych uczelniach i nauce polskiej (POL-on, b.d.).

W tym artykule chcemy uniknąć terminologicznego sporu na temat tego, czy poruszamy się w obszarze *informacji naukowej* (ang. *scientific information*), czy *nauki o informacji* (ang. *information science*). Terminy te są niekiedy używane wymiennie, choć nie są synonimami. Informacje, definicje i dyskusje na ten temat można znaleźć m.in. w pracach (Sosińska-Kalata, 2013; Stock & Stock, 2013). Tutaj proponujemy wprowadzenie do codziennego słownika terminu *informacja dla nauki*, który w naszym przekonaniu najtrafniej oddaje charakter i zakres obszaru naszych zainteresowań związanych ze wsparciem informacyjnym dla nauki. Wydobywa on z długiej listy zagadnień to, co w problematyce dotyczącej informacji dla środowiska naukowego i edukacyjnego jest najważniejsze oraz obejmuje metody współdziałania i relacje występujące pomiędzy twórcami informacji, depozytariuszami zasobów informacyjnych i pośredników w łańcuchu ich udostępniania oraz finalnymi użytkownikami informacji, którzy notabene są często także twórcami, a jednocześnie zawiera w sobie wszelkie metody i działania typu „meta”, czyli na przykład takie, które są przedmiotem bibliometrii i scjentometrii, a więc przydatne do zarządzania nauką.

2. SYNAT

Pozytywne skutki transformacji ustrojowej z 1989 r. dla rozwoju społecznego i gospodarczego kraju stały się również udziałem nauki polskiej. Jednak rozwój nauki ujawnił także jej bariery wzrostu. Jedną z nich była niska efektywność systemu informacji dla nauki. Istotnym krokiem w stronę modernizacji i poprawienia sprawności tego systemu było przyznanie w 2010 r. przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju grantu nr SP/I/1/77065/10 na wykonanie zadania badawczego pt. *Utworzenie uniwersalnej, otwartej, repozytoryjnej platformy hostingowej i komunikacyjnej dla sieciowych zasobów wiedzy dla nauki, edukacji i otwartego społeczeństwa wiedzy*. Zadanie to, nazywane także SYNAT (System Nauki i Techniki), było realizowane w okresie od 16 sierpnia 2010 do 16 sierpnia 2013 r., z przedłużeniem do 24 czerwca 2014 r. przez konsorcjum 16 czołowych, krajowych jednostek naukowych i badawczych pod kierownictwem Interdyscyplinarnego Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego i Politechniki Warszawskiej¹.

Zasadniczym celem zadania badawczego SYNAT było utworzenie zintegrowanej infrastruktury sieciowych zasobów informacji/wiedzy dla nauki w Polsce oraz

¹ Przedsięwzięcie było realizowane w dwóch równoległych, współdziałających częściach. Liderem całego zadania badawczego SYNAT i części pierwszej, obejmującej m.in. system INFONA był prof. Marek Niezgódka, dyrektor Interdyscyplinarnego Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego, zaś liderem części drugiej, obejmującej m.in. systemu WYR, był prof. Henryk Rybiński, dyrektor Instytutu Informatyki na Wydziale Elektroniki i Technik Informacyjnych Politechniki Warszawskiej.

zidentyfikowanie, zaprojektowanie i prototypowa implementacja usług komunikacji naukowej i wsparcia informacyjnego środowisk naukowych i edukacyjnych. Osiągnięciu tego celu miały służyć:

- a. badania naukowe m.in. nad strukturalnymi i semantycznymi zagadnieniami reprezentacji informacji i wiedzy (w postaci tekstowej i multimedialnej), nad nowymi algorytmami semantycznego pozyskiwania, wyszukiwania, odkrywania, analizy i przetwarzania wiedzy, nad algorytmami semantycznego przetwarzania języka naturalnego, ze szczególnym naciskiem na metody eksploracji tekstów w języku polskim, nad modelami komunikacji naukowej w środowiskach otwartych oraz nad ochroną i bezpieczeństwem otwartych systemów informacyjnych dla nauki,
- b. budowa prototypowych sieciowych, otwartych platform informatycznych (w postaci nowego oprogramowania) o wysokim poziomie niezawodności, skalowalności i bezpieczeństwa oraz interoperacyjności z podobnymi platformami zagranicznymi. Zadaniem tych platform jest dostarczenie użytkownikom usług informacyjnych (funkcji i aplikacji) wspierających działalność naukowo-badawczą i edukacyjną oraz zapewnienie skutecznej i przyjaznej komunikacji oraz dostępu do posiadanych zasobów wiedzy i usług, i ponadto – dostępu do innych systemów krajowych i zagranicznych z możliwością wymiany informacji w różnych formatach.

W warstwie praktycznej najważniejszymi wynikami prac jest utworzenie materialnych fundamentów pod rozwój ekosystemu informacyjnego opartego na koncepcji SYNAT, którymi są:

- portal INFONA (<https://www.infona.pl/>), zbudowany przez Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego UW (ICM UW), wykorzystujący zaawansowane rozwiązania informatyczne. Integruje i umożliwia on dostęp do różnorodnych polskich i zagranicznych, otwartych i licencjonowanych zasobów naukowych oraz do repozytoriów dziedzinowych i instytucjonalnych uczelni i instytucji naukowych. Obszary wiedzy pokrywane przez portal to: nauki matematyczno-przyrodnicze, nauki inżynierskie i techniczne, nauki medyczne i nauki o zdrowiu, nauki rolnicze, nauki społeczne i nauki humanistyczne. Zasoby publikacyjne i inne faktograficzne dane naukowe gromadzone przez portal INFONA zasilają system POL-on administrowany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Obecnie trwa integracja szeregu polskich baz bibliograficznych z zasobami portalu, w tym Agro, BazTech, BazEkon, CEJSH i BazHum. Zawarto także umowy na pozyskanie metadanych z ponad 1000 czasopism, z czego umowy z ponad 300 tytułami obejmują także materiały pełnotekstowe,
- system zarządzania bazą wiedzy naukowej dla placówek naukowych i naukowo-dydaktycznych $\Omega\Psi^R$ stworzony przez Wydział Elektroniki i Technik Informacyjnych Politechniki Warszawskiej. Opis tego systemu znajduje się w następnym rozdziale niniejszego artykułu,
- stworzenie infrastruktury informatycznej pozwalającej włączyć zasoby informacyjne zgromadzone w ramach Federacji Bibliotek Cyfrowych pod auspicjami PCSS do powstającego krajowego ekosystemu informacyjnego.

Odnotujmy, że SYNAT, u którego podstaw leży pojęcia sieciowości, otwartości danych i informacji oraz otwartej nauki, znakomicie wpisuje się w politykę i działania *Agendy Cyfrowej 2020* Komisji Europejskiej (Horizon 2020, 2012), a zatem m.in. i z tego powodu

powinien stać się pomostem i łącznikiem do zagranicznych i międzynarodowych systemów informacyjnych oraz środowisk badawczych i edukacyjnych.

3. System zarządzania bazą wiedzy $\Omega\Psi^R$

Jednym z wniosków fazy analitycznej projektowania systemów w ramach zadania SYNAT było to, że cyfrowe repozytoria uczelniane, nawet jeśli są przyjazne w użyciu i sprawnie zarządzane, nie cieszą się takim zainteresowaniem pracowników naukowych i dydaktycznych, które kadra zarządcza mogłaby uznać za satysfakcjonujące. Są dwie zasadnicze przyczyny tego faktu, a mianowicie: po pierwsze – zamieszczenie artykułu czy książki w lokalnym repozytorium nie daje autorowi takiej ich ekspozycji w kraju i na świecie, jak umieszczenie na platformach globalnych w rodzaju ResearchGate.net czy Academia.edu, i po drugie – repozytoria te mają zwykle ograniczone możliwości analityczne i skromne mechanizmy kojarzące różne aspekty działalności naukowej, np. w celu zidentyfikowania zbioru badaczy zainteresowanych daną tematyką, łączenia ich z projektami, czy łączenia wyszukanych publikacji z profilami badaczy i projektami i/lub konferencjami, w których brali udział. Niedostatki analityczne znacznej części istniejących repozytoriów wydziałowych, czy uczelnianych zniechęcają także menedżerów nauki do traktowania ich jako jedno z głównych narzędzi zarządczych w ich codziennej pracy.

Wymienione spostrzeżenia i wnioski sprawiły, że w ramach zadania badawczego SYNAT podjęto prace nad systemem zarządzania bazą wiedzy naukowej dla jednostek naukowych i naukowo-dydaktycznych, takich jak uczelnie, wydziały uczelni czy instytuty, a nie nad klasycznym repozytorium cyfrowym prac naukowych. System ten nazwano $\Omega\Psi^R$ (Omega-Psir). Główne prace nad budową i rozwojem systemu były i są nadal prowadzone na Wydziale Elektroniki i Technik Informacyjnych Politechniki Warszawskiej przy ścisłej współpracy z jej Biblioteką Główną². Fundamentalnym założeniem projektowym systemu $\Omega\Psi^R$ było to, że od strony funkcjonalnej i architektury będzie spełniał postulaty podejścia „otwartej nauki”³, a od strony technicznej jego baza wiedzy będzie siecią semantyczną różnych klas obiektów charakterystycznych dla działalności naukowej (np. publikacje, doktoraty, magisteria, projekty, konferencje) i zarządzania działaniami naukowymi (np. pracownicy naukowcy, granty, konkursy). System zatem jest wszechstronną bazą wiedzy naukowej i zarządczej, którą wytwarza jednostka (uczelnia, wydział, instytut). Cechą szczególną tego zasobu wiedzy jest wzajemne, semantyczne powiązanie występujących w nim klas obiektów, co sprawia, że informacyjne nawigowanie w systemie i wyszukiwanie informacji oraz jej szerokiego kontekstu jest ergonomiczne i znacznie efektywniejsze niż w systemach tradycyjnych.

Architektura funkcjonalna systemu $\Omega\Psi^R$ wsparta jest na dwóch filarach, którymi są: (i) baza wiedzy placówki naukowo-dydaktycznej lub naukowej oraz (ii) moduł analityczno-zarządczy. Funkcje i aplikacje związane z pierwszym filarem wspierają przede wszystkim

² Pracami projektowymi, budową i rozwojem systemu $\Omega\Psi^R$ kieruje wspomniany wyżej prof. Henryk Rybiński we współpracy w zakresie bibliotekoznawstwa z mgr Jolantą Stępnia, dyrektorem Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej.

³ Czytelnikom zainteresowanym problematyką otwartej nauki w Polsce i na świecie rekomendujemy portal CEON. Otwarta Nauka, <http://otwartanauka.pl/przewodnik-po-otwartej-nauce/5-otwarta-nauka/>

pracowników naukowych, dydaktyków i studentów, zaś aplikacje drugiego filara służą menedżerom i decydentom, którzy biorą udział w procesach decyzyjnych i/lub zarządzają placówką. Oto jak zorganizowane są funkcje systemu $\Omega\Psi^R$:

Repozytorium stanowi rdzeń systemu, archiwizuje w wersji cyfrowej pełne teksty materiałów dokumentujących prace prowadzone w placówce, w tym: monografie, artykuły z czasopism, rozdziały z książek i raporty, zbiory danych eksperymentalnych, a także teksty utworów stanowiących podstawę do nadawania stopni i tytułów naukowych.

Ludzie to ta część bazy wiedzy, gdzie znajdują się bogate informacyjnie profile pracowników naukowych i/lub dydaktyków placówki. W tej części systemu można wyszukiwać osoby lub zespoły pracowników według cech formalnych (np. nazwisko, stanowisko, wydział) oraz według charakterystyki dziedzinowej. Odnotujemy, że charakterystyki dziedzinowe pracowników, a w konsekwencji całej placówki, wykazują monotoniczny przyrost informacji, co wynika przede wszystkim z tego, że dane takie jak materiały publikacyjne, wypromowane doktoraty, prowadzone prace dyplomowe, czy prowadzone projekty są wprowadzane do bazy wiedzy na bieżąco, zwykle w miejscu (np. instytucie) ich powstania. W systemie rejestrowane i aktualizowane są informacje o dorobku naukowym pracowników, doktorantów i studentów. Dane gromadzone są w zakresie zgodnym z obowiązującymi wymaganiami formalnymi odnośnie do oceny pracowników i jednostek naukowych i naukowo-dydaktycznych.

Projekty badawcze, rozwojowe i wdrożeniowe prowadzone przez jednostkę są rejestrowane w bazie wiedzy systemu. W miarę postępu prac projektowych baza jest na bieżąco aktualizowana, co pozwala śledzić postępy prac oraz zaangażowanie pracowników jednostki w realizację zadań projektowych.

Nowe technologie to ta część bazy, gdzie znajdują się opisy nowych technologii powstałych w placówce. Jest ona istotnym elementem wszelkich działań merytorycznych i zarządczych związanych z innowacyjnością, czyli tym aspektem działania placówki, który zyskuje na coraz większym znaczeniu.

Czasopisma i serie są tą składową bazy wiedzy, gdzie znajdują się listy tytułów czasopism wymienionych w wykazie opublikowanym przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz tytuły czasopism, w których zostały już opublikowane prace pracowników i studentów placówki. Ta część systemu ma głównie służyć jako pomoc przy wyborze tytułu czasopisma do opublikowania artykułu.

Konferencje, w tej części systemu znajduje się lista konferencji skompilowana z serwisem Web of Science oraz konferencji spoza tej listy, w których uczestniczyli pracownicy i studenci jednostki. Lista ta jest swego rodzaju przewodnikiem do wyszukiwania konferencji ze wskazanej dziedziny.

Statystyki są generowane jako raporty, które tworzone są na podstawie danych zgromadzonych w bazie wiedzy. Ta część systemu jest w trakcie implementacji.

Narzędzia stanowią zestaw odsyłaczy (linków) do serwisów ułatwiających archiwizowanie i organizowanie źródeł informacji przez tworzenie różnego rodzaju zestawień (np. spisów bibliograficznych), wyszukiwanie i śledzenie cytowań oraz wyliczanie statystyk dotyczących liczby publikacji i cytowań. Na liście tej znajdują się Zotero, Publish or Perish, Scopus, Google Scholar i Microsoft Academic Search.

Przedstawioną wyżej listę funkcji (patrz także Rys. 1) uzupełnijmy tytułem ilustracji kilkoma przykładami działań, które można wykonać w ramach systemu $\Omega\Psi^R$:

- a. zapewne najważniejsze i najczęściej realizowane jest wyszukiwanie. Można je prowadzić we wszystkich elementach bazy wiedzy, bez trudu więc można uzyskać informacje przykładowo o:
 - dorobku pracownika z uwzględnieniem i kategoryzacją jej/jego publikacji (kompletna bibliografia we wskazanym formacie oraz parametry bibliometryczne takie jak liczba cytowań i indeks Hirscha), udziale w projektach, konferencjach, prowadzonych doktoratach itp.,
 - ekspertach oraz ich kwalifikacjach i dorobku w danej dziedzinie,
 - projektach (z)realizowanych przez placówkę,
 - konferencjach o profilu zgodnym z zainteresowaniami i/lub tematem planowanego artykułu pracownika,
 - ważne i szczególnie cenione przez użytkowników jest wyszukiwanie pełnotekstowe we wszystkich zasobach repozytorium.
- b. kolejne częste działanie to generowanie raportów i tworzenie sprawozdań. Tutaj przykładami są: roczne sprawozdania instytutów, roczne sprawozdania dziekana, czy sprawozdania na potrzeby Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (np. dla oceny parametrycznej jednostek),

Rysunek 1. Strona główna systemu $\Omega\Psi^R$ zainstalowanego w Politechnice Warszawskiej: menu po lewej stronie kieruje do podstawowych funkcji systemu.

Baza Wiedzy Politechniki Warszawskiej

Login

Menu

- Start
- Repozytorium
- Luzie PW
- Projekty
- Nowe technologie
- Czasopisma i serie
- Konferencje
- Statystyki
- Narzędzia

Jedną tutaj: Start

Realizując postulat „otwartej nauki” zawarty w projekcie SYNAT Baza Wiedzy Politechniki Warszawskiej (BWPW) upowszechnia wyniki badań naukowych PW w społeczeństwie.

W szerzej rozumianej podstawowej misji BWPW jest zaprezentowanie działalności badawczej naukowców PW społeczności naukowym w kraju i za granicą i udostępnienie wyników tej działalności w formie publikacji, raportów czy też rozpraw doktorskich, a także informacji o kierunkach badań. Tym samym BWPW służy jako podstawa do budowania kontaktów i współpracy naukowców PW ze środowiskami naukowymi oraz biznesowymi w kraju i w świecie.

Integrując część systemu stanowi repozytorium, które archiwizuje w wersji cyfrowej pełne teksty materiałów dokumentujących prowadzone prace, w tym: monografie, artykuły z czasopism, rozdziały z książek i raporty, a także teksty utworów stanowiących podstawę do nadawania stopni i tytułów naukowych. Przejść do wyszukiwania publikacji

Profil

Statystyki

Współpraca pracownicza

Współpraca wewnętrzną

Politechnika Warszawska

Strona domowa

Profesorowie	512
Ażurki	1136
Pozostali pracownicy	1126
Doktoranci	413
Publikacje	38961
Wyprawowane rozprawy doktorskie	3048
Udział w projektach	829
Wyprawowane prace inżynierskie	2574
Wyprawowane prace magisterskie	2355
Pełniący	616
Rozprawy doktorskie	2938

Aktualności

Informacje bieżące o Bazie Wiedzy

Baza Wiedzy PW

O Bazie Wiedzy

Ruch Open Access

Dla Autorów

Dla Redaktorów

Kontakt

- c. zasilanie innych systemów, w szczególności systemu POL-on, systemu INFONA oraz wymiana informacji z systemami krajowymi (np. Polską Bibliografią Naukową), a także z globalnymi systemami takimi jak Google Scholar, Scopus, Web of Science,
- d. eksportowanie i importowanie informacji do/z innych systemów według protokołu OAI PMH, w różnych formatach, w tym BibTeX. Możliwy jest tu import rekordów bezpośrednio z bibliotek cyfrowych oraz stron internetowych wydawców (z wykorzystaniem systemu ZOTERO w celu uzupełnienia danych bibliograficznych) oraz rozpoznawanie i eliminowanie duplikatów rekordów,
- e. tworzenie map badań jednostek, klastrów badaczy zainteresowanych daną tematyką, oraz chmur znaczników dla osób i jednostek,
- f. definiowanie uprawnień i ich kontrola w zakresie dostępu do dokumentów i usług, z możliwością określenia karencji uprawnień,
- g. udostępnianie serwisów systemu programistom aplikacyjnym,
- h. możliwość „zagnieżdżania” systemu na stronach internetowych placówek,
- i. definiowanie różnych wersji językowych interfejsu użytkownika systemu.

Do najważniejszych osiągnięć naukowych uzyskanych w ramach prac nad systemem $\Omega\Psi^R$, głównie przez wykorzystanie technik sztucznej inteligencji, w tym eksploracji danych i tekstów (ang. *data mining*, *text mining*), należą:

- stworzenie podstaw teoretycznych do badania i analizy treści i podobieństwa dokumentów tekstowych, opracowanie algorytmów klasyfikacji informacji, nowych metod grupowania danych tekstowych oraz algorytmów odkrywania znaczeń terminów wieloznacznych,
- opracowanie nowatorskiej metody automatycznego tłumaczenia słowników specjalistycznych, wspomagających budowanie warstwy leksykalnej ontologii dziedzinowych oraz indeksowanie dwujęzyczne tekstów w repozytorium,
- opracowanie nowej metody odkrywania obszarów tematycznych jednostek naukowych, zespołów badawczych oraz poszczególnych naukowców, a jednocześnie wspomagającej algorytmy wyszukiwania ekspertów,
- opracowanie oryginalnej metody tworzenia rankingów naukowców, jak też zespołów i jednostek badawczych, odkrywanie powiązań pomiędzy zespołami, wykrywanie nowych kierunków badań i trendów,
- zbudowanie mechanizmu kontroli i śledzenia zmian wersji rekordów (wielowersyjność bazy wiedzy),
- zaprojektowanie i realizacja inteligentnego systemu podpowiedzi, autouzupełniania i walidacji danych,
- opracowanie automatycznego systemu tagowania informacji,
- opracowanie zaawansowanych metod konwersji formatów multimedialnych,
- stworzenie środowiska badawczego do analizy danych tekstowych na potrzeby akwizycji danych naukowych oraz ekstrakcji wiedzy na potrzeby tworzonej bazy wiedzy oraz budowania i utrzymywania ontologii dziedzinowych.

Podsumowując, system $\Omega\Psi^R$ stanowi wszechstronne, zintegrowane środowisko wspierające działalność naukową, dydaktyczną i zarządczą jednostek naukowo-badawczych i dydaktycznych. Dostarcza wygodnych i ergonomicznych mechanizmów i narzędzi do gromadzenia informacji, jej przechowywania, przetwarzania i analizy, w tym do wieloaspektowego wyszukiwania jednocześnie we wszystkich zasobach systemu, do wizualizowania

relacji naukowych i organizacyjnych zachodzących pomiędzy pracownikami, projektami i innymi obiektami, do generowania złożonych raportów i sprawozdań, do wspierania procesów decyzyjnych oraz do prowadzenia różnorodnych analiz bibliometrycznych w odniesieniu do pojedynczych pracowników, zespołów badawczych i całych jednostek, a także do wymiany informacji i komunikowania się z innymi systemami wspierania nauki w kraju i za granicą. Nie bez znaczenia jest również to, że za sprawą swej otwartości system $\Omega\Psi^R$ pomaga integrować zespoły placówki naukowej zajmujące się podobną tematyką, ułatwia transfer wiedzy w jej ramach i na zewnątrz niej oraz udostępnia i promuje wyniki placówki w otoczeniu krajowym i zagranicznym.

Politechnika Warszawska jest jednym z pierwszych beneficjentów wyników zadania badawczego SYNAT, w szczególności został tu zainstalowany system $\Omega\Psi^R$ (repo.pw.edu.pl). Poligonem doświadczalno-rozwojowym systemu jest Wydział Elektroniki i Technik Informacyjnych Politechniki Warszawskiej, gdzie tworzone i testowane są nowe funkcje systemu oraz badana jest ich wydajność. Trzy lata pilotowej eksploatacji tego systemu potwierdziły jego przydatność, m.in. do wspomagania zarządzania wydziałem w zakresie badań naukowych, polityki kadrowej, sprawozdawczości (prace dotyczące parametryzacji były znacząco wspomagane systemem $\Omega\Psi^R$). Coraz szerzej korzystają z niego władze uczelni i inne wydziały Politechniki. W ostatnim roku odnotowano 100 tys. sesji systemu, z czego 10 tys. z zagranicy (głównie z Niemiec, USA, Wielkiej Brytanii i krajów skandynawskich), a liczba stron pobranych z systemu przekroczyła 500 tys. Dzięki temu znacznie wzrosła „widoczność” ekspertów i zespołów badawczych uczelni w kraju i na świecie, co niewątpliwie korzystnie wpływa na jej wizerunek.

Warto odnotować, że 16 września 2014 r. na pierwszej krajowej konferencji poświęconej w całości systemowi $\Omega\Psi^R$, powołany został klub jego użytkowników, który w swym zamyśle ma stać się forum wymiany doświadczeń związanych z użytkowaniem systemu, jego rozwojem i promocją. Klub działa w formule otwartej, tzn. każda placówka zainteresowana systemem może dołączyć do klubu i bezpłatnie pozyskać obecną wersję systemu $\Omega\Psi^R$.

4. Ku ekosystemowi wsparcia informacyjnego nauki w Polsce

Jesteśmy przeświadczeni, a upewniły nas w tym przekonaniu doświadczenia wyniesione z realizacji zadania badawczego SYNAT, że na naszych oczach i z naszym udziałem tworzy się w Polsce ekosystem informacyjny, który może wspierać wszystkich uczestników świata nauki oraz osoby, ciała i instytucje zajmujące się zarządzaniem badaniami naukowymi i aplikacyjnymi, a także dostarczać informacji i oferować usługi informacyjne innym podmiotom zainteresowanym produktami prac badawczych i rozwojowych. Najważniejszymi elementami ekosystemu są naturalnie państwowe i prywatne placówki naukowo-badawcze, politechniki i uniwersytety, laboratoria, ale równie istotne są jednostki zarządzające pracami badawczymi i wdrożeniowymi, a także przemysł i szerzej – podmioty gospodarki narodowej, które są zainteresowane innowacyjnością opartą na technice oraz jednostki i organy administracji państwowej i samorządowej, które w coraz bardziej widoczny sposób potrzebują innowacji prawnych, organizacyjnych i społecznych. W tym ostatnim przypadku jest miejsce również dla organizacji pozarządowych.

Kierunki rozwojowe wyznaczone przez doświadczenia wyniesione z realizacji zadania badawczego SYNAT, portalu INFONA i systemu zarządzania bazą wiedzy $\Omega\Psi^R$ są oparte na dwóch kluczowych założeniach, którymi są:

- a. informacyjna i funkcjonalna wieloaspektowość systemów, które powinny łącznie obejmować m.in.: bazy bibliograficzne i bazy dokumentów źródłowych (także multimedialnych) takich, jak publikacje i raporty, dalej – repozytoria uczelniane, zbiory danych eksperymentalnych, biblioteki narzędzi programistycznych, bazy faktograficzne dla celów zarządczych dotyczące pracowników naukowych, projektów, placówek badawczych i edukacyjnych, transferu wiedzy, współpracy międzynarodowej itd., oraz wykaz i dostęp do laboratoriów wirtualnych i e-learningowych kursów online,
- b. zasada „Jestem u siebie” – systemy powinny umożliwiać tworzenie spersonalizowanych warsztatów/platform indywidualnej i/lub zespołowej pracy naukowo-badawczej pracownikom naukowym, a decydentom – spersonalizowane środowiska analityczno-decyzyjne.

Spróbujmy wymienić teraz najważniejsze, pożądane właściwości i linie rozwojowe środowiska SYNAT oraz systemów INFONA i $\Omega\Psi^R$, które pozwolą przekształcić je w żywy ekosystem informacyjny wspierający naukę i edukację w Polsce. Są nimi:

- otwartość,
- sieciowość,
- inteligencja i daleko posunięta ergonomia,
- respektowanie praw własności intelektualnej,
- kooperatywność rozumiana jako wspieranie współpracy użytkowników systemów.

Na pierwszym miejscu umieszczamy otwartość z takimi rozszerzeniami, jak transparentność, współpraca oraz kultura dzielenia się i daru. Jesteśmy bowiem przekonani, że otwartość, która legła u podstaw założeń zadania badawczego SYNAT oraz systemów INFONA i $\Omega\Psi^R$, w największym stopniu determinuje potencjał rozwojowy ekosystemu informacyjnego wsparcia nauki i uczelni. To dzięki otwartości niemal automatycznie i bez wielkich inwestycji szybko zwiększa się coś, co nazywamy kapitałem kooperacyjnym środowiska naukowo-badawczego, co demokratyzuje naukę i zachowując nieodzowne elementy konkurencji naukowej i badawczej przyczynia się do budowy zaufania pomiędzy uczestnikami ekosystemu. Otwartość ma naturalnie różne stopnie, skala jest w tym względzie bardzo szeroka: od takich wariantów, w których występują różnorakie ograniczenia aż po niczym nieograniczony dostęp i możliwość użytkowania pozyskanych produktów lub usług bez jakichkolwiek opłat i warunków. Otwartość może realizować się na różnych obszarach. Od kilku dekad bardzo popularny jest ruch *otwartego oprogramowania* (ang. *open source*), który ma ustabilizowaną pozycję i niezawodnego sojusznika w środowisku naukowym. Pracownicy naukowci od dawna i często wymieniają się tworzonym przez siebie oprogramowaniem narzędziowym, które powstaje w trakcie realizacji projektów. Na znaczeniu zyskuje koncepcja *otwartych danych* (ang. *open data*), która opiera się na założeniu, że dane pozyskane z prac wykonanych za pieniądze budżetowe (podatników) powinny być dostępne publicznie; koncepcja ta prowadzi m.in. do systemów otwartej administracji czy *otwartego rządu* (ang. *open governance*). W środowisku naukowym otwarte dane oznaczają gotowość dzielenia się z innymi badaczami danymi uzyskanymi w eksperymentach przyrodniczych czy badaniach społecznych. Dzięki temu niezależne zespoły badawcze mogą zweryfikować opracowane na podstawie tych danych hipotezy,

czy też użyć tych danych do prowadzenia dalszych, własnych badań. Z punktu widzenia świata nauki szczególnie istotny jest obszar *otwartego dostępu* (ang. *open access*). Tym mianem określa się różnorodny zbiór zjawisk, na których czoło wysuwa się jednak sprawa dostępu do literatury naukowej. Historycznie, termin ten odnosił się do wszelkich działań, których celem było zmniejszenie lub zniesienie tradycyjnych barier dostępu do publikacji naukowych, głównie dotyczących ceny i praw autorskich. Dokładniej otwarty dostęp definiują trzy dokumenty, a mianowicie Deklaracja Budapeszteńska (Budapest Open Access Initiative) z 2002 r., Deklaracja z Bethesda (Bethesda Statement on Open Access Publishing) z 2003 r. oraz Deklaracja Berlińska (Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities) z 2003 r. Ograniczone ramy tego artykułu nie pozwalają na szerszą dyskusję zagadnienia otwartego dostępu; czytelnikowi zainteresowanemu tym tematem rekomendujemy książkę Petera Subera pt. *Open Access* (Suber, 2012), która stanowi znakomite, wszechstronne źródło informacji na temat otwartego dostępu, zaopatrzone w starannie dobraną bibliografię i adnotowane źródła internetowe.

Konkurentem do pierwszego miejsca na naszej liście była *sieciowość*, notabene niezawodnie sprzymierzona z otwartością, której sieciowość jest szczególnie ważnym instrumentem. I choć przyzwycailiśmy się do tego, że sieci, te widzialne i niewidzialne (beziprzewodowe), są wszędzie, że znoszą pojęcie fizycznej odległości komunikujących się podmiotów i praktycznie likwidują czas trwania transmisji danych i informacji oraz że umożliwiają dostęp do uniwersum informacyjnego i komunikacyjnego niemal z dowolnego miejsca geograficznego, a koszty tych udogodnień, choć już obecnie niewielkie, stale maleją, to wciąż mentalnie tkwimy w paradygmacie systemowym z jego niemal przyrodzoną hierarchicznością i podziałami, podczas gdy sieć ma naturę horyzontalną i demokratyzującą. Sieciowość jest czynnikiem fizycznie spajającym funkcje i uczestników ekosystemu informacyjnego. Od niedawna zyskała ona wsparcie przez techniki *przetwarzania w chmurze* (ang. *cloud computing*), które przekształcają wszelkie działania z udziałem komputerów w usługi o podobnym sposobie korzystania z nich, jak korzystamy z energii elektrycznej, wody, czy gazu.

Kolejnym wielkim zagadnieniem, które stanowi wyzwanie rozwojowe jest *inteligencja systemu*. Rozumiemy ją jako tę cechę ekosystemu informacyjnego, która sprawia, że system oprócz swych kanonicznych funkcji, którymi są przechowywanie danych i informacji oraz odpowiadanie na pytania, wyposażony jest w mechanizmy wnioskowania, co czyni go w znacznym stopniu partnerem użytkownika (badacza, decydenta, studenta) w formułowaniu kwerend i heurystyk. Ponadto system dostarczając odpowiedzi na zapytania potrafi je klasyfikować, agregować, wizualizować i znając profil użytkownika (poznany przez wywiad przeprowadzony przez system z użytkownikiem lub drogą uczenia się przez obserwowanie zachowań użytkownika) rangować i oceniać pozyskane informacje. Więcej, system może świadczyć użytkownikowi sprofilowane usługi, na przykład tworzyć i aktualizować bibliografię, budować archiwum dokumentów własnych i obcych dotyczących prowadzonych badań, generować wersje robocze raportów z badań, zarządzać kontaktami pośrednimi i bezpośrednimi z innymi badaczami, czy organizować wywiad naukowy, czyli wyszukiwać projekty, osoby i organizacje zajmujące się wskazaną tematyką i śledzić zmiany dotyczące tych obiektów. Jednym słowem – system wieloaspektowo opiekuje się prowadzonym projektem. Zakres tej opieki definiowany jest przez użytkownika przed rozpoczęciem projektu, wykorzystując ofertę biblioteki usług systemu. Inteligencja dotyczy także

wykorzystania ekosystemu do realizacji funkcji zarządczych, na przykład do kompilowania adnotowanych list publikacji wycofanych z powodu zawartych w nich dyskwalifikujących błędów (ang. *retracted articles*), do konstruowania rankingów jednostek badawczych, do prowadzenia różnego rodzaju gier symulacyjnych badających konsekwencje zmian legislacyjnych, do generowania sprawozdań itp.

W świecie, w którym gospodarka w coraz większym stopniu produkuje i jest oparta na dobrach symbolicznych (są to np. artykuły naukowe, teksty literackie, teksty dziennikarskie, utwory muzyczne, patenty, programy komputerowe, filmy, formaty telewizyjne, analizy rynku, spoty reklamowe, znaki towarowe, handlowe, usługowe), kwestie *własności intelektualnej* wysuwają się na pierwszy plan. Ma to oczywisty związek z łatwością kopiowania i transmitowania dóbr, które mają swoją reprezentację cyfrową, a znaczna część dóbr symbolicznych właśnie do tej kategorii należy. Nie ma wątpliwości, że obowiązujące do dziś powszechnie prawa własności intelektualnej, opracowane i wdrożone przed epoką cyfrową, nie przystają do rzeczywistości cyberświata, coraz większej naszej w nim obecności i coraz szerszego korzystania z jego potencjału. Przykład nieudanej próby legislacji ACTA (The Anti-Counterfeiting Trade Agreement) jest w tym względzie szczególnie pouczający. Innym przykładem jest niemożność patentowania programów komputerowych i form przedstawiania informacji, o czym mówią odpowiednio art. 28, pkt. 5 i pkt. 6 prawa własności przemysłowej (Dz.U. 2003, Nr 119, z późn. zmian.). Zwróćmy uwagę na swego rodzaju sprzeczność, która pojawia się pomiędzy postulatem otwartości a ochrony własności intelektualnej. Jest ona wynikiem niedostosowania prawa do nowej rzeczywistości i gdyby nie silny opór głównie dystrybutorów i różnego rodzaju pośredników (McLeod, 2007), byłaby stopniowo skutecznie przezwyciężana, czego dobrym przykładem są zbiór licencji *creative commons* i różnorakie licencje dotyczące otwartego oprogramowania. Czytelnikom zainteresowanym sprawami własności intelektualnej w epoce cyfrowej rekomendujemy prace (Elkin-Koren & Salzberger, 2012; Wherry, 2009).

W nauce, jak być może w żadnej innej dziedzinie, generalnie rzecz biorąc skutecznie funkcjonuje zasada 2W łącząca *współzawodnictwo* i *współpracę*. Zespoły badaczy konkurują o granty, o lepsze miejsce w rankingach, by w innych sytuacjach łączyć się w konsorcja i publikować wspólne artykuły. Działania na rzecz wspierania współpracy drogą poprawy komunikacji naukowej, tworzenia platform współpracy i mechanizmów budowania konsorcjów traktujemy jako szczególnie ważne w ramach prac nad budowaniem ekosystemu informacyjnego dla nauki i edukacji. Są one ważne dlatego, że prowadzą do wzrostu tego, co wcześniej nazwaliśmy kapitałem kooperacyjnym, a co jak sądzimy wzmocni pozycję nauki w społeczeństwie i zwiększy jej efektywność. W tym miejscu wyraźnie zaznaczymy, że równie istotne jest stworzenie mechanizmów i platformy wspierania partnerstwa „nauka-przemysł” i „nauka-administracja państwowa i samorządowa”.

Do sformułowanych wyżej postulatów pod adresem ekosystemu informacyjnego dla nauki i edukacji, który niewątpliwie będzie systemem wielofunkcyjnym, złożonym i rozległym, dodajemy potrzebę stałego obserwowania, monitorowania i oceny ekosystemu. Badania nad ekosystemem będą potrzebne do utrzymania trwałości i zrównoważonego rozwoju systemu.

W zakończeniu tego artykułu ponownie podkreśliśmy, że ekosystem wspierania nauki i uczelni postrzegamy jako istotną część zjawiska określanego mianem *otwartej nauki i edukacji* opartego na zarysowanym wyżej założeniu o otwartości, gdzie niezbędne do

prowadzenia prac naukowo-badawczych i kształcenia zasoby informacyjne i inne traktowane są jako własność wspólna. Dodajmy, że w podejściu tym ważnym elementem ekosystemu, o czym do tej pory nie wspominaliśmy, są także wolontariusze, którzy choć nie mają afiliacji akademickich włączają się w procesy zbierania danych, ich interpretacji, a nawet prowadzenia badań, czy też oferowania materiałów i/lub usług edukacyjnych, a których udział w systemie jest istotnym elementem demokratyzacji nauki i edukacji.

5. Podziękowania

Autorzy dziękują prof. Markowi Niezgódce z Uniwersytetu Warszawskiego i prof. Henrykowi Rybińskiemu z Politechniki Warszawskiej za przekazanie informacji faktograficznych dotyczących zadania badawczego SYNAT, systemów INFONA i $\Omega\Psi^R$ oraz za konstruktywne dyskusje na temat serwisów informacyjnych wykorzystywanych przez pracowników naukowych w Polsce i na świecie oraz przez decydentów agend rządowych mających wpływ na funkcjonowanie nauki i edukacji.

Artykuł prezentuje wyniki prac przeprowadzonych i sfinansowanych w ramach zadania badawczego SYNAT (System Nauki i Techniki) pt. *Utworzenie uniwersalnej, otwartej, repozytoryjnej platformy hostingowej i komunikacyjnej dla sieciowych zasobów wiedzy dla nauki, edukacji i otwartego społeczeństwa wiedzy*, grant nr SP/1/1/77065/10 Narodowego Centrum Badań i Rozwoju.

Bibliografia

- Elkin-Koren, N.; Salzberger, E. (2012). *The Law and Economics of Intellectual Property in the Digital Age: The Limits of Analysis*. Abingdon, Oxon: New York: Routledge.
- Hofmokl, J.; Tarkowski, A.; Bednarek-Michalska, B. (2009). *Przewodnik po otwartej nauce*. Warszawa: Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego.
- Horizon 2020 (2012). Horizon 2020: *Open Infrastructure for Open Science*. Consultation Report. European Commission [online], CORDIS, [16.09.2014], <http://cordis.europa.eu/fp7/ict/e-infrastructure/docs/open-infrastructure-for-open-science.pdf>
- McLeod, K.; Lessig, L. (2007). *Freedom of Expression: Resistance and Repression in the Age of Intellectual Property*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- POL-on (b.d.). *O systemie* [online]. *Pol-on: Zintegrowany system Informacji o Nauce i Szkolnictwie Wyższym*. Ośrodek Przetwarzania Informacji – Państwowy Instytut Badawczy [4.11.2014], <http://polon.nauka.gov.pl/system>
- Sosińska-Kalata, B. (2013). Obszary badań współczesnej informatologii (nauki o informacji). *Zagadnienia Informacji Naukowej. Studia informacyjne* 51 (2), 9–41.
- Stock, W. G.; Stock, M. (2013). *Handbook of Information Science*. Berlin, Boston, MA: De Gruyter Saur.
- Suber, P. (2012). *Open Access*. Cambridge-London: MIT Press (polski przekład: Suber, P. (2014). *Otwarty dostęp*. Warszawa: Wydaw. UW. Ser. Biblioteka CeON, <http://pon.edu.pl/index.php/nasze-publicacje?pubid=14>
- Wherry, T. L. (2009). *Intellectual Property: Everything the Digital-Age Librarian Needs to Know*. Chicago: American Library Association.

SYNAT and $\Omega\Psi^R$ – Towards an Information Support Ecosystem for Polish Science and Higher Education Institutions

Abstract

Purpose/thesis: The paper is a discussion of main results of the SYNAT project (SYNAT = System Nauki i Techniki/the System of Science and Technology) implemented with the grant of the National Center for Research and Development (NCBiR) – number SP/I/1/77065/10 known as Creation of universal and open repository hosting and communication platform for networked resources of knowledge for science, education and open knowledge society – in particular $\Omega\Psi^R$ (Omega-Psir) system for managing the database of scholarly knowledge, addressed to universities and research institutes. SYNAT may become a starting point for the ecosystem of information support for Polish science and education.

Approach/methods: SYNAT project was implemented with activities grouped in two parallel themes: (a) research on: structural and semantic issues of representing information and knowledge (in text and multimedia form), new algorithms of semantic search, discovery, retrieval, analysis and processing of knowledge, algorithms of semantic processing of natural language with emphasis put on the exploration of texts written in Polish, models of scholarly communication in open environments, protection and security of open information systems for science, and (b) development of prototypical, networked, open IT platforms of high robustness, scalability, security and interoperability with similar foreign platforms. The platforms in question are to provide users with: information services (functions and applications) supporting scholarly, research and educational activities, effective and user-friendly communication and access to knowledge resources and services, and moreover, access to other national and foreign systems of similar nature with the possibility of exchanging information in various formats.

Results and conclusions: Tasks performed within SYNAT project helped to define services, methods, procedures and tools indispensable for the support of research and educational activities. So far researchers' expectations of information systems have been rather simple and reduced to bibliographical queries. Now scholars also expect the availability of source texts, help in building queries and heuristics, preliminary analysis of collected data and information, bibliometric information, possibilities of putting one's own papers in the repository, factographic information on research, industrial and social trends, data referring to research projects, teams and institutions and opportunities of obtaining public and private grants. Moreover, it is expected that information systems which offer all above-mentioned features will also be able to show links joining various types of information, or, to put it differently, will become ecosystems of information support, qualitatively changing the way information is used in the research. SYNAT project with its two most important components, INFONA portal and $\Omega\Psi^R$ system meets these expectations.

Originality/value: Innovative SYNAT results: methods, algorithms and system architectures, platforms and IT systems emphasize semantic, networked and customized approach to the issues of integrating information services for science and education and provide basis for further research and development of information ecosystem for Polish science and education.

Keywords

Information ecosystem. Information for science. Scholarly communication. INFONA portal. SYNAT. $\Omega\Psi^R$ system.

Prof dr hab. inż. MIECZYSLAW MURASZKIEWICZ jest profesorem zwyczajnym w Instytucie Informatyki Politechniki Warszawskiej. Jego zainteresowania naukowe dotyczą inteligentnych systemów informacyjnych, metod reprezentacji wiedzy, informacji dla nauki oraz relacji wiążących technikę i kulturę, a także zagadnień

innowacyjności. Wśród jego ostatnich publikacji znajdują się: M. Muraszkiewicz: *An Essay on Information Overload. Zagadnienia Informacji Naukowej*, 52(1), 2014, 7–18; B. Jacobfeuerborn, M. Muraszkiewicz: *Media, Information Overload, and Information Science*. w: R. Bembenik et. al. (red.) *Intelligent Tools for Building Scientific Information Platform. Advanced Architectures and Solutions*, Springer 2013, 3–13 [Studies in Computational Intelligence No. 467]; B. Jacobfeuerborn, M. Muraszkiewicz: *Some Challenges and Trends in Information Science*. W: R. Bembenik et. al. (red.) *Intelligent Tools for Building a Scientific Information Platform: From Research to Implementation*, Springer 2014, 3–14 [Studies in Computational Intelligence No. 541].

Prof dr hab. inż. JAN SZMIDT jest rektorem Politechniki Warszawskiej i profesorem zwyczajnym w Instytucie Mikro- i Optoelektroniki Wydziału Elektroniki i Technik Informacyjnych. Główny obszar jego zainteresowań to badanie właściwości materiałów o szerokiej przerwie energetycznej (azotki, SiC, Diament itp.), technologia i zastosowanie cienkich warstw dielektrycznych, półprzewodnikowych i przewodzących w heterostrukturach, przyrządach i mikrostrukturach, głównie na potrzeby sensoryki przy wykorzystaniu procesów plazmowych. Ostatnio opublikował m.in.: M. Borecki, P. Doroz, J. Szmidt et al.: *Sensing Method and Fiber Optic Capillary Sensor for Testing the Quality of Biodiesel Fuel*. In: S. Yurish & F. Pacull (eds.), *The Fourth International Conference on Sensor Device Technologies and Applications, IARIA Conference 2013*, 2013, 19–24; K. B. Król, M. Sochacki, J. Szmidt: *Investigation on the Mechanisms of Nitrogen Shallow Implantation Influence on Trap Properties of SiO₂/n-Type 4H-SiC Interface*. *Acta Physica Polonica A, Polish Academy of Sciences Institute of Physics* 2014, 125 (4), 1033–1037; A. Taube, M. Sochacki, J. Szmidt et al.: *Modelling and Simulation of Normally-Off AlGaIn/GaN MOS-HEMTs*. *International Journal of Electronics and Telecommunications*, PAN, 2014, 60 (3), 253–258.

Prof dr hab. inż. KRZYSZTOF ZAREMBA jest dziekanem Wydziału Elektroniki i Technik Informacyjnych Politechniki Warszawskiej, członkiem Rady Naukowej Instytutu Badań Stosowanych PW oraz Zastępcą Przewodniczącego Zarządu Naukowego Centrum Obrazowania Biomedycznego. Główny obszar jego zainteresowań naukowych to inżynieria biomedyczna i elektronika jądrowa. Jest autorem lub współautorem 189 publikacji, a w tym: P. Płoński, K. Zaremba: *Visualizing Random Forest with Self-Organising Map*. In: L. Rutkowski et al. (eds.), *Artificial Intelligence and Soft Computing*. Springer International Publishing 2014, 8468 (Part II), 63–71; L. Raczynski, T. Rubel, K. Zaremba: *Proteins and Peptides Identification from MS-MS Data in Proteomics*. *Biocybernetics and Biomedical Engineering* 2010, 30 (3), 35–47; R. Z. Morawski, Z. Pawłowski, K. Zaremba: *Undergraduate Studies in Biomedical Engineering at the Faculty of Electronics and Information Technology, Warsaw University of Technology*. In: *Proceedings ASEE Annual Conference*, 2002, 1–4.

Kontakt z autorami:

M.Muraszkiewicz@ii.pw.edu.pl

J.Szmidt@imio.pw.edu.pl

K.Zaremba@ire.pw.edu.pl

Wydział Elektroniki i Technik Informacyjnych

Politechnika Warszawska

ul. Nowowiejska 15/19

00-665 Warszawa

Information Science in the Mirror of the Digital Humanities: Some Epistemological Observations

Tibor Koltay

*Department of Information and Library Studies
Szent István University
Hungary*

Abstract

Purpose/thesis: The purpose of this paper is to discuss the similarities and differences between the epistemologies of information science and the digital humanities in the light of the turns of information science.

Approach/methods: Numerous viewpoints, discernible from the literature, related to the epistemologies of the two disciplines have been analysed and compared.

Results and conclusions: Despite differences in their disciplinary backgrounds, information science and the digital humanities have much in common. As serious self-reflection is needed for both disciplines, they may benefit from analysing the achievements and deficiencies of the each other.

Research limitations: Both epistemologies are in forming, so only a snapshot could be taken on their present reflection.

Originality/value: The paper intends to be an add-on to the body of knowledge about the epistemologies information science, the digital humanities and the relationship between them.

Keywords

Digital humanities. Epistemology. Library and information science. Information science.

Received: 18.09.2014. Revised: 24.10.2014. Accepted: 03.11.2014.

1. Introduction

Libraries are undoubtedly an important part of the digital humanities' infrastructure. Even more, different kinds of symbiotic relationships exist between a number of digital humanities centres and university libraries (Svensson, 2010). This fact would give inspiration and justification to examine and compare the epistemologies of information science and the digital humanities. Notwithstanding, such a study of the similarities and differences between the two disciplines should go beyond stating that the word *library* surfaces with a considerable frequency in the literature of digital humanities, or that the expression *library and information science* also appears there sometimes. It is well known, and we will point out later that – despite mutual interdependencies – information science is not identical with librarianship.

Accordingly, the examination of the apparent opacity that characterizes the epistemic scope of information science in the context of the digital humanities (Svensson, 2010) is much more promising, and is not only possible, but presumably useful. Obviously, we have to be aware of the

interdisciplinary nature of both fields of science. It is also clear that these connections are also present between the two of them. This dual nature of relationships gives reason to a comparison.

Instead of trying to be exhaustive in carrying out this examination, this paper will concentrate on those features of the respective epistemologies that allow us to define commonalities and dissimilarities between the two disciplines.

Information science denotes different fields and has different names that include *library and information science*. The two expressions are often used in parallel and synonymously (Buckland, 2012). In this writing, these terms will also be used as synonyms, disregarding the similarities and differences between them.

2. Epistemologies and turns

Epistemology is among others the interpretation and generalization of scientists' own collective experience (Hjørland, 2002). Epistemology and (in particular) social epistemology are of central importance to information science. Egan and Shera, foundational authors of this field, are of the opinion that the latter "will provide a framework for the effective investigation of the whole complex problem of the intellectual processes of society". They add that epistemology is the theory or science of the methods and foundations of knowledge, especially with reference to the limits and validity of knowledge; and through it the philosopher seeks an understanding of how the individual achieves a perceptual or knowing relationship to his environment. Social epistemology "merely lifts the discipline from the intellectual life of the individual to that of the society, nation, or culture" (Egan & Shera, 1952, 132). Information science provides many important applications of epistemology, because much of socially acquired knowledge is transmitted via recorded information (Fallis, 2006). As we will see it, in the literature of the digital humanities, the concept of epistemology appears fairly often, even if it is mentioned in some cases indirectly as a question, related to the choice of methods (to be) used. Methodology in this sense is not identical with epistemology. Notwithstanding, it strongly influences effective investigation.

Examining turns can also lead to relevant conclusions. The word *turn* is a metaphor that is used as a rhetorical means to bring attention to a new way of thinking. It also implies that a new strand of thinking has appeared and grown stronger. Such a move, characterized by some sort of cognitive interruption, materializes in more or less fundamental changes within a research tradition. It can be labelled not only as a turn, but a new paradigm, a new perspective or a new viewpoint (Nolin, 2007). In any case, turns are fairly rapid changes of direction that characterize the research traditions of a given discipline (Bawden & Robinson, 2012).

3. Beyond attention to text: some shared epistemological characteristics of information science and the digital humanities

Describing the epistemology of information science in its entirety would be extremely demanding and complex, thus the aim of this writing is restricted to putting finger on a selection of the relevant issues. This is also true for the digital humanities. Nevertheless, shedding light to some of the related issues can help in clarifying the nature of the two fields.

To begin with, we have to mention that there are numerous disagreements about the nature of information science, so we can speak about an ongoing discussion about its epistemology that makes it similar to the digital humanities. Disagreements appear on various levels. The deepest layers are the metatheoretical ones, as the choice of metatheory determines the concepts, the research methods, the naming of the field and the related fields (Hjørland, 2014). External forces have also influence on the self-identity of the discipline, among others on education to information science, by pushing it towards the use of fashionable terms in order to attract students (Webber, 2003).

Information science can be defined as a “multidisciplinary field of study, involving several forms of knowledge, given coherence by a focus on the central concept of human recorded information” (Bawden & Robinson, 2012). The key word here is *recorded*, though the recorded form is not the only possible instance of information. It can appear as knowledge, i.e. a result of being informed and information is a process of becoming informed, as well. Nonetheless, recorded information is central. Also called *information-as-thing*, it is tangible; expressed, described or represented in some physical way. This is reflected by the world *document* that signifies anything physical, perceived as signifying, although this concept was not, historically, limited to textual media (Buckland, 1991).

Due to this evident preference towards textual material and the inclination to interpret written documents (Schreibman et al., 2004; Alvarado, 2012) the ties between information science and the digital humanities are much stronger than any other similarity.

Information science has imported knowledge and methods from other disciplines, and then exported ideas to different fields, such as computer science and management (Buckland, 2012). The nature of the digital humanities is in this regards similar, e.g. it developed alongside of corpus linguistics, which is situated on the boundary between the humanities, the social sciences, and the applied sciences (Fry, 2006).

Information science is thus a broad, multidisciplinary field, which requires a variety of perspectives and methods. While this is undoubtedly true, there seems to be a consensus that it pertains to the domain of social sciences (Bawden & Robinson, 2012). Many of its subfields have issues and use methods, taken from the humanities, and on the whole, information science has a strong humanities tradition (Cronin, 2008).

When we look for the connections between information science and the digital humanities, the easiest question is the one about the differences between the digital humanities and information science. The perhaps main and undoubtedly obvious difference is carried by the name of the former. Information science does not have to differentiate itself from the humanities research tradition as the digital humanities do. Not as if information science would not need mark itself off something. However, this something is librarianship (including information services in the sense of information management as professional practice) means that the discussion is about the relationship between discipline and profession, and similarly between theory and practice. The question is if the concern of information science is in studying the practicalities of the handling of scientific and technical or everyday information, or does it deal with the “science of information”, i.e. the academic study of information phenomena? In other words, we can simply ask whether information science is a discipline, or a practical art. The answer is that information science is clearly both an academic discipline and an area of professional practice (Robinson, 2009). In any case, there is a body of literature

on it and information science has a history, community, organization, and venue for its activities (Cibangu, 2013).

Information science is characterized by a high number of turns in (Zins, 2007), which shows some uncertainty in its epistemology. On the other hand, the sequence of turns has bestowed the field with a variety of theoretical and methodological alternatives (Bawden & Robinson, 2012).

The most important turns that characterize the recent decades, are the historical turn, the linguistic turn, the cognitive turn, the sociological turn and the socio-cognitive paradigm. The main characteristic feature of the historical turn was a search for the identity of information science (Nolin, 2007). The linguistic turn focused on discursive approaches. It was followed by the cognitive turn, which brought with itself a shift to individual thought processes (Bawden & Robinson, 2012).

The central claim of the socio-cognitive paradigm is that tools, concepts, meaning, information structures, information needs, and relevance criteria are shaped in discourse communities, which provide ordered and bounded communication processes that take place within the boundaries of a given community (Hjørland, 2002).

The digital humanities are by no means a well-defined or clearly fenced-off field. On the contrary, they are characterized by ongoing negotiation, different epistemic traditions coming together, and radically different visions (Svensson, 2012b). The digital humanities are not only pragmatically oriented (Dalbello, 2011), but their nature is craft-like that makes them similar to computer science (Cecire, 2011). In fact, this is also true for information science.

A founder of digital humanities, Roberto Busa approached the discipline from the humanities computing side, stating that it is

precisely the automation of every possible analysis of human expression (therefore, it is exquisitely a "humanistic" activity), in the widest sense of the word, from music to the theater, from design and painting to phonetics, but whose nucleus remains the discourse of written texts (Busa, 2004, XI).

While emphasizing the high degree of emerging nature of, as well as diversity and heterogeneity in the digital humanities, Svensson (2012a) also points towards the foundational role of the epistemic traditions of humanities computing.

To continue with demonstrating the variety of approaches, we can see that Schmidt (2011) sees the importance of using technology to create new objects for humanistic interrogation. Frischer (2011) affirms this, and identifies the humanities' basic tasks as preserving, reconstructing, transmitting, and interpreting the human record.

At their core, the digital humanities use technology to create new objects for humanistic interrogation (Schmidt, 2011). It is

the application of information technology as an aid to fulfil the humanities' basic tasks of preserving, reconstructing, transmitting, and interpreting the human record (Frischer, 2011, 28).

We can turn this the other way round, saying that the digital humanities' goal is to study the effects of the human record on the development and use of information technology (Schreibman, Siemens & Unsworth, 2004). The digital side of the digital humanities is strongly informed by a narrative of technological progress, while the humanities side has strong roots in a humanities sensibility. However, this equilibrium may be questioned (Flanders, 2009).

The digital tools are undoubtedly core resources of the digital humanities (Dalbello, 2011). Similarly, the thinking of information science in our era is also determined by information technology to a substantial extent. To be exact, it has always been depending on the actual information technology of the given period. Today, this technology is a computing one. Based on this, there is a possible turn, conceived for the digital humanities and the social sciences in general that may be potentially useful for information science, as well. It is the computational turn, which is designed to change the direction in the thinking about the digital humanities, by examining critically

how knowledge in the 21st century is transformed into information through computational techniques, particularly within software (Berry, 2011, 3).

The reason for this is the following:

To mediate an object, a digital or computational device requires that this object be translated into the digital code that it can understand. This minimal transformation is effected through the input mechanism of a socio-technical device within which a model or image is stabilized and attended to. It is then internally transformed, depending on a number of interventions, processes or filters, and eventually displayed as a final calculation, usually in a visual form (Berry 2011, 1–2).

The epistemology of the digital humanities can also be influenced by the computational turn as it aims not only to understand culture through digital technology, but to explore the cultural dimension of computation (Porsdam, 2013). One of the reasons is in the fact that engaging with software is also a problem of reading and writing, and the textual aspects of software make the concept of the document more than a simple metaphor (Frabetti, 2011).

We can agree with Dalbello, who asserts that

the humanities fields are struggling to develop criteria to guide the use of technology to maintain the ideals of humanistic endeavour, and understand the effects of a growing digital infrastructure as a system for knowledge production in the humanities (Dalbello, 2011, 482).

In doing this, it is worth to heed the words of Unsworth (2002): “real” humanities computing means using the computer as tool for modelling humanities data and it is not identical with using the computer for modelling the typewriter. This is a question of both epistemology and the methods used. As computing is also central to information science today, it has to recognize this.

The digital humanities are clearly attached to the use of social media and to the idea of replacing the “read-only” ethos of the humanities with a “read/write/rewrite” ethos (Burdick et al., 2012, 56). Addressing basically the same issue, Gordon-Murnane (2012) explains that it is especially big data that offers the humanistic disciplines the possibility to quantify more social spaces, thus claiming the status of quantitative science and objective method. Boyd and Crawford (2012) warn us, the big data phenomenon, surrounded by an aura of truth, objectivity and accuracy, carries the risk of re-inscribing established divisions of scientific method and the legitimacy of social science, as well as humanistic inquiry by suggesting mistakenly that qualitative researchers interpret stories and quantitative researchers produce facts. Working with big data remains still subjective. This means that methodological issues (in the sense of what methods and how should be used) are more important now than ever.

There are also warnings from the digital humanities campground. For instance, Schmidt (2011) reminds us that

work in digital humanities should always begin with grounding in a theory from humanistic traditions. If it doesn't, it will aimlessly reproduce a problematic social world.

On the other hand, he adds that the only possible route to renew its theoretical traditions is to use massive stores of digital data. Porsdam (2013) raises the question whether digital humanist are confusing being connected with communicating. This means that the Internet communication, in which people typically engage, especially with the use of social media and mobile phones, may be superficial rather than meaningful. If it is the case, the digital humanities should concentrate on substance and dialogue instead of studying mere connectedness, striking a better balance between the “how” and the “what”, i.e. moving

away from an interest in gaining and making accessible more information only, to an interest in also making sense of and understanding that information.

He also adds that the developments within the digital humanities have to be discussed with a view not only to its potential, but also to its limits. For instance, competing with the natural sciences with the help of machines, and with the aim of reducing human subjectivity would lead back to “mechanical objectivity” of the nineteenth century.

A fundamental question is addressed by Frabetti (2011), who suggests that

a deep understanding of the mutual co-constitution of technology and the human is needed as an essential part of any work undertaken within the Digital Humanities.

Basically the same task can be identified for information science. It is interrogating the possibility of positively influencing the cyber-infrastructure (Dillon, 2007). We know that computer code enables new communicative processes, and with the increasing social dimension of networked media the possibility of new and exciting forms of collaborative thinking arises. The question is if software and code can bring in something truly collaborative that takes us beyond blogs, twitter feeds, and so forth, and

make possible something truly collaborative – something like the super-critical thinking that is generative of ideas, modes of thought, theories and new practices” (Berry, 2011, 8).

It is not by accident that this demand was qualified by Bawden and Robinson (2012) as one of the “big questions” for information science. This objective is also in accordance with the view of Wilson (2010), who departs from the existence of information society and sees information science

as a central synthesizing discipline in understanding not simply information, but the world we live in.

4. Conclusion

Despite differences, retraceable first of all in their origins, information science and the digital humanities have much in common. The latter remains interested in text, while the former focuses on recorded information, both going beyond traditional media. The nature of information science is interdisciplinary and cultural. It imports methods from many

disciplines, including the humanities. In contrast, the digital humanities have a solid and well established theoretical background in the “traditional” humanities (Cecire, 2011). Notwithstanding, in the heat of “revolutionizing” this tradition, it struggles for its theoretical self-understanding.

Continuing the already existing self-reflection is undoubtedly needed for both disciplines, while information science may benefit from analysing the achievements and deficiencies of the digital humanities. One recent example can be the issue of data-related concepts and tasks. As it is well-known, due to the rapid growth of digital technology, huge amounts of data are available that require management in the widest sense of the word. Some of the related concepts are defined vaguely or are still emerging ones, showing sometimes continuity, sometimes discontinuity with existing ideas. Tasks to be fulfilled in relation to this development and conceptual understandings require information science to engage in a critical discussion about these issues and learn from the digital humanities. Such self-reflection can be made by a comparison with the digital humanities. A number of such moves toward improving the field are unavoidable and always advantageous for information science.

References

- Alvarado, R. (2012). The Digital Humanities Situation. In: M. K. Gold (ed.) *Debates in the Digital Humanities* [online]. Minneapolis, [08.04.2014], <http://dhdebates.gc.cuny.edu/debates/text/50A>
- Bawden, D.; Robinson, L. (2012). *Introduction to information science*. London: Facet.
- Berry, D. (2011). The computational turn: Thinking about the digital humanities. *Culture Machine* [online], 12, [08.04.2014], <http://www.culturemachine.net/index.php/cm/article/viewArticle/440>
- Boyd, D.; Crawford, K. (2012). Critical questions for big data: Provocations for a cultural, technological, and scholarly phenomenon. *Information, Communication & Society*, 15(5), 662–679.
- Buckland, M. (1991). Information as thing. *Journal of the American Society for Information Science*, 42(5), 351–360.
- Buckland, M. (2012). What kind of science can information science be? *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 63(1), 1–7.
- Burdick, A.; Drucker, J.; Lunenfeld, P.; Presner, T.; Schnapp, J. (2012). *Digital Humanities*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Busa, R. (2004). Foreword: Perspectives on the Digital Humanities. In: S. Schreibman, R. Siemens & J. Unsworth (eds.) *A Companion to Digital Humanities*, Oxford: Blackwell, XVI–XXI.
- Cecire, N. (2011). Introduction: Theory and the virtues of digital humanities. *Journal of Digital Humanities* [online], 1(1), [08.04.2014], <http://journalofdigitalhumanities.org/1-1/introduction-theory-and-the-virtues-of-digital-humanities-by-natalia-cecire/>
- Cibangu, S. K. (2013). A memo of qualitative research for information science: toward theory construction. *Journal of Documentation*, 69(2), 194–213.
- Cronin, B. (2008). The sociological turn in information science. *Journal of Information Science*, 34(4), 465–475.
- Dalbelo, M. (2011). A genealogy of digital humanities. *Journal of Documentation*, 67(3), 480–506.
- Dillon, A. (2007). Library and information science as a research domain problems and prospects. *Information Research* [online], 12(4), [08.04.2014], <http://InformationR.net/ir/12-4/colis/colis03.html>
- Egan, M. E.; Shera, J. H. (1952). Foundations of a Theory of Bibliography. *Library Quarterly*, 22(2), 125–137.
- Fallis, D. (2006). Social epistemology and information science. *Annual Review of Information Science and Technology*, 40(1), 475–519.

- Flanders, J. (2009). The Productive Unease of 21st-century Digital Scholarship. *DHQ: Digital Humanities Quarterly* [online], 3(3), [08.04.2014], <http://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/3/3/000055/000055.html>
- Frabetti, F. (2011). Rethinking the Digital Humanities in the Context of Originary Technicity *Culture Machine* [online], 12, 1–22, [08.04.2014], <http://www.culturemachine.net/index.php/cm/article/viewDownloadInterstitial/431/461>
- Frischer, B. (2011). Art and science in the age of digital reproduction: From mimetic representation to interactive virtual reality. *Virtual Archaeology Review* [online], 2(4), [08.04.2014], http://var-journal.es/doc/varj02_004_06.pdf
- Fry, J. (2006). Scholarly research and information practices: a domain analytic approach. *Information Processing and Management*, 42(1), 299–316.
- Gordon-Murnane, L. (2012). Big Data: A big opportunity for librarians. *Online*, September–October, 30–34.
- Hjørland, B. (2002). Epistemology and the socio-cognitive perspective in information science. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 53(4), 257–270.
- Hjørland, B. (2014). Information science and its core concepts: Levels of disagreement. In: F. Ibekwe-SanJuan & T. M. Dousa (eds.) *Theories of Information, Communication and Knowledge*. Springer Netherlands, 205–235.
- Nolin, J. (2007). What's in a turn? *Information Research* [online], 12(4) paper colis11, [08.04.2014], <http://informationr.net/ir/12-4/colis/colis11.html>
- Porsdam, H. (2013). On Finding the Proper Balance between Qualitative and Quantitative Ways of Doing Research in the Humanities. *DHQ: Digital Humanities Quarterly* [online], 7(3), [08.04.2014], <http://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/7/3/000167/000167.html>
- Robinson, L. (2009). Information science: communication chain and domain analysis. *Journal of Documentation*, 65(4), 578–591.
- Schmidt, B. M. (2011). Theory first. *Journal of Digital Humanities* [online], 1(1), [08.04.2014], <http://journalofdigitalhumanities.org/1-1/theory-first-by-ben-schmidt/>
- Schnapp, J.; Presner, P. (2009). *Digital Humanities Manifesto 2.0* [online], [08.04.2014], http://www.humanitiesblast.com/manifesto/Manifesto_V2.pdf
- Schreibman, S.; Siemens, R.; Unsworth, J. (2004). The Digital humanities and humanities computing: An introduction. In: S. Schreibman, R. Siemens. & J. Unsworth (eds.) *A Companion to Digital Humanities*. Oxford: Blackwell, XXIII–XXVII.
- Svensson, P. (2010). The Landscape of Digital Humanities. *DHQ: Digital Humanities Quarterly* [online], 4 (1), [08.04.2014], <http://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/4/1/000080/000080.html>
- Svensson, P. (2012a). Beyond the Big Tent. In Gold, M. K. (ed.) *Debates in the Digital Humanities* [online]. Minneapolis, [08.04.2014], <http://dhdebates.gc.cuny.edu/debates/text/22>
- Svensson, P. (2012b). The digital humanities as a humanities project. *Arts and Humanities in Higher Education*, 11(1–2), 42–60.
- Unsworth, J. (2002). What is Humanities Computing, and What is Not? In: G. Braungart, K. Eibl & F. Jannidis (eds.) *Jahrbuch für Computerphilologie* [online], 4, Paderborn, (2002), [08.04.2014], <http://computerphilologie.uni-muenchen.de/jg02/unsworth.html>
- Webber, S. (2003). Information science in 2003: A critique. *Journal of Information Science*, 29(4), 311–330.
- Wilson, T. D. (2010) Information and information science: an address on the occasion of receiving the award of Doctor Honoris Causa, at the University of Murcia, September 2010, *Information Research* [online], 15(4), paper 439, [08.04.2014], <http://InformationR.net/ir/15-4/paper439.html>
- Zins, C. (2006). Redefining information science: from “information science” to “knowledge science”. *Journal of Documentation*, 62(4), 447–461.

Nauka o informacji w zwierciadle humanistyki cyfrowej: kilka uwag epistemologicznych

Abstrakt

Cel/teza: Celem artykułu jest omówienie podobieństw i różnic pomiędzy epistemologią nauki o informacji i humanistyki cyfrowej w świetle zmian zachodzących w tej pierwszej.

Koncepcja/metody badań: Przeanalizowano i porównano szereg punktów widzenia wyróżnionych w literaturze przedmiotu, dotyczących epistemologii dwóch omawianych dziedzin.

Wyniki i wnioski: Pomimo różnic w ich dziedzinowych korzeniach, nauka o informacji i humanistyka cyfrowa mają ze sobą wiele wspólnego, a analiza ich osiągnięć i braków może przynieść znaczące korzyści dla obu dziedzin.

Ograniczenia badań: Obie epistemologie znajdują się w stadium formowania, można zatem sporządzić jedynie zarys ich obecnego kształtu.

Wartość poznawcza: Artykuł stanowi uzupełnienie dotychczasowej wiedzy w zakresie epistemologii nauki o informacji, humanistyki cyfrowej oraz łączących je relacji.

Słowa kluczowe

Humanistyka cyfrowa. Epistemologia. Bibliotekoznawstwo i nauka o informacji.

Dr. habil. TIBOR KOLTAY, PhD is Professor, Head of Department and Course Director for LIS curricula at the Department of Information and Library Studies of Szent István University, Faculty of Applied Arts and Pedagogy in Jászberény, Hungary. After a longstanding engagement with the study of abstracting, he turned towards information literacy and other related literacies, including data literacy, still maintaining his interest in the interdisciplinary relationships between linguistics and information science. One of his recent research topics is the reconciliation of criticism of the Web 2.0 and its practical use in the information professions and the education of library and information science. His most important recent publications are Abstracts and Abstracting. A genre and set of skills for the twenty-first century. Oxford: Chandos Publishing, in 2010; The media and the literacies: media literacy, information literacy, digital literacy. Media Culture & Society, 33(2), 211–221, in 2011; Information Architecture, Information Overload, and the Literacies. Journal of Information Architecture, 4(1–2), 41–56, in 2012 and Data-centric media and data literacy: New phenomena in digital culture. In: Cultural development in the information-oriented society. Moscow, 2014, 79–86.

Contact to the Author:

koltay.tibor@abpk.szie.hu

Rákóczi út 53.

Jászberény, 5100,

Hungary

On Contradictions in the Assessment of Information and Their Impact on E-Government and E-Health Services and Platforms

Tomasz Kulisiewicz

Centre for Studies on Digital Government, Poland

Abstract

Purpose/thesis: The article analyzes the contradictions and inconsistencies in the assessment of information and information architectures in Polish e-government and e-health services and platforms. The thesis is that the nature and role of information and the relations between information structures, information media and information systems are not properly understood by legislators and public institutions commissioning IT systems. This leads to difficulties in implementing e-government and e-health systems and platforms and a low rate of use of their services by the citizens and entrepreneurs.

Approach/methods: In order to prove this thesis a number of systems and platforms were examined. The systems chosen for analysis are these having the highest number of users and were expected to fulfill the needs both of the citizens and public institutions.

Results and conclusions: The examples analyzed show that there is a need to design, develop and introduce totally different e-government services. These new services should correspond with immaterial information structures and systems, not trying to reflect and 'computerize' the 19th century paper-oriented administration.

The goal of implementing IT in public institutions should be the assistance in fulfilling their main functions – serving the users. The improper understanding of information architectures results in additional burdens for all parties involved, instead of bringing improvements in the quality of public services.

Originality/value: In author's opinion the relation between information structures and the rules of building information and IT systems in public administration is not understood properly. The results are the difficulties and problems in implementing and using the IT systems of public administration. On the other hand, formulating sound foundations for IT systems of public administration seems to be outside the main area of interest of the information studies. The article tries to bridge the gap between these two areas.

Keywords

E-government services. E-health services. Information Architecture. Information platforms. Information structures. Poland.

Received: 30.09.2014. Revised: 02.11.2014. Accepted: 12.11.2014.

1. Introduction

In the author's view the problems observed in the implementation of e-government and e-health services in Poland as well as many other countries mainly stem from the contradictions and inconsistencies in the assessment of information and information architectures by public institutions.

The foundation of information systems of any organization consists of information entities, structures and relations. On this foundation the procedures (algorithms) can be defined and the IT system can be designed in-house or commissioned externally and implemented in the organization. This is true for any organization, so it is true for public administration and any other public institution serving clearly defined purposes and having clearly defined aims and tasks. In the case of business entities, sources of information entities (data objects), information structures and relations fall within the category of business aspects, activities and aims of the company. In public administration the aims and procedures are defined by legislation. Thus, the design and implementation of the public administration IT systems relies crucially on the proper understanding and assessment of information, its architectures and structures, by all stakeholders: legislators, executives and civil servants of all levels of public administration. In this context it is worth to recall the definition of information:

Information is data that has been processed into a meaningful form. Seeing it this way, information is an assemblage of data in a comprehensible form capable of communication and use; the essence of it is that a meaning has been attached to the raw facts (Feather & Sturges, 2003, 244).

It can be added that this assemblage of data in a comprehensible form always has its structure which has to be addressed and reflected in an IT system processing this information.

2. Basic contradictions

The contradictions and the misunderstanding regarding the role of information (not to mention its structures, architectures and rules governing it) can be noticed at the starting point of all information systems of public administration – at the level of legislation. This statement is supported by the personal experience of the author, gathered during his professional activities, especially during his work with a team measuring administrative burdens in Poland as part of the project initiated by the Ministry of Economy in the years 2008–2010 and then during the trainings for civil servants in the years 2010–2011¹ (Kulisiewicz, 2013). The main preparatory task was an analysis of 482 pieces of legislations (acts and ordinances) and mapping them into formal structures in order to find and classify administrative obligations. This mapping of approx. 6200 obligations served as the basis for computing the time needed to fulfill the obligations, the cost of this fulfillment borne by entrepreneurs and the share of this cost considered an administrative burden. In order to accomplish this task, the structure of a given piece of legislation had to be analyzed, the obligations found and assessed. In the process, the lack of unified structures of the legislative acts could be clearly seen. The obligations of those who have to meet the given regulation can be found at the very beginning of the document, at its very end, spread all over in various places, in various forms (active or passive mode etc.). There are no clear decision points – whether in a given situation the entrepreneur should observe a given rule

¹ It is worth to notice that during 3 years since the end of 2011 (the end of the trainings mentioned) there were new technologies introduced in design and development of IT systems, but the practice of preparing regulations defining the foundations of information systems for public administration in author's opinion has not improved accordingly.

or may not observe it, what the conditions are etc. Neither situations nor conditions are clearly defined; they are not following strictly defined sequences. The general problem is that there are no unified dictionaries and indexes of definitions, conditions, rules, decision points. This picture confirms the basic issue which has been emphasized by Polish IT specialists since the early 90s, when after 1989 the new system of regulations and legislations was built as a result of the radical change in Poland's political, economic and regulatory systems. The IT experts called for "algorithimizable regulations" – with properly defined information objects, structures and rules (PIIT & PTI, 1999). If these objects, structures and rules are present in a legislative act, it is possible to build the appropriate IT system in a given IT environment (hardware platform, operating system, development tools etc.).

The problem with legally defining proper information structures and procedures can be demonstrated on the examples of some of the biggest Polish public information and IT systems. For the analysis presented in the Section 3, we chose these systems that have the highest number of users and are expected to fulfill the essential needs of citizens and public institutions.

Another major contradiction in the assessment of information stems from the incapability to (mentally) separate the information from its carriers – stone and clay tablets, papyruses, paper manuscripts and printed documents, books and registers. Strictly speaking, the basis for the decisions to be made by the authorities was always the information itself and not its carrier, but until the emergence of IT systems the two were inseparable. This inseparability is no longer present in IT systems where the information is carried electronically, independently of its carrier. It may be coded, decoded and transformed from one form into another – from the holes in the old punched cards to the electromagnetic waves of the wireless systems and the light impulses of the fiber-optic cables – without losing its content and essence. One thing, however, has not changed – the administration's need for information in order to fulfill its duties. Nowadays, it does not mean the possession of information on its carriers but the access to the information collected in registers and databases of public administration and the information provided by the citizens, entrepreneurs, NGOs, public institutions – using any appropriate channels and carriers.

The misunderstanding of the distinction of the information and of its carrier results in the requirement to possess certification or testimonials on paper, mentioned in the previous section, stems from the general attitude of the public administration and its practices based on the century-old model of relations with the citizens. For centuries the authorities demanded that their subjects present proofs of legality of their activities, certificates of entitlement to their rights etc. Until the emergence of electronic documents and services, the information on the rights, entitlements and certifications could not be separated from its carrier – the paper document. This fact is reflected in the common practice of demanding certificates, testimonials and attestations (on paper) from entrepreneurs and citizens instead of having the public institutions check them online. It is still the everyday practice despite the fact that:

formally there is a law² saying that no institution of public administration can demand any certificates to prove the facts known to this institution or the facts which this institution may ascertain through its own registers, other data or documents presented by the person involved (Ustawa, 1960);

² Article 220 of the Polish Code of Administrative Procedure.

the basic registers containing the information which the public administration may require from the citizens or entrepreneurs in various procedures are available online.

For instance a company attending a public procurement tender has to produce a paper proof of registration, a document from the tax office proving that it has no unpaid taxes and a certificate from the ZUS³ agency confirming that it has no delays in payments of its employees' pension and health insurance fees⁴. There are various formal regulations or even informal practices regarding the validity period of such paper certificates (in some cases 30 days, in other – 90 days). As opposed to some of these paper certificates, all official registers are equipped with appropriate authentication mechanisms – consequently, the information demanded and obtained from these registers is far better authenticated and more up-to-date compared to any paper document needed in order to confirm the company's information or status.

3. Social insurance system – legislation vs. architecture

The example of a problem with legal definitions of proper information structures is the IT system of the ZUS, the Polish Social Insurance Agency. The system collects insurance premiums and other fees, managing social security and dealing with payments. Before the change, pension and social security fees and premiums were collected in a way which reflected a structure of mainly state-owned economy. Enterprises were paying general pension premiums for all their employees (fees for approx. 9.5 million employees were collected in that form); the state pension agency was paying pensions based on generally set rules. The pension reform of 1998 radically changed the social insurance system: from 1999 onwards, fees were to be collected individually from each of the 13 million employees (one part was deducted from the employee's salary, the second part was paid by the employer) and kept by the social security agency on the insured person's individual account. In order to illustrate the difference: in the old pension system, the number of declarations processed each year was in a range of 18 million, in the system of individual accounts this number is approx. 260 million (Dagiel, 2005). The structure of the new information system had to be designed from scratch. Of course it could be done – designing and implementing such an IT system is an extensive and complicated task, but not unusual and extremely rare in the practice of building IT systems. Theoretically, all information structures, rules, procedures for an information system as foundation of an IT system were defined in law. The main problem was the attitude of the legislators and the leadership of the ZUS agency. The legislation came into force on the 1 January 1999 and on this date the registration of employers and employees insured in the new system had to be started. In December 1998, quite unexpectedly, extensive changes of

³ ZUS = Zakład Ubezpieczeń Społecznych; the official English name of the agency is the Social Insurance Institution.

⁴ The form of the ZUS certificate is defined in law – it has to be printed as an official form with a 9-digit serial number, an 18-digit identifier, the official stamp of the issuing bureau of the ZUS agency and the signature of the authorized person. As there is no exception to this rule, even the ZUS agency itself demands such a certificate in its tenders for services and supplies – instead of checking the status of the payments in its own systems. In the case of a civil law partnership, the certificate is demanded separately from each of the partners (ZUS, 2012).

the new law were introduced and passed by parliament. The most crucial amendment was the introduction of an extremely complicated system of healthcare fees and payments (sick leave allowances, disability payments etc.). Until 1997, healthcare insurance was managed by the general income tax system. This is a common solution in many countries: as healthcare fees are usually tax-deductible, it makes sense to manage them together with taxes using tax IT systems. The legislators seemingly did not have the slightest idea that such an extension of the information system's main functionality would require extensive changes in its structure. In order to collect data on sick leaves, a huge separate system of data collection and proofing had to be added to the architecture of the information system.

In 1998 the leadership of the ZUS changed. The first thing that the new leadership was to transform was the main concept of the IT system and its data processing architecture. The original concept was a client-server architecture with dumb terminals at the local contact points of the agency, regional data centers for daily routine tasks and a server-cluster at the headquarters for processing data needed for the general management, financing and planning purposes of the whole pension system. The winning offer was prepared accordingly, the tender won by the Polish software house Prokom Software (now Asseco Poland), which had been developing and implementing Unix client-server systems for years. The software house had started to design the IT system (called KSI⁵ ZUS), when, for reasons unknown, the whole concept of information structure was modified by the new leadership of the ZUS and included in the annex to the contract. The annex described an entirely different architecture – mainframe-oriented, with all the data processing executed centrally in the main data center of the ZUS.

The system was developed and implemented at a huge cost, estimated at PLN 3 billion (approx. EUR 750 million) (Doliniak, 2010). It is one of the largest and most complex systems of its kind in Europe, despite the fact that Poland, with its 38 million inhabitants, 1.8 million active commercial entities and 13 million insured persons, is only the sixth in the EU in terms of the number of inhabitants and employees. The functions needed to cover such a wide range of services – starting with registering a new employee, through paying their sickness, maternity, compensatory, care allowances, managing their individual pension account, processing their payments for retirement, the disability and survivors' pensions, up to the funeral grants – were formalized in a thousand kinds of forms and printouts. The KSI ZUS system was even awarded a prize of the *eEurope Awards for eGovernment – 2005* in the category of “Enabling eGovernment”, given in the years 2003–2005 for outstanding solutions in the fields of e-health e-government by the European Institute of Public Administration. The jury appreciated the scale and the impact of the system:

This initiative was judged extremely impressive, involving large scale institutional change (EIPA, 2005, 1).

At the same time this complexity – the result of an extremely wide range of tasks described in the law – was the source of difficulties in the development of the KSI ZUS system and in the use of its e-services.

In 2012, a Web service was added to the KSI ZUS system, allowing individual access of registered employers and individual employees. As there are thousands of procedures with

⁵ KSI ZUS = Kompleksowy System Informatyczny ZUS – ZUS Integrated IT System.

separate forms, the developed and implemented Web service overlay (called PUE ZUS⁶) is equally complicated. Despite it being obligatory for employers and intensively promoted in media campaigns, there are only approx. 800 thousand users registered at the Web system out of 1.8 million active companies and 13 million employees (ZUS, 2014).

The main problem of the PUE ZUS e-services is that they reflect the complex data structures and data formats of a system designed for use by the professional personnel of the ZUS local contact points, employees of HR departments of bigger companies or trained outsourcers servicing SMEs. Individual users and one-man companies are hardly using the e-services of PUE ZUS. In the author's opinion, the main reason for this is that the PUE ZUS system does not follow the rules implemented successfully in internet banking. The transactional system of internet banks can be used easily not only by professional bank cashiers and operators but by ordinary users: entrepreneurs, white – and blue-collar workers, students, pensioners – all those with a basic competence to use a Web browser. After some unsuccessful pilot projects in the early 90s, nobody tried to force non-professional users to operate cashier-desk level internal banking transaction systems.

It has to be noticed that for the ordinary users of PUE ZUS there is no interface to the services of the NFZ⁷, despite the fact that the KSI ZUS system collects data for the healthcare system too. There is even a warning displayed in PUE ZUS saying that the fact that PUE ZUS indicates a positive healthcare insurance status means nothing, as the status of the same person in the NFZ's own system may be different (negative/not insured, which means: not entitled to the services of the public healthcare system). From the point of view of the users this is an inconsistency of an information system: PUE ZUS, an e-service of a public institution, does not support functions dealing with health insurance – the functions needed (and expected) by users – despite the fact that all the information on the status of insured persons is in the system registers, collected and updated each month.

4. Vacuum instead of structure

Usually the problems in introducing e-government services occur when one tries to bring computers into the traditional administrative procedures, where the information needed to make an administrative decision cannot be separated from its carrier – a paper document. The IT system reflecting a paper document-centric information system and its procedures is ineffective and seen as redundant, bringing additional burdens on all parties involved – administration, citizens and entrepreneurs alike. There are the cases when the situation can be worse: when the IT system is developed and implemented with no proper foundation, in a kind of “information vacuum” – with neither electronic nor “traditional” paper-centric information architecture.

In 2011, a new healthcare reimbursement act and a connected decree of the Minister of Health introduced an obligation for general practitioners (GPs) to check the health insurance status of their patients. GPs were made financially responsible for confirming the status of the patient and providing medical treatment and prescribing medicines with the

⁶ PUE ZUS = Platforma Usług Elektronicznych ZUS – ZUS Platform of Electronic Services.

⁷ NFZ = Narodowy Fundusz Zdrowia – National Health Fund.

correct refund rates – dependent on this status. GP professional organisations protested explaining that since GPs have no means of checking the health insurance status, they would demand a documented proof of status from the patients. The problem was that there was no general document proving the status – the introduction of a separate health card was stopped years before, after its partial implementation in the Silesian Voivodeship, one district of Warsaw and one of the capital's small suburban communes. Another project to include it in the chip of a new personal ID card was dropped in 2012 as a result of substantial changes introduced in the original pl.ID project⁸. So a quick fix was introduced in the form of an online system (called eWUŚ⁹) accessible by all clinics, hospitals and GPs. With the help of the eWUŚ system the administrative personnel of a clinic or a GP himself could check within seconds whether the patient's status is "green" (valid public health insurance) or "red" (no valid insurance). From the technical point of view the eWUŚ system from the beginning has been coping easily with the workload even during peak hours (in the morning, when the majority of patients have doctor's appointments, and at midnight, when each night all hospitals check the status of all their patients). The workload has never exceeded 300 checks per minute. For the sake of comparison it can be mentioned that in the first half of 2013 in Polish card payment systems there were approximately 71 card transactions/second (4.2 thousand transactions/minute) (NBP, 2013). The UTP system (Universal Trading Platform), the main IT system of the Warsaw Stock Exchange, can deal with 20 thousand transactions per second and up to 15 million transactions per session in its basic configuration¹⁰ (GPW, 2013). This means that there are IT systems available which can deal with far higher loads than these of eWUŚ.

As opposed to the technical efficiency of the IT system, the information system served by eWUŚ demonstrates negligence in the design of the information architecture. The lack of underlying information structure can be observed in the case of eWUŚ indicating a "red status". The patient has to prove their insurance status by bringing various documents confirming that entitle them to use public healthcare services. The patients can also fill out a form stating that they are sure of their "green" status, but then they still have the obligation to prove it after handing over this statement-form to the medical personnel. It means that the patient has to collect all the documents required before the introduction of eWUŚ: obtain them from their employer or a local ZUS branch and send them or bring them personally to the regional NFZ office.

The lack of understanding of the need for information infrastructure can be proved by analysing the history of the documents (identifiers) required to confirm the patient's identity and their insurance status. Before 1995, basically only one document was needed: a personal 112-page insurance booklet containing registration of entitlement (stamped by the employer or other institutions once in a defined time period, i.e. every three months). Around 1995 the booklet changed its form (becoming a white booklet with separate

⁸ The main change introduced in the original pl.ID project was a cancellation of the electronic layer in the ID card (microchip). Instead the modernization of the systems of reference and additional registers and of its server infrastructure was extended (MSW, 2013).

⁹ eWUŚ = Elektroniczna Weryfikacja Uprawnień Świadczeniobiorców – Electronic Verification of the Entitlement for Public Healthcare.

¹⁰ UTP is scalable: for each new Trading Unit server the capacity of the system increases by 10 thousand transactions per second.

coupons playing the role of “money” – the patient “paid” the clinic or the GP with the coupon, the coupon served as proof for the financing institution that the service was carried out). In 2010, the booklets had to be exchanged for new ones due to the change of the first 2 digits in the booklet’s serial/identifier number. The exchange process had not been completed when the issuing of the new booklets was stopped midway, for no rational reasons. Now the patient had to prove their status by various means: personal ID together with a pensioner card, student card, confirmation of payment of the health-insurance fee etc. The national health service seemed to be unaware that the booklet played another, equally important role: it was the “container” of the patient’s medical data. The elimination of the booklet demolished the traditional paper medical record system. The old booklet contained the patient’s medical history and other data. Dropping it resulted in a situation where medical records are dispersed all over the clinic, hospitals and other places visited by the patient. The records are now inconsistent, with no time continuity. Interestingly enough, in some Polish cities there were protests of the patients who very rationally assessed that this was not only a change of documents proving the patient status, but also a demolition of the information system. The situation remained unchanged until the introduction of the eWUŚ system. After the system was introduced, each “red status” patient had to prove their health-insurance status despite the fact that the relevant information was (or should have been) present both in the huge KSI ZUS system and in the separate database of all insured persons developed and run by the NFZ.

This problem of the information demanded by patients is expected to be partially solved by IKP¹¹, the implementation of the Electronic Health Record (EHR) for each person entitled to public healthcare. It should contain all medical data of a person, together with their health-insurance status. IKP is a module of an integrated healthcare information system based on RUM. The IKP module was tested in 2011 in Cracow and some other cities, on a very limited sample of patients¹². Parallel to this pilot project, the system of electronic prescriptions was tested. Neither was well received by doctors and pharmacists. Because of the regulations demanding paper form of all documents (including prescriptions), during the test of the system everything had to be done doubly: using the official paper documents and electronically, with additional data collected during the test. This duality brought additional burdens on all parties involved: doctors, pharmacists and patients. As there was no compensation for these additional burdens, neither for doctors nor for pharmacists, the test was hardly accepted (one could say that there was even a resemblance to the historical Luddite attitude – in the e-prescription project in the Lubuskie Voivodeship, out of several hundred doctors, clinics and pharmacies only 16 GPs, 4 clinics and 14 pharmacies signed for the pilot project. The representatives of the local organizations of doctors and pharmacists even tried to avoid coming to the Center for Health Care Information Systems for consultations and assessment of the test project). The test was an additional burden for patients too: at the pharmacy they had to produce both the traditional paper prescriptions and their personal IDs in order for the pharmacists to register the transaction.

¹¹ IKP = Internetowe Konto Pacjenta – Patient Internet Account. The eWUŚ system was to be a module of the whole IKP/RUM system.

¹² RUM = Rejestr Usług Medycznych – Register of Medical Services.

The information on the health-insured persons' insurance status, medical treatments obtained, prescriptions issued and medicines bought in pharmacies, and all the treatment costs, medicine refunds etc. is presented to registered patients by another Web service (a separate module of IKP/RUM) called ZIP¹³. ZIP is a passive information system – the only active service consists of changing the user's password. One of the aims of ZIP was to allow patients to check whether their account had only been charged for treatments and medicines they really had obtained (anti-fraud function), but there is no messaging nor any active form of reporting to the NFZ if a patient does notice fraud or a mistake. It also has to be noted that the ZIP system does not allow one to book any kind of medical appointments. Theoretically, the average length of the waiting list for a given treatment can be checked in all hospitals and clinics which have contracts with the NFZ (as they have to report it to the NFZ), but these lists are accurate only to the extent of the reporting obligation (once a month). Moreover, one can check one's allocation to a family doctor and nurse (the Polish public healthcare system pays doctors and nurses based on the number of patients registered/allocated to them) but cannot change it on-line. The explanation for the relative popularity of ZIP – in August 2014, 13 months after its introduction, there were approx. 900 thousand registered users – (Rynek Zdrowia, 2014) despite its obvious shortcomings is probably that the system constitutes the only possibility for citizens to check their health-insurance status on-line.

The misunderstanding of the relation between information and the IT system can be demonstrated on the example of the obligatory documents needed for obtaining an EKUZ card¹⁴ issued by the NFZ. In order to get a card, one should produce proof of valid health insurance. Before introducing the eWUŚ system, this would have been a formal document issued by an employer, proof of banking transfer of the monthly insurance fee in the case of entrepreneurs, a pensioner or student card (in the case of students – together with a formal certificate from their university) – the same proofs of eligibility for public healthcare as before the introduction of the eWUŚ system. As eWUŚ has been introduced as a way of confirming the patients' insurance status for public healthcare institutions, the general public rightly expected that the local NFZ bureaus issuing EKUZ cards would use this system to check the validity of health insurance. This was not the case: the obligation of proving one's status by bringing all the documents as before was not removed. The explanation of the NFZ was that the register of insured persons cannot be used for this purpose. The general public could neither understand nor accept the explanation that the National Healthcare Fund cannot use a register run by the National Healthcare Fund for this purpose. The source of this totally false explanation presented by the NFZ was the NFZ officials' misapprehension of the attitude and position of the non-professional users of the NFZ information system. The officials did not take into account that the end-users are dealing with the information system and not with the IT system. The non-professional user – citizen and entrepreneur – needs and uses the information provided by the information system, neither knowing nor caring about registers, databases, files and data formats, IT systems or any other back-office elements.

¹³ ZIP = Zintegrowany Informator Pacjenta – Integrated Patient System.

¹⁴ EKUZ = Elektroniczna Karta Ubezpieczenia Zdrowotnego – European Health Insurance Card (EHIC).

5. The lack of a clear structure

The lack of clear information structures is distinctly exemplified by ePUAP, the unified platform for e-government services considered very important in Polish public administration.

Before analyzing the case of ePUAP it is worth to recall the definition of the e-government. One of the most comprehensive definition has been worded by the World Bank: “E-Government’ refers to the use by government agencies of information technologies (such as Wide Area Networks, the Internet, and mobile computing) that have the ability to transform relations with citizens, businesses, and other arms of government” (The World Bank, 2005). The reasoning for using ICT in public administration has been given i.e. in the Ministerial Declaration on eGovernment from 2009, referred to as The Malmö Declaration:

(The European governments)... use eGovernment to increase their efficiency and effectiveness and to constantly improve public services in a way that caters for users’ different needs and maximises public value, thus supporting the transition of Europe to a leading knowledge-based economy (European Commission, 2009, 1).

One of the main means of providing e-government services is the single point of access. The concept of single point of access is the crucial for supplying any service in any organizational structure as it substantially facilitates the use of the services, especially in complex systems. The ePUAP was intended to be a single point of access for all administrative procedures concerning the citizens and entrepreneurs. As it says in the description of the system on its Webpage:

Electronic Platform of Public Administration Services (ePUAP) is a coherent and systematic action program designed and developed to allow public institutions make their electronic services available to the public. The website www.epuap.gov.pl enables defining citizen and businesses service processes, creates channels of access to different systems of public administration and extends the package of public services provided electronically (MAC, 2009).

The ePUAP website contains up to a thousand different services arranged by categories (services for citizens, for entrepreneurs, for administration), by administrative territories (voivodeships, counties, communes), or alphabetically. Unfortunately enough the possibility of executing the required administrative procedure depends on whether in the given commune the given procedure is available electronically or not: in some communes or towns there are some services available, in others – other services. This means that the availability of services depends on where one lives. It shows no pattern at all, despite the fact that the general corpus of laws regulating the various areas of public life for all the 2.5 thousand Polish communes is common and unified¹⁵. It can be understood that 6 years after the start of the ePUAP system the e-services dealing with local regulations may be at various stages of implementation, but the range of the e-services related to the procedures based on general legislation should (or at least could) be almost the same in all the communes. This is not the case with ePUAP which encompasses a patchwork of e-services implemented at various levels of administration, to a various extent, in various

¹⁵ Of course there are local regulations e.g. on sea fishing in the communes on the Baltic coast or on the pasturage of sheep in the communes in the Tatra mountains in the south of Poland.

forms. Analyzing the services available on ePUAP one can say that the only e-government services introduced universally are:

- the official electronic mailbox for all public institutions obliged to have one by the Polish Act on the Informatization of Public Institutions;
- the general motion/letter to public institutions.

The side-effect of the lack of unified information structure underlying the ePUAP was the presence of e-services covering public administration “services” that make no sense. One such example is the application for the certificate of registration in the CEIDG – the Central Registration and Information on Business. The e-service for issuing such a certificate is available in 16 communes and towns (out of approximately 3 thousand localities present on ePUAP). One cannot find the purpose of this certificate as:

- by law, a certified printout from the CEIDG Registry that is equipped with a time-stamp constitutes an official certificate for the entities registered in this registry (The 2004 Law on the Freedom of Economic Activity in its Article 38. Section 5. even states that public institutions cannot demand any other certificate) (CEIDG, 2012);
- the registry is open to everybody – thus to public institutions as well; therefore any institution that wants to check whether a company is real, active, when it was registered, who the owner and the person entitled to act its behalf are, can do so at any time in the CEIDG Registry available as a Web-service.

The situation described is a consequence of building the platform for e-government services without defining the information structure and architecture of public information services. This means the foundation for a unified structure of e-services was missing.

A similar situation emerges in the case of the latest public information system, the Central Repository of Public Information. The Central Repository was provided for in the Access to Public Information Act as a tool for accessing and reusing public information (MAC, 2014). Despite the fact that the information resources to be shared in the Central Repository – the institutions providing the information, data and meta-data formats – are defined in the ordinance of the Minister of Administration and Digitization (Rozporządzenie, 2014) and that the repository is equipped with APIs¹⁶, for non-specialists in need of finding and using public information, it seems to lack a clear structure that would be understandable for laymen.

6. Conclusion – the need for a paradigm change

The goal of implementing IT in public administration should be to assist public institutions in their main functions – serving the citizens and entrepreneurs. Yet in public perception the main goal of introducing IT in administration has been the improvement of the internal mechanisms of administration (the functioning of its back-office). The improper understanding of information architecture and the above-mentioned incapability to separate the information from its bearer may result in additional burdens and complications, quite often

¹⁶ API – Application Programming Interface is a specification, a part of a computer program or a set of functions or routines, which specifies operations, their inputs and outputs, data objects and types, and allows for cooperation and exchange of data with different software, which may be developed separately.

for the administration itself – instead of bringing improvements in serving the citizens and helping to develop the economy.

The successful e-government systems are those introducing into public administration the model that proved a huge success in e-commerce and especially in e-banking (internet banking). The number of internet banking accounts used by bigger, middle-range and even small companies is higher than the number of companies. Companies usually have more than one account, depending for instance on the terms of loans and credits, interfaces with ERP systems etc., and use internet banking for all their banking accounts. Nowadays, even consumers and microcompanies (especially one-man firms behaving very similarly to consumers) have more than one account per capita/company. In 2013, practically all banking accounts in Poland offered Web access functionality, the number of active consumer-users was 12.4 million, the number of users from the SME sector – approximately 1.11 million (ZBP, 2014). A dynamic increase is observed in mobile banking – a system providing access to banking accounts via smartphones equipped with banking applications. According to the reports of the Polish Bank Association and other sources, in the 1st quarter of 2014 almost 2.4 million out of 12.4 million Polish users of e-banking were already using mobile banking (Bankier.pl, 2014). A few years ago mobile banking was practically non-existent, as are currently the mobile e-government services (called m-government) still at an embryonic stage.

E-banking provides an example how to design and implement successful and widely acceptable new services. The information needed in bank transaction systems, the information structures and information processing rules are basically the same in the internal banking system and the internet banking open to users, but the interfaces of banking systems for the public had to be thoroughly redesigned in order to provide and demand only the information needed by users and not to exceed such a level of complexity that could be assessed and used by laymen.

In the Communication of European Commission *The European eGovernment Action Plan 2011–2015* there was a profound reasoning for developing and deploying innovative e-government services:

Governments need to provide better public services with fewer resources. (...) The emergence of innovative technologies such as 'service-oriented architectures' (SOA), or 'clouds' of services, together with more open specifications which allow for greater sharing, re-use and interoperability reinforce the ability of ICT to play a key role in this quest for efficiency in the public sector (European Commission, 2010, 3).

According to these objectives there is a need to design, develop and introduce totally different e-government services. These new services should correspond with immaterial information structures and systems, not trying to reflect and 'computerize' the 19th century paper-oriented administration. The new services should also conform to the nature of convergent electronic communications and the New Generation Networks (NGNs): information should be collected from the citizens, entrepreneurs and public institutions and sent to them by means of various technologies, in various forms and formats. Not only does such a system have to be compatible with any device used by all the parties to information exchange in a given moment and location, but it also has to cope with the so-called handover problem – when the user changes their location or device, the operation

has to be seamlessly transferred to the new location/device, adapting to its formats and maintaining all the required security characteristics. This means, for instance, accessing an e-service using a hybrid TV interactive device with a huge UltraHD TV screen and in the next moment switching over to a smartphone with its five inch screen.

The greatest task and the greatest challenge for public administration is to develop active, two-way communication between the administration and the citizens – not only collecting data and sending back decisions, but accepting the ideas and solutions proposed by the citizens, consulting planned actions, reacting to the demands and issues raised, etc. – according to the new paradigm of participatory prosumer democracy. This new paradigm is referred to as New Public Management – decentralized, managed by objectives, consumer-orientated and employing within the government competition mechanisms and managing tools used widely in the private sector (Krynicka, 2006). New Public Management treats users of public services like customers and shareholders of public administration. This change of paradigm requires a profound change in the architectures and development of information and in the IT systems of public administration.

References

- Bankier.pl (2014). Bankowość mobilna będzie coraz bardziej powszechna [online]. Bankier.pl, July 3 [18.07.2014], <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Bankowosc-mobilna-bedzie-coraz-bardziej-powszechna-3158172.html>
- CEIDG (2012). Applicable Legal Provisions [online]. Central Registration and Information on Business, June 15 [18.07.2014], <https://prod.ceidg.gov.pl/ceidg.cms.engine/?F;824A23D4-ED30-4C86-B9FF-21477D3D34C4>
- Dagiel, D. (2005). *Wspomagana komputerowo reforma systemu ubezpieczeń społecznych, czyli historia pewnego projektu* [online]. Polska Izba Informatyki i Telekomunikacji, May 18 [27.11.2014], www.piit.org.pl/documents/10181/17239/4176.pps
- Doliniak, K. (2010). *Maszyneria Trurla za trzy miliardy* [online]. Forbes.pl, April 23 [16.06.2014], <http://www.forbes.pl/artykuly/sekcje/sekcja-wydarzenia/maszyneria-trurla-za-trzy-miliardy,2054,2>
- European Commission (2009). *Ministerial Declaration on eGovernment* [online]. Digital Agenda for Europe, November 18 [1.11.2014], <https://ec.europa.eu/digital-agenda/sites/digital-agenda/files/ministerial-declaration-on-egovernment-malmo.pdf>
- European Commission (2010). European eGovernment Action Plan 2011–2015 [online]. Digital Agenda for Europe, December 15 [21.09.2014], <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0743:FIN:EN:PDF>
- EIPA (2005). eEurope Awards. [online]. European Institute of Public Administration, December 8 [25.10.2014], http://www.eipa.eu/eEurope_Awards/Winners_eGov2005.pdf
- Feather, J.; Sturges, P. (2003). *International Encyclopedia of Information and Library Science*. London, New York: Routledge.
- GPW (2013). Universal Trading Platform (UTP) – Nowoczesna platforma GPW [online]. Giełda Papierów Wartościowych [14.08.2014], http://www.gpw.pl/pub/files/PDF/foldery/Architektura_UTP.pdf
- Krynicka, H. (2006). Koncepcja nowego zarządzania w sektorze publicznym (New Public Management). *Studia Lubuskie*, 2, 193–202.
- Kulisiewicz, T. (2013). Redukcja obciążeń administracyjnych a wybrane zagadnienia informatyzacji administracji publicznej. *Roczniki Kolegium Analiz Ekonomicznych* 29, 131–150.
- MAC (2009). What is ePUAP [online]. Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji. ePUAP [30.09.2014], <http://epuap.gov.pl/>

- MAC (2014). About the Central Repository of Public Information [online]. Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji. Centralne Repozytorium Informacji Publicznej [25.10.2014], https://danepubliczne.gov.pl/aboutUs#question_4
- MSW (2013). Projekt pl.ID. O programie pl.ID [online]. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych [1.11.2014], <http://obywatel.gov.pl/prezentacja-urzednik>
- NBP (2013). *Ocena funkcjonowania polskiego systemu płatniczego w I półroczu 2013 r.* [online]. Narodowy Bank Polski – System płatniczy [3.09.2014], http://www.nbp.pl/systemplatniczy/ocena/ocena2013_1.pdf
- PIIT & PTI (1999). *Rozwój Informatyki w Polsce – stan, zalecenia, perspektywy*. Poznań-Warszawa: Polska Izba Informatyki i Telekomunikacji, Polskie Towarzystwo Informatyczne.
- Rozporządzenie (2014). *Rozporządzenie Ministra Administracji i Cyfryzacji z dnia 26 marca 2014 r. w sprawie zasobu informacyjnego przeznaczanego do udostępniania w Centralnym Repozytorium Informacji Publicznej* [online]. Dz. U. poz. 491 [28.10.2014], <http://dziennikustaw.gov.pl/D2014000049101.pdf>
- Rynek Zdrowia (2014). *Dzięki ZIP pacjenci coraz częściej wykrywają nadużycia* [online]. Rynek Zdrowia, August 13 [11.09.2014], <http://www.rynekzdrowia.pl/Finanse-i-zarzadzanie/Dzieki-ZIP-pacjenci-coraz-czesciej-wykrywaja-naduzycia,143726,1.html>
- The World Bank (2005). Definition of E-Government [online]. The World Bank, May 18 [30.10.2014], <http://go.worldbank.org/M1JHE0Z280>
- Ustawa (1960). *Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego* [online]. Internetowy System Aktów Prawnych [30.10.2014], <http://isap.sejm.gov.pl/Download?id=WDU-19600300168&type=3>
- ZBP (2014). *Bankowość internetowa i płatności bezgotówkowe – II kwartał 2014 r.* Warszawa: Związek Banków Polskich.
- ZUS (2012). Uzyskiwanie zaświadczeń o niezaleganiu w opłacaniu składek [online]. e-Inspektorat ZUS, styczeń 31 [20.10.2014], http://e-inspektorat.zus.pl/sprawy.asp?id_sprawy=158
- ZUS (2014). ZUS Aktualności, wrzesień 26 [online]. Informacje, komunikaty [26.09.2014], <http://www.zus.pl/default.asp?id=1&p=&idk=2347>

O sprzecznościach w ocenie informacji oraz ich wpływie na usługi i platformy związane z e-państwem i z e-zdrowiem

Abstrakt

Cel/teza: Artykuł stanowi analizę sprzeczności i niespójności w ocenie informacji i architektury informacji w zakresie usług i platform dotyczących polskiego e-państwa i e-zdrowia. Uważa się, że natura i rola informacji oraz relacji łączących struktury, media i systemy informacyjne nie są właściwie odbierane przez legislatorów i instytucje publiczne zamawiające utworzenie bądź zakup systemów informatycznych. Skutkuje to trudnościami we wdrażaniu usług i platform e-państwa i e-zdrowia oraz niskim poziomem ich wykorzystania przez obywateli i przedsiębiorców.

Koncepcja/metody badań: W celu udowodnienia powyższego faktu przebadano szereg systemów i platform. Do analizy wybrano systemy o największej liczbie użytkowników, od których oczekuje się zaspokajania potrzeb, zarówno obywateli, jak i instytucji publicznych.

Wyniki i wnioski: Analizowane przykłady ukazują potrzebę projektowania, tworzenia i wdrażania zupełnie odmiennych usług związanych z e-państwem. Nowe usługi powinny korespondować z niematerialnymi strukturami i systemami informacyjnymi zamiast odzwierciedlać i „komputeryzować” XIX-wieczną koncepcję administracji osadzoną w realiach analogowych.

Celem wdrażania technologii informacyjno-informatycznych w instytucjach publicznych powinno być wsparcie w zakresie realizowania przez nie ich podstawowego zadania – służenia użytkownikom. Nieprawidłowe rozumienie architektury informacji skutkuje dodatkowym obciążeniem dla wszystkich zainteresowanych stron zamiast poprawiania jakości usług publicznych.

Oryginalność/wartość poznawcza: W opinii autora związki struktur informacyjnych oraz reguł budowania informacji i systemów informacyjno-informatycznych w administracji publicznej nie są rozumiane właściwie. Skutkuje to problemami we wdrażaniu i stosowaniu wzmiankowanych systemów. Z drugiej strony, budowanie zdrowych reguł wdrażania systemów informacyjno-informatycznych w administracji publicznej wydaje się pozostawać poza zakresem zainteresowania nauki o informacji. Artykuł stanowi próbę zmniejszenia bądź zamknięcia luki pomiędzy tymi dwoma obszarami.

Słowa kluczowe

E-państwo. E-zdrowie. Architektura informacji. Platformy informacyjne. Struktury informacyjne. Polska.

TOMASZ KULISIEWICZ obtained an MSc in Computer Science at the Budapest Technical University in 1974. From 1975 to 1980, he worked as a systems engineer at the computer center of the Polish road network administration. From 1982 to 1992, he was employed in the Hungarian power industry, and subsequently served as deputy editor-in-chief and editor-in-chief of several Polish IT business magazines. Since 2002, he has been an electronic communications market analyst, co-founder of the Centre for Studies on Digital Government and the SME IT Association and Vortal, as well as a lecturer on economic and social impact of ICT

Contact to the Author:

tomasz.kulisiewicz@cyfrowepanstwo.pl

Ośrodek Studiów nad Cyfrowym Państwem

ul. Narutowicza 105a lok. 3

90-145 Łódź

Europejskie czasopisma historyczne w bazach Scopus i Web of Science w kontekście oceny dorobku historyków w Polsce

Zbigniew Osński

*Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie*

Abstrakt

Cel/teza: Celem pracy jest określenie w jakim stopniu bazy bibliograficzne Web of Science i Scopus mogą być przydatne w procesie przygotowywania badań historycznych oraz w procesie oceny dorobku polskich historyków.

Koncepcja/metody badań: Analiza danych dotyczących europejskich czasopism historycznych indeksowanych w obu bazach.

Wyniki i wnioski: Obie bazy nie są wiarygodnym źródłem informacji ani o europejskich czasopismach historycznych wydawanych poza Europą Zachodnią, ani o tendencjach w historiografii, z tym, że Scopus oferuje bardziej kompletny i zróżnicowany terytorialnie i językowo zbiór danych. W przypadku znaczącej części tematyki badawczej europejskiej historiografii nie jest prawdziwa teza mówiąca, że głównym językiem komunikacji naukowej jest angielski. W przypadku czasopism historycznych nie sprawdza się idea tworzenia ich zasadniczego jądra w oparciu o prawo Bradforda. Prowadzenie analiz bibliometrycznych, w celu oceny dorobku polskich historyków, w oparciu o bazę Web of Science pozbawione jest merytorycznego uzasadnienia.

Wartość poznawcza: Dokonane ustalenia podważają część przyjętych w Polsce zasad oceny dorobku historyków.

Słowa kluczowe

Baza bibliograficzna. Bibliometria. Czasopismo historyczne. Historiografia. Ocena dorobku naukowego.

Otrzymano: 06.03.2014. Poprawiony: 15.05.2014. Zaakceptowany: 30.10.2014.

1. Wprowadzenie

W ostatnich latach upowszechniła się w polskiej humanistyce, w tym także w historiografii, zasada oceniania badaczy i jednostek naukowych w oparciu m.in. o miejsce opublikowania prac oraz liczbę cytowań. Przyjęto założenie, że publikowanie przede wszystkim w czasopismach indeksowanych w niektórych międzynarodowych bazach bibliograficznych oraz zdobywanie cytowań świadczy o wysokiej jakości pracy badawczej. Tego typu dane wpływają na ocenę parametryczną jednostki naukowej, a tym samym na wielkość dotacji na badania statutowe. Wykorzystywane są także w procedurach awansowych pracowników nauki i w konkursach grantowych. W związku z tym, kluczowym problemem jest zarówno merytoryczna poprawność samej koncepcji oceny, jak i kompletność oraz wiarygodność

baz danych, z których czerpane są informacje o publikacjach i ich cytowaniach. W realiach polskiej nauki przyjęto założenie, że poprawność koncepcji jest potwierdzona praktyką publikowania i oceniania w naukach przyrodniczych, ścisłych, technicznych i medycznych, a najbardziej wartościowe artykuły opublikowane są w czasopismach indeksowanych w bazie Web of Science (WoS), prowadzonej przez amerykańską firmę Thomson Reuters (a zwłaszcza w tych, z wyliczonym wskaźnikiem Impact Factor (IF), obecnych w „Journal Citation Report”). Pominęto przy tym inną, podobną bazę – Scopus, prowadzoną przez holenderską firmę Elsevier. W związku z tym, pojawiają się pytania:

- Czy baza Web of Science dostarcza dla potrzeb historiografii bardziej kompletne i wiarygodne dane niż baza Scopus?
- Czy zawartość tych baz pozwala, w przypadku wskazanej dyscypliny, na obiektywne i sprawiedliwe zastosowanie zasad i reguł tworzących fundament wspomnianego systemu oceniania?
- W której z tych baz historyk znajdzie bardziej reprezentatywny zestaw czasopism odpowiadających jego zainteresowaniom naukowym?
- Jaką strategię w zakresie doboru tematyki badawczej należy przyjąć, by zyskać możliwie największą szansę na zaistnienie w czasopismach indeksowanych w WoS i Scopus i zdobyć cytowania?
- Czy każdy historyk może efektywnie wykorzystywać obie bazy do zdobywania informacji o najnowszych publikacjach, trendach badawczych oraz rozwoju interesującej go dyscypliny w poszczególnych państwach i ośrodkach badawczych?

Odpowiedzi na te pytania autor postanowił uzyskać poprzez analizę danych zawartych w obu bazach.

2. Stan badań

Z dotychczasowych ustaleń wiadomo, że w obu bazach periodyki humanistyczne stanowią jedynie 2.5% całego korpusu indeksowanych czasopism naukowych (Marszakowa-Szajkiewicz, 2009, 194). Co ważniejsze, indeksowana jest jedynie niewielka część całego zbioru czasopism humanistycznych, a ten fakt rodzi poważny problem. Bowiem, jak podkreślają niektórzy badacze problematyki bibliometrii, obraz dorobku naukowego dyscypliny, państwa, uczelni i naukowca może być obiektywnie zaprezentowany tylko w takim stopniu, w jakim kompletne i reprezentatywne będą bazy źródłowe służące do analiz bibliometrycznych (Kolasa, 2013b). Ocenia się, że zarówno Web of Science jak i Scopus nie są reprezentatywne dla nauk humanistycznych w większości państw europejskich (Kolasa, 2013b, 29). Izabela Wagner zwróciła uwagę na fakt, że o pomijaniu przez WoS zdecydowanej większości publikacji z nauk społecznych i humanistycznych wspomina się już nawet w brytyjskich podręcznikach (Wagner, 2012, 281). Z porównania przeprowadzonego około dziesięć lat temu przez Erica Archambault i Etienne Vignola-Gagné (2004, 19) wynika, że czasopism humanistycznych i społecznych w bazie WoS, w porównaniu z uznawaną za najbardziej kompletną bazą Ulrich's Periodicals Directory, jest proporcjonalnie mniej, np.: o 34% w przypadku wydawanych w Niemczech, o 24% we Francji, o 89% we Włoszech, o 75% w Hiszpanii i w Belgii oraz o 87% wydawanych w Polsce. Natomiast czasopism wydawanych w Wielkiej Brytanii jest proporcjonalnie więcej w WoS – o 55%. Stawiana jest teza, że analizy rozwoju humanistyki prowadzone w oparciu

o zdecydowanie niepełne dane zgromadzone w tych bazach, dodatkowo wypaczone arbitralnym doбором czasopism, nie oddają naukowej rzeczywistości (Olechnicka & Płoszaj, 2009). Wspomniane wypaczenie sprowadza się do tego, że radykalnie zaburzone są proporcje w doborze czasopism z poszczególnych państw. Spośród periodyków reprezentujących nauki społeczne i humanistyczne, obecnych w bazie Web of Science, około 77% wydawanych jest w USA i w Wielkiej Brytanii (Kolasa, 2011). W bazie Scopus proporcje są bardziej korzystne dla innych państw, ale także i tu dostrzega się dominację obszaru anglijskojęzycznego. Za główną przyczynę takiego stanu rzeczy uznaje się fakt, iż obie bazy deprecjonują czasopisma związane z dyscyplinami, których paradygmat jest inny niż w naukach mających charakter uniwersalny i międzynarodowy (np. przyrodniczych, ścisłych, technicznych i medycznych), a obszar badań powiązany jest ściśle z lokalnymi językami, kulturami i grupami społecznymi, czyli przede wszystkim humanistyczne (Nowak, 2004). Redakcje obu baz preferują nie tylko dyscypliny o charakterze uniwersalnym i ponadnarodowym, lecz także język publikacji właściwy dla tych obszarów nauki, czyli angielski. Dyskryminują tym samym te dyscypliny, jak na przykład historia, w których język publikacji najczęściej jest tożsamy z językiem badanych źródeł, dzieł kultury i grup społecznych. Wydają się abstrahować od faktu, że w takich dyscyplinach jak historiografia, badania prowadzone w jednej części świata nie muszą być porównywalne do prowadzonych w ramach tej samej dyscypliny w innych państwach ze względu na odmienną stawianych celów, stosowanych metod i podejmowanych tematów badań. Nie uwzględniają faktu, że w każdym prawie państwie w języku narodowym powstaje 95–98% prac historyków (Kolasa, 2013a, 370). Poza metodyką tworzenia obu baz pozostaje oświeceniowa rola humanistyki sprowadzająca się do zasady mówiącej, iż np. historyk publikuje prace nie tylko dla innych historyków, lecz także dla społeczeństwa, by oddziaływać na poziom znajomości dziejów, na to jak historię prezentują dziennikarze i jak nauczyciele uczą o przeszłości. Podkreślić należy, że wiedza historyczna, w przeciwieństwie do np. medycznej, technicznej czy chemicznej, najczęściej nie potrzebuje pośrednictwa w postaci tzw. popularyzacji, by być zrozumiałą dla dużej części społeczeństwa. Berenika M. Webster wykazała, że nawet w Holandii – państwie znanym z powszechności używania języka angielskiego w nauce, w poszczególnych dyscyplinach humanistycznych i społecznych od 12 do 61% prac kierowanych jest także do własnego społeczeństwa, powstaje w języku holenderskim i publikowanych jest w lokalnych czasopismach naukowych (za: Nowak 2008, 28). Ocenia się, że wymienione zjawiska poważnie utrudniają stworzenie zasadniczego jądra czasopism wiodących w poszczególnych dyscyplinach humanistycznych, w których publikowanie można by uznać za najbardziej prestiżowe, a problem dodatkowo powiększa fakt, iż w tych naukach większość ważnych wyników badań publikowanych jest nie w czasopismach, lecz w monografiach (Archambault & Vignola-Gagne, 2004, 10), a gros cytowań (np. w obszarze anglijskojęzycznym od 60.6 do 88.5% w zależności od dyscypliny) odnosi się właśnie do monografii (za: De Blaaij, 2008).

3. Metodyka badań

W bazie Web of Science czasopisma historyczne i multidyscyplinarne publikujące prace historyczne indeksowane są w Arts & Humanities Citation Index, a czasowy zasięg danych dotyczących cytowań obejmuje okres od 1975 r. W bazie Scopus zakres czasowy takich

danych jest znacznie krótszy i obejmuje okres od 1996 r. Na potrzeby badań wybrano czasopisma zakwalifikowane jako reprezentatywne dla europejskiej historiografii, czyli publikujące artykuły dotyczące przede wszystkim dziejów Europy (ale nie tylko), gdyż taki właśnie obszar badań dominuje wśród polskich historyków. Uwzględniono więc te, których redakcja ma adres europejski (lub także europejski), wydawane są przez wydawnictwa naukowe mające siedzibę główną w Europie oraz wydawnictwa mające jeden z kluczowych oddziałów w państwie europejskim, który publikuje czasopisma naukowe o tematyce związanej z dziejami tego kontynentu. Pominęto czasopisma wydawane przez pozaeuropejskie wydawnictwa, uczelnie i towarzystwa naukowe, w których redakcja ma adres pozaeuropejski, a których tematyka w zasadzie nie ma związku z dziejami Europy. Jednoznaczny dobór czasopism utrudniony był przez fakt, iż wiele periodyków humanistycznych ma charakter multi- i interdyscyplinarny, a zespoły redagujące analizowane bazy bibliograficzne nie w każdym przypadku precyzyjnie i kompleksowo przyporządkowały poszczególne tytuły do dyscyplin naukowych obecnych w danym czasopiśmie. Podstawą listy europejskich czasopism historycznych indeksowanych w Web of Science była kategoria *History* w Master Journal List obejmująca 284 periodyki (na 1724 indeksowane w Arts & Humanities Citation Index). W bazie Scopus wykorzystano indeks tematyczny Arts & Humanities zawierający 3006 tytułów czasopism. Stosując wspomniane kryteria wyboru oraz weryfikując na stronach WWW poszczególnych czasopism tematykę badawczą akceptowaną przez redakcje, do badań zakwalifikowano 156 periodyków z bazy Web of Science (Aneks 1) i 270 ze Scopus (Aneks 2).

Do analizy zebrano następujące dane: z WoS – tytuł czasopisma, miejsce wydawania, język publikacji, a także wskaźnik Impact Factor (o ile jest wyliczony) oraz dane związane z cytowaniami w tej grupie czasopism; w Scopus: tytuł czasopisma, miejsce wydawania, język publikacji, wskaźnik SCImago Journal Rank oraz liczba cytowań zdobytych przez artykuły publikowane w badanej grupie periodyków. Dodatkowo ze stron WWW poszczególnych czasopism uzyskano informacje o preferowanej przez redakcje tematyce publikowanych artykułów.

4. Wyniki badań

Znaczna część spośród badanych czasopism (141 tytułów) jest indeksowana w obu bazach (liczba ta stanowi ponad 90% czasopism z WoS i około 52% ze Scopus), kolejne 15 periodyków występuje jedynie w bazie WoS, a 130 tylko w Scopus. Analizując miejsca wydawania tych czasopism (europejski adres redakcji lub wydawcy) i język artykułów otrzymujemy następujące dane:

Tabela 1. Miejsce i język wydawania czasopism z badanej grupy¹

Baza	Miejsce wydawania			Język artykułów		
	Państwo	Liczba czasopism	Odsetek spośród obecnych w bazie	Tylko narodowy o ile nie jest to angielski	Tylko angielski	Kilka języków publikacji
Web of Science	Wielka Brytania	61	39.1%	–	61	–
	Niemcy	18	11.5%	11	2	5 (w tym: angielski – 5, niemiecki – 5, francuski – 3, włoski – 1)
	Hiszpania	15	9.6%	10	1	4 (w tym: angielski – 4, hiszpański – 4, francuski – 3, portugalski – 1, włoski – 1)
	Francja	13	8.3%	11	–	2 (w tym: angielski – 2, francuski – 2, rosyjski – 1)
	Włochy	12	7.7%	9	1	2 (w tym: angielski – 2, włoski – 2, francuski – 1, hiszpański – 1, niemiecki – 1)
	Holandia	9	5.8%	1	6	2 (w tym: angielski – 2, holenderski – 1, francuski – 1, niemiecki – 1)
	Belgia	3	1.9%	–	–	3 (w tym: angielski – 3, francuski – 3, holenderski – 2, niemiecki – 1, włoski – 1)
	Szwecja	3	1.9%	2	–	1 (w tym: angielski – 1, szwedzki – 1)
	Dania	2	1.3%	1	1	–
	Estonia	2	1.3%	1	–	1 (w tym: estoński – 1, niemiecki – 1)
	Polska	2	1.3%	–	1	1 (w tym: polski – 1, angielski – 1)
	Rosja	2	1.3%	2	–	–
	Austria	1	0.6%	1	–	–
	Bułgaria	1	0.6%	–	–	1 (w tym: angielski – 1, niemiecki – 1, francuski – 1, rosyjski – 1)
	Chorwacja	1	0.6%	1	1	1
	Grecja	1	0.6%	–	–	1 (w tym: grecki – 1, angielski – 1, francuski 1)
	Irlandia	1	0.6%	–	1	–
	Islandia	1	0.6%	–	1	–

¹ Wszystkie tabele zamieszczone w artykule dostępne są do pobrania pod adresem <http://dx.doi.org/10.6084/m9.figshare.1254345>

1	2			3		
	2a	2b	2c	3a	3b	3c
Web of Science	Malta	1	0.6%	–	1	–
	Norwegia	1	0.6%	–	1	–
	Portugalia	1	0.6%	1	1	–
	Rumunia	1	0.6%	–	1	–
	Słowacja	1	0.6%	1	–	–
	Słowenia	1	0.6%	–	–	1 (w tym: angielski – 1, słoweński – 1, chorwacki – 1, włoski – 1)
	Szwajcaria	1	0.6%	–	–	1 (w tym: angielski – 1, francuski – 1, niemiecki – 1)
	Węgry	1	0.6%	–	1	–
Scopus	Wielka Brytania	108	40%	–	108	–
	Francja	28	10.4%	23	–	5 (w tym: francuski – 5, angielski – 4, niemiecki – 1, hiszpański – 1, portugalski – 1, rosyjski – 1)
	Hiszpania	26	9.6%	20	1	5 (w tym: angielski – 5, hiszpański – 5, francuski – 3, portugalski – 1, włoski – 1)
	Niemcy	25	9.3%	11	3	11 (w tym: angielski – 11, niemiecki – 11, francuski – 5, włoski – 2)
	Włochy	18	6.7%	11	2	5 (w tym: angielski – 5, włoski – 5, niemiecki – 2, francuski – 1, hiszpański – 1)
	Holandia	17	6.3%	1	11	5 (w tym: angielski – 5, holenderski – 4, francuski – 2)
	Belgia	7	2.6%	–	1	6 (w tym: angielski – 6, francuski – 6, holenderski – 4, niemiecki – 2, włoski – 2, hiszpański – 1)
	Węgry	5	1.8%	2	1	2 (w tym: angielski – 2, francuski – 2, niemiecki – 2, włoski – 2, rosyjski – 1)
	Czechy	4	1.5%	–	1	3 (w tym: angielski – 3, francuski – 2, niemiecki – 3, czeski – 1, rosyjski – 1, włoski – 1)
	Dania	4	1.5%	1	3	–
	Austria	3	1.1%	2	–	1 (w tym: angielski – 1, francuski – 1, niemiecki – 1, włoski – 1)
	Irlandia	3	1.1%	–	3	–
	Chorwacja	2	0.7%	2	–	–

1	2			3		
	2a	2b	2c	3a	3b	3c
Scopus	Estonia	2	0.7%	1	–	1 (w tym: angielski 1, estoński 1, niemiecki 1)
	Portugalia	2	0.7%	–	1	1 (w tym: angielski – 1, portugalski – 1, hiszpański – 1, francuski – 1)
	Rumunia	2	0.7%	–	1	1 (w tym: angielski – 1, niemiecki – 1, francuski – 1)
	Słowenia	2	0.7%	–	–	2 (w tym: angielski – 2, słoweński – 2, chorwacki – 2, włoski – 2)
	Szwajcaria	2	0.7%	–	–	2 (w tym: angielski – 2, francuski – 2, niemiecki – 2)
	Szwecja	2	0.7%	2	–	–
	Bułgaria	1	0.4%	–	–	1 (w tym: angielski – 1, francuski – 1, niemiecki – 1, rosyjski – 1)
	Grecja	1	0.4%	–	–	1 (w tym: angielski – 1, francuski – 1, grecki – 1)
	Islandia	1	0.4%	–	1	–
	Malta	1	0.4%	–	1	–
	Norwegia	1	0.4%	–	1	–
	Polska	1	0.4%	–	1	–
	Rosja	1	0.4%	–	1	–
	Słowacja	1	0.4%	1	–	–

Z danych zawartych w tabeli 1 wynika, że najwięcej indeksowanych czasopism historycznych wydawanych jest w Wielkiej Brytanii. Jest to spowodowane przede wszystkim tym, że w Wielkiej Brytanii mają swoje główne lub europejskie siedziby tacy potentaci rynku wydawnictw naukowych jak: Cambridge University Press, Emerald Group Publishing, Oxford University Press, Maney Publishing, Manchester University Press, Routledge Taylor & Francis Group oraz SAGE Publications Ltd. Druga, wyraźnie widoczna tendencja sprowadza się do ilościowej marginalizacji periodyków z Europy Północnej, Środkowo-Wschodniej i Bałkanów. Przyczyną nie może być udowodniona przez kogokolwiek słaba jakość historiografii w tych rejonach Europy. Nie ma bowiem jakichkolwiek wyników badań, które uzasadniałyby tę tezę. Wobec tego, pod uwagę należy wziąć dwie inne potencjalne przyczyny takiego stanu rzeczy. Pierwsza z nich to mniej lub bardziej świadoma polityka redakcji obu baz, sprowadzająca się do pomijania zdecydowanej większości dorobku historiografii pochodzącego spoza USA i Europy Zachodniej. Druga, dostrzegana przynajmniej w Polsce, polega na braku należytej dbałości redakcji wielu czasopism o spełnianie kryteriów indeksowania w Web of Science i Scopus. Polskie czasopisma z zakresu historiografii jeszcze do niedawna miały problemy z dotrzymaniem takich standardów jak: rytmiczność i terminowość publikacji, przestrzeganie zasad międzynarodowej konwencji wydawniczej, podawanie tytułów artykułów, słów kluczowych i abstraktów w języku angielskim, stosowanie

„podwójnie ślepych” recenzji specjalistów z danej dziedziny, prowadzenie własnych stron WWW oraz poruszanie tematyki o charakterze bardziej międzynarodowym niż lokalnym.

Dominującym językiem publikowania artykułów historycznych jest oczywiście angielski. Częściowo wynika to z faktu, iż jest to naturalny język czasopism pochodzących z Wielkiej Brytanii oraz język preferowany przez wydawców z Holandii (Brill i Elsevier). Widoczna jest także tendencja do akceptowania języka angielskiego przez prawie wszystkie czasopisma wielojęzyczne. Jednakże teza mówiąca, że we współczesnej historiografii, wzorem nauk o charakterze międzynarodowym i uniwersalnym, angielski stał się powszechnym i w zasadzie głównym językiem komunikacji, nie sprawdza się w wielu państwach europejskich, zwłaszcza w takich jak: Niemcy, Hiszpania, Francja, Włochy, Belgia, Chorwacja, Szwecja, Rosja i Węgry. Dzieje się tak nawet w przypadku tej części historiografii, która reprezentowana jest przez czasopisma indeksowane w obu bazach, a więc uznawane za wiodące w poszczególnych państwach.

Szczególnie docenianą przez badaczy grupą czasopism indeksowanych w Web of Science są te, dla których wylicza się Impact Factor. W tym zbiorze znajduje się obecnie (maj 2014 r.) 47 czasopism podejmujących tematykę historyczną, czyli 30% wszystkich o takim profilu obecnych w bazie WoS (Tab. 2).

Tabela 2. Czasopisma publikujące artykuły z zakresu historiografii, dla których wyliczono wskaźnik IF

Miejsce wydawania			Język publikacji		
Państwo	Liczba	Procentowy udział w grupie z IF	Tylko narodowy o ile nie jest to angielski	Tylko angielski	Kilka języków publikacji
Wielka Brytania	26	55.3%	–	26	–
Hiszpania	6	12.7%	3	–	3 (w tym: angielski – 3, hiszpański – 3, francuski – 2, portugalski – 1, włoski – 1)
Holandia	4	8.5%	–	3	1 (w tym: angielski – 1, holenderski – 1)
Niemcy	4	8.5%	2	1	1 (w tym: angielski – 1, niemiecki – 1)
Austria	1	2.2%	1	–	–
Francja	1	2.2%	1	–	–
Rumunia	1	2.2%	–	1	–
Słowenia	1	2.2%	–	–	1 (w tym: angielski – 1, słoweński – 1, chorwacki – 1, włoski – 1)
Szwajcaria	1	2.2%	–	–	1 (w tym: angielski – 1, francuski – 1, niemiecki – 1)
Szwecja	1	2.2%	1	–	–
Włochy	1	2.2%	–	1	–

Dominacja czasopism wydawanych w Wielkiej Brytanii oraz języka angielskiego wśród periodyków historycznych z wyliczonym IF jest wyraźnie większa niż w przypadku wszystkich czasopism o takiej tematyce indeksowanych w WoS. Jednakże przykłady czasopism z Hiszpanii, Niemiec, Austrii, Francji i Szwecji pokazują, że język angielski nie jest warunkiem koniecznym, by trafić do elitarnego grona najbardziej prestiżowych periodyków z zakresu historiografii.

W związku z tym, że prawie każde historiograficzne czasopismo indeksowane w Scopus (248 spośród 270) ma aktualnie (maj 2014 r.) obliczony wskaźnik SJR (SCImago Journal Rank), to możliwe jest ustalenie korelacji pomiędzy miejscem wydawania oraz językiem publikacji, a cytawalnością artykułów (Tab. 3). Wskaźnik SJR określa bowiem rangę periodyku w oparciu o liczbę cytowań, których waga zależy od jakości czasopism cytujących. Uwzględnia on jedynie recenzowane artykuły naukowe, bez listów do redakcji, wywiadów i komentarzy. Wskaźnik SJR dla czasopisma za dany rok obliczony jest na podstawie cytowań z trzech poprzednich lat.

Tabela 3. Wskaźnik SJR a miejsce i język wydawania czasopisma

Przedział wielkości SJR	Miejsce wydawania			Język publikacji		
	Państwo	Liczba	Procentowy udział w grupie z wyliczonym SJR	Tylko narodowy, o ile nie jest to angielski	Tylko angielski	Kilka języków publikacji
powyżej 0.400	Wielka Brytania	8	3.2%	–	8	–
	Niemcy	1	0.4%	–	1	–
0.300 – 0.399	Wielka Brytania	8	3.2%	–	8	–
	Hiszpania	1	0.4%	–	–	1 (angielski, hiszpański)
0.200 – 0.299	Wielka Brytania	22	8.9%	–	22	–
	Niemcy	4	1.6%	1	–	3 (w tym: angielski – 3, niemiecki – 3, francuski – 2)
	Holandia	3	1.2%	–	2	1 (angielski, holenderski)
	Francja	2	0.8%	2	–	–
	Hiszpania	1	0.4%	1	–	–
	Rumunia	1	0.4%	–	1	–
	Szwajcaria	1	0.4%	–	–	1 (angielski, francuski, niemiecki)
	Włochy	1	0.4%	1	–	–

1	2			3		
	2a	2b	2c	3a	3b	3c
0.150 – 0.199	Wielka Brytania	18	7.3%	–	18	–
	Francja	5	2.0%	5	–	–
	Holandia	3	1.2%	–	3	–
	Niemcy	3	1.2%	3	–	–
	Dania	1	0.4%	–	1	–
	Słowenia	1	0.4%	–	–	1 (angielski, chorwacki, słoweński, włoski)
	Włochy	1	0.4%	1	–	–
0.100 – 0.149	Wielka Brytania	47	19.0%	–	47	–
	Francja	19	7.7%	14	–	5 (w tym: angielski – 4, francuski – 5, niemiecki – 1, hiszpański – 1, portugalski – 1, rosyjski – 1)
	Hiszpania	16	6.5%	12	–	4 (w tym: angielski – 4, hiszpański – 4, francuski – 3, portugalski – 1, włoski – 1)
	Niemcy	16	6.5%	7	2	7 (w tym: angielski – 7, niemiecki – 7, francuski – 3, włoski – 2)
	Włochy	14	5.6%	8	1	5 (w tym: angielski – 5, włoski – 5, niemiecki – 2, francuski – 1, hiszpański – 1)
	Holandia	11	4.4%	1	6	4 (w tym: angielski – 4, holenderski – 4, francuski – 2)
	Belgia	7	2.8%	–	1	6 (w tym: angielski – 6, francuski – 6, holenderski – 4, niemiecki – 2, włoski – 2, hiszpański – 1)
	Węgry	5	2.0%	2	1	2 (w tym: angielski – 2, francuski – 2, niemiecki – 2, włoski – 2, rosyjski – 1)
	Czechy	3	1.2%	–	1	2 (w tym: angielski – 2, francuski – 2, niemiecki – 2, rosyjski – 1, włoski – 1)
	Dania	3	1.2%	1	2	–
	Irlandia	3	1.2%	–	3	–
	Austria	2	0.8%	1	–	1 (angielski, niemiecki, francuski, włoski)

1	2			3		
	2a	2b	2c	3a	3b	3c
0.100 – 0.149	Chorwacja	2	0.8%	2	–	–
	Estonia	2	0.8%	1	–	1 (angielski, estoński, niemiecki)
	Portugalia	2	0.8%	–	1	1 (angielski, francuski, portugalski, hiszpański)
	Bułgaria	1	0.4%	–	–	1 (angielski, francuski, niemiecki, rosyjski)
	Grecja	1	0.4%	–	–	1 (angielski, francuski, grecki)
	Islandia	1	0.4%	–	1	–
	Malta	1	0.4%	–	1	–
	Norwegia	1	0.4%	–	1	–
	Polska	1	0.4%	–	1	–
	Rosja	1	0.4%	–	1	–
	Rumunia	1	0.4%	–	–	1 (angielski, francuski, niemiecki)
	Słowacja	1	0.4%	1	–	–
	Słowenia	1	0.4%	–	–	1 (angielski, słoweński, chorwacki, włoski)
	Szwajcaria	1	0.4%	–	–	1 (angielski, francuski, niemiecki)

Historykowi zdecydowanie najłatwiej zdobyć prestiżowe cytowania publikując w czasopiśmie wydawanym w Wielkiej Brytanii i w kilku państwach Europy Zachodniej, ale po angielsku. Artykuły publikowane w periodykach wielojęzycznych zapewniają zdecydowanie mniej takich cytowań. Również czasopisma wydawane w innych językach niż angielski pod względem wysokości wskaźnika SJR wypadają zdecydowanie gorzej, co przekłada się na niewielkie szanse na prestiżowe cytowania artykułów tam opublikowanych.

Oprócz języka publikacji, dla zdobywania cytowań ważna jest opisywana problematyka. Bazując na opisach zamieszczonych na stronach WWW poszczególnych czasopism autor sporządził zestawienie głównej tematyki artykułów w nich publikowanych (dane w Aneksie 2). Zestawiając tę tematykę z wielkością wskaźnika SJR można wyróżnić grupę zagadnień historiograficznych uzyskujących najczęściej niski poziom SJR, czyli niewiele cytowań. W zdecydowanej większości taki wskaźnik posiadają periodyki poświęcone szczegółowym aspektom lokalnych dziejów i kultury, zwłaszcza takim, które ściśle łączą się z określonym, lokalnym językiem i kontekstem kulturowym. Jak wynika z danych dostępnych poprzez zakładki *Browse sources* i *Analyze journals*, w takich czasopiśmie, nawet tych wydawanych po angielsku, jedynie pojedyncze artykuły z poszczególnych numerów zdobyły więcej niż dwa cytowania (w innych czasopiśmie indeksowanych w Scopus), a większość nie uzyskała ich wcale. Zaznaczyć należy, że nawet publikacja w periodyku historycznym o wysokim SJR, specjalizującym się w tematyce międzynarodowej i uniwersalnej nie gwarantuje cytowań.

Tabela 4. Odsetek artykułów opublikowanych w czasopismach z najwyższym SJR (powyżej 0.300), które nie zdobyły cytowań

Tytuł czasopisma	Język publikacji	Odsetek artykułów opublikowanych w okresie 2002–2011, które nie zdobyły cytowań
<i>Accounting History</i>	angielski	21–23% z roczników 2002, 2004, 2008, 2010 13–17% z roczników 2003, 2005, 2006, 2011 9–10% z roczników 2007, 2009
<i>Business History</i>	angielski	22–32% z roczników 2010, 2011 12–18% z roczników 2002, 2005, 2007, 2008, 2009 5–9% z roczników 2003, 2004, 2006
<i>Cliometrica</i>	angielski	27% z rocznika 2008 8–9% z roczników 2007, 2009 0% z roczników 2010, 2011
<i>Explorations in Economic History</i>	angielski	11–23% z roczników 2007, 2010, 2011 3–7% z roczników 2003, 2005, 2006, 2008 2009 0% z roczników 2002, 2004
<i>Financial History Review</i>	angielski	50% z rocznika 2011 20–25% z roczników 2003, 2004, 2007, 2008, 2009 9–17% z roczników 2005, 2006, 2010
<i>German Historical Institute London Bulletin</i>	angielski	80% z rocznika 2011
<i>Historical Journal</i>	angielski	26–54% z roczników 2003, 2008, 2009, 2010, 2011 13–20% z roczników 2002, 2005, 2006, 2007 5% z rocznika 2004
<i>History of the Family</i>	angielski	38–62% z roczników 2006, 2010, 2011 21–32% z roczników 2002, 2004, 2007, 2008, 2009 14–17% z roczników 2003, 2005
<i>History of the Human Sciences</i>	angielski	38–61% z roczników 2004, 2008, 2009, 2010, 2011 23–28% z roczników 2003, 2005, 2007 12–15% z roczników 2002, 2006
<i>History Workshop Journal</i>	angielski	38–51% z roczników 2002, 2006, 2010, 2011 24–34% z roczników 2004, 2005, 2008, 2009 16–19% z roczników 2003, 2007
<i>Journal of Global History</i>	angielski	23–30% z roczników 2008, 2011 15% z rocznika 2010 5–6% z roczników 2006, 2007, 2009
<i>Journal of Historical Geography</i>	angielski	14–29% z roczników 2006, 2008, 2009, 2010, 2011 3–8% z roczników 2002, 2003, 2005, 2007 0% z rocznika 2004
<i>Journal of Imperial and Commonwealth History</i>	angielski	30–47% z roczników 2002, 2004, 2008, 2009, 2010, 2011 20–21% z roczników 2006, 2007 5–6% z roczników 2003, 2005

1	2	3
<i>Modern Asian Studies</i>	angielski	25–41% z roczników 2007, 2010, 2011 15–19% z roczników 2003, 2005, 2006, 2008, 2009 7–8% z roczników 2002, 2004
<i>Revista de Historia Economica</i>	kilka	44–67% z roczników 2008, 2011 21–31% z roczników 2009, 2010
<i>Slavery and Abolition</i>	angielski	40–53% z roczników 2002, 2005, 2011 18–33% z roczników 2003, 2004, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010
<i>Twentieth Century British History</i>	angielski	23–35% z roczników 2005, 2006, 2008, 2011 7–12% z roczników 2002, 2003, 2004, 2007, 2009, 2010
<i>Urban History</i>	angielski	39–52% z roczników 2007, 2008, 2010, 2011 21–32% z roczników 2002, 2003, 2004, 2005, 2009 10% z rocznika 2006

Okazuje się, że grupa artykułów opublikowanych w latach 2002–2011 na łamach osiemnastu czasopism z najwyższym SJR, które nie zdobyły nawet jednego cytowania, jest w wielu przypadkach stosunkowo liczna. Z dalszych eksploracji danych za pomocą narzędzia *Journal Analyzer* wynika, że podobnie liczna jest w tych czasopismach grupa artykułów, które uzyskały najwyżej jedno, dwa cytowania. Ze względu na fakt, iż wszystkie artykuły przeszły proces redakcyjnej selekcji i „podwójnie ślepej” recenzji, wyjaśnieniem nie może być hipotetycznie słabsza jakość artykułów niecytowanych i cytowanych rzadko. Znaczącą część wspomnianej grupy prac opublikowano stosunkowo niedawno, jak na standardy historiografii – przed czterema, pięcioma laty. W tej dyscyplinie dostrzega się zjawisko polegające na tym, że cytowania najczęściej zwiększają się po pięciu, sześciu latach obecności artykułu w obiegu naukowym. Kolejnym powodem braku cytowań jest niewątpliwie problem sprowadzający się do tego, że ta grupa artykułów dotyczy raczej problematyki niszowej lub z różnych powodów budzącej niewielkie zainteresowanie. Z drugiej strony, analiza tematyki artykułów z zakresu szeroko rozumianej historiografii, które uzyskały stosunkowo dużo cytowań – dziesięć lub więcej – wykazuje, że możliwe jest stworzenie katalogu zagadnień, których opisywanie po angielsku w czasopismach z wysokim SJR daje szansę na zdobywanie wielu cytowań. Można wymienić następujące zagadnienia:

- interdyscyplinarne wyjaśnienia procesów historycznych dziejących się na terenach zaniedbywanych przez tradycyjną historiografię europejską – Azja, Afryka, Australia i Oceania, Ameryka Południowa, a także zjawisk związanych z zaniedbywanymi społecznościami i mniejszościami;
- polemiki dotyczące stosowanej terminologii i wiarygodności wykorzystywanych źródeł;
- teoretyczne aspekty historii globalnej;
- historyczne podłoże wydarzeń i procesów, które aktualnie przyciągają uwagę całego świata, w tym globalizacji;
- wyjaśnianie procesów ekonomicznych za pomocą metod i narzędzi właściwych dla historiografii;
- wpływ procesów ekonomicznych na wydarzenia polityczne oraz rozwój państw, miast i regionów;

- ekonomiczne podłoże konfliktów kolonialnych i procesów postkolonialnych;
- dzieje eksploatacji środowiska naturalnego;
- analiza roli kobiet w dziejach;
- kształtowanie się świadomości prawnej, religijnej, klasowej i narodowej.

Cechą wspólną artykułów zdobywających ponadprzeciętną liczbę cytowań jest to, że prezentują teoretyczne, ogólne rozważania wyjaśniające, a nie szczegółową historię wydarzeniową. Podobna analiza w przypadku czasopism indeksowanych w WoS nie jest możliwa, bowiem wskaźnik oparty na cytowaniach (IF) wyliczono jedynie dla 47 periodyków z badanej grupy (na 156). Można za to porównać wielkość IF z SJR, bo 43 czasopisma mają wyliczone oba wskaźniki.

Tabela 5. Porównanie wielkości IF i SJR tych samych czasopism

Tytuł czasopisma	IF 2	Miejsce według IF 2	SJR	Miejsce według SJR
<i>Cliometrica</i>	1.615	1	0.961	1
<i>Journal of Global History</i>	1.023	2	0.546	2
<i>History Workshop Journal</i>	0.725	3	0.311	5
<i>Historical Social Research</i>	0.613	4	0.217	14
<i>Revista de Historia Economica</i>	0.545	5	0.339	4
<i>Annals of Science</i>	0.540	6	0.201	18
<i>Journal of Victorian Culture</i>	0.529	7	0.220	12
<i>German History</i>	0.514	8	0.123	33
<i>Past and Present</i>	0.447	9	0.202	17
<i>History of the Human Sciences</i>	0.442	10	0.343	3
<i>Trabajos de Prehistoria</i>	0.404	11	0.272	7
<i>International Journal of the History of Sport</i>	0.376	12	0.256	8
<i>Labor History</i>	0.341	13	0.190	20
<i>Contemporary European History</i>	0.311	14	0.227	10
<i>War in History</i>	0.308	15	0.136	29
<i>Journal of Contemporary History</i>	0.296	16	0.151	25
<i>British Journal of Middle Eastern Studies</i>	0.289	17	0.298	6
<i>Imago Mundi. International Journal for the History of Cartography</i>	0.250	18	0.203	16
<i>Journal of the Economic and Social History of the Orient</i>	0.231	19	0.177	23
<i>Journal of Modern European History</i>	0.226	20	0.184	22
<i>Bmgn. The Low Countries Historical Review</i>	0.222	21	0.119	37
<i>Transylvanian Review</i>	0.210	22	0.210	15
<i>Acta Histriae</i>	0.208	23	0.185	21
<i>Historia Agraria</i>	0.200	24	0.150	26

1	2	3	4	5
<i>Itinerario. International Journal on the History of European Expansion and Global Interaction</i>	0.200	25	0.130	30
<i>Mouvement Social</i>	0.169	26	0.129	31
<i>English Historical Review</i>	0.167	27	0.244	9
<i>French History</i>	0.163	28	0.220	13
<i>Northern History</i>	0.161	29	0.121	35
<i>Interventions. International Journal of Postcolonial Studies</i>	0.153	30	0.168	24
<i>Scottish Historical Review</i>	0.150	31	0.127	32
<i>London Journal</i>	0.148	32	0.141	28
<i>Rural History</i>	0.143	33	0.191	19
<i>NTM Journal of the History of Science, Technology and Medicine</i>	0.142	34	0.142	27
<i>History of Economic Ideas</i>	0.118	35	0.102	41
<i>Zeitgeschichte</i>	0.107	36	0.120	36
<i>European History Quarterly</i>	0.093	37	0.227	11
<i>Dutch Crossing. Journal of Low Countries Studies</i>	0.091	38	0.101	43
<i>Mediterranean Historical Review</i>	0.091	39	0.105	39
<i>Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis</i>	0.059	40	0.102	42
<i>Psychoanalysis and History</i>	0.048	41	0.103	40
<i>Anuario de Estudios Medievales</i>	0.034	42	0.123	34
<i>Revista de Historia Industrial</i>	0.033	43	0.111	38

Jak wynika z porównania tabeli 5 z aneksami zamieszczonymi na końcu artykułu, cztery czasopisma z wyliczonym IF (*Britain and the World*, *Historia y Politica*, *Praehistorische Zeitschrift* oraz *Scandia*) nie mają wyliczonego SJR. Z kolei współczynnika IF nie ma trzynaście spośród osiemnastu czasopism ze stosunkowo wysokim SJR (powyżej 0.300)². Ponad połowie czasopism, z analizowanej grupy czterdziestu trzech, przyznano w obu bazach wyraźnie inny prestiż naukowy (wpływ na rozwój nauki mierzony cytowaniami), w zależności od przyjętej metodyki wyliczania wskaźnika wpływu. Jaskrawymi przykładami są następujące czasopisma: *Historical Social Research*, *Annals of Science*, *German History*, *War in History*, *BMGN – Low Countries Historical Review*, *Rural History*, *English Historical Review* oraz *European History Quarterly*.

Badane czasopisma europejskie, indeksowane w bazie WoS, cechuje bardzo duża różnorodność tematyczna (zob. Aneks 1). Około 20% spośród 156 ma charakter humanistyczny,

² Są to: *Accounting History*, *Business History*, *Explorations in Economic History*, *Financial History Review*, *German Historical Institute London Bulletin*, *Historical Journal*, *History of the Family*, *Journal of Historical Geography*, *Journal of Imperial and Commonwealth History*, *Modern Asian Studies*, *Slavery and Abolition*, *Twentieth Century British History* oraz *Urban History*.

multi- i interdyscyplinarny. Do publikacji przyjmowane są prace z zakresu historii, historii sztuki, kulturoznawstwa, etnologii, archeologii, antropologii, językoznawstwa i literaturoznawstwa oraz takie, w których zastosowano interdyscyplinarne ujęcie badanej tematyki. W tej grupie czasopism nie jest możliwe wydzielenie dominujących obszarów badawczych. W zasadzie każdy periodyk ma inną specjalizację, np. terytorialną: kultura i historia basenu Morza Śródziemnego, Europy Północnej, świata angielsko- i hiszpańskojęzycznego, Włoch, Francji, Belgii, Rosji, Grecji, Transylwanii, Kaukazu, Orientu; czasową: starożytność, epoka nowożytna, okres rewolucji rosyjskich, wiek XVII, wiek XIX, epoka nowożytna; oraz problemową: kolonializm, imperializm, ideologie, postkolonializm, historia kobiet i gender, islamu oraz Żydów. Pozostałe 80% czasopism publikuje w zasadzie jedynie prace historyczne, w tym poświęcone różnorodnym, historycznym aspektom rozwoju gospodarki, społeczeństwa i kultury. Także wśród nich panuje bardzo duża różnorodność tematyczna i nie jest możliwe wyodrębnienie dominującej problematyki badawczej. Największą grupę tytułów (ok. 15% spośród historycznych) tworzą czasopisma ogólnohistoryczne, w których tematyka artykułów poświęcona jest wszelkim aspektom dziejów świata i Europy. Pozostałe periodyki prezentują szczegółową problematykę, taką jak: dzieje poszczególnych państw, regionów, epok historycznych, wsi i rolnictwa, miast, Kościoła katolickiego, różnych religii, historii architektury, kultury, techniki, nauki, kartografii, sportu, życia społecznego, zjawisk politycznych, ekonomii i gospodarki, dyplomacji, ruchu robotniczego i świata pracy, reformacji, rewolucji francuskiej, wojskowości i wojen, ekspansji kolonialnej, niewolnictwa, kobiet i gender, a także problematykę metodologii historii i źródłoznawstwa. W przypadku czasopism z wyliczonym wskaźnikiem IF, periodyków o charakterze humanistycznym, multi- i interdyscyplinarnych jest proporcjonalnie tyle samo, co w grupie wszystkich indeksowanych w WoS. Zdecydowanie mniejszy odsetek stanowią czasopisma o tematyce ogólnohistorycznej. Wśród periodyków, które publikują artykuły z dziejów konkretnych państw i terytoriów znajdujemy jedynie te, które dotyczą: dziejów terenów i społeczeństw z basenu Morza Śródziemnego, państw Beneluksu, imperium brytyjskiego, Francji, Europy niemieckojęzycznej oraz świata hiszpańskojęzycznego. Wśród czasopism poświęconych szczegółowym problemom historycznym IF mają wyliczone te, które dotyczą dziejów ekonomii, prawa, wsi i rolnictwa, sportu, kartografii, imperializmu, kolonializmu i postkolonializmu, historii kobiet i gender oraz metodologii historii.

Jeżeli dokonamy analizy tematyki czasopism historycznych indeksowanych w WoS, wydawanych w tych państwach, które reprezentowane są przez więcej niż kilka takich periodyków, to okazuje się, że w każdym z nich można wyróżnić grupy problemów badawczych, którymi należy zajmować się, by w danym państwie mieć największe szanse na publikację w prestiżowym czasopiśmie. W przypadku periodyków brytyjskich, co czwarte zajmuje się różnymi epokami w dziejach Wysp Brytyjskich i świata angielskojęzycznego z uwzględnieniem imperializmu, kolonializmu i postkolonializmu. Druga, dająca się wydzielić grupa (ok. 15%), to czasopisma poświęcone ogólnie historii Europy bądź konkretnej epoce w dziejach tego kontynentu. Pozostałe obszary badawcze reprezentowane są przez jedno lub, co najwyżej przez dwa czasopisma (dzieje Francji, Skandynawii, Europy Środkowej, Europy niemieckojęzycznej, basenu Morza Śródziemnego, krajów Beneluksu, Izraela i syjonizmu, historia wsi i rolnictwa, miast, kultury islamu, kościołów i religii, architektury, niewolnictwa, mniejszości, kobiet i gender, świata pracy, środowiska naturalnego, technologii, kartografii, sportu i myśli politycznej oraz metodologia historii).

Wśród czasopism niemieckich dominują te poświęcone nowożytnym i najnowszym dziejom Europy (co trzecie), ogólnie dziejom powszechnym oraz starożytności (po ok. 17%). W pojedynczych periodykach prezentowana jest tematyka reformacji, dziejów ruchu robotniczego, ekonomii, historii Europy Wschodniej, dziejów Azji, wojskowości oraz metodologii historii. W czasopismach wydawanych w Hiszpanii wyróżniają się dwie grupy tematyczne – cywilizacja i gospodarka świata hiszpańskojęzycznego (26%) oraz dzieje świata w poszczególnych epokach historycznych (46%). Pojedyncze periodyki publikują artykuły na temat historii Kościoła katolickiego i religii, cywilizacji islamu oraz historii wsi i rolnictwa. We Francji w badanej grupie czasopism trudno wykazać dominujące tematy. Znajdujemy bowiem wśród nich jedynie po dwa poświęcone ogólnie dziejom Europy, Francji i historii XX wieku. Po jednym czasopiśmie zajmującym się takimi problemami jak: kultura XVII wieku, rewolucja francuska, metodologia historii, wojny w XX wieku, dzieje Rosji, diaspory i religii. W Holandii co trzecie badane czasopismo historyczne publikuje artykuły na wszelkie tematy mieszczące się w historii społecznej. Wyróżnia się też problematyka kultury i historii Żydów występująca w dwóch periodykach. Pojedyncze czasopisma publikują prace na temat dziejów Belgii i Holandii, kultury i historii Kaukazu, starożytnych i współczesnych religii, państw Wschodu oraz Rosji. Połowa badanych czasopism włoskich skupia się na wszelkich aspektach dziejów Włoch, w tym jedno specjalizuje się w kulturze i historii Rzymu. Dwa czasopisma zajmują się dziejami ekonomii, a po jednym historią edukacji, płci, ogólnie dziejami starożytnymi oraz historią basenu Morza Śródziemnego.

Jeżeli chodzi o zbiór badanych czasopism indeksowanych w bazie Scopus (zobacz Aneks 2), to także i w tym przypadku ponad 20% (ale z grupy 270) periodyków ma charakter humanistyczny, multi- i interdyscyplinarny. Możliwe jest wskazanie bardziej popularnych obszarów tematycznych, które występują przynajmniej w kilku czasopismach. Do takich obszarów należy kultura i historia antyku, a zwłaszcza Wschodu i Bizancjum oraz Europy Zachodniej w epoce nowożytnej. Pojedyncze czasopisma publikują prace z zakresu kultury i historii poszczególnych rejonów i państw Europy, Ameryki i Azji, świata angielsko- i hiszpańskojęzycznego, Żydów, kościołów i religii, a także wsi i miast. Spośród czasopism specjalizujących się przede wszystkim w historiografii największą grupę stanowią ogólnohistoryczne, które publikują artykuły dotyczące wszelkich epok i obszarów terytorialnych na świecie (kilkanaście) lub w Europie (kilka). Pozostałe czasopisma, stanowiące dominującą większość, prezentują bardzo dużą różnorodność tematyczną. Podobnie jak w bazie WoS można tutaj wyróżnić periodyki specjalizujące się w dziejach poszczególnych państw lub regionów w różnych epokach historycznych, w dziejach poszczególnych epok oraz w problematyce szczegółowej takiej jak: historia kultury, techniki, nauki i edukacji, sportu, wsi i rolnictwa, miast, dzieje kolonializmu, imperializmu, postkolonializmu, rewolucji francuskiej i rosyjskiej, demografia historyczna, metodologia historii, historia środowiska naturalnego, kościołów i religii, wojska i wojen, systemów społeczno-politycznych, gospodarki i ekonomii, świata pracy, prawa, kartografii, mniejszości narodowych, kobiet i gender, oraz myśli politycznej. Każda problematyka występuje najwyżej w kilku czasopismach, a różnorodność szczegółowych zagadnień historycznych jest większa niż w grupie czasopism indeksowanych w WoS.

Analiza tematyki czasopism indeksowanych w Scopus, z uwzględnieniem miejsca wydawania wykazuje, że wśród czasopism brytyjskich dominują te poświęcone różnorodnym aspektom dziejów Wysp Brytyjskich i Wspólnoty Brytyjskiej z uwzględnieniem

kolonializmu, imperializmu i postkolonializmu. Jednakże procentowo stanowią one o połowę mniejszą grupę (13%) niż w przypadku czasopism brytyjskich indeksowanych w WoS. Ma to związek z bardziej bogatym zestawem problematyki historycznej czasopism indeksowanych w Scopus. Drugą wyróżniającą się grupą tematyczną jest historia gospodarki, nauki, techniki i medycyny poruszana w 12% badanych periodyków. Szeroką czasowo i problemowo tematykę dziejów świata i Europy dopuszcza 8% badanych periodyków, a dzieje poszczególnych epok kolejne 6%. Następne grupy, które można wyróżnić to: historia różnorodnych procesów społeczno-kulturowych (5%), historia myśli społeczno-politycznej (5%), dzieje sportu i turystyki (3%), dzieje edukacji (3%) oraz metodologia historii (3%). Inne problemy badawcze (historia i kultura islamu, historia wojen i wojskowości, kobiet i gender, feminizmu, rodziny, architektury, środowiska, dyplomacji, kartografii, prawa, pracy, dzieje państw Beneluksu, Francji, Włoch, państw niemieckojęzycznych, Azji i Afryki, Żydów w ZSRR, Izraela, Słowiańszczyzny, Skandynawii, rewolucji rosyjskich, miast i wsi oraz niewolnictwa), reprezentowane są przez jedno lub dwa czasopisma. Wśród badanych czasopism niemieckich co czwarte zajmuje się tematyką kultury i historii w okresie starożytnym, a co szóste historią najnowszą. Po dwa czasopisma poświęcone są dziejom gospodarki i ekonomii, historii prawa, kulturze i dziejom Niemiec oraz ogólnie wszelkim zagadnieniom z historiografii. Pojedyncze periodyki specjalizują się w dziejach średniowiecza, Ameryki, Azji, Europy Zachodniej, Europy Wschodniej, wojskowości i metodologii historii. We Francji wśród czasopism historycznych indeksowanych w Scopus wyróżnić można jedynie niewielkie liczebnie grupy tematyczne. Po trzy periodyki zajmują się ogólnie wszelkimi aspektami dziejów oraz historią XX wieku, a po dwa dziejami wsi i rolnictwa oraz kulturą i historią XIX wieku. Zdecydowana większość tematów z zakresu historiografii reprezentowanych jest przez pojedyncze czasopisma: dzieje rewolucji francuskiej, francuskich protestantów, historia zachodniej Francji, demografia historyczna, statystyka historyczna, kultura i historia cywilizacji romańskiej w średniowieczu, świata hiszpańskojęzycznego, Rosji i ZSRR, dzieje kobiet, migracji i mniejszości narodowych, gospodarki, religii oraz starożytność, średniowiecze, wiek XVII i wiek XVIII. Przegląd czasopism hiszpańskich pozwala na wyodrębnienie dwóch dominujących grup tematycznych: ogólnie wszelkie aspekty dziejów w poszczególnych epokach (40% periodyków) oraz kultura i historia świata hiszpańskojęzycznego (28%). Pozostałe, bardziej szczegółowe, obszary tematyczne (kultura i historia Islamu oraz Żydów, dzieje Ameryki, Kościoła katolickiego, wsi i rolnictwa oraz myśli ekonomicznej) reprezentowane są przez jedno lub dwa czasopisma. Dominujących grup tematycznych nie ma raczej wśród badanych czasopism holenderskich, albowiem po dwa lub trzy periodyki zajmują się historią ogólną, dziejami kościołów i religii Żydów oraz terenów Rosji. Zdecydowana większość tematów (dzieje Holandii i Belgii, kultura i historia Europy Środkowo-Wschodniej, Kaukazu, starożytnego Egiptu, państw Wschodu, historia kolonializmu, prawa, edukacji oraz dzieje nowożytne, średniowieczne i XVII wieku) występuje w pojedynczych czasopismach, które stanowią większość spośród wydawanych w Holandii. We Włoszech co szósty periodyk ma charakter ogólnohistoryczny i publikuje artykuły dotyczące wszelkich aspektów dziejów. Podobnie liczne są grupy czasopism poświęconych ogólnie dziejom Włoch i starożytności. Po jednym lub dwa czasopisma zajmują się dziejami chrześcijaństwa, średniowiecza, gospodarki, płci, edukacji oraz metodologią historii.

Analiza relacji pomiędzy miejscem wydawania czasopisma i językiem, a jego tematyką pozwala odnieść się do powszechnego w środowisku naukowym przekonania, że w WoS i Scopus indeksowane są głównie czasopisma o charakterze uniwersalnym i międzynarodowym. Sądzi się, że są one dostępne dla ogółu badaczy z danej dyscypliny i pozwalają prowadzić dyskusje o zasięgu międzynarodowym. Teza ta sprawdza się jedynie w przypadku około połowy czasopism historycznych indeksowanych w obu bazach, przede wszystkim ogólnohistorycznych, przyjmujących prace o wszelkich aspektach dziejów świata, poszczególnych kontynentów, epok historycznych oraz tych ukierunkowanych na szczegółowe tematy uniwersalne typu: dzieje gospodarki, wsi i rolnictwa, miast, edukacji, kobiet i płci, prawa, religii, nauki i techniki, demografii historycznej i metodologii historii. Jednakże równie duża grupa czasopism publikuje jedynie takie artykuły, których tematyka ściśle związana jest z konkretnym społeczeństwem i językiem typu: kultura i historia świata hiszpańsko-, niemiecko- czy angielskojęzycznego, Transylwanii, społeczeństw islamskich, dzieje zachodniej Francji, Katalonii, Dalmacji, Kaukazu, Walii, Włoch, Rosji, Holandii i Izraela, historia gospodarcza Półwyspu Iberyjskiego, historia sztuki węgierskiej, aspekty militarne dziejów Słowiańszczyzny, brytyjska kultura i historia w XIX wieku i rewolucja francuska. Należy zwrócić uwagę na fakt, iż o ile badacze np. dziejów starożytnych, gospodarczych czy świata angielskojęzycznego mają do dyspozycji oprócz periodyków o charakterze ogólnohistorycznym, także po kilkadziesiąt specjalistycznych, o tyle badacze dziejów państw położonych w Europie Środkowo-Wschodniej, na Bałkanach lub w Europie Północnej jedynie po kilka. Tak więc tematyka badań w sposób kluczowy wpływa na możliwość publikowania w czasopismach historycznych indeksowanych w WoS i Scopus. Nakładają się na to kwestie językowe. Okazuje się, że badacze specjalizujący się w dziejach obszarów innych niż Europa Zachodnia, o ile zechcą zaistnieć w czasopismach indeksowanych w obu bazach, to nie tylko mają bardzo ograniczone możliwości publikowania we własnych językach, lecz także po angielsku. Bowiem co trzeci indeksowany periodyk nie akceptuje języka angielskiego. Jeżeli zaś poddamy analizie czasopisma poświęcone dziejom lokalnym (państw, niewielkich regionów i narodów) i wydawane w państwach, których historię opisują, to okaże się, że istnieje ścisły związek języka wydawania periodyku z językiem państwa, regionu, narodu, którego dzieje są opisywane. Do tego typu można zaliczyć co czwarte indeksowane czasopismo w WoS. W języku danego państwa wydawanych jest 75% z nich. Jedynie 25% dopuszcza język angielski, z czego 17.5% wydawanych jest w kilku językach, w tym w języku narodowym, a 7.5% wyłącznie po angielsku. Należy zwrócić uwagę na fakt, że obok krajów angielskojęzycznych także we Francji, Włoszech, Słowacji, Chorwacji, Danii, Hiszpanii, Niemczech i Rosji, periodyki poświęcone własnym dziejom, a indeksowane w WoS, wydaje się głównie we własnym języku (wielojęzyczne są pojedyncze). Podobnie wygląda sytuacja z czasopismami indeksowanymi w Scopus. Dziejom lokalnym danego państwa poświęcone jest co piąte (biorąc pod uwagę jedynie te, które wydawane są w tym państwie). Z tego 68% publikowanych jest wyłącznie w języku państwa/narodu, którego historia jest prezentowana, 23% w kilku językach, a jedynie 9% wyłącznie po angielsku. Do państw, w których czasopisma historyczne indeksowane w Scopus, a dotyczące dziejów własnych, wydaje się głównie w języku narodowym należą (obok państw angielskojęzycznych): Francja, Włochy, Hiszpania, Chorwacja, Niemcy, Słowacja, Dania i Węgry. Tak więc kwestie językowe, podobnie jak tematyka badań, w sposób istotny ograniczają możliwość publikowania prac historycznych w czasopismach indeksowanych

w WoS i Scopus. Znajomość wyłącznie jednego języka obcego – angielskiego – często nie jest wystarczająca do tego, by polski historyk mógł publikować w tzw. wiodących czasopismach prace poświęcone wielu zagadnieniom historycznym o charakterze bardziej lokalnym niż uniwersalnym.

Przeprowadzona powyżej analiza podważa zasadność budowania, w celu wyboru czasopism do prenumeraty, a pośrednio także dla oceny dorobku naukowego badaczy, ograniczonego liczebnie zbioru czasopism historiograficznych, dobranego w oparciu o prawo rozproszenia Samuela C. Bradforda, co w przypadku gromadzenia zbiorów bibliotek postuluje m.in. Piotr Nowak (Nowak, 2008, 74). Twórca tego prawa ustalił jedynie, że można wyodrębnić kilka wyraźnych grup czasopism w zależności od częstotliwości występowania w nich artykułów z danej dyscypliny czy specjalności naukowej, ale praktyka instytucji oceniających badaczy, pod wpływem Eugene Garfielda zaczęła utożsamiać te grupy z jakością publikowanych w nich artykułów. Jak twierdzi Andrzej K. Wróblewski:

wzbogacenie wskaźników wyliczonych w oparciu o prawo Bradforda analizą cytowań opartą na pomyśle Garfielda skłoniło wielu badaczy i instytucji do postawienia tezy, iż większość istotnych publikacji w danej dyscyplinie naukowej ukazuje się w stosunkowo niewielkiej liczbie czasopism, a bardzo niewiele czasopism uzyskuje olbrzymią część ogółu cytowań (Wróblewski, 2013, 91–92).

W przypadku periodyków historycznych okazuje się, że dużych problemów nastręcza samo wyodrębnienie grup czasopism powiązanych z konkretnymi obszarami badawczymi, gdyż znacząca ich część ma charakter multi- i interdyscyplinarny, a to oznacza, że trudniej wyodrębnić w nich artykuły poświęcone konkretnym aspektom dziejów. Oznacza też, że artykuły mieszczące się w określonej specjalności pojawiają się w tej grupie znacznie rzadziej niż w czasopismach historycznych o profilu specjalistycznym, co oczywiście nie ma związku z jakością naukową danego czasopisma. Podobnie przedstawia się sytuacja z periodykami ogólnohistorycznymi akceptującymi różnorodne zagadnienia z historiografii, w których artykuły dotyczące dziejów poszczególnych państw lub epok pojawiają się stosunkowo rzadziej niż w czasopismach wyspecjalizowanych. Dodatkowe zaburzenie w próbie wnioskowania opartego na prawie Bradforda wywołuje fakt, iż redakcje poszczególnych czasopism przyjęły różną politykę w zakresie liczby artykułów publikowanych w ciągu roku. Jeżeli weźmiemy pod uwagę periodyki historyczne, dla których wyliczono wskaźnik IF, to okazuje się, że publikują średnio od ponad stu dwudziestu (*International Journal of the History of Sport*) do kilkunastu prac rocznie (*Britain and the World*, *Imago Mundi*, *The International Journal for the History of Cartography*, *Præhistorische Zeitschrift*). Fakt, że można wydzielić zasadnicze jądro czasopism, w których publikowana jest znacząca część artykułów poświęconych np. dziejom Francji, Niemiec, Hiszpanii, starożytności, średniowieczu, wojnom i rewolucjom, czy dziejom gospodarczym, nie oznacza, że w tych czasopismach publikowane są prace najbardziej wartościowe dla danych obszarów badań i najczęściej cytowane. Oznacza jedynie, że są to przede wszystkim czasopisma wyspecjalizowane w określonej tematyce, dodatkowo publikujące rocznie więcej artykułów niż inne. W zasadniczym jądrze periodyków z dowolnego obszaru historiografii dobranych zgodnie z prawem Bradforda nie spotkamy raczej humanistycznych czasopism multi- i interdyscyplinarnych, bez względu na wartość publikowanych w nich artykułów.

Kolejne przekonanie, tym razem związane z cytowaniami, które rozwiewa analiza danych udostępnianych w *Journal Citation Report 2012*, dotyczących czasopism historycznych z wyliczonym IF, sprowadza się do przekonania, że redakcja WoS wybrała czasopisma najlepsze, najczęściej cytowane, najbardziej wpływowe i prestiżowe. Skoro więc jest ich tak mało, to znaczy, że inne raczej nie zasługują na uwagę. Jednakże wystarczy przeanalizować liczby związane z cytowaniami w czasopismach historycznych z wyliczonym IF, by przekonać się, że jest inaczej (Tab. 6). Logicznie rzecz biorąc, skoro w JCR są czasopisma najlepsze, to autorzy zamieszczanych w nich artykułów reprezentują światową elitę historyków i jeżeli w swoich pracach kogoś cytują, to niewątpliwie jest to inny historyk ze światowej elity, który opublikował ważną pracę. Przytoczmy więc dane (Tab. 6) o tym, kogo cytują autorzy publikujący w dziesięciu europejskich czasopismach historycznych i multidyscyplinarnych dopuszczających tematykę historyczną z największym dwuletnim IF.

Tabela 6. Cytowania w czasopismach z największym IF

Tytuł czasopisma	Liczba wszystkich cytowań	Cytowania prac opublikowanych w tym samym czasopiśmie	Cytowania prac opublikowanych w innym czasopiśmie z JCR
<i>Cliometrica</i>	680	11	324
<i>Journal of Global History</i>	2292	13	152
<i>History Workshop Journal</i>	1581	12	67
<i>Scandia</i>	732	29	23
<i>Historical Social Research</i>	4644	128	444
<i>Revista de Historia Economica</i>	619	15	107
<i>Annals of Science</i>	1571	20	96
<i>Journal of Victorian Culture</i>	1355	15	22
<i>German History</i>	1264	14	24
<i>Past and Present</i>	4180	63	147

Mamy więc taką sytuację, że w periodykach uznanych przez redakcję WoS za wiodące i prestiżowe, historycy cytują prace opublikowane w czasopismach spoza JCR od 2 do 37 razy częściej niż opublikowane w periodykach z tej listy. W ośmiu przypadkach różnica jest tak duża (od 8 do 37 razy), że skłania do zastanowienia się, czy to historycy pochopnie cytują głównie prace niewiele warte, bo opublikowane w czasopismach spoza JCR? Czy może jednak redaktorzy WoS popełnili kardynalny błąd pomijając dużą liczbę czasopism wartościowych? Do opowiedzenia się za drugim przypadkiem skłaniają autora dotychczasowe doświadczenia z lekturą czasopism historycznych oraz wyliczenia badaczy z brytyjskiej Public Policy Group działającej przy London School of Economics, którzy ustalili, że w WoS jest indeksowanych jedynie od 11 do 27% wartościowych czasopism z poszczególnych dyscyplin humanistycznych (a według tych badaczy do obiektywnego przeprowadzania analiz bibliometrycznych nie nadają się bazy indeksujące mniej niż 75% artykułów z danej dyscypliny) (Wagner, 2012, 283).

5. Wnioski

Jeżeli chodzi o kompletność danych, to bardziej satysfakcjonująca dla historyka jest baza Scopus. Indeksuje bowiem więcej (prawie o 73%) czasopism poświęconych badaniom historycznym, zapewniając przy tym większą ich różnorodność tematyczną i językową. W przeciwieństwie do bazy Web of Science, w której wskaźniki bibliometryczne wyliczone są jedynie dla 30% czasopism historycznych, w bazie Scopus wskaźniki SJR i SNIP wyliczone są dla prawie każdego periodyku. Również w przypadku innych szczegółowych danych przewagę ma Scopus. Udostępnia bowiem oprócz abstraktów artykułów opublikowanych w indeksowanych czasopismach, także informacje o tym, jakie publikacje zacytowane są w tych pracach oraz, który z artykułów uzyskał w poszczególnych latach cytowania i jakie są źródła cytujące. Co prawda, WoS oferuje bardziej rozbudowany zestaw danych o cytowaniach, źródłach cytowanych i cytujących, ale tylko w przypadku czasopism umieszczonych w *Journal Citation Report*. Nie udostępnia jednak abstraktów poszczególnych artykułów. Tak więc, w przypadku historyków wyszukiwanie artykułów na określony temat, wszelkie analizy o charakterze bibliometrycznym, ustalanie różnorodnych sieci powiązań i tendencji rozwojowych w historiografii, a także wyszukiwanie popularnych lub niszowych obszarów badawczych i poszukiwanie potencjalnych współpracowników można prowadzić, ale z istotnymi ograniczeniami, przede wszystkim w oparciu o bazę Scopus. Źródłem wspomnianych ograniczeń, a jednocześnie niewątpliwą wadą obu baz jest dobór czasopism pomijający wiele aspektów historiografii, zwłaszcza tych, które związane są z Bałkanami, Europą Środkowo-Wschodnią i Północną. Sytuacja taka może powodować, że badacze chcący zaistnieć w czasopismach indeksowanych w WoS lub Scopus będą przyjmowali specyficzne strategie badawcze polegające na wybieraniu tych obszarów badań, które mają swoją reprezentację we wspomnianej grupie czasopism. Ze szkodą dla rozwoju historiografii mogą rezygnować z pozostałych tematów badawczych.

Główny wniosek wynikający z przeprowadzonych badań sprowadza się do tego, że wykorzystywanie analiz bibliometrycznych opartych na danych zarówno z Web of Science, jak i Scopus do oceny pracy polskich historyków obarczone jest ryzykiem popełnienia istotnego błędu. Jest to spowodowane nieobecnością polskich czasopism historiograficznych (z pojedynczymi wyjątkami), polskiej tematyki i polskiego języka w obu bazach. Podobna sytuacja występuje w przypadku Europy Północnej, Środkowo-Wschodniej i Bałkanów, które to regiony reprezentowane są przez zdecydowanie mniejszą liczbę czasopism w porównaniu z historiografią nie tylko amerykańską czy brytyjską, ale nawet francuską, niemiecką, holenderską, belgijską, hiszpańską i włoską. Jednakże, w związku z tym, że rezygnacja z takich analiz najprawdopodobniej nie nastąpi, to należy poprzeć postulat Dominika Antonowicza i Jerzego M. Brzezińskiego, by zwłaszcza w przypadku humanistów wykorzystywać nie tylko dane z WoS, lecz także ze Scopus (Antonowicz & Brzeziński, 2013, 72). W przypadku historiografii i całej humanistyki europejskiej baza ta jest, jak już wspomniano, zdecydowanie bardziej kompletna. Należy jednak pamiętać, że ze względu na specyfikę historiografii badanie cytowań polskich historyków, nawet w oparciu o obie bazy jednocześnie, nie nabierze cech pomiaru w miarę rzetelnego i obiektywnego. Taki pomiar bowiem nie jest możliwy bez uwzględnienia czasopism polskich, syntez, monografii i prac zbiorowych. Poza tym, jak już wykazano w innych badaniach (Osiński, 2012), publikowanie prac o tematyce specyficznie polskiej w czasopismach angielskojęzycznych

nie przekłada się na przyrost cytowań. Jest to spowodowane nie słabą jakością takich prac (przeszły bowiem proces recenzyjny), lecz faktem, że badacze nieposługujący się językiem polskim nie są w stanie podjąć dyskusji naukowej na tematy, których badanie wymaga biegłego operowania tym językiem i znajomości kontekstu kulturowego. Racjonalna debata w niejednym obszarze badań humanistycznych może odbywać się głównie w języku badanych źródeł, ale prawidłowość ta, w przypadku języków innych niż zachodnioeuropejskie, raczej nie jest uwzględniana przez zespoły redakcyjne baz Web of Science i Scopus. Szansę na obiektywizację miar bibliometrycznych wykorzystywanych do oceny historyków należy upatrywać w takich inicjatywach jak POL-index (<https://pbn.nauka.gov.pl/polindex/info/>), gdzie mają być zgromadzone dane o cytowaniach w polskich czasopismach z tzw. ministerialnej listy B oraz w ewentualnym stworzeniu indeksu cytowań historiografii polskiej na wzór opracowanego przez M. Kolasę Indeksu Cytowań Historiografii Mediów Polskich, bazy Arton (http://www1.bg.us.edu.pl/arton_inf/arton.htm) lub Cytbin (<http://www1.bg.us.edu.pl/bazy/cytbin/>).

Bibliografia

- Antonowicz, D.; Brzeziński, J. M. (2013). Doświadczenia parametryzacji jednostek naukowych z obszaru nauk humanistycznych i społecznych 2013 – z myślą o parametryzacji 2017. *Nauka*, 4, 51–85.
- Archambault, E.; Vignola-Gagne, E., (2004). *The use of bibliometrics in the Social Sciences and Humanities* [online]. Social Sciences and Humanities Research Council of Canada [27.11.2014], http://www.science-metrix.com/pdf/SM_2004_008_SSHRC_Bibliometrics_Social_Science.pdf
- De Blaaij, C. (2008). The use of grey literature in historical journals and historical research: A bibliometric and qualitative approach. *Grey Journal*, 4(1), 14–20.
- Kolasa, W. M. (2011). Retrospektywny indeks cytowań w humanistyce; koncepcja, metoda, zastosowania. *Przegląd Biblioteczny*, 4, 466–486.
- Kolasa, W. M. (2013a). Analiza cytowań w naukach historycznych. W: B. Sosińska-Kalata, E. Chuchro (red.) *Nauka o informacji w okresie zmian*. Warszawa: Wydaw. SBP, 363–388.
- Kolasa, W. M., (2013b). *Historiografia prasy polskiej (do 1918 roku)*. Naukometryczna analiza dyscypliny 1945–2009. Kraków: Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Marszakowa-Szajkiewicz, I. (2009). *Badania ilościowe nauki: podejście bibliometryczne i webometryczne*. Poznań: Wydaw. Naukowe UAM.
- Nowak, P. (2004). Piśmiennictwo z zakresu nauk społecznych i humanistycznych przedmiotem oceny i analiz metodami bibliometrycznymi. Możliwości i ograniczenia. *Roczniki Naukowe PWSZ im. Komeńskiego w Lesznie*, 2 (A, 2), 5–18.
- Nowak, P. (2008). *Bibliometria, webometria. Podstawy, wybrane zastosowania*, Poznań: Wydaw. Naukowe UAM.
- Olechnicka, A.; Płoszaj, A. (2009). Polskie publikacje z zakresu nauk społecznych i humanistycznych w bazie Web of Science. *Edukacja Ustawiczna Dorosłych*, 1, 35–45.
- Osiński, Z. (2012). Bibliometria metodą analizy i oceny dorobku naukowego historyków najnowszych dziejów Polski. W: A. Dymmel, B. Rejak (red.) *Kultura, historia, książka*. Lublin: Wyd. UMCS, 605–616.
- Wagner, I. (2012). Odpowiedź na polemikę, czyli więcej na temat publikacji w języku angielskim w zagranicznych czasopismach przez polskich specjalistów nauk społecznych i humanistycznych. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 2, 278–293.
- Wróblewski, A. K. (2013). Pozycja nauki polskiej w międzynarodowych rankingach. *Studia Biura Analiz Sejmowych*, 3, 89–106.

Aneks 1. Lista czasopism indeksowanych w bazie Web of Science uwzględnionych w badaniach

	Tytuł	Europejska siedziba redakcji	Język publikacji	IF 2/5	Dominująca tematyka
1	<i>Acta Borealia. A Nordic Journal of Circumpolar Societies</i>	Norwegia	angielski	–	Multidyscyplinarna, kultura i historia Europy Północnej od antyku po czasy współczesne
2	<i>Acta Historica Tallinnensia</i>	Estonia	angielski estoński niemiecki	–	Historia ogólnie
3	<i>Acta Histriae</i>	Słowenia	angielski chorwacki słoweński włoski	0.208/–	Historia regionu Istria
4	<i>Acta Orientalia</i>	Węgry	angielski	–	Multidyscyplinarna, kultura i historia Orientu
5	<i>Acta Poloniae Historica</i>	Polska	angielski	–	Historia Polski
6	<i>Agricultural History Review</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Historia rolnictwa i wsi
7	<i>Al-Masaq. Journal of the Medieval Mediterranean</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Multidyscyplinarna, kultura i społeczeństwo islamu śród- ziemnomorskiego w okresie II–XV w.
8	<i>Al-Qantara</i>	Hiszpania	angielski hiszpański francuski	–	Multidyscyplinarna, klasyczna cywilizacja islamu do XVII wieku
9	<i>Annales de Bretagne et des Pays de l'Ouest</i>	Francja	francuski	–	Historia zachodniej Francji
10	<i>Annales Historiques de la Revolution Francaise</i>	Francja	francuski	–	Historia okresu rewolucji francuskiej
11	<i>Annals of Science</i>	Wielka Brytania	angielski	0.540/0.500	Dzieje nauki, techniki i medycyny
12	<i>Anuario de Estudios Americanos</i>	Hiszpania	hiszpański	–	Multidyscyplinarna, historia i kultura Ameryki
13	<i>Anuario de Historia de la Iglesia</i>	Hiszpania	hiszpański	–	Historia Kościoła katolickiego
14	<i>Anuario de Estudios Medievales</i>	Hiszpania	angielski francuski hiszpański portugalski włoski	0.034/0.123	Różne aspekty dziejów średniowiecza
15	<i>Architectural History</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Historia architektury
16	<i>Archiv für Reformationsgeschichte</i>	Niemcy	angielski	–	Dzieje reformacji

1	2	3	4	5	6
17	<i>Archiv für Sozialgeschichte</i>	Niemcy	angielski francuski niemiecki	–	Najnowsza historia społeczna Europy i Ameryki Północnej
18	<i>Archivio Storico Italiano</i>	Włochy	włoski	–	Historia Włoch
19	<i>Ayer</i>	Hiszpania	hiszpański	–	Historia najnowsza
20	<i>Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung</i>	Niemcy	niemiecki	–	Historia ruchu robotniczego
21	<i>Bibliothèque de l'École des chartes</i>	Francja	francuski	–	Krytyczna analiza i wykorzystywanie źródeł do dziejów od średniowiecza do czasów współczesnych
22	<i>Bmgn. The Low Countries Historical Review</i>	Holandia	angielski holenderski	0.222/–	Historia Holandii i Belgii od średniowiecza
23	<i>Britain and the World</i>	Wielka Brytania	angielski	0.231/–	Historia imperium brytyjskiego od XVII w.
24	<i>Britannia</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Wyspy brytyjskie w epoce żelaza i w okresie rzymskim
25	<i>British Journal of Middle Eastern Studies</i>	Wielka Brytania	angielski	0.289/–	Multidyscyplinarna, Środkowy Wschód w okresie antycznym i islamskim
26	<i>Bulgarian Historical Review</i>	Bułgaria	angielski francuski niemiecki rosyjski	–	Dzieje Bałkanów
27	<i>Cahiers du Monde Russe</i>	Francja	angielski francuski rosyjski	–	Multidyscyplinarna, kultura i historia Rosji i ZSRR
28	<i>Central Europe</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Dzieje krajów niemieckojęzycznych w Europie Środkowej od średniowiecza
29	<i>Clometrica</i>	Niemcy	angielski	1.615/1.153	Dzieje ekonomii
30	<i>Cold War History</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Historia okresu po II wojnie światowej
31	<i>Contemporanea</i>	Włochy	włoski	–	Dzieje ekonomii
32	<i>Contemporary British History</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Historia Wielkiej Brytanii i Wspólnoty Brytyjskiej
33	<i>Contemporary European History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.311/–	Historia Europy od 1918 r.
34	<i>Cultural and Social History</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Dialog pomiędzy historią społeczną i historią kultury
35	<i>Diasporas. Histoire et Societes</i>	Francja	francuski	–	Dzieje migracji oraz mniejszości narodowych i religijnych
36	<i>Dix-septième siècle</i>	Francja	francuski	–	Multidyscyplinarna, kultura i historia XVII w.

1	2	3	4	5	6
37	<i>Dutch Crossing. Journal of Low Countries Studies</i>	Wielka Brytania	angielski	0.091/–	Multidyscyplinarna, historia i kultura państw Beneluksu
38	<i>East European Jewish Affairs</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Multidyscyplinarna, Żydzi w ZSRR i w Europie Wschodniej
39	<i>English Historical Review</i>	Wielka Brytania	angielski	0.167/0.340	Ogólnie dzieje świata angielskojęzycznego
40	<i>Environment and History</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Środowisko w historii
41	<i>European History Quarterly</i>	Wielka Brytania	angielski	0.093/0.250	Dzieje Europy od średniowiecza
42	<i>European Journal of Jewish Studies</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Multidyscyplinarna, historia i kultura społeczności żydowskiej
43	<i>European Review of History</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Dzieje Europy
44	<i>Fornvannen. Journal of Swedish Antiquarian Research</i>	Szwecja	angielski szwedzki	–	Dzieje Skandynawii w starożytności i w średniowieczu
45	<i>French History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.163/–	Dzieje Francji od średniowiecza
46	<i>German History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.514/–	Historia Europy niemieckojęzycznej
47	<i>Geschichte und Gesellschaft</i>	Niemcy	niemiecki	–	Historia społeczna
48	<i>Gladius</i>	Szwecja	szwedzki	–	Armie od starożytności do XVIII w., wojny w Europie z islamem i kolonialne
49	<i>Guerres Mondiales et Conflicts Contemporains</i>	Francja	francuski	–	Dwudziestowieczne konflikty zbrojne
50	<i>Hispania Sacra</i>	Hiszpania	hiszpański	–	Historia religii
51	<i>Hispania. Revista Espanola de Historia</i>	Hiszpania	hiszpański	–	Historia społeczeństw od średniowiecza
52	<i>Historia Agraria</i>	Hiszpania	hiszpański	0.200/–	Historia wsi i rolnictwa
53	<i>Historia y Comunicacion Social</i>	Hiszpania	hiszpański	–	Historia najnowsza
54	<i>Historia y Política</i>	Hiszpania	hiszpański	0.130/–	Życie polityczne w dziejach
55	<i>Historia. Zeitschrift für Alte Geschichte</i>	Niemcy	angielski francuski niemiecki włoski	–	Historia starożytna
56	<i>Historical Journal</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Historia ogólnie po 1500 r.
57	<i>Historical Review. La Revue Historique</i>	Grecja	angielski francuski grecki	–	Multidyscyplinarna, kultura i historia nowożytnej Grecji

1	2	3	4	5	6
58	<i>Historical Social Research</i>	Niemcy	angielski niemiecki	0.613/0.0339	Metodologia historii
59	<i>Historicky Casopis</i>	Słowacja	słowacki	–	Dzieje Słowacji i Europy Środkowo-Wschodniej
60	<i>Historische Zeitschrift</i>	Niemcy	niemiecki	–	Ogólnie historia
61	<i>Historisches Jahrbuch</i>	Niemcy	niemiecki	–	Ogólnie historia od średnio-wieczy
62	<i>Historisk Tidsskrift</i>	Dania	duński	–	Dorobek duńskiej historiografii
63	<i>History</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Ogólnie historia
64	<i>History of Economic Ideas</i>	Włochy	angielski	0.118/–	Dzieje ekonomii
65	<i>History of Education and Children's Literature</i>	Włochy	angielski włoski	–	Dzieje edukacji
66	<i>History of Political Thought</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Historia myśli politycznej
67	<i>History of the Human Sciences</i>	Wielka Brytania	angielski	0.442/0.493	Multidyscyplinarna, różnorodne aspekty działalności człowieka
68	<i>History Today</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Ogólnie historia
69	<i>History Workshop Journal</i>	Wielka Brytania	angielski	0.725/0.719	Ogólnie historia
70	<i>Imago Mundi. International Journal for the History of Cartography</i>	Wielka Brytania	angielski	0.250/–	Dzieje kartografii
71	<i>Imago Temporis. Medium Aevum</i>	Hiszpania	angielski	–	Dzieje średniowiecza
72	<i>International History Review</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Historia stosunków międzynarodowych
73	<i>International Journal of the History of Sport</i>	Wielka Brytania	angielski	0.376/–	Dzieje sportu
74	<i>International Review of Social History</i>	Holandia	angielski	–	Historia społeczna porównawczo i globalnie
75	<i>Interventions. International Journal of Post-colonial Studies</i>	Wielka Brytania	angielski	0.153/–	Multidyscyplinarna, imperia-lizm, kolonializm, mniejszości, gender, postkolonializm, post-modernizm
76	<i>Iran and the Caucasus</i>	Holandia	angielski francuski niemiecki	–	Multidyscyplinarna, historia i kultura Iranu i rejonu Kaukazu
77	<i>Irish Historical Studies</i>	Irlandia	angielski	–	Historia Irlandii
78	<i>Itinerario. International Journal on The History of European Expansion and Global Interaction</i>	Holandia	angielski	0.200/–	Europejska ekspansja kolonial-na od 1500 r.

1	2	3	4	5	6
79	<i>Jahrbucher fur Geschichte Osteuropas</i>	Niemcy	angielski francuski niemiecki	–	Historia Europy Wschodniej
80	<i>Journal for the Study of Judaism</i>	Holandia	angielski	–	Multidyscyplinarna, historia, kultura i religia Żydów w antyku
81	<i>Journal of Ancient Near Eastern Religions</i>	Holandia	angielski	–	Religia w starożytnym Egipcie, Mezopotamii, Syrii, Palestynie i Anatolii
82	<i>Journal of Asian History</i>	Niemcy	angielski niemiecki	–	Historia Azji Wschodniej i Środkowej przed 1900 r.
83	<i>Journal of Belgian History. Revue Belge d' Histoire Contemporaine</i>	Belgia	angielski francuski holenderski	–	Historia Belgii w XIX i XX wieku
84	<i>Journal of Contemporary History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.296/0.406	Historia po I wojnie światowej
85	<i>Journal of Ecclesiastical History</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Historia Kościoła katolickiego
86	<i>Journal of Global History</i>	Wielka Brytania	angielski	1.023/0.755	Historyczne aspekty globalizacji i nurtów jej przeciwnych
87	<i>Journal of Imperial and Commonwealth History</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Historia imperium brytyjskiego i kolonizacji
88	<i>Journal of Legal History</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Historia prawa brytyjskiego
89	<i>Journal of Mediterranean Studies</i>	Malta	angielski	–	Multidyscyplinarna, kultura i historia obszaru śródziemnomorskiego
90	<i>Journal of Modern European History</i>	Niemcy	niemiecki	0.226/–	Historia nowożytna i najnowsza Europy
91	<i>Journal of Modern Italian Studies</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Multidyscyplinarna, kultura i historia Włoch
92	<i>Journal of Victorian Culture</i>	Wielka Brytania	angielski	0.529/–	Multidyscyplinarna, brytyjski XIX wiek
93	<i>Journal of the Economic and Social History of the Orient</i>	Holandia	angielski	0.231/0.248	Historia społeczno-gospodarcza ludów i państw Wschodu
94	<i>Kwartalnik Historii Żydów</i>	Polska	angielski polski	–	Dzieje Żydów w Polsce
95	<i>Labor History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.341/0.341	Historia świata pracy
96	<i>Labour History Review</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Historia świata pracy
97	<i>Literature and History</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Multidyscyplinarna, relacje pomiędzy literaturą, historią i ideologią

1	2	3	4	5	6
98	<i>London Journal</i>	Wielka Brytania	angielski	0.148/–	Multidyscyplinarna, współczesność i przeszłość Londynu
99	<i>Mediterranea. Ricerche Storiche</i>	Włochy	włoski	–	Dzieje basenu Morza Śródziemnego
100	<i>Mediterranean Historical Review</i>	Wielka Brytania	angielski	0.091/0.237	Historia basenu Morza Śródziemnego
101	<i>Melanges de la Casa de Velazquez</i>	Hiszpania	hiszpański	–	Multidyscyplinarna, o krajach Półwyspu Iberyjskiego, Maghrebie i innych hiszpańskojęzycznych
102	<i>Militargeschichtliche Zeitschrift</i>	Niemcy	niemiecki	–	Historia wojskowości
103	<i>Modern and Contemporary France</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Multidyscyplinarna, kultura i historia Francji od rewolucji
104	<i>Modern Intellectual History</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Historia idei i kultury od połowy XVII wieku
105	<i>Mouvement Social</i>	Francja	francuski	0.169/0.132	Historia społeczna XIX i XX wieku
106	<i>Northern History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.161/0.138	Historia północnych hrabstw Anglii
107	<i>NTM Journal of the History of Science, Technology and Medicine</i>	Szwajcaria	angielski francuski niemiecki	0.142	Historia nauki, techniki i medycyny
108	<i>Numen. International Review for the History of Religions</i>	Dania	angielski	–	Historia religii
109	<i>Nuova Rivista Storica</i>	Włochy	angielski francuski hiszpański niemiecki włoski	–	Ogólnie historia
110	<i>Otechestvennaia istoriia</i>	Rosja	rosyjski	–	Historia Rosji i ZSRR
111	<i>Past and Present</i>	Wielka Brytania	angielski	0.447/0.461	Multidyscyplinarna, kultura i historia świata angielskojęzycznego
112	<i>Praehistorische Zeitschrift</i>	Niemcy	niemiecki	0.227/0.239	Dzieje starożytne
113	<i>Psychoanalysis and History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.048/–	Historia psychoanalizy i stosowanie psychoanalizy w historiografii
114	<i>Quaderni Storici</i>	Włochy	włoski	–	Historia społeczno-gospodarcza i plci
115	<i>Radovi – Zavoda za Povijesne Znanosti HAZU u Zadru</i>	Chorwacja	chorwacki	–	Historia Dalmacji

1	2	3	4	5	6
116	<i>Rassegna Storica del Risorgimento</i>	Włochy	włoski	–	Historia Włoch od połowy XVIII w. do końca I wojny światowej
117	<i>Rethinking History</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Nowe modele prezentowania i interpretowania historii
118	<i>Revista de História da Sociedade e da Cultura</i>	Portugalia	portugalski	–	Historia ogólnie od średniowiecza
119	<i>Revista de Historia Economica</i>	Hiszpania	hiszpański angielski	0.545/–	Historia gospodarcza Półwyspu Iberyjskiego i Ameryki Łacińskiej
120	<i>Revista de Historia Industrial</i>	Hiszpania	angielski francuski hiszpański	0.033/–	Historia przemysłu na Półwyspie Iberyjskim, w basenie Morza Śródziemnego i w Ameryce Łacińskiej od XVIII w.
121	<i>Revolutionary Russia</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Multidyscyplinarna, historyczne i kulturalne aspekty okresu rewolucji rosyjskich
122	<i>Revue Belge de Philologie et de Histoire</i>	Belgia	angielski francuski holenderski włoski	–	Multidyscyplinarna, wszelkie aspekty filologii i historii
123	<i>Revue d'Histoire Ecclésiastique</i>	Belgia	angielski francuski niemiecki	–	Historia Kościoła i religii
124	<i>Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine</i>	Francja	francuski	–	Ogólnie historia od XVI w.
125	<i>Revue de la Histoire des Religions</i>	Francja	francuski	–	Historia religii
126	<i>Revue du Nord</i>	Francja	francuski	–	Historia północnej Francji i Beneluksu
127	<i>Revue Historique</i>	Francja	angielski francuski	–	Historia ogólnie
128	<i>Rivista Storica dell'Antichità</i>	Włochy	włoski	–	Multidyscyplinarna, kultura i historia starożytność
129	<i>Rivista Storica Italiana</i>	Włochy	włoski	–	Historia Włoch
130	<i>Rural History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.143/–	Dzieje obszarów wiejskich
131	<i>Saeculum</i>	Niemcy	niemiecki	–	Multidyscyplinarna, kultura i historia starożytna
132	<i>Scandia</i>	Szwecja	szwedzki	0.643/0.473	Metodologia historii
133	<i>Scandinavian Journal of History</i>	Islandia	angielski	–	Historia Skandynawii
134	<i>Scottish Historical Review</i>	Wielka Brytania	angielski	0.150/0.270	Historia Szkocji
135	<i>Seventeenth Century</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Multidyscyplinarna, kultura i historia XVII w.

1	2	3	4	5	6
136	<i>Slavery and Abolition</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Wszelkie aspekty niewolnictwa od starożytności
137	<i>Social History</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Historia społeczna
138	<i>Studi Romani</i>	Włochy	włoski	–	Multidyscyplinarna, kultura i historia Rzymu
139	<i>Studi Storici</i>	Włochy	włoski	–	Historia ogólnie
140	<i>Tijdschrift voor Geschiedenis</i>	Holandia	holenderski	–	Historia ogólnie
141	<i>Tijdschrift voor Rechts-geschiedenis</i>	Holandia	angielski	0.059/–	Historia prawa
142	<i>Trabajos de Prehistoria</i>	Hiszpania	hiszpański	0.404/0.425	Prehistoria
143	<i>Transylvanian Review</i>	Rumunia	angielski	0.210/–	Multidyscyplinarna, kultura i historia Transylwanii
144	<i>Tuna</i>	Estonia	estoński	–	Historia kultury estońskiej
145	<i>Twentieth Century British History</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Historia Wielkiej Brytanii w XX wieku
146	<i>Urban History</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Historia miast
147	<i>Vierteljahrshäfte für Zeitgeschichte</i>	Niemcy	niemiecki	–	Współczesna historia Niemiec i Europy
148	<i>Vingtieme Siecle. Revue d'Histoire</i>	Francja	francuski	–	Historia najnowsza
149	<i>Voprosy Istorii</i>	Rosja	rosyjski	–	Historia ogólnie
150	<i>War and Society</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Wpływ wojen na społeczeństwa
151	<i>War in History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.308/0.215	Multidyscyplinarna, wszechstronnie o wojnach
152	<i>Welsh History Review</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Historia Walii
153	<i>Women's History Review</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Kobiety w dziejach
154	<i>Zeitgeschichte</i>	Austria	niemiecki	0.107/0.050	Ogólnie historia
155	<i>Zeitschrift für Geschichtswissenschaft</i>	Niemcy	niemiecki	–	Historia najnowsza
156	<i>Zeitschrift für Historische Forschung</i>	Niemcy	niemiecki	–	Średniowiecze i wczesny okres nowożytny

Aneks 2. Lista czasopism indeksowanych w bazie Scopus uwzględnionych w badaniach

	Tytuł	Europejska siedziba redakcji	Język publikacji	SJR	Dominująca tematyka
1	<i>Accounting History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.454	Historia gospodarcza, a zwłaszcza rachunkowości
2	<i>Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae</i>	Węgry	angielski francuski niemiecki rosyjski włoski	0.100	Multidyscyplinarna, kultura i historia starożytnego Wschodu i Bizancjum
3	<i>Acta Borealia. A Nordic Journal of Circumpolar Societies</i>	Norwegia	angielski	0.136	Multidyscyplinarna, kultura i historia Europy Północnej od antyku po czasy współczesne
4	<i>Acta Comeniana</i>	Czechy	angielski francuski niemiecki	0.101	Multidyscyplinarna, kultura i nauka Europy Środkowej w epoce nowożytnej
5	<i>Acta Historiae Artium</i>	Węgry	angielski francuski niemiecki włoski	0.101	Historia sztuki od czasów średniowiecznych po współczesne
6	<i>Acta Historica Tallinnensia</i>	Estonia	angielski estoński niemiecki	0.101	Historia ogólnie
7	<i>Acta Histriae</i>	Słowenia	angielski chorwacki słoweński włoski	0.185	Historia regionu Istria
8	<i>Acta Orientalia</i>	Węgry	angielski	0.100	Multidyscyplinarna, kultura i historia Orientu
9	<i>Acta Poloniae Historica</i>	Polska	angielski	0.100	Historia Polski
10	<i>Agricultural History Review</i>	Wielka Brytania	angielski	0.189	Historia rolnictwa i wsi
11	<i>Al-Masaq. Journal of the Medieval Mediterranean</i>	Wielka Brytania	angielski	0.101	Multidyscyplinarna, kultura i społeczeństwo islamu śródziemnomorskiego w okresie II–XV w.
12	<i>Al-Qantara</i>	Hiszpania	angielski hiszpański francuski	0.100	Multidyscyplinarna, klasyczna cywilizacja islamu do XVII w.
13	<i>Altorientalische Forschungen</i>	Niemcy	angielski niemiecki	0.142	Multidyscyplinarna, kultura i historia starożytnego Bliskiego Wschodu
14	<i>American Studies in Scandinavia</i>	Dania	angielski	0.104	Multidyscyplinarna, kultura i historia Ameryki
15	<i>Amerikastudien</i>	Niemcy	angielski	0.123	Multidyscyplinarna, kultura i historia Ameryki

1	2	3	4	5	6
16	<i>Anais de História de Além-Mar</i>	Portugalia	angielski francuski hiszpański portugalski	0.102	Portugalska ekspansja kolonialna od XV do XX wieku
17	<i>Ancient Civilizations from Scythia to Siberia</i>	Holandia	angielski	0.101	Okres starożytny na terenach byłego ZSRR
18	<i>Anglo-Saxon England</i>	Wielka Brytania	angielski	0.102	Multidyscyplinarna, historia i kultura anglosaska
19	<i>Annales. Analiza Istarske in Mediteranske Studije</i>	Słowenia	angielski chorwacki słoweński włoski	0.148	Multidyscyplinarna, o obszarze śródziemnomorskim w Słowenii
20	<i>Annales Historiques de la Revolution Francaise</i>	Francja	francuski	0.100	Historia okresu rewolucji francuskiej
21	<i>Annales d'Universite Valahia Targoviste, Section d'Archeologie et d'Histoire</i>	Rumunia	angielski francuski niemiecki	0.100	Dzieje od prehistorii do średniowiecza
22	<i>Annales de Bretagne et des Pays de l'Ouest</i>	Francja	francuski	0.100	Historia zachodniej Francji
23	<i>Annales de Démographie Historique</i>	Francja	francuski	0.179	Demografia historyczna
24	<i>Annali di Storia dell'Esegesi</i>	Włochy	angielski niemiecki włoski	0.123	Historia chrześcijaństwa
25	<i>Annals of Science</i>	Wielka Brytania	angielski	0.201	Dzieje nauki, techniki i medycyny
26	<i>Antik Tanulmányok</i>	Węgry	węgierski	0.101	Multidyscyplinarna, starożytna Grecja, Rzym i Bizancjum
27	<i>Antike und Abendland</i>	Niemcy	angielski francuski niemiecki włoski	0.101	Multidyscyplinarna, o antyku i jego konsekwencjach
28	<i>Antiquaries Journal</i>	Wielka Brytania	angielski	0.143	Historia starożytna
29	<i>Anuario de Estudios Americanos</i>	Hiszpania	hiszpański	0.121	Multidyscyplinarna, historia i kultura Ameryki
30	<i>Anuario de Historia de la Iglesia</i>	Hiszpania	hiszpański	0.101	Historia Kościoła katolickiego
31	<i>Anuario de Estudios Medievales</i>	Hiszpania	angielski francuski hiszpański portugalski włoski	0.123	Różne aspekty dziejów średniowiecza
32	<i>Arabic Sciences and Philosophy</i>	Wielka Brytania	angielski	0.111	Arabowie i islam pomiędzy IX a XIX wiekiem

1	2	3	4	5	6
33	<i>Architectural History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.143	Historia architektury
34	<i>Archiv fur Sozialgeschichte</i>	Niemcy	angielski francuski niemiecki	0.283	Najnowsza historia społeczna Europy i Ameryki Północnej
35	<i>Archivio Storico Italiano</i>	Włochy	włoski	0.283	Historia Włoch
36	<i>Arms & Armour</i>	Wielka Brytania	angielski	0.102	Dzieje broni i zbroi
37	<i>Asclepio</i>	Hiszpania	hiszpański	0.110	Dzieje hiszpańskiej i iberoamerykańskiej nauki i medycyny
38	<i>Atene e Roma</i>	Włochy	włoski	0.101	Starożytna Grecja i Rzym
39	<i>Atlantic Studies</i>	Wielka Brytania	angielski	0.123	Multidyscyplinarna, historia i kultura świata atlantyckiego
40	<i>Ayer</i>	Hiszpania	hiszpański	0.000	Historia najnowsza
41	<i>Bmgn. The Low Countries Historical Review</i>	Holandia	angielski holenderski	0.119	Historia Holandii i Belgii od średniowiecza
42	<i>Britannia</i>	Wielka Brytania	angielski	0.127	Wyspy brytyjskie w epoce żelaza i okresie rzymskim
43	<i>British Journal of Middle Eastern Studies</i>	Wielka Brytania	angielski	0.298	Multidyscyplinarna, Środkowy Wschód w okresie antycznym i islamskim
44	<i>British Journal for the History of Science</i>	Wielka Brytania	angielski	0.263	Historia nauki, techniki i medycyny
45	<i>Bulgarian Historical Review</i>	Bulgaria	angielski francuski niemiecki rosyjski	0.100	Dzieje Bałkanów
46	<i>Bulletin de la Societe de l'Histoire du Protestantisme Francais</i>	Francja	francuski	–	Historia francuskich protestantów
47	<i>Bulletin Hispanique</i>	Francja	francuski hiszpański portugalski	0.100	Multidyscyplinarna, kultura i historia Hiszpanii i Ameryki Łacińskiej
48	<i>Business History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.469	Dzieje systemów gospodarczych i przedsiębiorstw
49	<i>Byzantine and Modern Greek Studies</i>	Wielka Brytania	angielski	0.101	Multidyscyplinarna, historia i kultura Bizancjum oraz nowożytnej Grecji
50	<i>Byzantinoslavica</i>	Czechy	angielski francuski niemiecki rosyjski włoski	0.100	Multidyscyplinarna, kultura i historia Bizancjum
51	<i>Byzantin Symmeikta</i>	Grecja	angielski francuski grecki	0.103	Multidyscyplinarna, kultura i historia Bizancjum
52	<i>Byzantinische Zeitschrift</i>	Niemcy	angielski niemiecki	0.100	Multidyscyplinarna, kultura i historia Bizancjum

1	2	3	4	5	6
53	<i>Byzantion. Revue Internationale des Etudes Byzantines</i>	Belgia	angielski	0.123	Multidyscyplinarna, kultura i historia Bizancjum
54	<i>Cahiers de Civilisation Medievale</i>	Francja	angielski francuski niemiecki	0.101	Multidyscyplinarna, cywilizacja romańska w X–XII wieku
55	<i>Cahiers du Monde Russe</i>	Francja	angielski francuski rosyjski	0.100	Multidyscyplinarna, kultura i historia Rosji i ZSRR
56	<i>Catalan Historical Review</i>	Hiszpania	angielski hiszpański	0.101	Historia i archeologia Katalonii
57	<i>Cambrian Medieval Celtic Studies</i>	Irlandia	angielski	0.101	Multidyscyplinarna, kultura i historia Irlandii
58	<i>Central Asiatic Journal</i>	Niemcy	angielski niemiecki	0.101	Multidyscyplinarna, kultura i historia centralnej Azji
59	<i>Central Europe</i>	Wielka Brytania	angielski	0.110	Dzieje krajów niemieckojęzycznych w Europie Środkowej od średniowiecza
60	<i>Cesky Casopis Historicky</i>	Czechy	angielski czeski niemiecki	0.000	Ogólnie historia
61	<i>Church History and Religious Culture</i>	Holandia	angielski	0.127	Multidyscyplinarna, historia i kultura Kościoła katolickiego i kultu religijnego
62	<i>Clio. Histoire, Femmes et Societes</i>	Francja	francuski	0.178	Dzieje kobiet
63	<i>Clometrica</i>	Niemcy	angielski	0.961	Dzieje ekonomii
64	<i>Cold War History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.165	Historia okresu po II wojnie światowej
65	<i>Contemporanea</i>	Włochy	włoski	0.100	Dzieje ekonomii
66	<i>Contemporary British History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.174	Historia Wielkiej Brytanii i wspólnoty brytyjskiej
67	<i>Contemporary European History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.227	Historia Europy od 1918 r.
68	<i>Continuity and Change</i>	Wielka Brytania	angielski	0.241	Multidyscyplinarna, procesy społeczne
69	<i>Croatica Christiana Periodica</i>	Chorwacja	chorwacki	0.101	Historia Kościoła i kultu religijnego w Chorwacji
70	<i>Cromohs</i>	Włochy	angielski włoski	0.109	Technologia informacyjna we współczesnej historiografii
71	<i>Cuadernos de Estudios Gallegos</i>	Hiszpania	hiszpański	0.000	Historia hiszpańskiej Galicji
72	<i>Cultural and Social History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.175	Dialog pomiędzy historią społeczną i historią kultury
73	<i>Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters</i>	Niemcy	niemiecki	0.100	Dzieje Niemiec

1	2	3	4	5	6
74	<i>Dialogues d'Histoire Ancienne</i>	Francja	francuski	0.101	Dzieje starożytne
75	<i>Diasporas. Histoire et Societes</i>	Francja	francuski	0.000	Dzieje migracji oraz mniejszości narodowych i religijnych
76	<i>Dix-Huitieme Siecle</i>	Francja	francuski	0.110	Multidyscyplinarna, XVIII wiek
77	<i>Dix-septieme siècle</i>	Francja	francuski	0.162	Multidyscyplinarna, XVII wiek
78	<i>Dutch Crossing. Journal of Low Countries Studies</i>	Wielka Brytania	angielski	0.101	Multidyscyplinarna, historia i kultura państw Beneluksu
79	<i>Early Medieval Europe</i>	Wielka Brytania	angielski	0.129	Historia Europy od późnego cesarstwa rzymskiego do XI wieku
80	<i>East Central Europe</i>	Holandia	angielski	0.106	Multidyscyplinarna, historia i kultura na terenie pomiędzy Bałtykiem a Adriatykiem
81	<i>East European Jewish Affairs</i>	Wielka Brytania	angielski	0.101	Multidyscyplinarna, Żydzi w ZSRR i Europie Wschodniej
82	<i>E-Journal of Portuguese History</i>	Portugalia	angielski	0.101	Dzieje Portugalii
83	<i>English Historical Review</i>	Wielka Brytania	angielski	0.244	Ogólnie dzieje świata angielskojęzycznego
84	<i>Entreprises et Histoire</i>	Francja	francuski	0.259	Przedsiębiorstwa w historii
85	<i>Environment and History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.153	Środowisko w historii
86	<i>Etudes Rurales</i>	Francja	francuski	0.163	Multidyscyplinarna, kultura i historia wsi
87	<i>Explorations in Economic History</i>	Wielka Brytania	angielski	1.175	Zastosowanie analizy ekonomicznej do badania dziejów
88	<i>European History Quarterly</i>	Wielka Brytania	angielski	0.227	Dzieje Europy od średniowiecza
89	<i>European Journal of Jewish Studies</i>	Wielka Brytania	angielski	0.101	Multidyscyplinarna, historia i kultura społeczności żydowskiej
90	<i>European Review of History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.126	Dzieje Europy
91	<i>Financial History Review</i>	Wielka Brytania	angielski	0.572	Historia finansów
92	<i>First World War Studies</i>	Wielka Brytania	angielski	0.124	Dzieje I wojny światowej
93	<i>Francia. Forschungen zur Westeuropaischen Geschichte</i>	Niemcy	angielski niemiecki francuski	0.100	Dzieje Europy Zachodniej
94	<i>French History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.220	Dzieje Francji od średniowiecza
95	<i>Gender and History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.252	Dzieje kobiet i feminizmu
96	<i>Geneses</i>	Francja	francuski	0.251	Źródła współczesnego społeczeństwa

1	2	3	4	5	6
97	<i>German Historical Institute London Bulletin</i>	Wielka Brytania	angielski	0.317	Historia porównawcza Niemiec i Wielkiej Brytanii
98	<i>German History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.123	Historia Europy niemieckojęzycznej
99	<i>Geschichte und Gesellschaft</i>	Niemcy	niemiecki	0.168	Ogólnie historia społeczna
100	<i>Gesnerus</i>	Szwajcaria	angielski niemiecki francuski	0.295	Historia nauki i medycyny
101	<i>Gladius</i>	Szwecja	szwedzki	–	Armie od starożytności do XVIII w., wojny w Europie z islamem i kolonialne
102	<i>Guerres Mondiales et Conflicts Contemporains</i>	Francja	francuski	0.100	Dwudziestowieczne konflikty zbrojne
103	<i>Hispania Sacra</i>	Hiszpania	hiszpański	0.100	Historia religii
104	<i>Hispania. Revista Española De Historia</i>	Hiszpania	hiszpański	0.110	Historia społeczeństw od średniowiecza
105	<i>Histoire et Mesure</i>	Francja	angielski francuski	0.125	Statystyka historyczna
106	<i>Histoire et Societes Rurales</i>	Francja	francuski	0.101	Historia wsi i rolnictwa
107	<i>Historia Agraria</i>	Hiszpania	hiszpański	0.150	Historia wsi i rolnictwa
108	<i>Historia Contemporanea</i>	Hiszpania	hiszpański	0.111	Historia najnowsza
109	<i>Historia del Presente</i>	Hiszpania	hiszpański	0.000	Historia najnowsza
110	<i>Historia y Comunicacion Social</i>	Hiszpania	hiszpański	0.123	Historia najnowsza
111	<i>Historia y Politica</i>	Hiszpania	hiszpański	–	Życie polityczne w dziejach
112	<i>Historia. Zeitschrift für Alte Geschichte</i>	Niemcy	angielski francuski niemiecki włoski	0.144	Historia starożytna
113	<i>Historical Journal</i>	Wielka Brytania	angielski	0.380	Historia ogólnie po 1500 r.
114	<i>Historical Journal of Film, Radio and Television</i>	Wielka Brytania	angielski	0.143	Dzieje mediów, wpływ mediów na historiografię
115	<i>Historical Research</i>	Wielka Brytania	angielski	0.264	Historia ogólnie
116	<i>Historical Social Research</i>	Niemcy	angielski niemiecki	0.217	Metodologia historii
117	<i>Historicky Casopis</i>	Słowacja	słowacki	0.100	Dzieje Słowacji i Europy Środkowo-Wschodniej
118	<i>Historische Zeitschrift</i>	Niemcy	niemiecki	0.138	Ogólnie historia
119	<i>Historisk Tidsskrift</i>	Dania	duński	0.139	Dorobek duńskiej historiografii

1	2	3	4	5	6
120	<i>History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.146	Ogólnie historia
121	<i>History and Anthropology</i>	Wielka Brytania	angielski	0.146	Wzajemne wpływy historiografii i antropologii
122	<i>History of Economic Ideas</i>	Włochy	angielski	0.102	Dzieje ekonomii
123	<i>History of Education Review</i>	Wielka Brytania	angielski	0.000	Dzieje edukacji
124	<i>History of Education. Journal of the History of Education Society</i>	Wielka Brytania	angielski	0.239	Dzieje edukacji
125	<i>History of Education and Children's Literature</i>	Włochy	angielski włoski	0.123	Dzieje edukacji
126	<i>History of European Ideas</i>	Wielka Brytania	angielski	0.146	Historia myśli ludzkiej od renesansu
127	<i>History of Political Thought</i>	Wielka Brytania	angielski	0.136	Historia myśli politycznej
128	<i>History of the Family</i>	Wielka Brytania	angielski	0.420	Historia rodziny
129	<i>History of the Human Sciences</i>	Wielka Brytania	angielski	0.343	Multidyscyplinarna, różnorodne aspekty działalności człowieka
130	<i>History of Science</i>	Wielka Brytania	angielski	0.233	Dzieje nauki
131	<i>History Today</i>	Wielka Brytania	angielski	0.100	Ogólnie historia
132	<i>History Workshop Journal</i>	Wielka Brytania	angielski	0.311	Ogólnie historia
133	<i>Imago Mundi. International Journal for the History of Cartography</i>	Wielka Brytania	angielski	0.203	Dzieje kartografii
134	<i>Imago Temporis. Medium Aevum</i>	Hiszpania	angielski	0.000	Dzieje średniowiecza
135	<i>Immigrants & Minorities Historical Studies in Ethnicity, Migration and Diaspora</i>	Wielka Brytania	angielski	0.103	Historyczne aspekty migracji i diaspory w obszarze angielskojęzycznym
136	<i>Intellectual History Review</i>	Wielka Brytania	angielski	0.154	Historia myśli ludzkiej od XVI wieku
137	<i>International History Review</i>	Wielka Brytania	angielski	0.102	Historia stosunków międzynarodowych
138	<i>International Journal of the History of Sport</i>	Wielka Brytania	angielski	0.256	Dzieje sportu
139	<i>International Journal of Maritime History</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Morskie aspekty historii gospodarczej, społecznej, kulturalnej i środowiska
140	<i>International Review of Social History</i>	Holandia	angielski	0.175	Historia społeczna porównawczo i globalnie

1	2	3	4	5	6
141	<i>Interventions. International Journal of Postcolonial Studies</i>	Wielka Brytania	angielski	0.168	Multidyscyplinarna, imperializm, kolonializm, mniejszości, gender, postkolonializm, postmodernizm
142	<i>Investigaciones de Historia Economica</i>	Hiszpania	hiszpański	0.120	Historia gospodarki i myśli ekonomicznej
143	<i>Iran and the Caucasus</i>	Holandia	angielski francuski niemiecki	0.134	Multidyscyplinarna, historia i kultura Iranu i rejonu Kaukazu
144	<i>Irish Economic and Social History</i>	Irlandia	angielski	0.105	Historia społeczno-gospodarcza Irlandii
145	<i>Irish Historical Studies</i>	Irlandia	angielski	0.110	Historia Irlandii
146	<i>Irish Studies Review</i>	Wielka Brytania	angielski	0.100	Multidyscyplinarna, kultura i historia Irlandii
147	<i>Itinerario. International Journal on The History of European Expansion and Global Interaction</i>	Holandia	angielski	0.130	Europejska ekspansja kolonialna od 1500 r.
148	<i>Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik</i>	Austria	angielski francuski niemiecki włoski	0.101	Multidyscyplinarna, kultura i dzieje Bizancjum
149	<i>Jahrbuch für Regionalgeschichte</i>	Niemcy	niemiecki	0.104	Multidyscyplinarna, kultura i historia regionalna w Niemczech
150	<i>Jahrbuch für Wirtschafts-geschichte</i>	Niemcy	angielski niemiecki	0.114	Dzieje gospodarcze
151	<i>Jahrbucher für Geschichte Osteuropas</i>	Niemcy	angielski francuski niemiecki	0.272	Historia Europy Wschodniej
152	<i>Journal for the History of Astronomy</i>	Wielka Brytania	angielski	0.156	Dzieje astronomii
153	<i>Journal for the Study of Judaism</i>	Holandia	angielski	0.248	Multidyscyplinarna, historia, kultura i religia Żydów w antyku
154	<i>Journal of Ancient Near Eastern Religions</i>	Holandia	angielski	0.160	Religia w starożytnym Egipcie, Mezopotamii, Syrii, Palestynie i Anatolii
155	<i>Journal of Belgian History. Revue Belge d'Histoire Contemporaine</i>	Belgia	angielski francuski holenderski	0.144	Historia Belgii w XIX i XX wieku
156	<i>Journal of Contemporary History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.151	Ogólnie historia po I wojnie światowej
157	<i>Journal of Ecclesiastical History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.167	Historia Kościoła katolickiego
158	<i>Journal of European Economic History</i>	Włochy	angielski	0.000	Historia gospodarcza Europy
159	<i>Journal of Global History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.546	Historyczne aspekty globalizacji i nurtów jej przeciwnych
160	<i>Journal of Historical Geography</i>	Wielka Brytania	angielski	0.553	Geografia historyczna, historia środowiska naturalnego

1	2	3	4	5	6
161	<i>Journal of Imperial and Commonwealth History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.357	Historia imperium brytyjskiego i kolonizacji
162	<i>Journal of Legal History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.150	Historia prawa brytyjskiego
163	<i>Journal of Medieval History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.176	Historia średniowiecza
164	<i>Journal of Mediterranean Studies</i>	Malta	angielski	0.101	Multidyscyplinarna, kultura i historia obszaru śródziemnomorskiego
165	<i>Journal of Modern European History</i>	Niemcy	niemiecki	0.184	Historia nowożytna i najnowsza Europy
166	<i>Journal of Modern Italian Studies</i>	Wielka Brytania	angielski	0.179	Multidyscyplinarna, kultura i historia Włoch
167	<i>Journal of Slavic Military Studies</i>	Wielka Brytania	angielski	0.111	Aspekty militarne dziejów Słowiańszczyzny
168	<i>Journal of Transport History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.127	Historia transportu
169	<i>Journal of Victorian Culture</i>	Wielka Brytania	angielski	0.220	Multidyscyplinarna, brytyjski XIX wiek
170	<i>Journal of the Economic and Social History of the Orient</i>	Holandia	angielski	0.177	Historia społeczno-gospodarcza ludów i państw Wschodu
171	<i>Journal of the Royal Asiatic Society</i>	Wielka Brytania	angielski	0.110	Multidyscyplinarna, kultura i historia Azji
172	<i>Judaica Bohemiae</i>	Czechy	angielski	0.101	Multidyscyplinarna, kultura i historia czeskich Żydów
173	<i>Klio</i>	Niemcy	angielski	0.122	Historia starożytna
174	<i>Labor History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.190	Historia świata pracy
175	<i>Labour History Review</i>	Wielka Brytania	angielski	0.132	Historia świata pracy
176	<i>Legal History Review</i>	Holandia	angielski holenderski francuski	0.102	Historia prawa
177	<i>Lias</i>	Holandia	angielski	0.256	Historia edukacji
178	<i>Literature and History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.136	Multidyscyplinarna, relacje pomiędzy literaturą, historią i ideologią
179	<i>London Journal</i>	Wielka Brytania	angielski	0.141	Multidyscyplinarna, współczesność i przeszłość Londynu
180	<i>Management & Organizational History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.243	Historyczne podejście do badania organizacji i zarządzania firm
181	<i>Media History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.142	Historia mediów
182	<i>Medical History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.273	Historia medycyny
183	<i>Medieval History Journal</i>	Wielka Brytania	angielski	0.101	Dzieje średniowiecza

1	2	3	4	5	6
184	<i>Mediterranean Historical Review</i>	Wielka Brytania	angielski	0.105	Historia basenu Morza Śródziemnego
185	<i>Melanges de la Casa de Velazquez</i>	Hiszpania	hiszpański	0.000	Multidyscyplinarna, o krajach Półwyspu Iberyjskiego, Maghrebie i innych hiszpańskojęzycznych
186	<i>Militargeschichtliche Zeitschrift</i>	Niemcy	niemiecki	0.148	Historia wojskowości
187	<i>Modern and Contemporary France</i>	Wielka Brytania	angielski	0.184	Multidyscyplinarna, kultura i historia Francji od rewolucji
188	<i>Modern Asian Studies</i>	Wielka Brytania	angielski	0.381	Multidyscyplinarna, kultura i historia współczesnej Azji
189	<i>Modern Intellectual History</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Historia myśli i kultury od połowy XVII wieku
190	<i>Modern Italy</i>	Wielka Brytania	angielski	0.162	Multidyscyplinarna, kultura i historia Włoch od XIX wieku
191	<i>Moyen Age</i>	Francja	francuski	0.100	Multidyscyplinarna, kultura i historia średniowiecza
192	<i>Mouvement Social</i>	Francja	francuski	0.129	Historia społeczna XIX i XX wieku
193	<i>Művészettörténeti Értesítő</i>	Węgry	węgierski	0.100	Historia sztuki węgierskiej i Europy Centralnej w średniowieczu
194	<i>National Identities</i>	Wielka Brytania	angielski	0.106	Multidyscyplinarna, świadomość narodowa
195	<i>Nineteenth-Century Contexts</i>	Wielka Brytania	angielski	0.136	Multidyscyplinarna, kultura i historia XIX wieku
196	<i>Northern History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.121	Historia północnych hrabstw Anglii
197	<i>NTM Journal of the History of Science, Technology and Medicine</i>	Szwajcaria	angielski francuski niemiecki	0.142	Historia nauki, techniki i medycyny
198	<i>Numen. International Review for the History of Religions</i>	Dania	angielski	0.103	Historia religii
199	<i>Nuova Rivista Storica</i>	Włochy	angielski francuski hiszpański niemiecki włoski	0.100	Ogólnie historia
200	<i>Obradoiro de Historia Moderna</i>	Hiszpania	hiszpański	0.000	Historia nowożytna obszaru Galicji iberyjskiej
201	<i>Ons Geestelijk Erf</i>	Belgia	angielski francuski holenderski	0.101	Historia duchowości w Holandii
202	<i>Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften</i>	Austria	niemiecki	0.000	Ogólnie historia

1	2	3	4	5	6
203	<i>Paedagogica Historica. International Journal of the History of Education</i>	Wielka Brytania	angielski	0.232	Historia edukacji
204	<i>Parliaments, Estates and Representation</i>	Wielka Brytania	angielski	0.101	Dzieje instytucji przedstawicielskich
205	<i>Parola del Passato</i>	Włochy	włoski	0.100	Multidyscyplinarna, kultura i historia antyku
206	<i>Past and Present</i>	Wielka Brytania	angielski	0.202	Multidyscyplinarna, kultura i historia świata angielskojęzycznego
207	<i>Psychoanalysis and History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.103	Historia psychoanalizy i stosowanie psychoanalizy w historiografii
208	<i>Quaderni Storici</i>	Włochy	włoski	0.173	Historia społeczno-gospodarcza i płci
209	<i>Radovi – Zavoda za Povijesne Znanosti HAZU u Zadru</i>	Chorwacja	chorwacki	0.101	Historia Dalmacji
210	<i>Rassegna Storica del Risorgimento</i>	Włochy	włoski	0.100	Historia Włoch od połowy XVIII w. do końca I wojny światowej
211	<i>Rechtsgeschichte. Legal History</i>	Niemcy	angielski niemiecki	0.000	Historia prawa
212	<i>Rethinking History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.223	Nowe modele prezentowania i interpretowania historii
213	<i>Reti Medievali Rivista</i>	Włochy	angielski włoski	0.101	Historia średniowiecza
214	<i>Revista Complutense de Historia de America</i>	Hiszpania	hiszpański	0.101	Historia Ameryki
215	<i>Revista de Historia Economica</i>	Hiszpania	hiszpański angielski	0.339	Historia gospodarcza Półwyspu Iberyjskiego i Ameryki Łacińskiej
216	<i>Revista de Historia Industrial</i>	Hiszpania	angielski francuski hiszpański	0.111	Historia przemysłu na Półwyspie Iberyjskim, w basenie Morza Śródziemnego i Ameryce Łacińskiej od XVIII w.
217	<i>Revolutionary Russia</i>	Wielka Brytania	angielski	0.101	Multidyscyplinarna, historyczne i kulturalne aspekty okresu rewolucji rosyjskich
218	<i>Revue Belge d'Histoire Contemporaine</i>	Belgia	angielski francuski holenderski	0.144	Historia Belgii w XIX i XX wieku
219	<i>Revue Belge de Philologie et de Histoire</i>	Belgia	angielski francuski holenderski włoski	0.100	Multidyscyplinarna, wszelkie aspekty filologii i historii
220	<i>Revue d'Histoire du XIXe siècle</i>	Francja	francuski	0.139	Historia XIX w.
221	<i>Revue Historique</i>	Francja	angielski francuski	0.100	Ogólnie historia
222	<i>Revue Historique de Droit Français et Etranger</i>	Francja	francuski	0.100	Historia prawa

1	2	3	4	5	6
223	<i>Revue d'Histoire Ecclésiastique</i>	Belgia	angielski francuski niemiecki	0.100	Historia Kościoła i religii
224	<i>Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine</i>	Francja	francuski	0.166	Ogólnie historia od XVI w.
225	<i>Revue de la Histoire des Religions</i>	Francja	francuski	0.107	Historia religii
226	<i>Revue du Nord</i>	Francja	francuski	0.100	Historia północnej Francji i Beneluksu
227	<i>Ricerche di Storia Politica</i>	Włochy	włoski	0.000	Historia polityczna
228	<i>Rivista Storica dell'Antichità</i>	Włochy	włoski	0.113	Multidyscyplinarna, kultura i historia starożytności
229	<i>Rivista Storica Italiana</i>	Włochy	włoski	0.100	Historia Włoch
230	<i>Romantisme</i>	Francja	francuski	0.121	Multidyscyplinarna, kultura i historia okresu romantyzmu
231	<i>Rural History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.191	Dzieje obszarów wiejskich
232	<i>Saeculum</i>	Niemcy	niemiecki	0.101	Multidyscyplinarna, kultura i historia starożytna
233	<i>Scandia</i>	Szwecja	szwedzki	0.000	Metodologia historii
234	<i>Scandinavian Economic History Review</i>	Dania	angielski	0.173	Historia gospodarki w Skandynawii
235	<i>Scandinavian Journal of History</i>	Islandia	angielski	0.109	Historia Skandynawii
236	<i>Scottish Historical Review</i>	Wielka Brytania	angielski	0.127	Historia Szkocji
237	<i>Sefarad. Revista de Estudios Hebraicos</i>	Hiszpania	hiszpański	0.100	Multidyscyplinarna, historia i kultura Żydów
238	<i>Seventeenth Century</i>	Wielka Brytania	angielski	0.121	Multidyscyplinarna, kultura i historia XVII wieku
239	<i>Social Evolution and History</i>	Rosja	angielski	0.140	Multidyscyplinarna, kulturowa i historyczna ewolucja społeczeństwa
240	<i>Southeastern Europe</i>	Holandia	angielski	0.144	Multidyscyplinarna, kultura i historia współczesnej Europy Środkowo-Wschodniej
241	<i>Slavery and Abolition</i>	Wielka Brytania	angielski	0.313	Wszelkie aspekty niewolnictwa od starożytności
242	<i>Social History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.294	Historia społeczna
243	<i>Social History of Medicine</i>	Wielka Brytania	angielski	0.171	Historia medycyny
244	<i>Sport in History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.241	Historia sportu
245	<i>Studi Storici</i>	Włochy	włoski	0.100	Historia ogólnie

1	2	3	4	5	6
246	<i>Studia historica. Historia Medieval</i>	Hiszpania	hiszpański	0.103	Dzieje średniowieczne
247	<i>Studia Historica, Historia Moderna</i>	Hiszpania	hiszpański	0.103	Dzieje nowożytne
248	<i>Studi Medievali</i>	Włochy	włoski	0.100	Dzieje średniowieczne
249	<i>Terrae Incognitae. Journal of the Society for the History of Discoveries</i>	Wielka Brytania	angielski	0.000	Wpływ odkryć geograficznych i interakcji międzykulturowych na świat
250	<i>Tijdschrift voor Geschiedenis</i>	Holandia	holenderski	0.123	Ogólnie historia
251	<i>Tijdschrift voor Rechts-geschiedenis</i>	Holandia	angielski	0.102	Historia prawa
252	<i>Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis</i>	Holandia	angielski holenderski	0.270	Historia społeczno-gospodarcza
253	<i>Trabajos de Prehistoria</i>	Hiszpania	hiszpański	0.272	Prehistoria
254	<i>Transactions of the Royal Historical Society</i>	Wielka Brytania	angielski	0.104	Ogólnie historia
255	<i>Transylvanian Review</i>	Rumunia	angielski	0.210	Multidyscyplinarna, kultura i historia Transylwanii
256	<i>Tuna</i>	Estonia	estoński	0.100	Historia kultury estońskiej
257	<i>Twentieth Century British History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.386	Historia Wielkiej Brytanii w XX wieku
258	<i>Urban History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.443	Historia miast
259	<i>Viator. Medieval and Renaissance Studies</i>	Belgia	angielski francuski hiszpański niemiecki włoski	0.123	Multidyscyplinarna, kultura i historia średniowiecza oraz renesansu
260	<i>Vierteljahrshäfte für Zeitgeschichte</i>	Niemcy	niemiecki	0.258	Współczesna historia Niemiec i Europy
261	<i>Vingtieme Siecle. Revue d'Histoire</i>	Francja	francuski	0.115	Historia najnowsza
262	<i>War and Society</i>	Wielka Brytania	angielski	–	Wpływ wojen na społeczeństwa
263	<i>War in History</i>	Wielka Brytania	angielski	0.136	Multidyscyplinarna, wszechstronnie o wojnach
264	<i>Welsh History Review</i>	Wielka Brytania	angielski	0.118	Historia Walii
265	<i>Women's History Review</i>	Wielka Brytania	angielski	0.149	Kobiety w dziejach
266	<i>Zeitgeschichte</i>	Austria	niemiecki	0.120	Ogólnie historia
267	<i>Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte</i>	Niemcy	niemiecki	0.100	Historia prawa

1	2	3	4	5	6
268	<i>Zeitschrift für Geschichtswissenschaft</i>	Niemcy	niemiecki	0.185	Historia najnowsza
269	<i>Zeitschrift für Historische Forschung</i>	Niemcy	niemiecki	0.115	Średniowiecze i wczesny okres nowożytny
270	<i>Zeventiende Eeuw</i>	Holandia	angielski holenderski	0.100	Dzieje XVII wieku

European Historical Journals in Scopus and Web of Science Databases in the Context of the Evaluation of Polish Historians' Achievements

Abstract

Purposes/thesis: The aim of this paper is to determine the extent to which bibliographic databases (Web of Science and Scopus) can be useful in the process of preparation of historical research and in the process of evaluating the achievements of Polish historians.

Approach/methods: The analysis of data concerning European historical journals indexed in both databases.

Results and conclusions: Both databases are not a reliable source of information neither about the European historical journals published outside Western Europe, nor about trends in historiography, except that Scopus provides a more complete and varied geographically and linguistically dataset. In the case of significant part of the research topics of European historiography, argument stating that the main language of scientific communication is English is not true. In the case of the historical magazines the idea of creating their basic kernel based on the Bradford's law does not work. Conducting bibliometrics studies in order to evaluate the scientific achievements of Polish historians, based on a database of Web of Science, has no scientific basis.

Originality/value: The findings undermine the part of adopted in Poland rules of evaluation of the scientific achievements of historians.

Keywords

Bibliographic Database. Bibliometrics. Historical magazine. Historiography. Evaluation of scientific achievements.

Dr hab. ZBIGNIEW OSIŃSKI: profesor w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UMCS w Lublinie; specjalności: historia najnowsza Polski, metodyka i jakość kształcenia, cyfrowe zasoby informacji i wiedzy; najnowsze publikacje: Działania aparatu bezpieczeństwa wobec oświaty na Lubelszczyźnie w latach 1944–1989, Lublin 2013; Internet jako efektywna przestrzeń edukacyjna, „e-Mentor”, 2013, nr 5, s. 48–55; Otwarte zasoby edukacyjne w języku polskim – idea i praktyka. W: Z. Osiński, R. Malesa (red.) Biblioteka, książka, informacja i Internet 2012. Lublin 2013, s. 35–50.

Kontakt z autorem:

zbigniew.osinski@gmail.com

Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej

UMCS w Lublinie

pl. Marii Curie- Skłodowskiej 4

20–031 Lublin

Fasety na nowo odkryte. Integrowanie systemów nawigacji i organizowania informacji

Stanisław Skórka

Biblioteka Główna

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Abstrakt

Cel/teza: Celem artykułu jest przedstawienie koncepcji i zasad działania nawigacji fasetowej (kierowanej) i wyszukiwania fasetowego oraz ich zastosowania w katalogach bibliotecznych.

Koncepcja/metody badań: Scharakteryzowano metodę organizowania dostępu do zasobów informacji za pomocą faset odpowiadających kryteriom wyszukiwania. Omówiono podstawowe cechy architektury informacji systemów wyszukiwania fasetowego oraz modele zachowań informacyjnych użytkowników, na podstawie których takie systemy są budowane. Analizie porównawczej poddano zastosowanie wyszukiwania fasetowego w katalogach komputerowych na przykładzie katalogów elektronicznych (OPAC) pięciu bibliotek narodowych: Biblioteki Brytyjskiej (British Library), Biblioteki Kongresu (Library of Congress), Biblioteki Narodowej Walii (Llyfrgell Genedlaethol Cymru – National Library of Wales), Biblioteki Narodowej Australii (National Library of Australia) i Rosyjskiej Biblioteki Narodowej (Rossijskoj Nacionalnoj Biblioteki). Dane do analizy zbierane były od czerwca do września 2014 r.

Wyniki i wnioski: Rozwój technologii informacyjnej doprowadził do odrodzenia koncepcji S.R. Ranganathana wieloaspektowego systemu klasyfikacji treści, ułatwiającego odszukiwanie informacji wieloma drogami. Klasyfikacja fasetowa jest dziś jedną z najczęściej stosowanych metod organizowania treści w serwisach internetowych o charakterze komercyjnym, choć większość autorów systemów kategoryzacji treści, które oparte są na tej klasyfikacji nie zdaje sobie z tego sprawy. Zastosowanie faset do zawężania rezultatów wyszukiwania jest już standardem w komercyjnych serwisach internetowych, w systemach bibliotecznych zaś innowacja ta nie jest jeszcze powszechna. Nie ma przyjętych czy zalecanych wzorców. W badanych katalogach zauważono różnice w liczbie kategorii oferowanych użytkownikom w interfejsach wyszukiwania fasetowego oraz ich nazewnictwie.

Oryginalność/wartość poznawcza: Tematyka wykorzystania faset i klasyfikacji fasetowej w mechanizmach wyszukiwania jest w Polsce rzadko poruszana. Autorowi nie są znane badania nad wykorzystaniem tego typu mechanizmu w serwisach internetowych związanych z działalnością informacyjno-biblioteczną.

Słowa kluczowe

Architektura informacji. Fasety. Katalogi biblioteczne. Klasyfikacja fasetowa. Nawigacja fasetowa. Systemy *discovery and delivery*. Wyszukiwanie fasetowe.

Otrzymany: 14.09.2014. Poprawiony: 03.11.2014. Zaakceptowany: 30.11.2014.

1. Wstęp

Jednym z osiągnięć bibliotekoznawstwa i nauki o informacji, które ma wyraźny wpływ na rozwój serwisów internetowych jest klasyfikacja fasetowa. Jej koncepcję w latach 30. XX w. opracował hinduski matematyk i bibliotekarz Shiyali Ramamrita Ranganathan i wykorzystał

ją w budowie Klasyfikacji Dwukropkowej (ang. *Colon Classification*) – pierwszej klasyfikacji fasetowej przeznaczonej do organizowania informacji o piśmiennictwie. W tamtych czasach metoda Ranganathana okazała się zbyt pracochłonna i skomplikowana do praktycznego wykorzystania, dlatego niewiele ośrodków zastosowało ją do tworzenia charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów (Bielicka & Ścibor, 1982, 17). Do nielicznych wyjątków należy Biblioteka Uniwersytecka w Madrasie. Idea klasyfikacji fasetowej została jednak później rozwinięta i spopularyzowana jako metoda tworzenia specjalistycznych klasyfikacji biblioteczno-bibliograficznych, m.in. przez Classification Research Group (Zespół Badań Klasyfikacyjnych) w Wielkiej Brytanii (Bielicka & Ścibor, 1982, 17; Sosińska-Kalata, 2002, 179). Obecnie klasyfikacja fasetowa jest jedną z najczęściej stosowanych metod organizacji treści w serwisach internetowych zawierających duże zasoby danych, takich jak: sklepy, bazy danych, porównywarki cen itp. Klasyfikacja fasetowa związana jest nie tylko z organizacją informacji, ale również integruje systemy wyszukiwania informacji wspierając zachowania informacyjne użytkownika poprzez m.in. prezentację filtrów ułatwiających wybór odpowiednich cech poszukiwanego obiektu.

Głównym celem niniejszego artykułu jest przedstawienie wykorzystania mechanizmu nawigacji fasetowej w wybranych katalogach online (OPAC) bibliotek narodowych: Biblioteki Kongresu (Library of Congress), Biblioteki Narodowej Rosji (Rossijskaja Nacionalnaja Biblioteka), Biblioteki Brytyjskiej (British Library), Biblioteki Narodowej Walii (The National Library of Wales) i Biblioteki Narodowej Australii (The National Library of Australia). Wybierając do analizy katalogi wymienionych bibliotek kierowano się tym, iż realizują one zbliżone zadania, zaimplementowały już system wyszukiwania fasetowego, ich katalogi funkcjonują na różnych platformach oraz posiadają interfejsy w języku angielskim.

2. Podstawowe pojęcia

Na wstępie należy sprecyzować przyjęte w przedstawionych dalej analizach rozumienie pojęć: faseta, klasyfikacja fasetowa, nawigacja fasetowa i wyszukiwanie fasetowe.

Faseta jest terminem zaczerpniętym ze sztuki jubilerskiej – oznacza ukośnie ściętą krawędź kamienia szlachetnego. Zastosowanie tej nazwy przez Ranganathana miało metaforycznie zaakcentować wieloaspektowość zaprojektowanego przez niego systemu klasyfikacji (Bojar, red., 2002, 60). Oszlifowany kamień mieni się różnymi barwami dzięki różnym wielkościom faset i kątom ich nachylenia. Postrzeganie kamienia zmienia się zależnie od perspektywy, przez co każdy, kto nań spogląda może widzieć na swój sposób jego strukturę i barwę. Niewykluczone, iż potrzeba wyjaśnienia filozofii wielokontekstowego sposobu ujęcia organizacji informacji sprawiła, iż to właśnie ten termin stał się charakterystycznym wyróżnikiem klasyfikacji wieloaspektowej. Termin „faseta” w rozumieniu zaproponowanym przez S.R. Ranganathana jest trudny do wyjaśnienia ze względu na zastosowanie do jego wyjaśnienia niestandardowej terminologii, za pomocą której Ranganathan przedstawił swoją teorię klasyfikacji (por. Ungurian, 1975, 13; Bojar, red., 2002, 60). Najogólniejszą definicję fasety podał A.I. Czerny stwierdzając, że jest to:

jedna z kategorii przedmiotów lub ich nazw, stosowanych w danej dziedzinie nauki, techniki lub działalności praktycznej (Czerny, 1981, 257).

Inna definicja określa fasetę jako drzewo lub gałąź klasyfikacyjną, w której elementy tej samej kategorii zostały zorganizowane według jednego z niezależnych kryteriów podziału (Sosińska-Kalata, 2002, 33). Fasetami są niezależne właściwości lub wymiary, dzięki którym możemy sklasyfikować obiekt (Russell-Rose & Tate, 2013, 168). Steve Papa – założyciel firmy Endeca – uważa, że fasetowość odpowiada naturze człowieka, ponieważ widzimy świat z wielu perspektyw (Papa, 2006, S6). Stwierdza on, iż nie ma uniwersalnego sposobu kategoryzacji treści – ta sama informacja może okazać się przydatna dla różnych użytkowników z całkowicie różnych powodów. Dlatego fasety stały się popularnym narzędziem zarówno do organizowania informacji, jak i jej wyszukiwania. Sam twórca Klasyfikacji Dwukropkowej przyznawał, iż budowanie faset jest bardziej sztuką niż nauką. Dopiero jednak rozwój technologii informacyjnej ukazał jej prawdziwą potęgę (Weinberger, 2007, 81).

Przewaga fasetyzacji nad wyliczającą strukturą hierarchiczną polega na umożliwieniu opisu własności obiektów według różnych kryteriów, w zależności od kontekstu (Kalbach, 2007, 301). Struktura monohierarchiczna wymaga dopasowywania poszczególnych obiektów do działów lub poddziałów w obrębie jednego drzewa klasyfikacyjnego, fasety zaś tworzą osobne hierarchie odpowiadające różnym aspektom opisu danego przedmiotu (Czerny, 1981, 47). Np. fasetą dla kategorii *Samochody osobowe* może być *rodzaj paliwa*; wewnątrz takiej fasety (podkategorii) znajdą się np. takie wartości (pojęcia, przez S. R. Ranganathana zwane izolatami) jak: *benzyna*, *olej napędowy*, *gaz ziemny* itd. (Rys. 1). Inną fasetą w kategorii *Samochody osobowe* może być *typ nadwozia*, a zawierać ona będzie wartości odpowiadające temu kryterium opisu samochodów.

Nawigacja fasetowa, zwana także *nawigacją kierowaną*, *przeglądaniem fasetowym* lub – nie całkiem słusznie – *wyszukiwaniem fasetowym* (Morville & Callender, 2011, 115; Kalbach, 2007, 301) jest sposobem przeglądania informacji lub zawężania obszernych wyników wyszukiwania w oparciu o wielorakie właściwości (fasety); oferuje użytkownikom wiele dróg dotarcia do każdego dokumentu (Papa, 2006, 6). Wykorzystuje w tym celu pola i wartości metadanych, wskazując użytkownikom opcje, za pomocą których można doprecyzować zapytania (Morville & Callender, 2011, 115). Jako pierwsza ten rodzaj wyszukiwania wprowadziła na swoich stronach internetowych firma Amazon (Morville & Callender, 2011, 118). Przeglądanie fasetowe to także alternatywa dla popularnego, tzw. googłowskiego modelu poszukiwania informacji – o czym będzie mowa w dalszej części.

Wyszukiwanie fasetowe – określenie, jak wspomniano, często stosowane zamiennie z terminem *nawigacja fasetowa* (Lemieux, 2009; Morville & Callender, 2011, 115) – oznacza metodę szukania informacji przez formułowanie zapytań i nawigowanie realizowane za pomocą zintegrowanych systemów wyszukiwania i nawigacji (Hearst, 2009). Termin *wyszukiwanie fasetowe* można więc uznać za szerszy wobec terminu *nawigacja fasetowa* rozumianego jako przeglądanie fasetowe. Z punktu widzenia użytkownika wyszukiwanie

Rysunek 1. Przykład kategorii, faset i ich zawartości dla charakterystyki samochodu osobowego

fasetowe obejmuje bowiem stosowanie wyszukiwarki – inicjujące proces poszukiwania, a następnie selekcjonowanie otrzymanych wyników za pomocą wybranych kryteriów wyszukiwania (cech lub filtrów), dzięki którym użytkownik stopniowo eliminuje nieistotne dla niego rezultaty (Tunkelang, 2009, 24). Z perspektywy technologii nawigowanie z użyciem faset jest ściśle zintegrowane z systemem wyszukiwawczym, z czego użytkownik może nie zdawać sobie sprawy. Szerzej to zagadnienie omówiono w części 3.

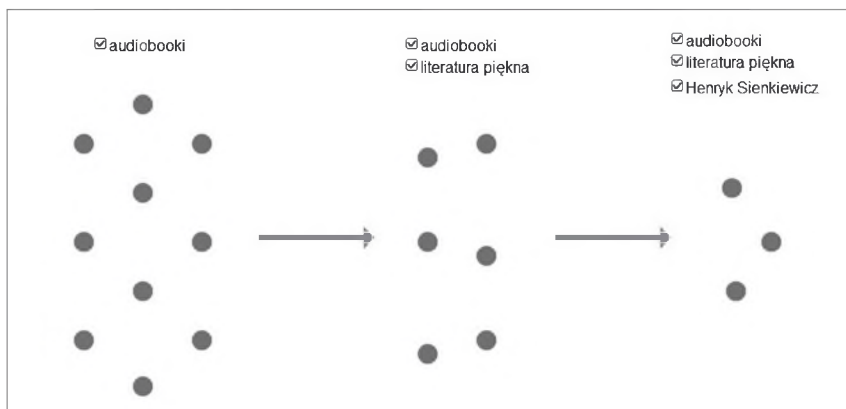
Tematyka wykorzystywania narzędzi wyszukiwania fasetowego jest w Polsce jeszcze mało popularna. Niewiele jest przykładów rodzimych badań nad zastosowaniem tego mechanizmu w takich systemach informacyjno-wyszukiwawczych, jak katalogi elektroniczne, bazy danych i biblioteki cyfrowe. Do wyjątków należy artykuł Agnieszki Koszowskiej (2009) opublikowany na blogu Biblioteka 2.0. W literaturze anglojęzycznej temat wyszukiwania fasetowego budzi duże zainteresowanie. Wśród autorów zajmujących się nim wymienić można Marti Hearst (2006) – pionierkę badań nad nawigacją fasetową, Kathryn La Barre (2007; 2010), Jamesa Kalbacha (2007), Petera Morville’a i Jeffereya Callendera (2011, 115–122), Steve’a Papa (2006), Stephanie Lemieux (2009), Davida Weinbergera (2007), Tony’ego Russella-Rose’a i Taylera Tyte’a (2013). W języku polskim istnieje natomiast wiele starszych publikacji dotyczących koncepcji i zastosowania klasyfikacji fasetowej w działalności bibliotecznej i dokumentacyjnej. O Klasyfikacji Dwukropkowej pisali m.in. Olgierd Ungurian (1975) oraz Lucyna A. Bielicka i Eugeniusz Ścibor (1982). Ewa Chmielewska-Gorczyca (1993) i Wiesław Babik (1993) zajmowali się zastosowaniem klasyfikacji fasetowej w specjalistycznych systemach informacyjnych. O założeniach teoretycznych klasyfikacji S. R. Ranganathana i innych klasyfikacji fasetowych pisała Barbara Sosińska-Kalata (2002).

3. Nawigacja fasetowa

Nawigacja fasetowa (kierowana) jest połączeniem metody klasyfikacji fasetowej i systemu nawigacji. Rozwiązanie to należy do najnowszych osiągnięć w dziedzinie wyszukiwania informacji (Morville & Callender, 2011, 115). Stosuje się ją w systemach przechowujących i udostępniających bardzo dużą liczbę danych (obiektów) o zwartej strukturze i identyfikowalnych cechach, przechowywanych w jednym miejscu – do których dostęp można uzyskać wieloma drogami.

Przeglądanie fasetowe (Rys. 2) jest również modelem interakcji użytkownika z interfejsem, polegającej na stopniowym zmniejszaniu w zbiorze wyszukiwawczym liczby obiektów odpowiadających potrzebie informacyjnej i dopasowywanie go do coraz bardziej precyzyjnie określonych oczekiwań. Realizowane jest to poprzez wyświetlanie szczegółowych kategorii (faset) jako rezultatu wykonania pewnego działania, np. kliknięcia w określoną fasetę. Można to zilustrować odwołując się do przykładu przedstawionego na rysunku 1. Użytkownik, który chce odnaleźć informacje na temat oferty samochodów osobowych z nadwoziem typu sedan oraz automatyczną skrzynią biegów z głównej kategorii *Samochody osobowe*, wybiera fasetę *nadwozie*, a następnie spośród wyświetlonych jej podkategorii (zestawu możliwych bardziej szczegółowych wartości) – podkategorię *sedan/limuzyna*. Podobnie użytkownik „ustawia filtr” dla rodzaju skrzyni biegów. W ten sposób wyznacza wymagania, które musi spełniać poszukiwany przez niego obiekt.

Rysunek 2. Zasada działania nawigacji fasetowej

Zgodnie z zasadami nawigacji kierowanej, dostęp do wartości fasety *nadwozie*, czyli zestawu jej podkategorii, użytkownik otrzymuje po uprzednim wyborze kategorii głównej – w podanym przykładzie jest to kategoria *Samochody osobowe*. W motoryzacyjnych sklepach internetowych w praktyce często podstawową fasetą warunkującą dalsze poszukiwania jest wybór marki, a następnie modelu samochodu. Innymi fasetami, według których zwykle precyzuje się cechy poszukiwanego pojazdu są: data produkcji, moc silnika, kraj pochodzenia itp. Podobną zasadę stosuje się w systemach nawigacji fasetowej w sklepach internetowych specjalizujących się w produktach z branży komputerowej. Na przykład dla komputera typu PC fasetami mogą być: producent, procesor, pamięć RAM, dysk twardy, system operacyjny (Rys. 3).

Wybór kilku filtrów tworzy opis potrzeby informacyjnej użytkownika. Jest to równocześnie charakterystyka klasy w klasyfikacji fasetowej, której zawartość tej potrzeby odpowiada (Czerny, 1981, 69). Na przykład, klasa dla produktu z kategorii „komputer PC” mogłaby wyglądać następująco: Producent = ASUS, Procesor = Intel Core i5, Częstotliwość = 2000–2500 MHz, Pamięć RAM = 6 GB, Dysk twardy = 1 TB, Napęd wbudowany = Nagrywarka DVD, System operacyjny = Windows 7.

Idea faset wykorzystana została także w koncepcji modelu wyszukiwania informacji znanym pod nazwą „strategii budowania bloków” (ang. *building blocks strategy*). Została ona opisana m.in. przez Stephena P. Hartera (1986, 170–177). Jest to rodzaj tzw. analitycznej strategii wyszukiwania informacji (Marchionini, 2003, 77), w której najpierw identyfikuje się różne fasety (aspekty) charakterystyki potrzeby informacyjnej, a następnie formułuje się zapytanie przyporządkowując każdej fasetcie zestaw odpowiednich alternatywnych terminów wyszukiwawczych, połączonych operatorem OR. Dla każdej tak opisanej fasety przeprowadza się wyszukiwanie i uzyskuje zbiór relewantnych trafień (np. opisów dokumentów). Wyniki wyszukiwania dla każdej z faset następnie łączy się operatorami Boole’a (AND, OR, NOT), co prowadzi do uzyskania zbioru dokumentów (pozycji) relewantnych dla całego problemu wyszukiwawczego. Strategia „budowania bloków” pozwala na uproszczenie procesu poszukiwania informacji przez podzielenie go na sekwencje systematycznych i pojedynczych kroków. Stosowana jest przede wszystkim przez ludzi zawodowo zajmujących się wyszukiwaniem informacji (Marchionini, 2003, 78).

Wyszukiwanie z użyciem nawigacji fasetowej różni się od tradycyjnego, tzw. wyszukiwania parametrycznego (Hunt, 2006, 36; Tunkelang, 2009, 21), w którym użytkownik używa słów kluczowych, starając się przewidzieć jeszcze przed otrzymaniem wyniku, czy dany obiekt istnieje w serwisie (bazie). Wyszukiwanie parametryczne najczęściej przebiega w następujący sposób: szukający wpisuje słowa kluczowe, przegląda kilka pierwszych wyników, a następnie – w przypadku niezadowolających rezultatów – wpisuje inne wyrażenia wyszukiwawcze. Taką metodę w piśmiennictwie określa się nazwą „najlepszy pierwszy” (ang. *best first*; Morville & Callender, 2010, 106–111). Systemy nawigacji fasetowej zawierają zestawy filtrów, według których użytkownik może „oczyszczać” otrzymaną listę rezultatów. Odnajdywanie informacji ma wówczas charakter stopniowy i przyrostowy – zawężanie obszaru poszukiwań następuje dopiero po otrzymaniu wyników lub wskazaniu kategorii głównej. Kolejne etapy wyszukiwania przebiegają według tego samego schematu – stopniowego doprecyzowania kryteriów, aż do uzyskania końcowego rezultatu. Użytkownicy rozpoczynają więc wyszukiwanie mając niewiele kryteriów wyszukiwania, kończą zaś mając nieduży zbiór wyników dobrze dopasowanych do ich potrzeb (Morville & Callender, 2010, 87). Ta metoda małych kroków pozwala użytkownikowi łatwiej kontrolować proces wyszukiwania pozostając w zgodzie z podstawowymi zasadami funkcjonalności, nie wymagając od użytkownika wysiłku związanego z „przedzieraniem się” przez liczne przeszkody w postaci skomplikowanego wypełniania pól interfejsów wyszukiwawczych, które tak często widoczne są w katalogach komputerowych (Morville & Callender, 2010, 87). Wyniki badań wskazują, iż wyszukiwanie fasetowe lepiej wspiera efektywne poszukiwanie informacji niż metoda parametryczna (Hearst, 2006a, 61). Użytkownicy uważają mechanizm fasetowy za bardziej zrozumiały, elastyczny, przy jego użyciu rzadziej wyszukiwanie kończy się niepowodzeniem (Fagan, 2010, 62–63).

W sklepach internetowych i komercyjnych bazach danych wyszukiwanie fasetowe stało się już standardem. Przykładami polskich serwisów internetowych, w których jest ono stosowane są m.in. Ceneo, portal Allegro, EuroAGD, Sorento, Komputronik. Wśród baz danych z wyszukiwarkami fasetowymi wymienić można np.: EBSCO, ProQuest czy SCOPUS. W przypadku produktów konsorcjów oferujących dostęp do baz danych, moduł wyszukiwania

Rysunek 3. Przykład faset w sklepie komputerowym Vobis: podkategorie fasety *Komputery stacjonarne* (źródło: vobis.pl)

Więcej opcji przeglądania

- Bestseller (254)
- Promocja (6)
- Nowość (11)
- Wyprowadź (27)

Cena

Od: 849 Do: 4899 zł

Pokaż

Dostępność

- Natychmiast (887)
- 24h (73)

Producent

- Samsung (1)
- LENOVO (858)
- Acer (9)
- Asus (28)
- DELL (27)

Pokaż więcej...

System operacyjny

- Windows 7 Home Premium (80)
- Windows 7 Professional (74)
- Windows 8 (80)
- Windows 8.1 (299)
- Windows 8.1 Pro (73)

Pokaż więcej...

Pamięć karty graficznej

Od: 1024 Do: 4096 MB

Pokaż

Waga

Od: 0,55 Do: 3,1 kg

Pokaż

fasetowego jest najczęściej zintegrowany z multiwyszukiwarkami, które równocześnie przeszukują wszystkie zasoby określonego serwisu: katalogi, biblioteki cyfrowe oraz inne udostępniane przez serwis repozytoria cyfrowe.

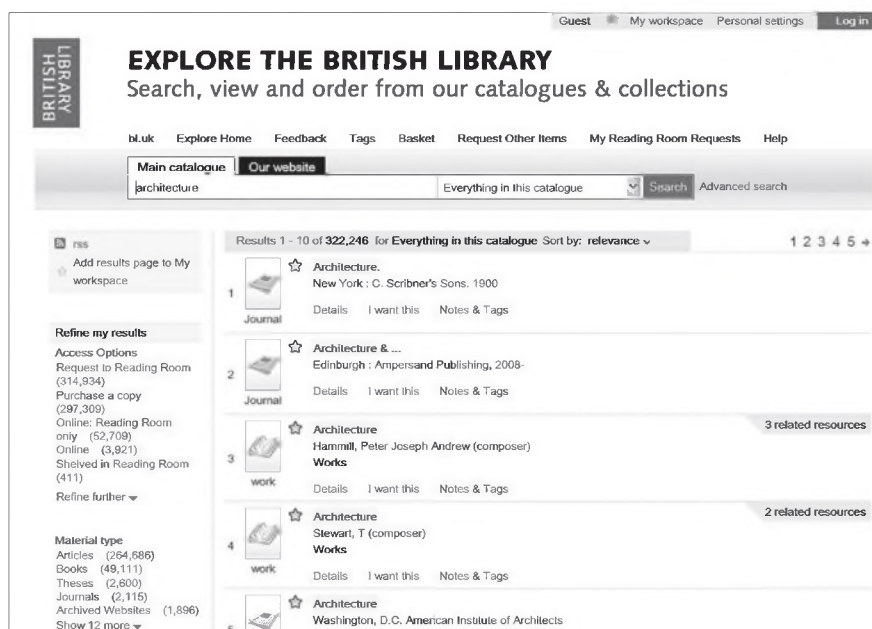
4. Architektura informacji systemów wyszukiwania fasetowego

Omawiając systemy wyszukiwania fasetowego warto przyrzeć się ich strukturze i choćby ogólnie zaprezentować działanie takiego mechanizmu. W systemie wyszukiwania fasetowego można wyróżnić:

- interfejs – część graficzną systemu, którą użytkownik widzi na ekranie,
- strukturę treści – podział na kategorie i podkategorie,
- mechanizm – oprogramowanie zaimplementowane do zawężania kryteriów i znajdowania informacji,
- modele doświadczeń użytkowników – scenariusze interakcji użytkownika z interfejsem.

Wymienione powyżej elementy planuje się, stosując tzw. wzorce projektowe, czyli poprawne rozwiązania często pojawiających się problemów w projektowaniu systemów informacyjnych. Są one efektem badań i doświadczeń projektantów uzyskanych w ciągu kilkudziesięciu lat, które upłynęły od pojawienia się pierwszych graficznych interfejsów użytkownika.

Rysunek 4. Wertykalny układ nawigacji fasetowej (lewa kolumna) w katalogu Biblioteki Brytyjskiej (źródło: http://explore.bl.uk/primo_library/libweb/)

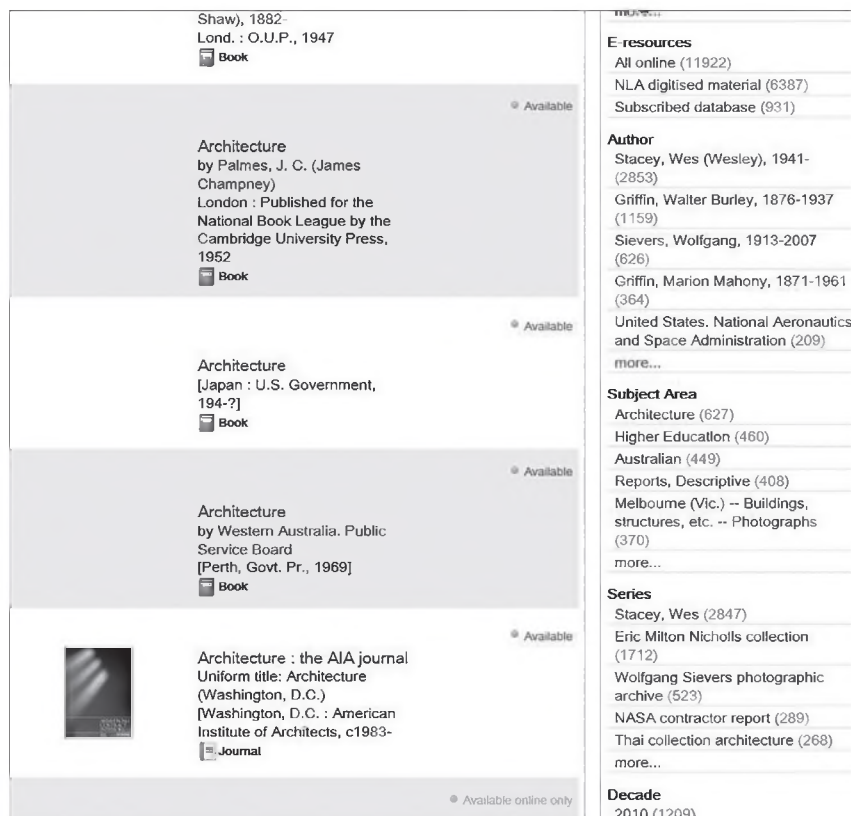

Jednym z takich wzorców projektowych jest wertykalna, horyzontalna lub hybrydowa lokalizacja mechanizmu nawigacji kierowanej w interfejsie graficznym, która uzależniona jest m.in. od liczby faset, układu elementów na ekranie i rozdzielczości ekranu (dostosowanie

do smartfona, tabletu i monitora), oprogramowania oraz tzw. semantyki fasetowej (Russell-Rose & Tyler-Tate, 2013, 168).

Wśród katalogów bibliotek, które poddano analizie w dalszej części niniejszego artykułu, w trzech przypadkach filtry fasetowe umieszczono w lewej kolumnie (tj. w: Bibliotece Brytyjskiej, Bibliotece Kongresu i Rosyjskiej Bibliotece Narodowej – Rys. 4). W pozostałych dwóch bibliotekach – w kolumnie prawej (Rys. 5).

Rysunek 5. Nawigacja fasetowa w Bibliotece Narodowej Australii w prawej kolumnie (<http://catalogue.nla.gov.au/Search/Home>)

Układ nawigacji fasetowej, podobnie jak organizacja zawartości serwisu, jest jednym z czynników decydujących o przebiegu wyszukiwania. Trudno wskazać jedną metodę lub wzorzec budowania struktury faset, ponieważ na jej kształtowanie wpływa zarówno liczba i rodzaj obiektów stanowiących przedmiot wyszukiwania, jak również zawartość ich charakterystyk wyszukiwawczych, a także typ użytkowników serwisu. We współczesnych systemach informacyjnych elementy charakterystyki wyszukiwawczej są metadanymi odpowiadającymi fasetom, które grupowane są w kategorie. Tak więc układ i zakres metadanych wpływa na liczbę i zawartość faset, które użytkownik widzi na ekranie.

Analizując przykłady nawigacji kierowanej, zarówno w katalogach bibliotek, jak i w sklepach internetowych, trudno określić konkretną liczbę faset, która z jednej strony

zapewniałaby wyczerpujący opis, a z drugiej nie wywołałaby u szukających poczucia przeładowania informacją. Uważa się np., że 15 faset to zbyt dużo – wraz ze wzrostem liczby faset zwiększa się bowiem też prawdopodobieństwo występowania niejasnych lub wieloznacznych etykiet, które wywołują poczucie chaosu (Lemieux, 2009, 14). Poza tym niełatwo zmieścić kilkanaście faset na jednym ekranie. Jest to ważna wskazówka projektowa, zważywszy, iż użytkownicy niechętnie przewijają strony w celu odczytywania informacji zamieszczonych w ich części, która nie mieści się na ekranie (Lemieux, 2009, 14). Z porównania liczby faset używanych w systemach nawigacji pięciu wybranych bibliotek narodowych wynika, iż najmniejszą liczbę – 6 faset – zastosowano w OPAC-u Biblioteki Narodowej Walii, najwięcej zaś – 11 faset – w katalogu Biblioteki Brytyjskiej (Tab. 1 – zob. część 5 artykułu). Zdarzają się również interfejsy OPAC oferujące aż 19 faset – jak w przypadku katalogu Biblioteki Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie. Podobne spostrzeżenia o dużym zróżnicowaniu liczby faset stosowanych w OPAC-ach bibliotecznych przyniosła analiza katalogów amerykańskich bibliotek przeprowadzona przez Catherine E. Hall (2011).

Z technologicznego punktu widzenia, działanie wyszukiwania fasetowego zależy od tzw. silnika, czyli oprogramowania, nazywanego też *discovery and delivery system* (system odkrywania i dostarczania) (Aleph Polska, 2010). Funkcje takiego oprogramowania nie ograniczają się jedynie do przeszukiwania katalogu biblioteki, ale obejmują także inne zasoby, takie jak repozytoria, bazy danych, bibliografie itp. (Ramdeen & Hemminger, 2012, 702). Ograniczone ramy niniejszego artykułu nie pozwalają jednak na szczegółowe omówienie tych systemów informatycznych.

Poszukiwanie informacji przy użyciu faset opiera się na działaniu wspomnianego mechanizmu wyszukiwawczego, kliknięcie w link fasety uruchamia zapytanie odpowiadające jego wartości (Lemieux, 2009). Odróżnienie wyszukiwania fasetowego od nawigacji fasetowej wynika m.in. z faktu wyodrębnienia w architekturze informacji serwisów internetowych systemów wyszukiwania i nawigacji (Rosenfeld & Morville, 2003, 66) oraz odpowiadających im dwóch metod szukania informacji – formułowania zapytań i nawigowania (Skórka, 2006, 20–21). Wyszukując fasetowo użytkownik rozpoczyna od wyszukiwarki wpisując w niej zapytanie, a następnie zawęża wyniki stosując system nawigacji fasetowej. Nawigując zaś za pomocą faset użytkownik przegląda jedynie wyniki uzyskane po wybraniu kategorii, nie wpisuje zapytania, lecz kliknięciem wskazuje linki (fasety) towarzyszące wynikom. Tak więc, z punktu widzenia doświadczeń użytkownika (ang. *user experience*) wyszukiwanie fasetowe polega na stosowaniu dwóch systemów wyszukiwania, z punktu widzenia zaś technologii informacyjnej wykorzystywane jest jedno oprogramowanie (silnik).

Wśród systemów typu *discovery and delivery* wykorzystywanych w serwisach bibliograficzno-informacyjnych znajdują się m.in.: VuFind firmy Vufind (stosowana w Bibliotece Narodowej Australii), Primo ExLibris (stosowana przez Rosyjską Bibliotekę Narodową i Bibliotekę Brytyjską), Voyager 7.0 również firmy ExLibris (Biblioteka Kongresu) oraz Summons firmy Proquest (Biblioteka Narodowa Walii). Dwie ostatnie platformy zostały zaimplementowane także w kilku polskich bibliotekach akademickich, m.in. w Politechnice Śląskiej w Gliwicach i na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Najczęstszym zjawiskiem występującym podczas wyszukiwania z użyciem systemu nawigacji kierowanej jest „oczyszczanie” listy wyników (ang. *refining*) poprzez wskazywanie cech charakteryzujących szukane zagadnienie. Aby wyszukiwanie mogło być realizowane bez zakłóceń, istotna jest tzw. semantyka fasetowa, czyli odniesienie pojęć użytych

w nazwach kategorii do przedmiotów, które za ich pomocą zostały opisane (Russell-Rose & Tate, 2013, 168). W praktyce do zapisu tej relacji wykorzystywane są pola metadanych (Morville & Callender, 2010, 95), które funkcjonować mogą w postaci dwóch rodzajów interfejsów fasetowych: jedno-selekcyjnych i wielo-selekcyjnych. Jedno-selekcyjne fasety są pogrupowanymi zbiorami linków, obok których (w nawiasach lub bez nich) podana jest liczba obiektów, w których opisie fasety te zostały użyte (zob. Rys. 4). Wybór (kliknięcie) jednej z faset wywołuje natychmiastową zmianę, polegającą na wyświetleniu obiektów spełniających wskazane kryterium; jednocześnie wybrana faseta zostaje wyeliminowana z listy dostępnych filtrów. Taki mechanizm nawigacji fasetowej wykorzystywany jest najczęściej w elektronicznych katalogach bibliotek.

Innym rodzajem interakcji z systemem wyszukiwawczym są interfejsy wielo-selekcyjne. Na pierwszy rzut oka od interfejsów jedno-selekcyjnych różnią się one formą prezentacji graficznej – z reguły zaprojektowane są w postaci tzw. pól wyboru (ang. *checkbox*) (Rys. 6). Dają możliwość zaznaczenia kilku filtrów jednocześnie, a następnie wyświetlają wynik po kliknięciu przycisku „Szukaj” lub „Filtruj”. Mechanizm ten jednak może zwrócić wynik zerowy, jeżeli użytkownik wybierze filtry, które wzajemnie się wyeliminują. Np. stałoby się tak, gdyby w przykładzie z rysunku 2 zaznaczono wartości: audiobooki, literatura piękna, Henryk Sienkiewicz oraz data wydania: 1980 (kiedy nie istniały jeszcze audiobooki). Mechanizm ten bowiem może łączyć zaznaczone kryteria – podobnie jak w interfejsach wyszukiwania zaawansowanego w polach indeksowych – koniunkcyjnie, a więc operatorem AND. Rozwiązaniem tego problemu jest zastosowanie trybu wielo-selekcyjnego rozłącznego, w którym kryteria wyszukiwania łączy się operatorem alternatywy – OR (Russell-Rose & Tate, 2013, 169).

Struktura faset w nawigacji kierowanej realizuje model tzw. postępującego ujawniania tajemnic, czyli wskazywania szczegółowych wartości faset dopiero na drugim lub trzecim poziomie hierarchicznej organizacji faset w systemie nawigacji. Ten wzorec projektowy jest powszechny w wyszukiwaniu fasetowym zarówno w serwisach komercyjnych, jak i systemach informacyjnych. Podczas nawigowania z użyciem faset użytkownicy obserwują wyniki uzyskiwane w rezultacie wyboru poszczególnych kategorii, mogą nimi manipulować, tj. wyłączać i włączać filtry, po to, by np. zmieniać liczbę wyświetlanych wyników (Rys. 7a-d). W opisywanych interfejsach stosowane są różne metody wspierania interakcji przez prezentację aktualnego stanu wyszukiwania za pomocą faset: tzw. ścieżka okruszków (Biblioteka Narodowa Walii), kontrolki (Rosyjska Biblioteka Narodowa, Biblioteka Kongresu i Biblioteka Brytyjska) oraz wyróżnienie linków (Biblioteka Narodowa Australii) (Rys. 6).

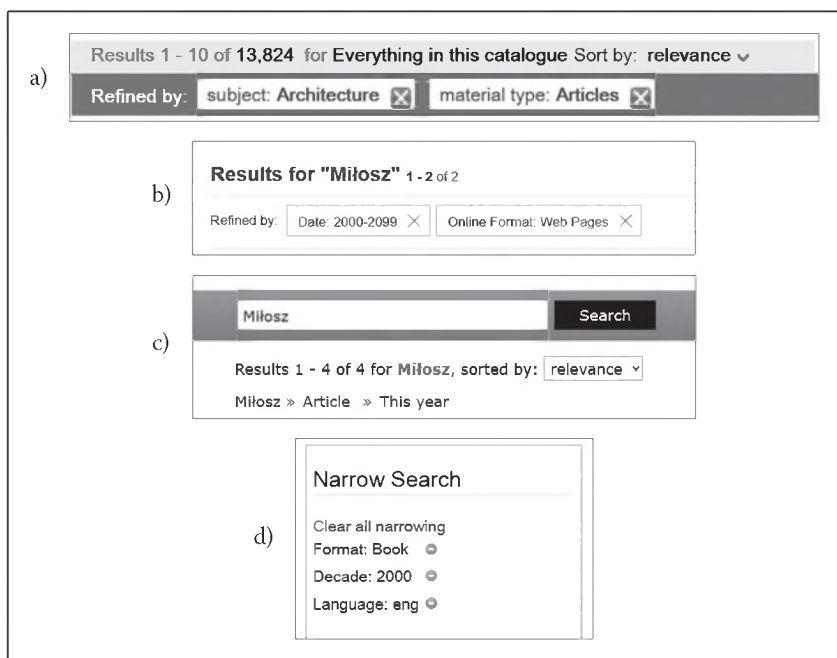
Rysunek 6. Fasety w postaci pól wyborów (checkboxów).
Fragment ekranu katalogu Worldcat.org

Format

- ☒ All Formats (1,109)
 - ☐ Book (700)
 - ☐ eBook (128)
 - ☐ Thesis/dissertation (11)
 - ☐ Microform (1)
 - ☐ Article (275)
 - ☐ Downloadable article (3)
 - ☐ Chapter (2)
 - ☐ Archival material (28)
 - ☐ Downloadable archival material (23)
 - ☐ Audiobook (22)
 - ☐ CD (16)
 - ☐ Cassette (1)
 - ☐ Musical score (20)
 - ☐ Music (19)
 - ☐ CD (12)
 - ☐ Cassette (1)
 - ☐ LP (1)
- [Show more ...](#)

Standardowy wygląd filtrów do zawężania zapytań, czyli tzw. stan domyślny nawigacji fasetowej, wyświetlany jest z reguły na dwa sposoby, tj. domyślnie zamknięty lub domyślnie otwarty. Interfejsy wszystkich katalogów bibliotecznych poddanych analizie w następnej części artykułu operują fasetami domyślnie otwartymi, co z jednej strony powoduje rozciągnięcie treści na kolejne ekrany, z drugiej jednak ułatwia uchwycenie tzw. tropu informacji (Russell-Rose & Tate, 2013, 173–174), zachęcając do dalszych poszukiwań i kontrolowania przebiegu interakcji.

Rysunek 7. Wizualizacja faset zaznaczonych podczas wyszukiwania informacji. (a) Biblioteka Brytyjska, (b) Biblioteka Kongresu, (c) Biblioteka Narodowa Walii, (d) Biblioteka Narodowa Australii

Dobrze zaprojektowana architektura systemu nawigacji fasetowej jest efektem rozpoznania potencjalnych zachowań (doświadczeń) użytkowników korzystających z określonych narzędzi w systemie wyszukiwawczym. Doświadczenia takie bada się za pomocą testów użyteczności, obserwacji i wywiadów, a następnie opracowuje w postaci tzw. scenariuszy użycia (Spencer, 2010, 91–92). Zawierają one charakterystykę użytkownika końcowego, opis przykładowego problemu wyszukiwawczego, a także najważniejsze etapy występujące podczas poszukiwania, uzupełnione o szkice interfejsów, z których użytkownik będzie korzystał. W przypadku wyszukiwania fasetowego scenariusz przedstawiać może sposoby (ścieżki), jakimi przypuszczalnie posłuży się potencjalny użytkownik do realizacji zadania. W opracowaniu takich scenariuszy przydatna jest znajomość modeli strategii wyszukiwania informacji. Jednym z nich jest tzw. technika „zbierania jagód” (ang. *berrypicking technique*), opisana przez Marcję J. Bates (1986). Użytkownik wykorzystując informacje („jagody”) zdobyte podczas szukania, wchodzi w interakcję z systemem – po uzyskaniu danej informacji aktualizuje swój stan wiedzy, co doprowadza go do kolejnej informacji itd., aż do zaspokojenia potrzeby informacyjnej. Kolejnym przykładem może być strategia „rosnącej perły”

(ang. *citation pearl growing*) (Harter, 1986, 183–184). „Perła” to metafora relewantnego dokumentu (dokumentów), który jest podstawą do wyselekcjonowania faset (np. metadanych takich jak słowa kluczowe i odniesienia bibliograficzne) używanych w poszukiwaniu innych dokumentów relewantnych do danej tematyki (Harter, 1986, 183–184; Morville & Callender, 2010, 72). Innym modelem zachowania użytkowników jest tzw. teoria szukania informacji (ang. *information foraging theory*), w której dla scharakteryzowania aktywności użytkownika zastosowano analogię do zachowania zwierząt szukających pożywienia. Poszukiwaniu informacji towarzyszy podobny mechanizm kognitywny, jak w przypadku poszukiwania pożywienia (Hearst, 2009, 73). Szukanie pożywienia odbywa się za pomocą zapachu, śladów itp., poszukiwanie zaś informacji za pomocą wspomnianego już tropu informacji – takim tropem mogą być właśnie fasety i ich wartości.

Podsumowując zagadnienia architektury informacji systemu wyszukiwania fasetowego warto wskazać najważniejsze priorytety w jego projektowaniu:

- a. wybór podstawowego trybu selekcji: pojedynczej (za pomocą linków) lub wielokrotnej (pola wyboru),
- b. umożliwienie oczywistego i spójnego sposobu cofnięcia wyboru filtrów,
- c. wszystkie filtry powinny być łatwo dostępne,
- d. interfejs powinien zawierać wartości jedynie tych filtrów, które odpowiadają dostępnym obiektom lub asortymentowi,
- e. jeden z filtrów powinien być dopasowany do wszystkich obiektów (Nudelman, 2009).

5. Zastosowanie nawigacji fasetowej w katalogach bibliotecznych

Mechanizm wyszukiwania fasetowego wprowadziła jako pierwsza biblioteka North Carolina State University w 2006 r. Do obsługi OPAC-a zaimplementowano platformę ProFind firmy Endeca (La Barre, 2007, 78). Implementacje poprzedziły dyskusje w środowisku, których pokłosiem stał się m.in. raport pt. *Rethinking how we provide bibliographic services for the University of California*. (La Barre, 2007, 78–79). Jednym z motorów zmian w projektowaniu katalogów elektronicznych były badania użytkowników oraz ich potrzeb informacyjnych opublikowane m.in. w raportach Sue Sparks (2005) i Research Information Network (RIN, 2006). Wprowadzenie nowych funkcjonalności w OPAC-ach uznano za swoistą rewolucję. Katalogi wyposażone w te nowe narzędzia nazwano katalogami trzeciej generacji, które stopniowo zastępują trudniejsze w obsłudze katalogi tzw. drugiej generacji, z lat 80. i 90. (La Barre, 2007, 80). Głównymi powodami trudności w korzystaniu z katalogów drugiej generacji było ich niedopasowanie do potrzeb użytkowników. W okresie, gdy powstawały dostosowywano je raczej do potrzeb bibliotekarzy, nie poświęcając dużej uwagi użyteczności i funkcjonalności interfejsów tych narzędzi, a od użytkowników wymagano, aby uczyli się ich obsługi (Sadeh, 2013).

Pionierami we wprowadzaniu katalogów nowej generacji są przede wszystkim biblioteki uniwersyteckie na zachodzie Europy oraz w Stanach Zjednoczonych, a także pięć bibliotek narodowych, których katalogi na potrzeby niniejszego artykułu poddane zostały analizie w okresie od czerwca do września 2014 r. Należy zaznaczyć, iż nie są to obecnie jedyne przykłady implementacji fasetowego sposobu wyszukiwania przez biblioteki narodowe. Oprócz nich nawigację fasetową w swoich OPAC-ach wprowadziły już m.in. biblioteki narodowe Francji, Finlandii i Norwegii.

Tabela 1. Zestawienie nazw faset w wybranych OPAC-ach bibliotek narodowych

Biblioteka Kongresu (Stany Zjednoczone)	Biblioteka Narodowa Rosji	Biblioteka Brytyjska	Narodowa Biblioteka Walii	Biblioteka Narodowa Australii
Original Formats Online Formats Dates Sites and Collections Contributors Subjects Locations Languages	Resource Type Creation Date Language Creator Collection Series Title Publisher BBK Topic Code of Speciality	Access Options Material Type Author/Contributor Subject Collection Creation date Language Publisher Genre Journal Title Additional Feature	Library format Author Subject Language Series Range	Format E-resources Author Subject Area Series Decade Language Publisher Geographic Occupation

W tabeli 1 zestawiono listy faset znajdujących się w interfejsach wyszukiwawczych wybranych bibliotek narodowych. Starano się uzyskać ich pełny wykaz, w tym celu zadawano dwa różne zapytania wyszukiwawcze: *Miłosz i architecture*. Zabieg taki umożliwił sprawdzenie faktycznej liczby faset, w zależności od kategorii głównej poszukiwanego tematu.

Na podstawie zestawienia w tabeli 1 zauważyć można niejednorodność w etykietach oznaczających: autorstwo (*Author, Creator*), temat publikacji (*Topic, Subject*), datę wydania (*Date of Publication, Creation Date, Range, Publication Year, Decade*), formę dokumentu (*Original formats, Online formats, Resource type, Library format, Format*).

Różnorodność nazewnictwa faset (kategorii) dla użytkownika korzystającego z wielu katalogów może być uciążliwa i wprowadzać w błąd. Przyczyn tej różnorodności można upatrywać w rodzaju księgozbioru, specyfice biblioteki, może być ona też związana ze stosowaniem odmiennych platform odpowiedzialnych za funkcjonowanie systemu wyszukiwawczego. Ciekawe, że różnice w etykietach występują nawet między bibliotekami z angielskiego obszaru językowego. W tabeli 1 przedstawiono jedynie główne fasety, których liczba zmienia się w zależności od zaznaczonych kryteriów opisu wyświetlanych obiektów. Nie umieszczono natomiast podkategorii (wartości), ponieważ ich liczba i typy zależą od księgozbioru. Na przykład w katalogu Biblioteki Kongresu wyodrębniono dwie główne kategorie: *Available online* oraz *All items*. Warunkują one dalsze przeszukiwanie, wyświetlając te filtry, które odnoszą się (lub nie) do dokumentów dostępnych tylko w Internecie. Biblioteka Narodowa Walii

Rysunek 8. OPAC Biblioteki Brytyjskiej. Fragment mapy nawigacji fasetowej

Refine my results
Access Options Request to Reading Room (318,811) Purchase a copy (300,732) Online: Reading Room only (54,917) Online (4,131) Shelved in Reading Room (419) Refine further ▼
Material type Articles (269,251) Books (49,525) Theses (2,650) Journals (2,124) Archived Websites (1,908) Show 12 more ▼ Refine further ▼
Author/Contributor Brebbia, C. A. (652) Yannas, S. (401) Steemers, K. (259) Morrison, R. (116)

zastosowała podobny wzorzec, tworząc więcej kategorii głównych: *All locations, Printed works, Archives and Manuscripts, Online, Electronic legal deposit*.

Standardowy interfejs nawigacji fasetowej składa się z dwóch poziomów: pierwszy zawiera listę opcji głównych, drugi – wartości wewnątrz każdej z nich z liczbą rezultatów spełniających daną cechę (Rys. 8). Najczęstszą praktyką jest prezentowanie wewnątrz każdej fasety najwyżej pięciu filtrów uporządkowanych według ważności (Lemieux, 2009, 15), oczywiście może ich być mniej w zależności od uzyskanych rezultatów. Tak jest np. w OPAC-u Biblioteki Narodowej Australii; w razie potrzeby zapoznania się z pozostałą, niewidoczną listą filtrów użytkownik może skorzystać z linku *more*. Podobnie jest w katalogu Biblioteki Brytyjskiej, tu jednak link rozwijający pozostałe fasety brzmi: *Refine further, Show 12 more* (Rys. 8). W katalogu Biblioteki Kongresu domyślnie wyświetlanych jest aż dziesięć wartości na drugim poziomie. Niejednokrotnie liczbę wartości stwierdzono w interfejsie katalogu Rosyjskiej Biblioteki Narodowej, gdzie w wersji anglojęzycznej, w fasce Creator pokazano 7 filtrów, a pod *Creation date* – tylko 3. W obu przypadkach istnieje możliwość rozwinięcia listy wariantów do wyboru, dostępnych po kliknięciu *More options*.

W interfejsach serwisów internetowych z wyszukiwaniem fasetowym coraz częściej posługiwać się można *widgetami*, dzięki którym manipulacja fasetaми staje się łatwiejsza i ciekawsza. W OPAC-ach nie są one jeszcze bardzo popularne. Można skorzystać z takiego mechanizmu w postaci tzw. suwaka podwójnego w katalogu BN Rosji. Niezwykle atrakcyjny wizualnie i jednocześnie użyteczny jest *widget* prezentowany w postaci tzw. chmury wyrażen (ang. *word cloud*) (Rys. 9). Taki produkt o nazwie AquaBrowser¹ udostępniany jest m.in. w interfejsie OPAC-a Biblioteki Narodowej Walii. Ułatwia on wybór terminów powiązanych z poszukiwanym słowem kluczowym.

Rysunek 9. Wyświetlanie podobnych terminów po wpisaniu słowa „Miłosz” w postaci tzw. chmury wyrażen generowanej przez oprogramowanie AquaBrowser Serialssolutions. Biblioteka Narodowa Walii.

¹ AquaBrowser. Discovery Layer: www.serialssolutions.com

6. Przyszłość fasetyzacji

Na podstawie literatury przedmiotu oraz obserwacji współczesnych trendów w projektowaniu środowisk informacyjnych można wysunąć tezę, iż nie ma już odwrotu od wyszukiwania fasetowego, ponieważ użytkownicy polubili ten sposób szukania informacji (Fagan, 2010, 62). W najbliższych latach niewątpliwie zwiększy się liczba katalogów oferująca tę funkcjonalność. Dziś już wiadomo, że firma VTLS (obecnie Innovative), producent systemu Virtua, wprowadziła nową wersję swojego zintegrowanego systemu bibliotecznego o nazwie CHAMO Discovery, który m.in. posiada moduł wyszukiwania fasetowego. Podczas pracy nad niniejszym tekstem w Polsce wdrożyły go m.in. biblioteki: Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie, Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie i Akademii Górniczo-Hutniczej. Moduł taki posiada również KOHA – inny stosowany w Polsce zintegrowany system biblieczny.

Wprawdzie mechanizm wyszukiwania za pomocą faset wprowadziło w swoich katalogach już wiele bibliotek, zarówno uniwersyteckich, jak i publicznych, jednak nie na tyle dużo – szczególnie w naszym kraju – aby można było uznać to za powszechne zjawisko. Zmiana oprogramowania to dla większości bibliotek ogromny wydatek. W czasie opracowywania niniejszego artykułu stwierdzono, że wiele bibliotek narodowych nie zaimplementowało jeszcze nawigacji fasetowej. Należą do nich m.in. Biblioteka Narodowa w Warszawie oraz Szwajcarska Biblioteka Narodowa. Nie miał jej wówczas również polski katalog centralny NUKAT, w ograniczonym zakresie stosował zaś katalog rozproszony bibliotek polskich – KaRo.

Pomimo nowych funkcji i atrakcyjniejszej szaty graficznej nowoczesnych katalogów bibliecznych, ich głównymi zadaniami są nadal znajdowanie, identyfikacja, selekcjonowanie i otrzymywanie (La Barre, 2007, 79). Wyraźnie zwiększa się jednak łatwość posługiwania się tymi katalogami, w coraz szerszym zakresie pozwalają one też integrować procesy przeszukiwania różnych zasobów informacyjnych.

W niniejszym artykule nie omówiono wyszukiwania fasetowego w innych systemach typu *discovery and delivery*, jak np. bazy danych czy biblioteki cyfrowe. Jest to materiał do dalszych badań. Dzięki uzyskanym wynikom być może udałoby się wyłonić dobre praktyki tworzenia i projektowania takich systemów w polskich realiach. Umiejętność fasetowej organizacji treści (dokumentów, produktów itp.) jest obecnie bardzo przydatna i poszukiwana w branży użyteczności i architektury informacji. Warto więc również uwzględnić tematykę faset w kształceniu akademickim w kontekście projektowania organizacji informacji. Każdy, kto zetknął się z klasyfikacją w praktyce może zgodzić się ze stwierdzeniem, iż wyszukiwanie fasetowe jest jak gra w szachy – łatwo zrozumieć reguły, ale potrzeba lat, aby osiągnąć biegłość (Tunkelang, 2009, 25).

Bibliografia

- Aleph Polska (2010). *Exlibris Primo. Discovery and Delivery* [online]. Aleph Polska [31.10.2014], <http://www.aleph.pl/produkty/primo/>
- Babik, W. (1993). Nowe rozwiązania klasyfikacyjne dla systemów informacyjno-wyszukiwawczych materiałów kartograficznych. *Zagadnienia Informacji Naukowej* 2(62), 63–85.
- Bates, M. J. (1989). *The Design of Browsing and Berrypicking Techniques for the Online Search Interface* [online]. [3.09.2014], <http://pages.gseis.ucla.edu/faculty/bates/berrypicking.html>

- Bielicka, L. A.; Ścibor, E. (1982). *Języki informacyjne. Rodzaje i zastosowanie w działalności informacyjnej*. Warszawa CİNTE.
- Bojar, B., red. (2002). *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Chmielewska-Gorczyca, E. (1993). Tezaurus nazw geograficznych Biblioteki Sejmowej. *Zagadnienia Informacji Naukowej* 2(62), 123–140.
- Czerny, A. I. (1981). *Teoria wyszukiwania informacji*. Warszawa: PWN.
- Fagan, J. C. (2010). Usability Studies of Faceted Browsing: A Literature Review. *Information Technology and Libraries*, June, 58–66.
- Flamenco Search (b.d.). The Flamenco Search Interface Project [online]. UC Berkeley School of Information [4.04.2013], <http://flamenco.berkeley.edu/index.html>
- Hall, C. E. (2011). Faceted-based library catalogs: A survey of the landscape [online]. *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology*, 48(1), 1–8, [3.09.2014], http://www.asis.org/asist2011/proceedings/submissions/195_FINAL_SUBMISSION.pdf
- Harris, D. (2011). *Why Oracle bought big data veteran Endeca* [online]. Gigaom [5.04.2013], <http://gigaom.com/2011/10/18/why-oracle-bought-big-data-veteran-endeca/>
- Harter, S. P. (1986). *Online Information Retrieval: Concepts, Principles, and Techniques*. Orlando: Academic Press.
- Hearst, M. A. (2006a). Clustering versus Faceted Categories for Information Exploration. *Communications of the ACM*, April 49(4), 59–61.
- Hearst, M. A. (2006b). *Design Recommendations for Hierarchical Faceted Search Interfaces* [online]. The ACM SIGIR Workshop on Faceted Search. August [4.04.2013], <http://flamenco.berkeley.edu/papers/faceted-workshop06.pdf>
- Hearst, M. A. (2009). *Search User Interfaces*. New York: Cambridge University Press.
- Hunt, K. (2006). Faceted Browsing. Breaking the Tyranny of Keyword Searching [online]. Feliciter 52(1), 36–37 [2.09.2014], http://www.cla.ca/AM/Template.cfm?Section=Vol_52_No_1
- Kalbach, J. (2007). *Designing Web Navigation*. Beijing: O'Reilly.
- Kosowska, A. (2009). *Spółeczny OPAC – nowe trendy. Część 1*. [online]. Biblioteka 2.0. Blog społeczności czytelników i bibliotekarzy cyfrowych [10.09.2014], <http://blog.biblioteka20.pl/?p=107>
- La Barre, K. (2007). Faceted Navigation and Browsing Features in New OPACs: Robust Support for Scholarly Information Seeking? *Knowledge Organization* 34(2), 78–90.
- La Barre, K. (2010). Facet analysis. *Annual Review of Information Science and Technology*, 44(1), 243–284.
- Lemieux, S. (2009). Designing for faceted search. *Knowledge Management World*, 18(3), March, 14–15.
- Marchionini, G. (2003). *Information Seeking in Electronic Environments*. Cambridge: University Press.
- Morville, P.; Callender, J. (2011). *Wzorce wyszukiwania. Projektowanie nowoczesnych wyszukiwarek*. Gliwice: Helion.
- Nudelman, G. (2009). *Best Practices for Designing Faceted Search Filters* [online]. The UXmatters [27.08.2014], <http://www.uxmatters.com/mt/archives/2009/09/best-practices-for-designing-faceted-search-filters.php#sthash.VWDwteRz.dpuf>
- Papa, S. (2006). The Faceted Navigation and Search Revolution. *Knowledge Management World*, 15(4), April, 6–7.
- Pirolli, P.; Card, S. K. (1999). *Information foraging*. *Psychological Review*, 106(4), 643–675.
- Ramdeen, S.; Hemminger, B. M. (2012). A Tale of Two Interfaces: How Facets Affect the Library Catalog Search Experience. *Journal of the American Society and Information Science and Technology*, 63(4), 702–715.
- RIN (2006). *Researchers and discovery services Behaviour, perceptions and needs* [online]. Research Information Network [17.07.2014], <http://www.rin.ac.uk/system/files/attachments/Researchers-discovery-services-report.pdf>

- Rosenfeld, L.; Morville, P. (2003). *Architektura informacji w serwisach internetowych*. Gliwice: Helion.
- Russell-Rose, T.; Tate, T. (2013). *Designing the search experience. The Information Architecture of Discovery*. Amsterdam: Morgan Kaufman.
- Sadeh, T. (2013). *From Search to Discovery* [online]. IFLA Library [10.09.2014], <http://library.ifla.org/104/1/098-sadeh-en.pdf/>
- Skórka, S. (2006). *Użytkownicy systemów hipertekstowych. Strategie poszukiwania informacji w edukacyjnym serwisie internetowym*. Kraków: Wydaw. Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Sosińska-Kalata, B. (2002). *Klasyfikacja. Struktury organizacji wiedzy, piśmiennictwa i zasobów*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Spencer, D. (2010). *A Practical Guide to Information Architecture*. Penarth: Five Simple Steps.
- Sparks, S. (2005). *JISC disciplinary differences report* [online]. London: Rightcom [17.07.2014], http://www.jisc.ac.uk/uploaded_documents/Disciplinary%20Differences%20and%20Needs.doc
- Tunkelang, D. (2009). *Faceted Search*. San Rafael: Morgan & Claypool Publishers.
- Ungurian, O. (1975). *Teoria i praktyka klasyfikacji fasetowej S. R. Ranganathana*. Warszawa: CINTe.
- Weinberger, D. (2007). *Everything is miscellaneous: the power of the new digital disorder*. New York: Times Books.

Facets Rediscovered. Integration of Navigation and Information Organization Systems

Abstract

Purpose/thesis: The paper is intended to present the idea of faceted navigation and information retrieval and their application in the library catalogs.

Approach/methods: The author discusses access to information resources with facets corresponding to search criteria, basic features of architecture of faceted retrieval systems and models of users' information behavior used to build such systems. The comparative analysis covers faceted information retrieval in five online public accessed catalogs of national libraries: British Library, Library of Congress, National Library of Wales, National Library of Australia and National Library of Russia. Data for the analysis were collected from June to September 2014.

Results and conclusions: The evolution of information technologies has led to the rebirth of S. R. Ranganathan's multifaceted system of contents classification, facilitating the retrieval of information via several different ways. Faceted classification is one of most often used methods of content organization in commercial websites, although most authors of systems based on this classification are not aware of this fact. Facets used to refine search results are common in commercial websites but this innovation remains fairly unknown to library catalogs and no best practices and examples to follow have been identified so far. The author finds differences in number of categories available and terminology used in faceted retrieval interfaces in the library catalogs selected for the research.

Originality/value: The issues of facets and faceted classification in search and retrieval systems are rarely discussed in Poland. The author does not know any research on the application of such mechanism in library and information online services.

Keywords

Information architecture. Facets. Library catalogs. Faceted classification. Faceted navigation. Discovery & Delivery systems. Faceted information retrieval.

Dr STANISŁAW SKÓRKA jest dyrektorem Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie i adiunktem w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UIP. Prowadzi badania dotyczące architektury informacji i użyteczności elektronicznych katalogów, bibliotek cyfrowych oraz innych systemów typu *discovery and delivery*. Jest współtwórcą kierunku studiów licencjackich pn. *Architektura informacji* realizowanego w macierzystej uczelni. Wybrane publikacje: *Systemy nawigacji w przestrzeni mówionej: analiza porównawcza*. W: B. Sosińska-Kalata, E. Chuchro, red. *Nauka o informacji w okresie zmian: praca zbiorowa*. Warszawa 2013, 401–413; *Ewaluacja jakości bibliotek cyfrowych w ujęciu architektury informacji*. W: XVIII edycja seminarium w cyklu *Digitalizacja: Biblioteki cyfrowe – systemy zarządzania, obsługi oraz kryteria oceny*. Warszawa 2012, 155–186; *Architekt informacji: kreator przestrzeni informacyjnych*. *Przegląd Biblioteczny* 2011, 79(1), 47–61.

Kontakt z autorem:

skorka@up.krakow.pl

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Biblioteka Główna, ul. Podchorążych 2

30–084 Kraków

Narzędzie Ewaluacji Serwisów Internetowych o Zdrowiu – wstępna faza konstrukcji oraz charakterystyka trudności metodologicznych związanych z tworzeniem instrumentu do oceny jakości internetowych zasobów informacji o tematyce zdrowotnej¹

Ewa Dobrogowska-Schlebusch

Barbara Niedźwiedzka

Zakład Informacji Naukowej Instytutu Zdrowia Publicznego,

Wydział Nauk o Zdrowiu,

Uniwersytet Jagielloński – Collegium Medicum

Abstrakt

Cel/teza: Istnieje wiele instrumentów oceny jakości informacji zdrowotnej, publikowanej w Internecie, ale tylko niewiele z nich nadaje się do zastosowania w praktyce. Celem niniejszej publikacji jest opisanie pierwszego etapu konstruowania nowego narzędzia oceny jakości serwisów internetowych o zdrowiu oraz przedstawienie związanych z tym trudności metodologicznych.

Koncepcja/metody badania: Proces konstruowania Narzędzia Ewaluacji Serwisów Internetowych o Zdrowiu (NESIOZ) składał się z czterech faz. Faza I obejmowała zebranie puli kryteriów oceny jakości na podstawie przeglądu systematycznego publikacji. W fazie II i III kolejne wersje narzędzia były testowane w grupie studentów w celu sprawdzenia klarowności pytań, wchodzących w jego skład. W IV fazie badania o przetestowanie narzędzia obok grupy studentów poproszeni zostali pracownicy medycznej informacji naukowej, jako grupa użytkowników mających nie tylko odpowiednią wiedzę merytoryczną, ale również doświadczenie w zakresie użytkowania podobnych narzędzi do ewaluacji informacji zdrowotnej.

Wyniki i wnioski: Wynikiem tego etapu prac było zaprojektowanie nowego narzędzia do oceny jakości serwisów internetowych o tematyce zdrowotnej – NESIOZ-ekspert. Narzędzie to zalecane jest przede wszystkim do stosowania przez profesjonalistów w zakresie informacji naukowej. W dalszym etapie prac nad narzędziem planowane jest również dostosowanie narzędzia do możliwości przeciętnego użytkownika Internetu.

Oryginalność/wartość poznawcza: Stworzenie nowego narzędzia do oceny jakości serwisów internetowych o zdrowiu, przeznaczonego dla profesjonalistów.

¹ Dobór kryteriów oceny jakości serwisów internetowych, zasygnalizowany w tej publikacji, został dokładnie omówiony podczas konferencji: „Czas przemian – czas wyzwań. Rola bibliotek i ośrodków informacji naukowej w procesie kształtowania kompetencji współczesnego człowieka” i opublikowane w publikacji: Dobrogowska-Schlebusch E., Niedźwiedzka B., Nowak-Bończa M. (2014). *Badanie publicznych portali i serwisów internetowych w celu wskazania najlepszych praktyk w zakresie dostarczania informacji o zdrowiu i leczeniu – wstępne wyniki badań*. W: *Czas przemian – czas wyzwań. Rola bibliotek i ośrodków informacji naukowej w procesie kształtowania kompetencji współczesnego człowieka*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2014, s 257–273.

Słowa kluczowe

Informacja medyczna. Internet. Jakość informacji. Narzędzie oceny jakości informacji. Ocena jakości informacji.

Otrzymany: 13.07.2014. Poprawiony: 26.09.2014. Zaakceptowany: 16.11.2014.

1. Wprowadzenie

Ocena jakości internetowych źródeł informacji o tematyce zdrowotnej, stała się przedmiotem zainteresowania lekarzy, twórców serwisów internetowych i specjalistów z zakresu informacji naukowej już od połowy lat 90. XX wieku, kiedy to zauważono, że serwisy internetowe tworzone dla konsumentów opieki zdrowotnej mają niską jakość merytoryczną i mogą wprowadzać w błąd ich użytkowników. Na zainteresowanie tym problemem w dużej mierze wpłynęło opublikowanie wyników badań Impicciatore et al. (1997), w którym badacze zauważyli, że zaledwie kilka ze znalezionych i ocenionych przez nich serwisów internetowych, dotyczących leczenia domowymi sposobami gorączki u dzieci, prezentuje kompletną i zgodną z dowodami naukowymi informację zdrowotną. Możliwość publikowania w Internecie informacji zdrowotnej przez każdego, posiadającego dostęp do sieci użytkownika bez odpowiednich kwalifikacji w tym kierunku i brak możliwości odgórnego kontrolowania tych treści sprawiły, że zaczęto szukać nowych sposobów kontroli jakościowej publikowanych w Internecie komunikatów zdrowotnych. Instytucje specjalizujące się w ocenie jakości w ochronie zdrowia, zaczęły tworzyć systemy filtrowania treści internetowych o tematyce medycznej, które potocznie nazywane są instrumentami lub narzędziami, z jednej strony po to aby ułatwiać twórcom serwisów internetowych tworzenie zasobów informacji medycznej o wysokiej jakości, z drugiej aby umożliwiać potencjalnym użytkownikom tych serwisów odróżnienie informacji o wysokiej wiarygodności od tej potencjalnie szkodliwej (Wilson, 2002). Już w 1998 r. przeprowadzono pierwszy przegląd systematyczny takich systemów oceny jakości (Jadad & Gagliardi, 1998), stawiający sobie za cel zidentyfikowanie i opisanie wszystkich funkcjonujących do tej pory narzędzi służących do weryfikacji jakości internetowych źródeł informacji zdrowotnej oraz sprawdzenie, czy mogą być one traktowane jako wskaźniki wartości merytorycznej tego rodzaju źródeł informacji. Przegląd ten wykazał, że w 1998 r. istniało aż 47 różnych systemów oceny jakości serwisów internetowych o zdrowiu, jednak tylko niewiele z nich nadawało się do wykorzystania w praktyce. Tylko w przypadku 13 narzędzi opisane zostały kryteria oceny jakości wchodzące w ich skład, 14 narzędzi zawierało informację o procesie ich tworzenia, a zaledwie pięć wyposażonych było w instrukcję obsługi. Autorom nie udało się znaleźć żadnych informacji na temat tego, czy narzędzia te były sprawdzane pod kątem ich właściwości parametrycznych. Systematyczny przegląd instrumentów oceny jakości powtórzony został przez tych samych autorów w 2002 r. (Gagliardi & Jadad, 2002). Spośród 51 nowo zidentyfikowanych narzędzi tylko 5 dostarczało informacje pozwalające na ich dokładną analizę i ocenę (takie, jak np. informacje o wykorzystywanych przez te narzędzia kryteriach oceny jakości). Żadne z nowo znalezionych narzędzi nie było walidowane.

W 2004 r. Bernstam et al. (2004) przeprowadzili kolejny przegląd systematyczny narzędzi oceny internetowych źródeł informacji o tematyce zdrowotnej, tym razem stawiający sobie za cel zidentyfikowanie takich narzędzi, które mogłyby być przydatne dla pacjentów/konsumentów opieki zdrowotnej do przeprowadzenia analizy jakości serwisów internetowych

o tematyce zdrowotnej, bez wsparcia ze strony specjalisty. Autorom udało się co prawda znaleźć aż 273 instrumenty zaprojektowane w celu ewaluacji serwisów internetowych o zdrowiu, ale wnioski wyciągnięte z tego przeglądu były podobne, jak te sformułowane w przeglądach systematycznych Gagliardiego i Jadada (1998). Tylko jeden instrument składał się w całości z kryteriów o akceptowalnym stopniu zgody między ekspertami oceniającymi stronę za pomocą tego narzędzia ($\kappa \leq 0.6$), czyli był instrumentem o sprawdzonej rzetelności.

Autorzy niniejszej publikacji sami przeprowadzili w 2013 r. systematyczny przegląd narzędzi do oceny serwisów internetowych o tematyce zdrowotnej, najczęściej wykorzystywanych w badaniach w ciągu ostatnich pięciu lat (Dobrogowska-Schlebusch et al., 2014). Przegląd ten potwierdził tezę o braku przekonujących i zobiektywizowanych naukowo narzędzi oceny jakości internetowych źródeł informacji. Tylko 2 z 8 znalezionych w efekcie przeglądu instrumentów – EQUIP i DISCERN to narzędzia walidowane, których procedura tworzenia została opisana w publikacjach (Charnock et. al., 1999; Moulton et al., 2004). Niestety, żadne z nich nie nadaje się do oceny jakości ogólnotematycznych portali o zdrowiu, przeznaczonych dla pacjentów/klientów opieki zdrowotnej.

Stosowanie niewalidowanego narzędzia niesie ze sobą ryzyko, że dokonana za jego pomocą ocena może być nietrafna i może zostać podana w wątpliwość. Uzasadniło to konieczność zrewidowania istniejących narzędzi i na ich bazie opracowania i sprawdzenia rzetelności i precyzji nowego narzędzia.

Celem niniejszej publikacji jest opisanie pierwszego etapu konstruowania nowego instrumentu do oceny jakości internetowych źródeł informacji zdrowotnej na bazie istniejących narzędzi, oraz przedstawienie związanych z tym trudności metodologicznych.

2. Metody

Konstrukcja narzędzia poprzedzona została szczegółowym zdefiniowaniem pojęcia narzędzia/instrumentu do oceny jakości internetowych źródeł informacji zdrowotnej. W literaturze przedmiotu wyróżnia się wiele modeli czy też systemów kontroli jakościowej internetowych zasobów informacji zdrowotnej, omówionych między innymi w publikacjach Eysenbacha & Diepgena (1998), Eysenbacha (2007) oraz Petry Wilson (2002). Wśród najważniejszych wymienić należy:

- wytyczne/kody postępowania dla twórców serwisów internetowych o zdrowiu (ang. *codes of conduct*);
- filtrowanie informacji przez „osoby trzecie” – pośredników w przekazywaniu informacji (model ten nazwany jest przez Eysenbacha & Diepgena: *selection by third parties* lub *upstream filtering*) i dostarczanie użytkownikom gotowych katalogów z wyselekcjonowanymi źródłami informacji medycznej;
- automatyczne metody oceny serwisów (ang. *automatic downstream filtering*);
- listy sprawdzające dla użytkowników/konsumentów opieki zdrowotnej (ang. *manual downstream filtering, user guidance systems*);
- przyznawanie certyfikatów jakości serwisom, których właściciele zobowiązują się do przestrzegania określonych zasad prezentowania informacji medycznej (ang. *quality label*; np. popularny certyfikat HON Code Of Conduct);

- proces odgórnej akredytacji serwisów internetowych o zdrowiu (ang. *accreditation labels awarded by third parties*; np. projekt MedCERTAIN omówiony w publikacji Eysenbacha i in. (2000 r.)).

W związku z pojawieniem się Internetu drugiej generacji (Web 2.0) zaistniała konieczność weryfikacji funkcjonujących modeli oceny internetowych zasobów informacji zdrowotnej (Eysenbach, 2007) i przeniesienia części odpowiedzialności za ocenę wiarygodności informacji zamieszczanej w sieci na jej konsumenta, poprzez oddanie mu do dyspozycji różnych metod samodzielnego filtrowania zasobów Internetu². Ze względu na to, że przyjętym przez autorki celem było stworzenie instrumentu dla użytkowników przeznaczonego do oceny internetowych źródeł informacji zdrowotnej, adresowanych do pacjentów/konsumentów opieki zdrowotnej (serwisy jednotematyczne lub ogólnotematyczne o zdrowiu), a nie serwisów typu Web 2.0 (wiki medyczne, blogi, mikroblogi, serwisy społecznościowe, fora), wybrano tutaj model filtrowania informacji nazwany przez Eysenbacha & Diepge-
na (1998) *manual downstream filtering*. W modelu tym, użytkownik ma do dyspozycji pewną predefiniowaną listę wyznaczników jakości serwisów internetowych o tematyce zdrowotnej (w postaci kryteriów oceny jakości), przy pomocy której może samodzielnie ocenić („przefiltrować”) jakość dostępnej w danym serwisie informacji, sprawdzając krok po kroku obecność tych wyznaczników w poszczególnych częściach serwisu internetowego.

Warto podkreślić, że jakość informacji zdrowotnej należy tutaj rozumieć nie w sensie jej jakości merytorycznej, czyli jej zgodności z wynikami aktualnych badań naukowych lub wytycznymi praktyki klinicznej, czy też w sensie kompletności informacji, ale spójności z pewnymi przyjętymi w literaturze przedmiotu standardami prezentowania internetowych źródeł informacji zdrowotnej, które mogą być dla użytkownika wskazówką, że ma do czynienia z wiarygodnym źródłem informacji, dostosowanym do jego potrzeb i możliwości percepcyjnych. Przegląd tych standardów można znaleźć między innymi w artykule Cline & Haynes (2001). Są to: wiarygodność informacji, w tym autorytet autora/ów informacji (podawanie przez serwisy informacji o autorach artykułów tam zamieszczanych i ich kwalifikacjach, formułowanie zasad doboru materiałów na stronę i ich ewentualnej kontroli pod kątem merytorycznym, przytaczanie źródeł publikowanych artykułów i dat ich publikacji, dawanie użytkownikom możliwości kontaktu z autorami informacji) oraz uczciwość i godność zaufania (przedstawienie celu i misji danego serwisu, danych o źródłach jego finansowania, polityki ochrony danych osobowych, potencjalnego konfliktu interesów, ograniczeń serwisu, zasady zamieszczania w nim reklam i ich znakowania etc.).

Informacja zdrowotna prezentowana za pośrednictwem Internetu powinna być również dostosowana do możliwości percepcyjnych jej użytkowników. Z jednej strony musi ona spełniać te same wymogi, co tradycyjne źródła informacji zdrowotnej (np. materiały

² Eysenbach (2007) używa określenia *apomediaries*, które definiuje jako model oceny internetowej informacji medycznej, w którym użytkownik może samodzielnie wziąć na siebie odpowiedzialność za weryfikację informacji, bez udziału fachowych pośredników, czy też autorytetów w danej dziedzinie, np. poprzez wykorzystanie systemów filtrowania informacji stosowanych między innymi w serwisach Web 2.0 (zjawisko mądrości tłumu, rankingów konsumentów, czego bardzo dobrym przykładem jest serwis Amazon.com), systemów rekomendowania treści (np. StumbleUpon.com) i innych systemów dzielenia się informacją (np. rozpowszechnianie informacji za pośrednictwem serwisów społecznościowych). Proces odejścia konsumentów informacji zdrowotnej od tradycyjnych autorytetów w zakresie rozpowszechniania informacji zdrowotnej, Eysenbach porównuje do procesu wyzwalania się dorastających nastolatków z wpływu i autorytetu rodziców.

edukacyjne dla pacjentów w formie drukowanej), czyli być napisana językiem zrozumiałym dla przeciętnego odbiorcy informacji zdrowotnej, logicznie uporządkowana, odpowiednio czytelna w sensie wizualnym. Z drugiej strony, sposób prezentacji informacji musi spełniać wymogi funkcjonalności stron WWW, takie jak np. dostępność (choć termin ten bywa rozumiany bardzo szeroko, od dostępności w sensie zamieszczania informacji o warunkach korzystania z serwisu, poprzez dostępność rozumianą jako poprawność wyświetlania serwisu w różnych przeglądarkach internetowych, aż do dostępności definiowanej jako ułatwienie możliwości odbioru strony przez osoby niepełnosprawne, np. słabowidzące), łatwość nawigacji, szybkość ładowania, czytelność w sensie graficznej organizacji materiałów na stronie, właściwe nazewnictwo elementów menu, itd.

Ostatecznie, na użytek badania, autorki opracowały następującą definicję instrumentu do oceny jakości internetowych zasobów informacji zdrowotnej, przeznaczonych dla pacjentów/konsumentów opieki zdrowotnej, będącą pewną modyfikacją modelu oceny informacji zdrowotnej *manual downstream filtering*, omówionej we wspomnianej wcześniej publikacji Eysenbacha et al. (1998) oraz definicji Breckonsa³:

Instrument do oceny jakości internetowych źródeł informacji zdrowotnej to takie narzędzie, za pomocą którego użytkownik Internetu będzie mógł **samodzielnie** (bez konieczności wykorzystania automatycznych metod oceny jakości serwisów, czy też merytorycznego wsparcia ze strony specjalisty), w oparciu o predefiniowane kryteria, sprawdzić obecność w witrynie wyznaczników wiarygodności prezentowanej informacji o charakterze zdrowotnym i stopnia jej dostosowania do możliwości odbiorczych użytkowników, a także wyznaczników funkcjonalności serwisu. Narzędzie to jest przeznaczone do oceny tradycyjnych, internetowych zasobów informacji zdrowotnej (serwisów wiedzy o zdrowiu innych niż serwisy typu Web 2.0).

W celu zapewnienia, aby w projektowanym narzędziu znalazły się wszystkie najważniejsze wyznaczniki jakości internetowych zasobów informacyjnych o tematyce zdrowotnej, przeprowadzono systematyczny przegląd narzędzi do oceny jakości serwisów zdrowotnych, najczęściej stosowanych w badaniach w ciągu ostatnich pięciu lat. Z tych narzędzi wyodrębniono bazową pulę kryteriów i skonstruowano z nich pierwszą wersję narzędzia (pierwsza faza badania). W fazie drugiej badania klarowność pytań wchodzących w skład narzędzia sprawdzana była w grupie studentów zdrowia publicznego (II rok studiów), którzy nie posiadali jeszcze odpowiedniej wiedzy merytorycznej, jeśli chodzi o zakres przedmiotowy ocenianej informacji, ani też nie posiadali wiedzy z zakresu ewaluacji informacji zdrowotnej. W fazie trzeciej kolejna wersja narzędzia była testowana w celu dalszego udoskonalenia pytań ewaluacyjnych i wyeliminowania tych, które sprawiały trudności osobom oceniającym za ich pomocą serwisy o informacji zdrowotnej. W tej fazie testowania narzędzia uczestniczyli studenci dietetyki – użytkownicy niewyszkoleni w zakresie użytkowania tego typu narzędzi ewaluacji, ale posiadający wiedzę merytoryczną z tematycznego zakresu ocenianych portali (zdrowe odżywianie, dieta). W czwartej fazie badania o przetestowanie narzędzia, obok grupy studentów, poproszeni zostali pracownicy informacji naukowej związani ze zdrowiem publicznym lub medycyną (zwani dalej ekspertami) – osoby doświadczone w zakresie użytkowania narzędzi do ewaluacji informacji internetowej. Zróżnicowanie to

³ W publikacji Breckonsa (Breckons et. al., 2008), instrument do oceny internetowych zasobów informacji został krótko zdefiniowany jako narzędzie, za pomocą którego użytkownik Internetu może ocenić jakość internetowych serwisów o tematyce zdrowotnej.

miało na celu wykazanie, w jakim zakresie doświadczenie w ewaluacji informacji zdrowotnej oraz wiedza merytoryczna mogą mieć znaczenie, jeśli chodzi o łatwość użycia narzędzia. W czwartej fazie badania sprawdzono również spójność wewnętrzną narzędzia w oparciu o współczynnik *Alfa Cronbacha*. Ekspertiści zostali poproszeni o wyrażenie opinii o narzędziu w formie opisowej. Wyniki czwartej fazy testowania narzędzia przedstawione zostały w trzech podrozdziałach. W pierwszym przedstawiono porównawcze zestawienie analizy spójności wewnętrznej narzędzia dla dwóch grup testujących (studentów i ekspertów). Następnie przedstawiono wyniki jakościowej analizy opinii ekspertów o narzędziu. W trzecim podrozdziale przedstawiono zmiany wprowadzone w konstrukcji narzędzia, jako efekt analizy wyników spójności wewnętrznej narzędzia i analizy propozycji zmian zaproponowanych przez ekspertów.

2.1. I faza konstruowania narzędzia NESIOZ

Celem tej fazy badania było sprawdzenie, jakie narzędzia oceny jakości były najczęściej wykorzystywane w badaniach, w celu ewaluacji internetowych zasobów informacji o zdrowiu (uwzględniono publikacje z lat 2008–2013) i sporządzenie roboczej puli kryteriów wraz z ich definicjami na podstawie częstotliwości ich występowania w poszczególnych najczęściej używanych narzędziach. Kryteria uporządkowano w kategorie oraz przeformułowano je w pytania. Na podstawie tego zestawu kryteriów została utworzona wersja testowa Narzędzia Ewaluacji Serwisów Internetowych o Zdrowiu – wersja 1 (NESIOZ-1). Szczegółowa metodyka prowadzenia przeglądu systematycznego i wyodrębniania wyjściowej puli kryteriów oceny jakości opisana została w odrębnej publikacji (Dobrogowska-Schlebusch i in., 2014).

Do każdego z pytań NESIOZ-1 przyporządkowana została skala nominalna trzystopniowa: Tak (2 punkty), Częściowo (1 punkt), Nie (0 punktów). Otrzymane w toku ewaluacji serwisu punkty przeliczano na wynik procentowy i odpowiednio zaszeregowywano serwis, korzystając z następującej skali oceny:

Skala oceny:

94 – 100% = bardzo dobry serwis

87 – 93.9% = dobry serwis

78 – 86.9% = serwis średniej jakości

69 – 77.9% = serwis słabej jakości

60 – 68.9% = serwis o bardzo słabej jakości

0 – 59.9% = serwis o nieakceptowalnej jakości

2.2. II faza konstruowania narzędzia NESIOZ

Celem drugiej fazy badania było przetestowanie narzędzia NESIOZ-1 w grupie użytkowników (studentów) niewykształconych w ocenianiu informacji zamieszczanych w Internecie, ani też nieposiadających wystarczającej wiedzy przedmiotowej z zakresu ocenianej informacji. Celem badania było sprawdzenie łatwości użycia narzędzia i zrozumiałości pytań, wchodzących w jego skład. Test ten przeprowadzono w styczniu 2014 r. W teście uczestniczyła grupa 31 studentów kierunku Zdrowie Publiczne (Wydział Nauk o Zdrowiu UJCM), którzy za pomocą narzędzia NESIOZ-1 ocenili jakość polskiego ogólnotematycznego portalu

wiedzy o zdrowiu – ABC Zdrowie⁴. Studenci zostali także poproszeni o wyrażenie opinii o narzędziu i odnotowanie ile czasu zajęła ocena serwisu.

Po zakończeniu badania dokonano analizy formularzy ewaluacji serwisu wypełnionych przez studentów. Obliczono procentowy rozkład odpowiedzi na każde z pytań NESIOZ-1 w celu ustalenia, które pytania stwarzają największe trudności. Wnioski z tej fazy badania stały się punktem wyjścia do przeformułowania pytań i stworzenia ulepszonej drugiej wersji narzędzia.

2.3. III faza konstruowania narzędzia NESIOZ

Celem trzeciej fazy badania była dalsza poprawa klarowności pytań, narzucających zbyt duży subiektywizm i sprawiających trudności w odpowiedzi osobom oceniającym za ich pomocą serwis internetowy. Do narzędzia dodano krótką instrukcję obsługi. Test NESIOZ-2 tym razem prowadzony był w grupie 22 studentów kierunku Dietetyka (Wydział Lekarski UJCM). Studenci poproszeni zostali o ocenę pięciu specjalistycznych serwisów internetowych⁵ poświęconych zagadnieniom, które znali, czyli informacji żywieniowej. Test narzędzia przeprowadzony został w marcu 2014 r.

Przeanalizowano formularze ewaluacji serwisów i dla każdego z ocenianych serwisów obliczono procentowy rozkład odpowiedzi studentów. W tych pytaniach, przy których zauważono największe rozbieżności w odpowiedziach studentów, dokonano dalszych zmian poprawiających klarowność i trafność pytań. Powstała kolejna wersja narzędzia: NESIOZ-3.

2.4. IV faza konstruowania narzędzia NESIOZ

Celem czwartej fazy badania było przetestowanie NESIOZ-3 w dwóch grupach użytkowników – w grupie studentów i grupie ekspertów. Celem badań było sprawdzenie, w jakim zakresie doświadczenie w ewaluacji informacji zdrowotnej oraz wiedza merytoryczna mogą mieć znaczenie, jeśli chodzi o łatwość użycia narzędzia.

Narzędzie testowało 14 studentów kierunku Dietetyka i siedmiu ekspertów z doświadczeniem (od roku do 30 lat) w pracy w zakresie medycznej informacji naukowej⁶. Obie grupy oceniły przy te same serwisy o tematyce żywieniowej, które były analizowane w trzeciej fazie badania, tym razem za pomocą narzędzia NESIOZ-3, na które składało się 18 pytań.

Zarówno w teście w grupie studenckiej, jak i w grupie eksperckiej przeprowadzono analizę właściwości parametrycznych narzędzia. Analizę spójności pytań przeprowadzono za pomocą współczynnika *Alfa Cronbacha*. Eksperci, poza pierwszym autorem tej publikacji, który odpowiedzialny był za redakcję pytań wchodzących w skład narzędzia, zostali także poproszeni o wypełnienie krótkiego formularza ewaluacji narzędzia. Formularz składał się z dwóch części – pytań demograficznych (staż, miejsce pracy, wykształcenie) oraz uwag i propozycji zmian w zakresie sformułowania pytań. Opinie ekspertów poddane zostały analizie jakościowej. Wyróżniono cztery kategorie wypowiedzi ekspertów: dotyczące skali

⁴ <http://portal.abczdrowie.pl/>

⁵ www.apetyt-na-zdrowie.pl, www.eufic.org, www.mojacukrzyca.org, www.dieta.mp.pl, www.sztuka-odzywiania.pl

⁶ Badania wśród studentów przeprowadzono w styczniu 2014 r., a wśród ekspertów w maju 2014 r.

oceny, instrukcji obsługi narzędzia, pytań wchodzących w skład narzędzia i propozycji zmian w sformułowaniu pytań. Analiza wewnętrznej spójności narzędzia w badanych dwóch grupach oraz jakościowa analiza formularzy ewaluacji narzędzia stały się punktem wyjścia do dalszego udoskonalenia narzędzia.

3. Wyniki

3.1. Pierwsza faza konstruowania narzędzia NESIOZ

W wyniku przeglądu systematycznego literatury z ostatnich pięciu lat udało się łącznie znaleźć 132 wyniki badań, w których jakość serwisów internetowych prezentujących informację zdrowotną została oceniona w oparciu o opracowane wcześniej narzędzia. Na podstawie analizy publikacji włączonych do przeglądu udało się wyodrębnić osiem najczęściej stosowanych narzędzi oceny jakości informacji zdrowotnej prezentowanej w Internecie (tzn. użytych przynajmniej trzy razy w badaniach z ostatnich trzech lat). Lista instrumentów zaprezentowana jest w tabeli 1.

Tabela 1. Lista instrumentów oceny jakości serwisów internetowych o zdrowiu, najpopularniejszych w badaniach z ostatnich pięciu lat

Instrument oceny jakości	Ile razy został on wykorzystany w badaniach z ostatnich pięciu lat?
DISCERN (Charnock et al., 1999)	92
HON Code of Conduct (HON Code of Conduct Quality Criteria)	31
JAMA benchmark (Silberg, 1997)	23
LIDA tool (LIDA: Minervation Validation Instrument for Health Care Web Sites)	22
Skala Khazaala (Khazaal, 2008)	8
Skala oceny stron internetowych Uniwersytetu w Michigan (Web Site Evaluation Checklist. University of Michigan, 1999)	5
Sandvik Score (general criteria) (Sandvik, 1999)	4
EQIP (Moult et. al., 2004).	4

Na podstawie szczegółowej analizy kryteriów oceny jakości pojawiających się w poszczególnych narzędziach, udało się ustalić, że najczęściej przedmiotem oceny są następujące cechy serwisów internetowych:

- **Aktualność informacji** – to kryterium oceny jakości pojawiło się we wszystkich ośmiu instrumentach w badaniu, obejmuje ono również datę zamieszczenia informacji w serwisie (sześć narzędzi), datę ostatniej aktualizacji (pięć narzędzi) oraz aktualność/częstotliwość aktualizacji informacji w serwisie (trzy narzędzia).
- **Wiarygodność informacji** (atrybucja i dokumentacja) – kryterium wystąpiło w siedmiu narzędziach, obejmuje ono również podanie czytelnych źródeł, z których

pochodzą informacje zamieszczone w serwisie (siedem narzędzi), dostępność informacji o dodatkowych źródłach informacji (trzy narzędzia), neutralność/bezstronność prezentowania różnych punktów widzenia (pięć narzędzi), oparcie informacji na wiarygodnych dowodach naukowych (ang. *evidence-based*) – cztery narzędzia.

- **Autorytet autora informacji** (sześć narzędzi) – kryterium obejmuje również podanie, kto jest autorem informacji (sześć narzędzi) i jakie są jego uprawnienia i kwalifikacje do zamieszczenia danej informacji (pięć narzędzi).
- **Przejrzystość i uczciwość** – podanie informacji, kto jest właścicielem serwisu (sześć narzędzi), jaki jest jego cel (cztery narzędzia) i źródła finansowania (cztery narzędzia), polityka reklamowa serwisu (cztery narzędzia).
- **Dostępność wsparcia dla użytkownika serwisu** (cztery narzędzia) – kryterium obejmuje również możliwość skontaktowania się z osobą odpowiedzialną za prowadzenie serwisu (webmasterem) – trzy narzędzia, dostępność mapy serwisu/instrukcji korzystania z serwisu lub innych systemów wsparcia użytkownika (trzy narzędzia), interaktywność serwisu (cztery narzędzia).
- **Odpowiedniość informacji dla zamierzonej grupy odbiorców** – dostosowanie strony do możliwości percepcyjnych odbiorcy (trzy narzędzia).
- **Linki do innych serwisów internetowych o tematyce zdrowotnej, o sprawdzonej jakości** (cztery narzędzia).
- **Projekt/estetyka serwisu** (trzy narzędzia) – czytelny interfejs serwisu internetowego (layout) – trzy narzędzia, wykorzystanie grafiki (trzy narzędzia) i mediów (trzy narzędzia).
- **Łatwość użycia serwisu** – łatwość nawigacji w serwisie (trzy narzędzia).
- **Dostępność serwisu** – ta kategoria była w różnych narzędziach interpretowana bardzo szeroko – jako dostępność w sensie możliwości wykorzystania serwisu bez konieczności wniesienia opłaty za jego użytkowanie, czy też bez konieczności rejestracji, ale też jako dostępność serwisu dla różnego rodzaju przeglądarek (trzy narzędzia).

W drodze konsensusu (między członkami zespołu) wybrano 20 kryteriów z puli wszystkich znalezionych na podstawie przeglądu systematycznego. Przekształcono je w pytania i uporządkowano je w sześciu kategoriach (podajemy tutaj nazewnictwo kategorii, zgodnie z tym, jak zostało ono zastosowane w pierwszej wersji narzędzia):

1. **Zawartość informacji** – podzielone na podkategorie: aktualność informacji i wiarygodność informacji.
2. **Przejrzystość i uczciwość** – autorytet autora informacji, źródła finansowania strony.
3. **Estetyka strony** (bez podkategorii) – w tej kategorii uwzględniono trzy pytania dotyczące czytelności i przejrzystości projektu serwisu, jego atrakcyjności w sensie wizualnym oraz łatwości nawigacji.
4. **Dostępność strony** (bez podkategorii) – zdecydowano się tutaj na definicję dostępności rozumianą jako możliwość odwiedzenia serwisu bez konieczności rejestracji, czy zapłaty, ale też otwartość strony w kierunku jej użytkownika, np. poprzez danie mu możliwości skomentowania zamieszczonego w serwisie materiału. W tej kategorii zamieszczono trzy pytania, dotyczące tego, czy serwis jest dostępny bez możliwości opłaty/rejestracji, czy zamieszczono warunki korzystania z serwisu i czy użytkownicy mają możliwość skomentowania zamieszczonych w serwisie materiałów.
5. **Wsparcie użytkownika serwisu** (bez podkategorii) – tutaj znalazły się dwa pytania: o dostępność mapy serwisu i emaila kontaktowego do webmastera serwisu.

6. **Odpowiedniość serwisu dla zamierzonej grupy odbiorców** (bez podkategorii) – zamieszczono tu dwa pytania: *Czy wiadomo, kto jest zamierzonym odbiorcą serwisu? Czy serwis jest zredagowany w sposób odpowiedni dla zamierzonej grupy odbiorców?*

Pełna wersja narzędzia NESIOZ-1, jak również wersje narzędzia 2 i 3 dostępne są na życzenie u autorek publikacji. Skonstruowane pytania miały charakter zamknięty, a odpowiedzi miały być udzielane za pomocą trzystopniowej skali oceny (jej opis zamieszczony jest w sekcji Metody).

3.2. II faza konstruowania narzędzia NESIOZ

Przeprowadzenie pierwszego testu narzędzia pozwoliło na zidentyfikowanie pytań, dla których odpowiedzi stwarzały studentom najwięcej problemów. Rysunek 1 przedstawia procentowy rozkład odpowiedzi na każde z 20 pytań wchodzących w skład narzędzia NESIOZ-1 udzielonych przez studentów oceniających serwis ABC Zdrowie⁷.

Największe rozbieżności odnotowano w odpowiedzi na pytanie 10: *Czy reklamy oddzielone są w czytelny sposób od treści strony?* oraz na pytanie 18: *Czy dostępna jest mapa serwisu/instrukcja korzystania z serwisu?* Rozbieżności w odpowiedziach odnotowano także w pytaniu 3: *Czy przytoczone są źródła informacji podanych na stronie? (w formie spisu piśmiennictwa?)* oraz w pytaniu 2: *Czy wiadomo, kiedy strona była ostatni raz aktualizowana?* Pytania te doprecyzowano poprzez dołączenie do każdego z nich krótkiej instrukcji, umożliwiającej właściwą interpretację pytania lub ułatwienie znalezienia danej informacji w serwisie.

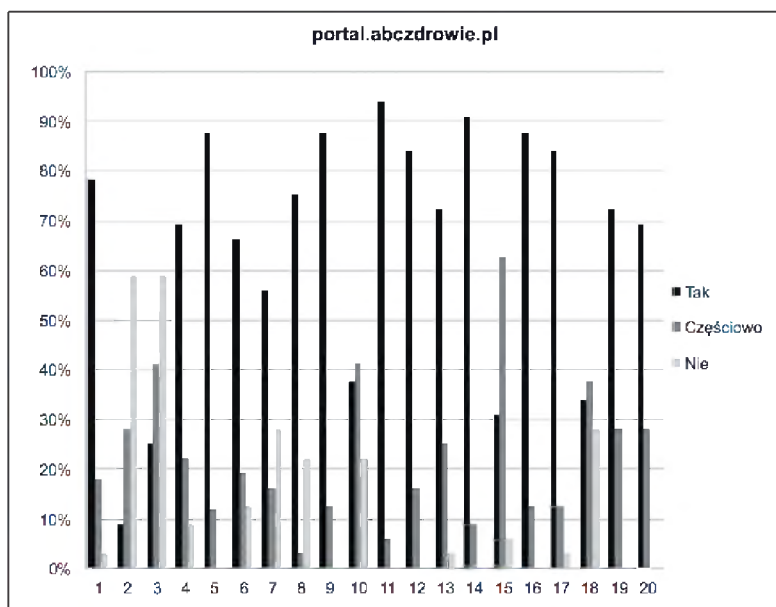
Na podstawie analizy odpowiedzi studentów i w drodze konsensusu między członkami zespołu, postanowiono całkowicie usunąć dwa pytania: *Czy informacja zaprezentowana jest w sposób bezstronny i uczciwy?* oraz pytanie: *Czy strona jest atrakcyjna w sensie wizualnym?* Uznano, że pytania te są sformułowane w sposób niejednoznaczny i mogą powodować zbyt duży subiektywizm odpowiedzi. Poprawiony instrument składał się z osiemnastu pytań i nazwany został on NESIOZ-2. Do narzędzia dołączona została tym razem krótka instrukcja opisująca, jak należy oceniać serwis za jego pomocą.

Jeżeli chodzi o opinie studentów o narzędziu, to w ustnej rozmowie z osobą nadzorującą test (opinie pisemne dostępne są na życzenie u autorek publikacji), studenci nie zgłaszali żadnych zastrzeżeń do narzędzia, oceniali go jako przydatne do analizy jakości serwisów internetowych o tematyce zdrowotnej. Dwa kryteria wchodzące w skład NESIOZ-1 zostały podane w wątpliwość przez studentów: przydatność pytania dotyczącego źródeł finansowania serwisu oraz pytanie: *Czy strona jest łatwa w nawigacji* (jak stwierdziła jedna ze studentek to pytanie jest zbyt subiektywne, bo witryna może być łatwa w nawigacji dla osób młodych, natomiast może stwarzać problemy osobom starszym, niemającym wprawy w obsłudze komputera i surfowaniu po Internecie).

Ocena wybranego do oceny serwisu medycznego przy pomocy NESIOZ-1 zajęła studentom średnio około 15 minut.

⁷ <http://portal.abczdrowie.pl/>

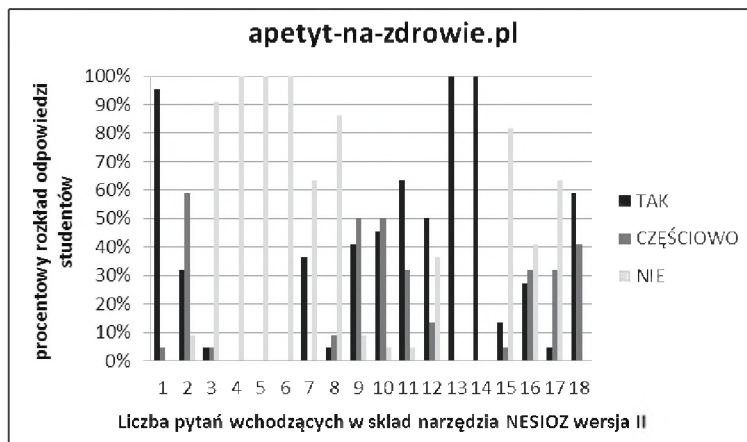
Rysunek 1. Procentowy rozkład odpowiedzi studentów na każde z 20 pytań wchodzących w skład narzędzia NESIOZ-1 dla serwisu internetowego portal.abczdrowie.pl

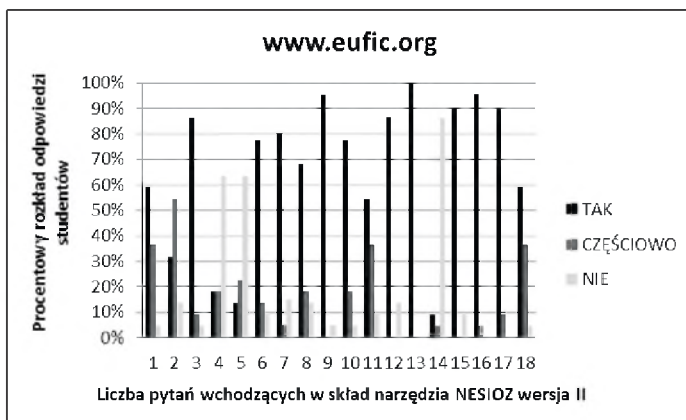

3.3. III faza konstruowania narzędzia NESIOZ

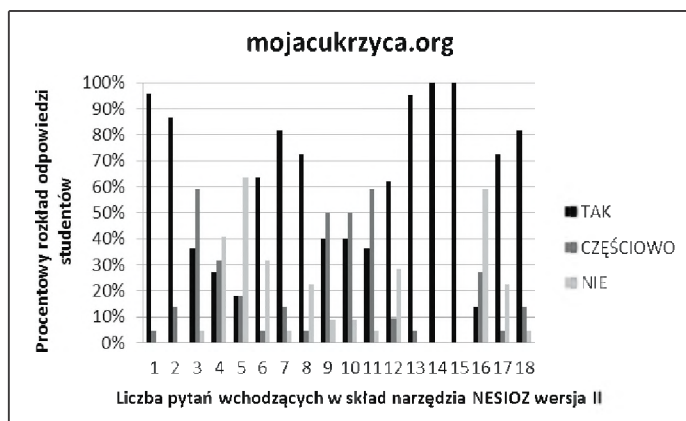
Rysunki od 2 do 6 przedstawiają procentowy rozkład odpowiedzi studentów testujących narzędzie NESIOZ-2 w odniesieniu do każdego z 18 pytań wchodzących w jego skład. Wyniki przedstawione zostały osobno dla każdego z pięciu ocenianych serwisów o tematyce żywieniowej.

Rysunek 2. Ocena serwisu internetowego www.apetyt-na-zdrowie.pl

Rysunek 3. Ocena serwisu internetowego www.eufic.org

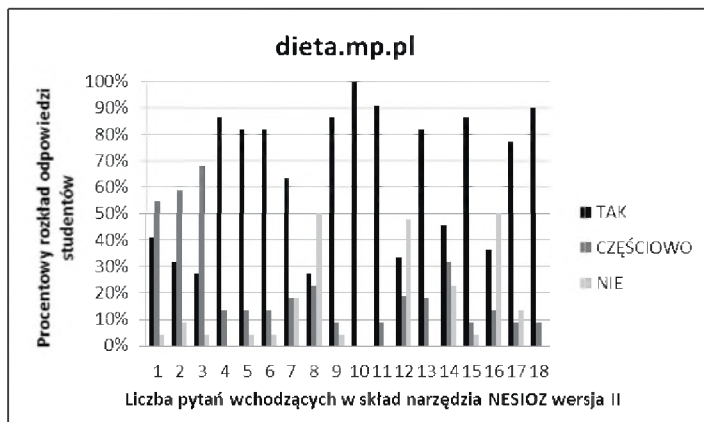
Największe rozbieżności w odpowiedziach studentów odnotowano w pytaniach dotyczących estetyki serwisu (pytanie 10: *Czy treści merytoryczne w witrynie zostały zaprezentowane w sposób przejrzysty i czytelny?*), dostępności serwisu (pytanie 12: *Czy na stronie zamieszczona jest informacja, jakie są warunki korzystania z serwisu?*), polityki reklamowej serwisu (ponownie w pytaniu dotyczącym oddzielenia reklam od treści merytorycznych serwisu – pytanie 9: *Czy reklamy oddzielone są w czytelny sposób od treści merytorycznych strony?*), aktualizacji informacji w serwisie (pytanie 2: *Czy artykuły/opracowania zamieszczone na stronie są aktualne?*) i w pytaniu dotyczącym mapy serwisu (pytanie 16: *Czy dostępna jest mapa serwisu?*). Miało to miejsce pomimo faktu, że klarowność sposobu sformułowania tych pytań została poprawiona podczas drugiej fazy konstruowania narzędzia.

Rysunek 4. Ocena serwisu internetowego www.mojacukrzyca.org

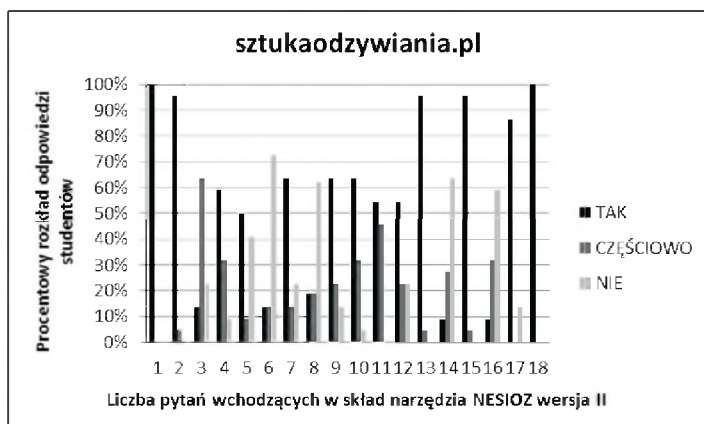
Rezultatem trzeciej fazy badania było dalsze doprecyzowanie pytań, przy których pojawiły się największe rozbieżności między osobami oceniającymi. Dla zwiększenia klarowności pytań dodane zostały dodatkowe objaśnienia, zwłaszcza w pytaniu dotyczącym estetyki strony i nawigacji (dodano krótkie wytyczne, jakie powinna spełniać strona przejrzysta

i łatwa w nawigacji). W efekcie konsensusu między członkami zespołu oraz w odpowiedzi na wątpliwości zgłaszane przez oceniających doprecyzowano także pytania dotyczące wiarygodności informacji, źródła finansowania serwisu oraz usunięto pytanie dotyczące regulaminu korzystania z serwisu. Przeformułowano również pytania dotyczące odpowiedniości serwisu dla zamierzonej grupy odbiorców.

Rysunek 5. Ocena serwisu internetowego www.dieta.mp.pl

Rysunek 6. Ocena serwisu internetowego www.sztukaodzywiania.pl

3.4. IV faza konstruowania narzędzia NESIOZ

3.4.1 Część 1. Testowanie narzędzia – analiza spójności wewnętrznej narzędzia NESIOZ-3 za pomocą współczynnika Alfa Cronbacha

Tabela 2 przedstawia wyniki analizy spójności wewnętrznej narzędzia NESIOZ-3 obliczonej za pomocą współczynnika Alfa Cronbacha, osobno dla grupy studentów i grupy ekspertów.

Tabela 2. Wyniki analizy spójności wewnętrznej narzędzia NESIOZ-3
za pomocą współczynnika *Alfa Cronbacha*

	Grupa studentów	Grupa ekspertów
Wartość współczynnika <i>Alfa Cronbacha</i> w ocenie ogólnej, dla wszystkich ocenianych stron	0.56	0.724
Wartość współczynnika Alfa Cronbacha w podziale na oceniane strony		
apetyt-na-zdrowie.pl	0.38	0.59
mojacukrzyca.org	0.66	0.56
eufic.org	0.53	0.56
dieta.mp.pl	0.38	0.27
sztukaodzywiania.pl	0.16	0.39
Pytania, których usunięcie jest rekomendowane w ocenie ogólnej		
	Pytanie 4 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrośnie do wartości 0.613) Pytanie 5 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrośnie do wartości 0.612) Pytanie 14 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrośnie do wartości: 0.611)	Pytanie 2: (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrośnie do 0.744) Pytanie 14 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrośnie do 0.755)
Pytania, których usunięcie jest rekomendowane w ocenie poszczególnych stron		
apetyt-na-zdrowie.pl	Pytanie 1 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrośnie do wartości 0.415) Pytanie 13 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrośnie do wartości 0.473) Pytanie 14 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrośnie do wartości 0.416)	Pytanie 2 (<i>Alfa Cronbacha</i> wzrośnie do 0.788)
mojacukrzyca.org	Pytanie 8 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrośnie do wartości 0.706)	Pytanie 13 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrośnie do 0.629)
eufic.org	Pytanie 16 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrośnie do wartości 0.595)	Pytanie 2 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrośnie do 0.682) Pytanie 4 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrośnie do 0.612)

dieta.mp.pl	Pytanie 1 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrosło do wartości 0.415) Pytanie 13 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrosło do wartości 0.473) Pytanie 14 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrosło do wartości 0.441) Pytanie 18 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrosło do wartości 0.416)	Pytanie 2 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrosło do 0.415) Pytanie 12 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrosło do 0.415) Pytanie 13 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrosło do 0.415)
sztukaodzywania.pl	Pytanie 4 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrosło do wartości 0.613) Pytanie 5 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrosło do wartości 0.612) Pytanie 14 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrosło do wartości 0.611)	Pytanie 4 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrosło do wartości 0.493) Pytanie 5 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrosło do wartości 0.581) Pytanie 8 (<i>Alfa Cronbacha</i> dla całego narzędzia wzrosło do wartości 0.522) Pytanie 14 (<i>Alfa Cronbacha</i> wzrosło do 0.414)

Wartość współczynnika *Alfa Cronbacha* obliczano ogólnie dla wszystkich serwisów internetowych, ocenianych za pomocą narzędzia i w podziale na oceniane serwisy. W grupie eksperckiej współczynnik *Alfa Cronbacha* dla wszystkich serwisów ogółem wynosił 0.72, co może wskazywać na wysoką rzetelność ocenionego narzędzia. Wartości współczynnika *Alfa Cronbacha* były różne dla poszczególnych serwisów internetowych. Najniższe wartości współczynnika odnotowano dla serwisu dieta.mp.pl ($\alpha = 0.27$), z kolei największe dla serwisu www.apetyt-na-zdrowie.pl ($\alpha = 0.59$). W grupie studentów wartość współczynnika *Alfa Cronbacha* dla wszystkich ocenianych serwisów wynosiła 0.56, co wskazuje na niską rzetelność narzędzia. W tej grupie oceniających najniższe wartości współczynnika *Alfa Cronbacha* uzyskano dla serwisu: www.sztukaodzywania.pl ($\alpha = 0.16$), najwyższe dla serwisu www.mojacukrzyca.org ($\alpha = 0.66$).

Analiza statystyk dla poszczególnych pozycji, zarówno w ocenie ogólnej, jak i w odniesieniu do ocenianych serwisów (biorąc pod uwagę dwie grupy testujących narzędzie) wskazywała, że dla jakości narzędzia wskazane byłoby usunięcie pytania 2: *Czy artykuły/ opracowania na stronie zostały zaktualizowane w ciągu ostatnich trzech lat?*; pytania 4: *Czy wiadomo, kto jest autorem strony?*; pytania 13: *Czy strona jest całkowicie dostępna bez konieczności rejestracji?*; oraz pytania 14: *Czy strona jest interaktywna? (czy daje użytkownikom możliwość skomentowania/ oceny artykułów zamieszczonych na stronie?)*.

3.4.2 Część 2. Testowanie narzędzia – analiza jakościowa wypełnionych przez ekspertów formularzy ewaluacyjnych narzędzia NESIOZ-3

Skala oceny

Trzech z siedmiu ekspertów zgłosiło zastrzeżenia do skali oceny serwisu dołączonej do narzędzia. Przede wszystkim zwrócono uwagę, że zaproponowany procentowy system

oceniania serwisu jest mało praktyczny i powinien zostać zastąpiony przez system punktowy:

Ekspert 4: Skala oceny byłaby wygodniejsza w postaci przedziałów punktowych, a nie procentowych.
Ekspert 6: Oceniający nie muszą przeliczać punktów na procenty [...]. Nie porównujemy ze sobą ocen, w których maksymalna liczba uzyskanych punktów jest różna. Można opracować podobną skalę w punktach.

Jeden z ekspertów zwrócił uwagę, że zaproponowane procentowe progi ocen serwisu (np. 94–100% = bardzo dobry serwis) są zbyt wysoko postawione, co sprawia, że trudno jest znaleźć serwis, który miałby dobrą jakość:

Ekspert 3: [...]. Kwestia progów ocen stron – moim zdaniem trochę za wysoko ustawione granice poszczególnych kategorii, ciężko uzyskać dobrą ocenę witryny.

Aż czterech ekspertów zgłosiło propozycję dodania dodatkowej kategorii odpowiedzi: *Nie da się stwierdzić, Nie znaleziono, Nie wiem*. Uzasadniono to trudnościami w znalezieniu w serwisie niektórych informacji:

Ekspert 5: Jeżeli strona jest nieintuicyjna, to trudno znaleźć niektóre informacje. Może warto dodać odpowiedź: nie znaleziono?

Zwrócono również uwagę na sposób punktowania poszczególnych kategorii odpowiedzi.

Ekspert 6: Warto do końcowej oceny przypisać różnym kryteriom różną wagę – większy wpływ na ocenę powinny mieć aktualność, wiarygodność uczciwość, a mniejszy wrażenia estetyczne.

Instrukcja obsługi narzędzia

Ekspertci zwrócili uwagę na nieprecyzyjność instrukcji dotyczącej zasad doliczania punktów za brak reklam. Zasugerowano, że informacja o doliczaniu punktów za brak reklam powinna się pojawić nie na końcu formularza, ale bezpośrednio przy pytaniach dotyczących reklam:

Ekspert 6: Łatwo zapomnieć o doliczaniu 4 punktów za brak reklam. Ta informacja pojawia się już po podliczeniu punktów – może dodać odpowiedni wiersz w tabeli.
Ekspert 3: „Trochę niejasna instrukcja oceny strony w przypadku braku reklam – czy przelicznik procentowy stosować do 36 punktów czy do możliwego maksimum powiększonego o 4 punkty – może lepiej bezpośrednio w punktach [dotyczących reklam] dodać dopisek, że w przypadku braku reklam przyznać po dwa punkty.”

Uwagi ekspertów odnośnie pytań, wchodzących w skład narzędzia NESIOZ

Aż trzech ekspertów krytycznie odniosło się do sposobu sformułowania pytania: *Czy opracowania/teksty na stronie zostały zaktualizowane w ciągu ostatnich trzech lat?* Zwrócono uwagę na niejasność terminu *aktualność*, czy wręcz niemożliwość udzielenia odpowiedzi na to pytanie:

Ekspert 6: Jeżeli nie ma dat podanych przy artykułach, nie można udzielić odpowiedzi na to pytanie.
Ekspert 7: Pytanie [cytat pytania] moim zdaniem jest zbędne. Z analizy stron wybranych do badania wynika, że autorzy stron nie prowadzą aktualizacji informacji, a jeśli tak, to nie ma takich informacji na stronie. Jedyne daty, które się ukazują, to daty publikacji konkretnych artykułów bądź aktualizacji całej strony.
Ekspert 1: Niejasne. Nie wiadomo, jak odpowiedzieć. Które opracowania, co to znaczy, że zaktualizowane? Może po prostu umieszczone? Może być opcja nie wiem i to we wszystkich pytaniach?

Jako rozwiązanie problemu zaproponowano zmianę sposobu sformułowania tego pytania i dodanie dodatkowej kategorii odpowiedzi: *Nie można stwierdzić*, również z punktacją „0”.

Podobne wątpliwości wyrażono w odniesieniu do pytania: *Czy dostępna jest mapa serwisu?* Zwrócono uwagę, że jeżeli strona jest „wygodna i prosta”, a menu z kategoriami artykułów „dobrze i przejrzyste” zaplanowane, „to użytkownik nie szuka mapy serwisu”. Pytanie o mapę serwisu może w takim przypadku powodować obniżenie oceny witryny.

Ekspertcy zwrócili także uwagę na pewne niejasności w sposobie sformułowania pytania: *Czy strona jest interaktywna? (czy daje użytkownikom możliwość skomentowania/oceny artykułów zamieszczonych na stronie?*, wskazujące na konieczność doprecyzowania sformułowania tego pytania.

Ekspert 3: Czy pod pojęciem interakcji można rozumieć towarzyszący witrynie profil na FB [uwaga: na Facebooku]?

Ekspert 1: Czy to, że jest możliwość wysłania maila znaczy, że jest możliwość skomentowania?

W kategorii „dostępność” pojawiła się także uwaga dotycząca sensowności pytania: *Czy strona jest całkowicie dostępna bez konieczności rejestracji?* Jak zauważył jeden z ekspertów, rejestracja przy stronach o charakterze interaktywnym „powstrzymuje nieco od dodawania treści niezgodnych z dobrymi obyczajami”.

Jeden z ekspertów podał także w wątpliwość zasadność pytania umieszczonego w kategorii „Odpowiedniość dla zamierzonej grupy odbiorców”: *Czy na stronie podana jest informacja, kto jest jej zamierzonym odbiorcą?*

Ekspert 6: Strony popularne z definicji przeznaczone są dla wszystkich. To, komu przede wszystkim dedykowana jest strona, określa jej profil/główny temat (np. witryna dla diabetyków, dla rodziców dzieci z konkretnymi schorzeniami). Samo umieszczenie lub nie takiej informacji nie powinno wpływać na jakość strony.

3.4.3 Część 3. Zmiany wprowadzone w zakresie narzędzia NESIOZ jako efekt IV fazy konstruowania narzędzia

W efekcie analiz uwag ekspertów dotyczących narzędzia NESIOZ-3, wyników spójności wewnętrznej narzędzia (za pomocą współczynnika *Alfa Cronbacha*) oraz na podstawie obserwacji poczynionych przez prowadzące badanie w trakcie konstruowania narzędzia i przeprowadzania jego testu, wprowadzone zostały następujące zmiany w obrębie narzędzia:

- zmiana systemu oceny strony z procentowego na punktowy,
- rozszerzenie progów oceny serwisu,
- przydzielenie większej wagi pytaniom dotyczącym aktualności informacji, wiarygodności i uczciwości (zamiast dwóch punktów za odpowiedź: TAK, można było uzyskać trzy punkty),
- zmiana określenia „strona internetowa” na „serwis” (w tych pytaniach, gdzie ten termin został błędnie użyty),
- w pytaniach o datę ostatniej modyfikacji serwisu i o odpowiedniość strony dla zamierzonej grupy odbiorców dodanie dodatkowej kategorii odpowiedzi: *Nie da się stwierdzić* z punktacją „0” punktów,
- likwidacja kategorii nadrzędnych: „zawartość informacji” oraz „przejrzystość i uczciwość”,

- zmiana nazwy kategorii: „estetyka informacji” na „łatwość obsługi serwisu”,
- zmiana systemu numerowania pytań,
- likwidacja pytania dotyczącego czytelności informacji: *Czy informacje zamieszczone na stronie są zaprezentowane w czytelny i przejrzysty sposób?* (wraz z instrukcją oceny tego kryterium),
- likwidacja pytania dotyczącego mapy serwisu: *Czy dostępna jest mapa serwisu?* (wraz z definicją mapy serwisu),
- likwidacja pytania: *Czy strona jest całkowicie dostępna bez konieczności rejestracji?*,
- likwidacja pytania: *Czy stronie podana jest informacja kto jest jej zamierzonym odbiorcą?*,
- dodanie w kategorii „łatwość obsługi serwisu” dodatkowego pytania: *Czy serwis jest wyposażony w wyszukiwarkę umożliwiającą przeszukiwanie witryny?*,
- zmiana sposobu sformułowania pytań wchodzących w skład kategorii: „aktualność informacji”, „autorytet autora informacji”, „źródła finansowania serwisu (polityka reklamowa i kwestia oddzielenia reklam od treści merytorycznych serwisu)”, „wsparcie użytkownika serwisu oraz odpowiedniość serwisu dla zamierzonej grupy odbiorców”.

4. Dyskusja

W procesie tworzenia nowego narzędzia, w zamierzeniu bardziej efektywnego niż dotychczasowe, za pomocą którego można by sprawdzić obecność w danym serwisie internetowym podstawowych wyznaczników jakości zasobów internetowych o tematyce zdrowotnej (Narzędzie Ewaluacji Serwisów Internetowych o Zdrowiu), napotkano liczne problemy metodologiczne. Pomimo, że włączone do narzędzia pytania, dotyczące jakości serwisu, zostały wyselekcjonowane na podstawie systematycznego przeglądu najczęściej używanych kryteriów oceny jakości w ostatnich pięciu latach, to okazały się one być mało przydatne w praktyce do ewaluacji serwisów internetowych. Były mało precyzyjne lub niejasne.

Okazało się, że często niemożliwe jest uzyskanie pełnego konsensusu w ocenie jakości serwisu internetowego, ponieważ ocena niektórych jego cech, zarówno tych technicznych (takich jak łatwość nawigacji, czy czytelność i przejrzystość interfejsu), jak i odnoszących się do wyznaczników wiarygodności serwisu (rozróżnienie czy reklamy zamieszczone w serwisie są w wyraźny sposób oddzielone od treści merytorycznych) uzależniona jest osobistych preferencji i subiektywnych odczuć osoby oceniającej. Pomimo faktu, że niektóre pytania ewaluacyjne były doprecyzowane na kolejnych etapach badania, poprzez dodawanie szczególnych instrukcji/definicji ułatwiających ich właściwą interpretację, odpowiedź na te pytania nadal stwarzała duże trudności osobom oceniającym.

Podobną obserwację, że w przypadku oceny za pomocą kryteriów o charakterze „subiektywnym” stopień zgodności między osobami oceniającymi jest niski, zauważono już w poprzednich badaniach (Charnock et al., 1999). Mimo iż obecność w obrębie narzędzia pytań o charakterze subiektywnym może zaniżać rzetelność narzędzia, postanowiono nie usuwać tego rodzaju pytań z NESIOZ. Zgodnie z sugestią Sagaram et al. (2004), sporządzenie rzetelnych definicji operacyjnych tych kryteriów, czyli dokładne wskazanie, co należy rozumieć przez dany termin (np. nawigacja), określenie działań, za pomocą których daną cechę strony można ocenić (np. przyjęcie, że serwis jest łatwy w nawigacji, jeżeli interesującą nas informację możemy zlokalizować stosując się do reguły trzech kliknięć),

a także wskazanie użytkownikom gdzie w serwisie można zlokalizować obecność danego wskaźnika jakości, może doprowadzić do zwiększenia stopnia zgodności między osobami oceniającymi serwis za pomocą danego kryterium/pytania.

Duże rozbieżności w ocenie wybranych serwisów internetowych mogą wynikać nie tylko z kwestii mało precyzyjnego sformułowania pytań wchodzących w skład narzędzia, ile ze specyfiki serwisów internetowych będących przedmiotem oceny. Warto zauważyć, że narzędzie NESIOZ we wszystkich wersjach było testowane na próbie serwisów internetowych, których autorzy w większości przypadków nie przestrzegają ogólnie przyjmowanych zasad redagowania informacji medycznej. Często informacje gwarantujące uczciwość i wiarygodność (np. jawność informacji o tym, kto przyczynił się do powstania danego serwisu, jego sponsorzy) zredagowane są w sposób niejednoznaczny i nieprecyzyjny (np. nazwanie podmiotów odpowiedzialnych za sponsorowanie serwisu – partnerami serwisu i dodatkowo zamieszczenie informacji o ich wkładzie w powstawanie serwisu w sposób budzący wątpliwości). Innym przykładem nierzetelnego postępowania właścicieli serwisów jest co prawda, zamieszczanie informacji o zasadach wyświetlania w serwisie reklam, ale nie informowanie wprost, że to one są źródłem finansowania witryny. Problemem w ocenie niektórych serwisów są niekonsekwencje w nazewnictwie poszczególnych jego części (np. polityka reklamowa vs. reklama vs. informacje dla reklamodawców), niewłaściwe oznaczanie danych elementów lub ich nieoznaczanie (np. nieoznaczanie mapy serwisu jako takiej) i ukrywanie istotnych informacji w ukrytych zakładkach.

Na istotne różnice w ocenie serwisów internetowych mógł również wpłynąć fakt błędnego posługiwania się (w niektórych pytaniach włączonych do narzędzia NESIOZ) terminem „strona internetowa”, zamiast „serwis internetowy” (we wszystkich testowanych wersjach narzędzia), chociaż celem projektowanego instrumentu była ocena całości serwisu, a nie tylko strony rozumianej jako pojedynczy dokument internetowy w obrębie wielu stron serwisu. Mimo że uczestniczący w badaniu studenci byli w trakcie dokonywania oceny instruowani, jak powinni przeprowadzać ewaluację, to jednak błędne użycie terminu „strona internetowa” mogło spowodować, że sprawdzali oni dany wyznacznik jakości tylko w pojedynczym dokumencie internetowym. Ten błąd terminologiczny poprawiono w ostatecznej wersji narzędzia.

Istotne znaczenie dla doskonalenia tworzonego narzędzia miała analiza jakościowa wypełnionych przez ekspertów formularzy ewaluacyjnych narzędzia NESIOZ-3, ze względu na to, że pozwoliła ona na wskazanie istotnych niedociągnięć metodologicznych narzędzia (np. sposobu konstruowania skali oceny).

Z pewną dozą ostrożności należy traktować wyniki analizy spójności wewnętrznej narzędzia, które przeprowadzono za pomocą współczynnika *Alfa Cronbacha* (dla narzędzia NESIOZ-3) dla dwóch grup testujących (studentów i ekspertów), ze względu na małą liczbę uczestników tej części badania. Bardzo niskie wyniki spójności wewnętrznej narzędzia uzyskane w podziale na oceniane serwisy (np. tylko $\alpha = 1.6$ dla serwisu www.sztukaodzywania.pl w grupie studenckiej) wskazują na to, że skonstruowane narzędzie może być zbyt mało uniwersalne do oceny serwisów internetowych o niskiej jakości, gdzie osobom oceniającym witrynę za pomocą narzędzia trudniej jest zidentyfikować wybrane wskaźniki jakości (np. datę ostatniej modyfikacji witryny). Różnice między wynikami spójności w obu grupach (0.56 dla grupy studentów i 0.724 w grupie ekspertów) wskazują jednak na to, że narzędzie to lepiej nadaje się do wykorzystywania przez osoby mające

odpowiednie przygotowanie w ocenie jakości informacji. Okazało się, że merytoryczna wiedza zdrowotna (w tym przypadku z zakresu żywienia) nie ma znaczenia i nie pomaga odszukać i odpowiednio interpretować informacji mówiącej o jakości portalu.

Nie udało się niestety na tym etapie badania stworzyć narzędzia, które byłoby spójne z przyjętą na samym początku badania definicją narzędzia do oceny internetowych zasobów informacji zdrowotnej. O ile okazało się, że z zadaniem samodzielnej oceny serwisów wiedzy o zdrowiu w oparciu o predefiniowane wyznaczniki jakości, stosunkowo dobrze radzą sobie eksperci z zakresu informacji naukowej, to taka ocena sprawia duże trudności studentom, którzy nie przeszli jeszcze odpowiedniego treningu z zakresu oceny różnych źródeł informacji zdrowotnej. Wydaje się, że efektywne wykorzystanie narzędzia wymaga przede wszystkim wprawy w odszukaniu odpowiednich informacji w witrynie, podstawowej wiedzy o architekturze informacji, czy też znajomości wyznaczników transparentności serwisów internetowych o tematyce medycznej.

5. Wnioski

Wyniki analizy spójności wewnętrznej pilotażowego narzędzia oceny jakości serwisów internetowych o zdrowiu, okazały się zadowalające dla testu narzędzia przeprowadzonego w grupie osób posiadających odpowiednie doświadczenie, jeśli chodzi o ocenę jakości informacji zdrowotnej (grupa ekspertów). Narzędzie to nazwano NESIOZ-ekspert (dołączone jest ono do publikacji jako załącznik 1) i może być stosowane przez profesjonalistów w zakresie informacji naukowej do oceny portali wiedzy zdrowotnej.

Niestety, obecna wersja NESIOZ jest wciąż zbyt trudna do stosowania dla przeciętnego pacjenta/klienta opieki zdrowotnej. Efektywne zastosowanie tej wersji narzędzia przez takich użytkowników, wymagałoby odpowiedniego szkolenia nie tylko w zakresie samej obsługi narzędzia, ale również umiejętności lokalizacji wybranych wskaźników jakości i transparentności w serwisach internetowych o tematyce zdrowotnej.

Jak zaznaczono we wstępie przedstawione wyniki są efektem pierwszego etapu prac. Narzędzie NESIOZ będzie dalej udoskonalane i testowane. W kolejnych etapach badania planowane jest takie uproszczenie narzędzia, aby mogło ono być stosowane w ocenie serwisów internetowych o tematyce zdrowotnej przez użytkownika serwisów bez odpowiedniego przygotowania jeżeli chodzi o trening z zakresu informatologii.

Autorki publikacji za pomoc w realizacji badania chciały serdecznie podziękować Paniom: mgr Elżbiecie Ryś, mgr Karolinie Szlachcie, mgr Monice Duszcze z Instytutu Zdrowia Publicznego WNZ UJCM, Paniom: mgr Justynie Seiffert i mgr Annie Tycze z Biblioteki Głównego Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach i Panu mgr. inż. Witoldowi Kozakiewiczowi z Biblioteki Uniwersytetu Medycznego w Łodzi.

Bibliografia

Bernstam, E. V.; Shelton, D. M.; Walji, M.; Meric-Bernstam, F. (2005). Instruments to assess the quality of health information on the World Wide Web: what can our patients actually use? *International Journal of Medical Informatics*, 74(1), 13–19.

- Breckons, M.; Jones, R.; Morris, J.; Richardson, J. (2008). What do evaluation instruments tell us about the quality of complementary medicine information on the internet? *Journal of Medical Internet Research*, 10(1), e3.
- Charnock, D.; Shepperd, S.; Needham, G.; Gann, R. (1999). DISCERN: an instrument for judging the quality of written consumer health information on treatment choices. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 53(2), 105–111.
- Cline, R. J.; Haynes, K. M. (2001). Consumer health information seeking on the Internet: the state of the art. *Health education research*, 16(6), 671–692.
- Dobrogowska-Schlebusch, E.; Niedźwiedzka, B.; Nowak-Bończa, M. (2014). Badanie publicznych portali i serwisów internetowych w celu wskazania najlepszych praktyk w zakresie dostarczania informacji o zdrowiu i leczeniu – wstępne wyniki badań W: J. Jasiewicz, E. B. Zybert (red.) *Czas przemian – czas wyzwań. Rola bibliotek i ośrodków informacji naukowej w procesie kształtowania kompetencji współczesnego człowieka*. Warszawa: Wydaw. SBP, 257–273.
- Eysenbach, G. (2007). From intermediation to disintermediation and apomediation: new models for consumers to access and assess the credibility of health information in the age of Web 2.0. *Studies in health technology and informatics*, 129(Pt 1), 162–166.
- Eysenbach, G.; Diepgen, T. L. (1998). Towards quality management of medical information on the internet: evaluation, labelling, and filtering of information. *British Medical Journal*, 317(7171), 1496–1500.
- Eysenbach, G.; Yihune, G.; Lampe, K.; Cross, P.; Brickley, D. (2000). MedCERTAIN: quality management, certification and rating of health information on the Net. *Proceedings of the AMIA Symposium*, 230–234.
- Gagliardi, A.; Jadad, A. R. (2002). Examination of instruments used to rate quality of health information on the internet: chronicle of a voyage with an unclear destination. *British Medical Journal*, 324(7337), 569–573.
- HON Code of Conduct (HONcode) for Medical and Health Web Sites. Health On the Net Foundation. [online]. [19.09.2013] http://www.hon.ch/HONcode/Patients/Conduct_pl.html
- Impicciatore, P.; Pandolfini, C.; Casella, N.; Bonati, M. (1997). Reliability of health information for the public on the World Wide Web: systematic survey of advice on managing fever in children at home. *British Medical Journal*, 314(7098), 1875–1879.
- Jadad, A. R.; Gagliardi, A. (1998). Rating health information on the Internet: navigating to knowledge or to Babel? *Journal of the American Medical Association*, 279(8), 611–614.
- Khazaal, Y.; Chatton, A.; Cochand, S.; Zullino, D. (2008). Quality of web-based information on cannabis addiction. *Journal of Drug Education*, 38(2), 97–107.
- LIDA: Minervation Validation Instrument for Health Care Web Sites. Minervation. [online]. [19.09.2013] <http://www.minervation.com/wp-content/uploads/2011/04/Minervation-LIDA-instrument-v1-2.pdf>
- Moult, B.; Franck, L. S.; Brady, H. (2004). Ensuring quality information for patients: development and preliminary validation of a new instrument to improve the quality of written health care information. *Health Expect*, 7(2), 165–175.
- Sagaram, S.; Walji, M.; Meric-Bernstam, F.; Johnson, C.; Bernstam, E. (2004). Inter-observer agreement for quality measures applied to online health information. *Studies in Health Technology and Informatics*, 107(Pt 2), 1308–1312.
- Sandvik, H. (1999). Health information and interaction on the internet: a survey of female urinary incontinence. *British Medical Journal*, 319(7201), 29–32.
- Silberg, W. M.; Lundberg, G. D.; Musacchio, R. A. (1997). Assessing, controlling, and assuring the quality of medical information on the Internet: Caveant lector et viewer – Let the reader and viewer beware. *Journal of the American Medical Association*, 277(15), 1244–1245.
- Web Site Evaluation Checklist. University of Michigan.(1999). [online]. [20.09.2013]. <http://www-personal.umich.edu/~pfa/pro/courses/WebEvalNew.pdf>.

Wilson, P. (2002). How to find the good and avoid the bad or ugly: a short guide to tools for rating quality of health information on the internet. *British Medical Journal (Clinical research ed.)*, 324 (7337), 598–602.

Załącznik 1. Narzędzie Ewaluacji Serwisów Internetowych o Zdrowiu (NESIOZ) – ekspert

Instrukcja wypełniania narzędzia: Proszę ocenić serwis internetowy odpowiadając na poniższe pytania. Jeżeli serwis w sposób nie budzący wątpliwości spełnia dane kryterium, wtedy we właściwe miejsce tabeli proszę wpisać 2 punkty (TAK). Jeżeli serwis tylko częściowo spełnia dane kryterium – 1 punkt. (CZĘŚCIOWO). Jeżeli serwis nie spełnia danego kryterium – 0 punktów (NIE). Jeżeli nie da się ocenić jakiegoś punktu – 0 punktów (NIE DA SIĘ STWIERDZIĆ).

Formularz ewaluacji serwisu internetowego:		
Nazwa serwisu:	Adres serwisu:	
Właściciel serwisu:	Data wejścia:	
AKTUALNOŚĆ INFORMACJI		
1. Czy przy artykułach/ dokumentach zamieszczonych w serwisie podana jest data ich publikacji? *Aby odpowiedzieć na to pytanie sprawdzamy 10 losowo wybranych artykułów zamieszczonych w serwisie.	TAK = 3	
	CZĘŚCIOWO = 1	
	NIE = 0	
2. Czy przy artykułach/ dokumentach zamieszczonych w serwisie podana jest data ich ostatniej modyfikacji? *Aby odpowiedzieć na to pytanie sprawdzamy 10 losowo wybranych artykułów zamieszczonych w serwisie.	TAK = 3	
	CZĘŚCIOWO = 1	
	NIE = 0	
WIARYGODNOŚĆ INFORMACJI		
3. Czy podane są źródła (w formie spisu piśmiennictwa, linków, odesłania do oryginalnego źródła informacji), na podstawie których opracowane zostały zamieszczone w serwisie informacje? * W tej kategorii sprawdzamy 10 losowo wybranych artykułów o charakterze merytorycznym	TAK = 3	
	CZĘŚCIOWO = 1	
	NIE = 0	
AUTORYTET AUTORA INFORMACJI		
4. Czy artykuły/ dokumenty zamieszczone w serwisie (o charakterze merytorycznym) są podpisane przez autorów?	TAK = 3	
	CZĘŚCIOWO = 1	
	NIE = 0	
5. Czy wiadomo, jakie kwalifikacje/ wykształcenie mają autorzy artykułów/ dokumentów zamieszczonych w serwisie (o charakterze merytorycznym)?	TAK = 3	
	CZĘŚCIOWO = 1	
	NIE = 0	

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA SERWISU		
6) Czy wiadomo, z jakich środków (publicznych/ prywatnych/ komercyjnych) sfinansowany został serwis?	TAK = 3	
* Informacja o źródłach finansowania serwisu powinna zostać zredagowana w sposób nie budzący wątpliwości (np. sponsorem tego serwisu jest firma farmaceutyczna XX; źródłem finansowania tego serwisu są reklamy; serwis został sfinansowany ze środków publicznych).	CZĘŚCIOWO = 1	
	NIE = 0	
7. Czy wiadomo, kto jest właścicielem serwisu?	TAK = 3	
	CZĘŚCIOWO = 1	
	NIE = 0	
Czy w serwisie są umieszczone reklamy? Jeżeli NIE, przejdź do punktu 10 (i dodaj sześć punktów). Jeżeli TAK, oceń punkt 8 i 9.		+6 punktów (jeśli w serwisie nie ma reklam)
8. Czy opisane są zasady zamieszczania reklam w serwisie (tzw. polityka reklamowa serwisu)?	TAK = 3	
* Informacja o zasadach zamieszczania reklam w serwisie może być zlokalizowana w różnych częściach serwisu internetowego (np. w zakładkach: Reklama, polityka reklamowa, informacje dla reklamodawców)	CZĘŚCIOWO = 1	
	NIE = 0	
9. Czy reklamy są w jednoznaczny sposób oddzielone od zasadniczej treści serwisu (np. podpisane słowem „reklama”)?	TAK = 3	
	CZĘŚCIOWO = 1	
	NIE = 0	
ŁATWOŚĆ OBSŁUGI SERWISU		
10. Czy serwis jest prosty w nawigacji?	TAK = 2	
* W tej kategorii należy sprawdzić, czy informacje uporządkowane zostały w serwisie w logiczny sposób, pozwalający na szybkie zlokalizowanie interesujących nas informacji. (W ocenie nawigacji serwisu można wspomóc się regułą trzech kliknięć, czyli sprawdzić, czy jesteśmy w stanie dotrzeć do interesujących nas informacji wykonując nie więcej niż trzy kliknięcia myszką.)	CZĘŚCIOWO = 1	
	NIE = 0	
11. Czy serwis jest wyposażony w wyszukiwarkę umożliwiającą przeszukiwanie witryny?	TAK = 2	
	CZĘŚCIOWO = 1	
	NIE = 0	
DOSTĘPNOŚĆ SERWISU		
12. Czy dostęp do serwisu jest całkowicie bezpłatny?	TAK = 2	
	CZĘŚCIOWO = 1	
	NIE = 0	

13. Czy serwis jest interaktywny? (czy daje użytkownikowi możliwość skomentowania/ oceny artykułów zamieszczonych w serwisie?) * Jeżeli witryna jest uzupełniona o profil na serwisie społecznościowym (Facebooku, Twiterze etc.), który jest aktywnie wykorzystywany przez twórców serwisu do kontaktów z czytelnikami, wtedy uznajemy serwis za interaktywny.	TAK = 2	
	CZĘŚCIOWO = 1	
	NIE = 0	
WSPARCIE UŻYTKOWNIKA SERWISU		
14. Czy użytkownik serwisu ma możliwość skontaktowania się z właścicielem serwisu? (np. napisania maila do webmastera?) * Jeżeli w serwisie jest zamieszczony tylko formularz kontaktowy, wtedy przyznajemy 1 punkt (częściowo).	TAK = 2	
	CZĘŚCIOWO = 1	
	NIE = 0	
ODPOWIEDNIOŚĆ DLA ZAMIERZONEJ GRUPY ODBIORCÓW		
15. Czy informacja zamieszczona w serwisie została zredagowana w sposób zrozumiały dla przeciętnego odbiorcy? * Czy jest napisana prostym i nieskomplikowanym językiem, czy specjalistyczne nazwy i wyrażenia są odpowiednio wyjaśnione?	TAK = 2	
	CZĘŚCIOWO = 1	
	NIE = 0	
	NIE DA SIĘ STWIERDZIĆ = 0	
MAKSYMALNA LICZBA PUNKTÓW = 39	SUMA:	
Skala oceny: 33–39 = serwis bardzo dobrej jakości 26–32 = serwis dobrej jakości 19–25 = serwis średniej jakości 12–18 = serwis o słabej jakości 0–11 = nieakceptowalna jakość		

Tool for Evaluation of Health Information Websites – pilot study and characteristic of methodological difficulties associated with the process of the development of a tool for quality assessment of health information websites

Abstract

Purpose/thesis: There are many tools that have been developed to evaluate the quality of health information websites, but only few of them can be actually used by health care consumers. The aim of following study is to show the preliminary phase of the process of the development and validation of a new tool for evaluation of health information websites (Narzędzie Ewaluacji Serwisów Internetowych o Zdrowiu) and to describe difficulties connected with this process.

Approach/methods: The process of tool's development consisted of four phases. The goal of the first phase of the study was to compile set of quality criteria most commonly used in instruments developed to assess the quality of health information websites. In second and third phase of the study NESIOZ

tool was pilot tested with a group of public health and dietetics students to determine the usability of the tool and the clarity of its questions. In fourth phase of the study, besides students, a group of medical science information specialist was invited to participate in the tool's test as a group of users not only equipped with adequate medical knowledge, but also experienced in quality assessment of medical information.

Results and conclusions: The new tool to perform the quality assessment of health information websites have been developed. The NESIOZ – expert is especially recommended to be used by medical information science specialists who are adequately experienced in the health information quality assessment. The aim of the next phase of the project will be to further improve the utility of the tool so it could be used by the average health care user.

Originality/value: The development of a new tool for quality assessment of health information websites.

Keywords

Medical Information. Internet. Quality. Tool For Quality Assessment. Quality Assessment.

Mgr EWA DOBROGOWSKA-SCHLEBUSCH – od 2013 r. asystent naukowo-dydaktyczny w Zakładzie Informacji Naukowej Instytutu Zdrowia Publicznego UJCM. Specjalizuje się w zakresie oceny jakości informacji medycznej i badaniach kompetencji informacyjnych użytkowników informacji medycznej.

Dr hab. BARBARA NIEDŹWIEDZKA – Kierownik Zakładu Informacji Naukowej IZP UJCM, prowadzi badania nad zdrowotnymi kompetencjami informacyjnymi oraz zachowaniami informacyjnymi użytkowników w sektorze ochrony zdrowia.

Kontakt z autorami:

ewa.dobrogowska-schlebusch@uj.edu.pl

Zakład Informacji Naukowej Instytutu Zdrowia Publicznego

ul. Grzegorzewska 20

31-531 Kraków

Samoocena potencjału zawodowego studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa oraz specjalności info- i bibliologicznych. Wyniki badań z przełomu 2010 i 2011 roku

Marzena Świgoń

*Zakład Archiwistyki, Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie*

Abstrakt

Cel/teza: Celem badań było określenie potencjału kariery (tzw. zatrudnialności) polskich studentów kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo oraz pokrewnych specjalności.

Koncepcja/metody badań: W badaniach o zasięgu ogólnopolskim (9 uniwersytetów) wykorzystano kwestionariusz zgodny z modelem potencjału kariery polskich studentów obejmującym dziewięć komponentów, m.in. postrzeganie marki uniwersytetu, statusu studiowanej dziedziny oraz własnych umiejętności i kompetencji przydatnych na współczesnym rynku pracy.

Wyniki i wnioski: Respondenci odznaczyli się przeciętnym poziomem potencjału kariery oraz wysokim poziomem kompetencji związanych z zarządzaniem własnymi zasobami wiedzy i umiejętności. Absolwenci badanych kierunków i specjalności są raczej niedoceniani na rynku pracy.

Oryginalność/wartość poznawcza: Badania wypełniają lukę w zakresie poznania potencjału kariery/zatrudnialności polskich studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa.

Słowa kluczowe

Indywidualne zarządzanie wiedzą i informacją. Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo. Potencjał kariery. Studenci. Zatrudnialność.

Otrzymano: 28.09.2014. Poprawiono: 04.11.2014. Zaakceptowano: 12.11.2014.

1. Wprowadzenie

Badania nad potencjałem zawodowym studentów (zwanym też potencjałem kariery lub zatrudnialnością, ang. *employability*), czyli zdolnością do znalezienia zatrudnienia odpowiadającego ich umiejętnościom i kompetencjom, zostały zapoczątkowane w Wielkiej Brytanii (Pool & Sewell, 2007; Rothwell et al., 2008; Rothwell et al. 2009), a ostatnio były prowadzone w Słowenii (Farčnik & Domadenik, 2012), Grecji (Panagiotakopoulos, 2012), Szwecji (Nilsson, 2010), a także na Sri Lance (Wickramasinghe & Perera, 2010). Rośnie zainteresowanie takimi badaniami (Senior & Cubbidge, 2010; Brown et al., 2010; Hoxley et al., 2011) w różnych krajach, w tym krajach Unii Europejskiej, m.in. z powodu zwiększającej się liczby bezrobotnych młodych osób (tj. w wieku 20–34; CEU, 2012). Dotyczy to także absolwentów uczelni, ponieważ dyplom licencjata, magistra (a nawet doktora) nie gwarantuje zatrudnienia (Baker & Henson, 2010). W Polsce odsetek młodych pracujących

osób jest niższy od średniej unijnej (EU, 2012, 14), tak więc badania nad tytułowym zagadnieniem mogą zainteresować polskich specjalistów różnych dyscyplin naukowych, np. nauk o zarządzaniu, ekonomii, psychologii, socjologii oraz informatologii (nauki o informacji).

Celem podjętych badań, sytuujących się na pograniczu nauki o informacji (a de facto nauki o informacji i wiedzy; por. Zins, 2006; Świgoń, 2012, 101–106) oraz nauk o zarządzaniu (w tym szczególnie zarządzania wiedzą, kapitałem intelektualnym oraz zasobami ludzkimi) było opracowanie modelu i narzędzia pozwalającego na określanie poziomu potencjału kariery (zatrudnialności) polskich studentów (Świgoń, 2014). Z powodu niewielu przeprowadzonych do tej pory rodzimych badań w tym zakresie¹, wykorzystano wzorce brytyjskie (Rothwell et al., 2008), które unowocześniono i dostosowano do polskich warunków, czyli przede wszystkim uwzględniono duże zainteresowanie polskich studentów pracą za granicą. Dalsza modyfikacja brytyjskich wzorców wynikała z wyników badań (Świgoń, 2012) nad indywidualnym zarządzaniem wiedzą i informacją wśród studentów.

Indywidualne zarządzanie wiedzą i informacją (szerzej zob. Świgoń, 2012, 191–329; ang. *Personal Knowledge and Information Management*, PKIM, zob. Świgoń, 2013a) odnosi się m.in. do zestawu kluczowych umiejętności i kompetencji XXI w., potrzebnych do uczestniczenia we współczesnym społeczeństwie (informacyjnym, sieciowym, wiedzy etc.), takich jak: gromadzenie wiedzy i informacji, selekcjonowanie, organizowanie, dzielenie się i tworzenie nowej wiedzy i informacji. Założenie teoretyczne o pozytywnym wpływie tych kompetencji na omawianą tu samoocenę potencjału zatrudnienia (Truch, 2001; Świgoń, 2010; 2011) znalazło swoje odzwierciedlenie w uzyskanych wynikach badań. Stwierdzono bardzo wysoką dodatnią korelację (0.99) pomiędzy postrzeganiem przez ankietowanych studentów własnych umiejętności i kompetencji związanych z indywidualnym zarządzaniem wiedzą i informacją a samooceną potencjału zatrudnienia, o czym pisano w innej publikacji (Świgoń, 2014, 86). Wyniki te wykorzystano do opracowania modelu samooceny potencjału kariery studentów (Świgoń, 2014, 84). Uwzględniono w nim dziewięć komponentów: zaangażowanie w studia i osiągnięte wyniki; postrzeganie marki uniwersytetu; opinię o uniwersytecie odnośnie studiowanego kierunku; status, jakim cieszy się dany kierunek; popyt na specjalistów po danym kierunku studiów; postrzeganie aktualnej sytuacji na rynku pracy; postrzeganie własnych możliwości zatrudnienia; postrzeganie swoich umiejętności i kompetencji. Samoocena indywidualnego zarządzania wiedzą i informacją, stanowiąca ostatni z komponentów modelu, znalazła się w centralnym jego punkcie, ponieważ wiąże się ze wszystkimi innymi składowymi. Ponadto wszystkie wymienione komponenty połączone zostały czterema płaszczyznami samooceny dotyczącymi: uniwersytetu, studiowanego kierunku, rynku pracy oraz pewności siebie.

Niniejszy artykuł jest prezentacją szczegółowych rezultatów uzyskanych w badaniach, czyli uzupełnieniem informacji podanych we wspomnianej wyżej publikacji (zob. Świgoń, 2014).

¹ Zob. np. M. Pacuska (2014). Zatrudnialność absolwentów szkół wyższych – przegląd wyników badań losów absolwentów pod kątem zastosowanych wskaźników, *E-mentor*, 1(53), 4–11; albo badania Joanny Żyry z Politechniki Krakowskiej, np.: *Analiza losów zawodowych absolwentów. Narzędzia i metody w krajach UE i Polsce* (2007), pod red. J. Żyry. Kraków: Wydaw. PK; czy J. Żyra (2007), *Pierwsze kroki na rynku pracy. Badanie losów zawodowych absolwentów Politechniki Krakowskiej, narzędzia badawcze, metodologia i wyniki badania pilotażowego rocznika 2005/06*. Kraków: Wydaw. PK.

2. Organizacja i wyniki badań

W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, technikę ankiety środowiskowej oraz narzędzie kwestionariusza ankiety. Kwestionariusz zbudowany w oparciu o opracowany model zawierał łącznie 19 stwierdzeń, które przytoczono w tabelach z wynikami badań zaprezentowanymi w dalszej części artykułu (studenci wybierali odpowiedź ze skali liczbowej od 1 – zdecydowanie nie zgadzam się do 5 – zdecydowanie zgadzam się). Rzetelność skali określona współczynnikiem *Alfa Cronbacha* wyniosła 0.841. Badana zbiorowość obejmowała łącznie 510 studentów: 402 osoby z kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo (INiB) z różnych uniwersytetów oraz 108 osób z pokrewnych specjalności, oferowanych przez ośrodki kształcące w zakresie innych kierunków studiów, lecz prowadzące w ich ramach specjalizacje informatologiczno-bibliologiczne (zarządzanie informacją naukową; informacja naukowa i bibliologia; komunikowanie i zarządzanie zasobami informacjami). W grupie respondentów znaleźli się zarówno studenci studiów licencjackich (294 osoby), jak i uzupełniających magisterskich (216). Więcej było kobiet (424) niż mężczyzn (86). Każdy uniwersytet (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie – UWM, Uniwersytet Mikołaja Kopernika – UMK, Uniwersytet Adama Mickiewicza – UAM, Uniwersytet Śląski – UŚ, Uniwersytet Wrocławski – UWr, Uniwersytet Warszawski – UW, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej – UMCS, Uniwersytet Łódzki – UŁ, Uniwersytet Jagielloński – UJ) reprezentowało po kilkadziesiąt osób. Ankiety wysłano do instytutów, gdzie zostały przez wykładowców rozprowadzone wśród studentów, a potem zebrane i odesłane do badaczki. Badania przeprowadzono na przełomie roku 2010 i 2011. Należy dodać, że ta sama zbiorowość studentów brała udział także w badaniu indywidualnego procesu zarządzania wiedzą i informacją (Świgoń, 2012, 273–329), którego wyniki wykorzystano w opracowaniu narzędzia do badania potencjału kariery studentów.

Do opracowania uzyskanych wyników wykorzystano metody statystyczne (Statistica 10), w tym metody statystyki opisowej i indukcyjnej. Użyto mierników statystyki opisowej, czyli średnich arytmetycznych, obrazujących stopień zgody ze stwierdzeniem oraz odsetek obrazujących wielkość grupy wybierających daną odpowiedź.

Najogólniej mówiąc, poziom potencjału kariery badanych studentów kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo oraz pokrewnych specjalności był, w świetle uzyskanych odpowiedzi, przeciętny (średnia ze wszystkich odpowiedzi: 3.02, w skali 1–5). Poniżej omówiono szczegółowe obserwacje dotyczące wspomnianych dziewięciu komponentów modelu potencjału kariery polskich studentów. Rozkład uzyskanych odpowiedzi zaprezentowano w następujących sekcjach: 2.1. Zaangażowanie w studia, uniwersytet, kierunek studiów; 2.2. Dziedzina a rynek pracy; 2.3. Umiejętności i kompetencje; 2.4. Wpływ zmiennych na odpowiedzi studentów. Dane liczbowe (procentowe) dotyczące poszczególnych stwierdzeń umieszczono w tabelach 1–9.

2.1. Zaangażowanie w studia, uniwersytet, kierunek studiów

Pierwszym elementem składającym się na obraz potencjału kariery studentów było zaangażowanie w studia oraz osiągnięte przez studentów wyniki w nauce (zob. Tab. 1).

Tabela 1. Zaangażowanie studentów w studia i osiągnięte przez nich wyniki

	1a. Osiągam wysokie wyniki na studiach.	1b. Moje studia są dla mnie wartością priorytetową.
1 – zdecydowanie nie zgadzam się	1.37%	3.53%
2 – nie zgadzam się	13.92%	12.35%
3 – nie wiem	32.55%	19.21%
4 – zgadzam się	39.22%	47.05%
5 – zdecydowanie zgadzam się	12.94%	17.84%
Razem	100%	100%
Średnia ocena	3.48	3.63

Ponad połowa badanych studentów kierunków i specjalności informatologicznych przyznała, że osiąga wysokie wyniki na studiach (odpowiedzi *zgadzam się* i *zdecydowanie zgadzam się* zaznaczyło łącznie 52.16% respondentów). Więcej, niemal 65% studentów stwierdziło, że studia są dla nich priorytetową wartością. Zebrane dane obrazują, że zdecydowana mniejszość spośród badanych była przeciwnego zdania, czyli ani nie mogła pościć się dobrymi ocenami, ani nie przywiązywała większej wagi do studiów (po ok. 15%).

Kolejne trzy składowe modelu potencjału kariery dotyczyły postrzegania przez studentów zarówno marki uniwersytetu, jak i statusu studiowanej dziedziny. W uzyskanych odpowiedziach (Tab. 2, 3, 4) zwraca uwagę przede wszystkim duża grupa niezdecydowanych w tych kwestiach studentów, tzn. wybierających odpowiedź *nie wiem* (od 25% aż do ponad 60%, w zależności od pytania).

Odnosnie marki uniwersytetu w kontekście oceny własnych szans na zatrudnienie (Tab. 2), co trzeci badany student uważał, że pracodawcy chętnie zatrudniają absolwentów jego uniwersytetu (łącznie odpowiedzi *zgadzam się* i *zdecydowanie zgadzam się*). Ponad połowa badanych nie była zorientowana w tej kwestii, a 14% nie zgodziło się z tym stwierdzeniem. 51% respondentów przyznało, że marka uniwersytetu jest ich atutem na rynku pracy. Przeciwnego zdania było 11% studentów.

Tabela 2. Postrzeganie marki uniwersytetu przez studentów

	2a. Pracodawcy chętnie zatrudniają absolwentów mojego uniwersytetu.	2b. Marka mojego uniwersytetu jest moim atutem na rynku pracy.
1 – zdecydowanie nie zgadzam się	3.92%	3.53%
2 – nie zgadzam się	9.61%	8.04%
3 – nie wiem	55.49%	37.06%
4 – zgadzam się	21.96%	31.37%
5 – zdecydowanie zgadzam się	9.02%	20.00%
Razem	100%	100%
Średnia ocena	3.23	3.56

Interesującą opinię studentów kierunków i specjalności informatologiczno-bibliologicznych uzyskano odnośnie statusu studiowanego kierunku (kierunek studiów o nazwie: informacja naukowa i bibliotekoznawstwo należy do dyscypliny określonej w dokumentach ministerialnych jako: bibliologia i informatologia) oraz marki uniwersytetu. Zaobserwowano bowiem wyraźną różnicę w postrzeganiu odrębnie samego kierunku studiów a kierunku w połączeniu z marką uniwersytetu, na korzyść tych ostatnich, czyli kierunku studiów i marki łącznie (Tab. 3, 4 i 5).

Co czwarty student zgodził się ze stwierdzeniem, że pracodawcy szeroko pojętego sektora informacyjnego, a więc w tym przypadku m.in. dyrektorzy bibliotek i ośrodków informacji, wydawnictw, firm infobrokerskich, czy wywiadowni gospodarczych, chętnie zatrudniają absolwentów właśnie ich uniwersytetu; nie zgodziło się z tym stwierdzeniem około 14% respondentów (Tab. 3). Zdecydowana większość (61%) nie była jednak w ogóle zorientowana w tej kwestii. Może to świadczyć o tym, że w powszechnym odczuciu nie istnieje w naszym kraju uczelnia szczególnie wyspecjalizowana w kształceniu infobrokerów, czy też menedżerów informacji i wiedzy (Świgoń, 2013b). Potwierdzają to wyniki uzyskane odnośnie drugiego ze stwierdzeń w tej grupie. 44% badanych uważało, że ich uniwersytet cieszy się wspaniałą reputacją w zakresie kształcenia na kierunku, który studiuje. Trzeba jednak zauważyć, że byli wśród nich także studenci różnych specjalności informatologiczno-bibliologicznych, którzy zapewne odnieśli to stwierdzenie także do głównego kierunku swoich studiów, a więc np. do historii i filologii polskiej w Olsztynie, czy filologii w Poznaniu. Nieliczni (9%) udzielili negatywnej odpowiedzi, a spora grupa studentów (prawie 47%) nie wiedziała, czy ich uczelnia jest w szczególnie sposób kojarzona z bibliotekoznawstwem i informacją naukową.

Tabela 3. Opinia o uniwersytecie odnośnie studiowanego kierunku

	3a. Pracodawcy związani z kierunkiem, który studiuje, szczególnie chętnie zatrudniają absolwentów właśnie mojego uniwersytetu.	3b. Mój uniwersytet cieszy się wspaniałą reputacją w zakresie kierunku, który studiuje.
1 – zdecydowanie nie zgadzam się	3.14%	1.37%
2 – nie zgadzam się	10.98%	7.64%
3 – nie wiem	61.18%	46.67%
4 – zgadzam się	18.43%	34.51%
5 – zdecydowanie zgadzam się	6.27%	9.80%
Razem	100%	100%
Średnia ocena	3.14	3.44

2.2. Kierunek studiów a rynek pracy

Niepokojące wnioski nasuwają się po przeanalizowaniu danych odnoszących się do statusu nauki o książce, bibliotece i informacji (bibliologii i informatologii) w opinii respondentów oraz do popytu na rynku pracy na specjalistów z tego zakresu (Tab. 4 i 5). W przypadku wszystkich czterech stwierdzeń w kwestionariuszu (4a, 4b, 5a, 5b) grupa osób zgadzających

się z nimi (łącznie odpowiedzi *zgadzam się* i *zdecydowanie zgadzam się*) była naprawdę niewielka, tj. od 8% do 12%. Niestety, większość studentów nie zgodziła się ze stwierdzeniami odnoszącymi się do wysokiego statusu bibliotekoznawstwa, informatologii, bibliologii oraz specjalistów w tym zakresie. Aż 67% badanych wyraziło zdanie, że liczba kandydatów ubiegających się o przyjęcie na jedno miejsce na kierunku inib jest niewielka. Podobny odsetek (55%) określiło status społeczny tego kierunku jako niski. 53% respondentów nie zgodziło się ze stwierdzeniem, że istnieje duże zapotrzebowanie na absolwentów inib. Podobna grupa (56%) badanych studentów nie odczuwała, że ma przed sobą otwartą drogę do kariery. Trzeba też zauważyć, że od 25 do 35% badanych wybrało odpowiedź nie wiem, czyli nie miało zdania odnośnie wymienionych powyżej kwestii.

Tabela 4. Status studiowanego kierunku

	4a. Liczba kandydatów na jedno miejsce na moim(ich) kierunku(ach) jest duża.	4b. Wybrany(e) przeze mnie kierunek(ki) wiąże(ą) się z wysokim statusem społecznym.
1 – zdecydowanie nie zgadzam się	29.02%	20.00%
2 – nie zgadzam się	37.84%	35.29%
3 – nie wiem	25.29%	32.55%
4 – zgadzam się	6.08%	9.61%
5 – zdecydowanie zgadzam się	1.76%	2.55%
Razem	100%	100%
Średnia ocena	2.14	2.39

Tabela 5. Popyt na rynku pracy na specjalistów z danego kierunku

	5a. Osoby wykonujące zawód, do którego się przygotowuję, są bardzo poszukiwane na rynku pracy.	5b. Dyplom mojego(ich) kierunku(ów) jest postrzegany jako droga do takiej kariery, która jest ogólnie postrzegana jako bardzo pożądana.
1 – zdecydowanie nie zgadzam się	20.39%	20.98%
2 – nie zgadzam się	32.75%	35.10%
3 – nie wiem	35.49%	32.55%
4 – zgadzam się	9.80%	9.61%
5 – zdecydowanie zgadzam się	1.57%	1.76%
Razem	100%	100%
Średnia ocena	2.39	2.36

Kolejny komponent potencjału kariery studenta w przyjętym modelu związany był z aktualną sytuacją na rynku pracy, z popytem na absolwentów studiów wyższych, z możliwościami pracy w danym regionie kraju. Uzyskane odpowiedzi przedstawiono w dwóch tabelach (Tab. 6 i 7).

Tabela 6. Postrzeganie sytuacji na rynku pracy

	6a. Dzisiaj jest duże zapotrzebowanie na ludzi po studiach.	6b. Jest dużo ofert pracy w regionie(ach), w którym(ch) chciał(a)bym pracować.
1 – zdecydowanie nie zgadzam się	12.75%	16.86%
2 – nie zgadzam się	22.75%	35.49%
3 – nie wiem	18.04%	30.78%
4 – zgadzam się	30.39%	13.13%
5 – zdecydowanie zgadzam się	16.08%	3.72%
Razem	100%	100%
Średnia ocena	3.14	2.51

Jak wynika z opinii na temat sytuacji na rynku pracy (Tab. 6), niemal połowa (46%) badanych uważała, że obecnie w naszym kraju mamy do czynienia z dużym zapotrzebowaniem na osoby z wyższym wykształceniem. Odmiennego zdania było nieco ponad 35% respondentów. Jednocześnie połowa ankietowanych studentów zaprzeczyła twierdzeniu, że te regiony kraju, w których chcieliby pracować po studiach dysponują dużym wachlarzem ofert pracy; tylko 17% respondentów uważało, że liczba ofert pracy jest wystarczająca.

Według większości (57%) badanych (Tab. 7) znalezienie pracy zgodnej z wykształceniem nie jest proste. Niemal 30% respondentów nie było pewnych, czy łatwo znajdzie odpowiednią ofertę pracy. 13% nie spodziewało się z kolei żadnych trudności.

Tabela 7. Świadomość studentów odnośnie aktualnych możliwości zatrudnienia na rynku pracy

	7a. Dosyć łatwo mogę znaleźć oferty pracy, w wybranej przeze mnie dziedzinie (po danym kierunku studiów).	7b. Umiejętności i zdolności, które posiadam są tym, czego szukają pracodawcy.
1 – zdecydowanie nie zgadzam się	18.43%	6.67%
2 – nie zgadzam się	38.43%	16.67%
3 – nie wiem	29.61%	45.88%
4 – zgadzam się	11.96%	26.27%
5 – zdecydowanie zgadzam się	1.57%	4.51%
Razem	100%	100%
Średnia ocena	2.40	3.05

Odnośnie znaczenia nabywanych w trakcie studiów umiejętności i ich adekwatności względem potrzeb pracodawców (7b), zdecydowana większość respondentów nie umiała oszacować tej korelacji (niemal 46% wybrało odpowiedź nie wiem). O ile 23% badanych zaprzeczyło wysokiej wartości własnych kwalifikacji, to 30% ankietowanych uważało, że potencjalni pracodawcy będą zainteresowani ich umiejętnościami i zdolnościami.

2.3. Umiejętności i kompetencje

Wiarę w siebie w kontekście poszukiwania pracy odzwierciedlały w kwestionariuszu trzy stwierdzenia (Tab. 8). Większa grupa studentów była bardziej pewna niż niepewna swojego sukcesu na rozmowach kwalifikacyjnych (odpowiednio 31% i 26%). Najwięcej studentów wybrało jednak odpowiedź *nie wiem* (41%). Podzielone były opinie respondentów na temat gwarancji, jaką w znalezieniu pracy dają odpowiednie umiejętności i doświadczenie. Najwięcej studentów, bo 44% zgodziło się z zaproponowanym w kwestionariuszu stwierdzeniem, że odpowiednie umiejętności i doświadczenie są gwarantem znalezienia pracy (8b). 20% nie zgodziło się z tą opinią, a 34% nie było pewnych swojego zdania. Co do opinii respondentów odnośnie ewentualnego znalezienia – odpowiadającej ich kwalifikacjom i oczekiwaniom – pracy poza granicami kraju (stwierdzenie 10), największa grupa badanych (43%) zaznaczyła odpowiedź *nie wiem*. Być może wynikało to z braku zainteresowania podjęciem pracy za granicą albo z braku orientacji w sytuacji na zagranicznych rynkach pracy. Grupa osób zgadzających się z zaproponowanym stwierdzeniem była nieco większa od grupy osób nie widzących dla siebie perspektyw za granicą (30% i 26%).

Tabela 8. Pewność siebie studentów odnośnie posiadanych umiejętności i zdolności w kontekście poszukiwania pracy

	8a. Jestem pewny(a) swojego sukcesu na rozmowach kwalifikacyjnych i różnych etapach rekrutacji.	8b. Uważam, że mógł(a)bym dostać każdą pracę, tak długo, jak moje umiejętności i doświadczenie będą odpowiednie.	10. Uważam, że mam duże szanse znalezienia zatrudnienia – odpowiadającego moim kwalifikacjom i oczekiwaniom – za granicą.
1 – zdecydowanie nie zgadzam się	9.41%	4.70%	10.98%
2 – nie zgadzam się	17.25%	16.07%	19.41%
3 – nie wiem	41.76%	34.90%	43.52%
4 – zgadzam się	25.49%	35.29%	19.80%
5 – zdecydowanie zgadzam się	6.08%	9.01%	6.27%
Razem	100%	100%	100%
Średnia ocena	3.02	3.28	2.91

Ostatni z elementów badających potencjał zawodowy studentów związany był z procesem zarządzania wiedzą i informacją na poziomie indywidualnym. Jak wspomniano, obejmuje on zachowania, postawy oraz kompetencje, które wiążą się ze wszystkimi komponentami cyklu informacyjnego, czyli poszukiwaniem, selekcjonowaniem, organizowaniem, dzieleniem się i tworzeniem informacji i wiedzy. Powiązane z tym umiejętności i kompetencje wpływają na podejmowanie decyzji i rozwiązywanie problemów w różnych sferach życia, zawodowej i prywatnej (Świgoń, 2012). W tej sekcji stwierdzeń (Tab. 9) liczba osób potwierdzających słuszność sformułowanych stwierdzeń była wyraźnie większa niż liczba osób niezgadzających się z nimi, a nawet niezgadzających się i niezdecydowanych łącznie.

Tabela 9. Zarządzanie wiedzą i informacją a potencjał zawodowy

	9a. Uważam, że odpowiednie zarządzanie posiadaną wiedzą przez studentów, tj. poszukiwanie, ocenianie, prezentowanie (informacji i pomysłów) itp. znacząco ułatwia poszukiwanie pracy i zdobywanie zatrudnienia.	9b. Na moich studiach jestem dobrze przygotowany do zarządzania (poszukiwania, oceniania, prezentowania itp.) informacjami i wiedzą.
1 – zdecydowanie nie zgadzam się	1.96%	2.35%
2 – nie zgadzam się	5.69%	7.45%
3 – nie wiem	21.57%	23.92%
4 – zgadzam się	52.16%	52.15%
5 – zdecydowanie zgadzam się	18.63%	14.11%
Razem	100%	100%
Średnia ocena	3.80	3.68

Jak wynika z danych z tabeli 9, aż 71% badanych studentów uważało, że odpowiednie zarządzanie wiedzą i informacjami znacząco ułatwia poszukiwanie pracy. Przeciwnego zdania było tylko 7%. Z kolei 66% respondentów wyraziło pogląd, że w ramach swoich studiów zostali dobrze przygotowywani do zarządzania wiedzą i informacjami. Przeciwną opinię wyraziło jedynie 9% studentów. W przypadku obu stwierdzeń w tej sekcji grupa studentów niemających zdania wyniosła nieco ponad 20%.

2.4. Wpływ zmiennych na odpowiedzi studentów

Poniżej omówiono wyniki badań dotyczące wpływu zmiennych niezależnych na zaznaczane odpowiedzi, do czego wykorzystano analizę wariancji (ANOVA – od ang. *analysis of variance*) (opis metod statystycznych, zob.: Świgoń, 2012, 279). Na wstępie trzeba jednak zaznaczyć, że biorąc pod uwagę średnie oceny zgodności/niezgodności ze wszystkimi 19 stwierdzeniami w kwestionariuszu łącznie, czyli tzw. średnie całościowe, istotne różnice wykryto jedynie pomiędzy badanymi uniwersytetami. Innymi słowy, w grupach respondentów wyróżnionych ze względu na pozostałe zmienne, czyli płeć, rodzaj studiów i stopień studiów, nie było istotnych różnic w ogólnej ocenie potencjału zawodowego.

Niemniej analiza wariancji przeprowadzona dla poszczególnych zmiennych zależnych (czyli 19 stwierdzeń) takie różnice wykazała (w nawiasach w dalszej części tekstu przytoczono oznaczenie stwierdzenia, wymienione także w powyższych tabelach 1–9; średnie oceny zgodności/niezgodności oraz wartość testu F i współczynnik istotności).

Płeć respondentów różnicowała zaznaczane odpowiedzi przy trzech stwierdzeniach:

- studia były wartością priorytetową w większym stopniu dla kobiet niż mężczyzn (1b; kobiety 3.68; mężczyźni 3.40; $F=5.334$, $p=0.021$);
- bardziej pewni swojego sukcesu na rozmowach kwalifikacyjnych byli mężczyźni niż kobiety (8a; mężczyźni 3.25; kobiety 2.97; $F=5.249$, $p=0.022$);

- swoje szanse na znalezienie zatrudnienia za granicą wyżej ocenili mężczyźni niż kobiety (10; mężczyźni 3.12; kobiety 2.87; $F=4.118, p=0.042$).

Jeżeli chodzi o stopień studiów, także odnotowano różnice tylko odnośnie trzech stwierdzeń:

- wyższe oceny na studiach otrzymywali studenci studiów magisterskich niż licencjackich (1a; studia licencjackie 3.39; studia magisterskie 3.60; $F=6.489, p=0.011$);
- ze stwierdzeniem, że liczba kandydatów na jedno miejsce była duża – w większym stopniu zgadzali się studenci studiów magisterskich (4a; studia licencjackie 1.97; studia magisterskie 2.34; $F=17.577, p<0.001$);
- magistranci nieco bardziej przychylali się do stwierdzenia, że studiowany przez nich kierunek wiąże się z wysokim statusem społecznym (4b; studia licencjackie 2.30; studia magisterskie 2.51; $F=5.939, p=0.015$);

Natomiast pod względem rodzaju studiów odnotowano siedem istotnych statystycznie różnic:

- stwierdzenie, że marka danego uniwersytetu jest atutem na rynku pracy otrzymała wyższą średnią ocenę od studentów kierunku INiB niż specjalności biblio- i informatologicznych uruchamianych w ramach innych kierunków studiów (2b; kierunek 3.62; specjalność 3.34; $F=6.577, p=0.010$);
- podobnie było w przypadku stwierdzenia o chętnym zatrudnianiu absolwentów INiB z danego uniwersytetu (3a; kierunek 3.18; specjalność 2.94; $F=7.905, p=0.005$);
- ze stwierdzeniem, że liczba kandydatów na jedno miejsce była duża w większym stopniu zgadzali się studenci specjalności niż kierunku INiB (4a; kierunek 2.04; specjalność 2.48; $F=18.080, p<0.001$);
- studenci specjalności w dużo większym stopniu niż studenci kierunku INiB zgadzali się ze stwierdzeniem, że wybrany przez nich kierunek wiąże się z wysokim statusem społecznym (4b; kierunek 2.27; specjalność 2.84; $F=29.520, p<0.001$);
- analogicznie studenci specjalności w dużo większym stopniu, niż studenci kierunku INiB zgadzali się ze stwierdzeniem, że dyplom ich kierunku bądź kierunków studiów, jest postrzegany jako droga do kariery (5b; kierunek 2.29; specjalność 2.63; $F=10.619, p=0.001$);
- w porównaniu z dwoma ostatnimi stwierdzeniami ciekawe wydaje się, że studenci kierunku INiB mocniej przychyliłi się do stwierdzenia, że umiejętności i zdolności, które posiadają są właśnie tym, czego szukają pracodawcy (7b; kierunek 3.10; specjalność 2.89; $F=0.040, p=0.040$);
- jednakże bardziej pewni swojego sukcesu na rozmowach kwalifikacyjnych byli studenci specjalnościowi niż kierunkowi (8a; kierunek 2.96; specjalność 3.22; $F=5.622, p=0.018$).

Najwięcej różnic odnotowano w odpowiedziach respondentów w grupach reprezentujących poszczególne uniwersytety, na co wskazywały też wspomniane średnie całościowe. Ciekawe, że różnice te dotyczyły właściwie wszystkich stwierdzeń w kwestionariuszu z wyjątkiem dwóch związanych z wiarą w siebie (8a i 8b). Szczegółowe dane przedstawiono w tabeli 10, gdzie pogrubionym drukiem zaznaczono najwyższą (dodatkowo także podkreśloną) i najniższą średnią w odniesieniu do każdego ze stwierdzeń.

Tabela 10. Potencjał zawodowy w ocenie studentów z poszczególnych uniwersytetów.
Analiza wariancji (test F, p – współczynnik istotności)

	Uniwersytet									F	P
	UWM	UMK	UAM	UŚ	UWr	UW	UMCS	UŁ	UJ		
1a	3.57	3.39	3.27	3.45	3.44	3.73	2.90	3.84	3.60	4.325	<0.001
1b	4.00	3.84	3.53	3.41	3.46	3.73	3.93	3.40	3.56	2.702	0.006
2a	2.85	3.29	3.42	3.00	2.90	3.63	3.14	2.98	3.70	9.027	<0.001
2b	2.81	3.47	3.85	3.12	3.39	4.20	3.14	3.32	4.32	19.398	<0.001
3a	2.62	3.06	3.25	3.02	2.82	3.53	3.21	3.18	3.49	9.195	<0.001
3b	3.08	3.43	3.60	3.14	3.32	3.63	3.36	3.34	3.86	5.972	<0.001
4a	2.38	2.16	2.58	2.24	1.95	2.02	1.60	2.04	2.22	4.472	<0.001
4b	2.79	2.59	2.90	2.18	1.91	2.13	2.43	2.36	2.48	6.807	<0.001
5a	2.11	2.68	2.88	2.22	2.00	2.28	2.58	2.40	2.57	5.526	<0.001
5b	2.28	2.51	2.96	2.16	1.87	2.35	2.52	2.32	2.47	6.472	<0.001
6a	2.68	3.06	3.18	2.65	2.97	3.50	3.17	3.54	3.44	3.732	<0.001
6b	2.19	2.35	2.79	2.45	2.19	2.97	2.60	2.56	2.60	3.976	<0.001
7a	2.17	2.51	2.63	2.22	2.09	2.57	2.24	2.60	2.58	3.100	0.001
7b	2.85	3.14	2.63	2.90	2.94	3.22	3.17	2.90	3.37	2.387	0.015
8a	3.13	3.00	3.30	2.80	2.83	2.98	2.80	3.14	3.12	1.669	0.103
8b	3.22	3.34	3.32	3.28	3.02	3.31	3.21	3.36	3.45	1.059	0.390
9a	4.02	3.94	3.60	3.61	3.56	4.00	3.72	3.66	4.04	3.300	0.001
9b	3.75	3.71	3.49	3.28	3.54	3.87	3.80	3.54	4.04	4.090	<0.001
10	2.43	3.22	3.20	2.59	2.41	3.01	3.17	2.84	3.38	8.526	<0.001
Ogół- łem	2.89	3.09	3.19	2.83	2.77	3.19	2.98	3.02	3.28	9.299	<0.001

Przy wyciąganiu wniosków z danych zaprezentowanych w tabeli 10 trzeba mieć na względzie fakt, że udział w badaniach wzięło po około 50 osób z poszczególnych uczelni, co czyni te dane mniej reprezentatywnymi niż omówione wyżej porównania większych liczebnie podgrup, czyli ze względu na płeć, stopień i rodzaj studiów, które liczyły po około 200 osób. Niemniej, jak wynika z tych danych, najwięcej ocen najwyższych odnotowano dla odpowiedzi studentów z Krakowa (siedem), dalej Poznania (pięć), a najniższych średnich ocen – z Wrocławia (siedem) i Olsztyna (sześć). Biorąc pod uwagę średnie z całej skali dla ogółu respondentów z danej uczelni (ostatni wiersz tabeli 10) można powiedzieć, że różnica w samoocenie potencjału zawodowego studentów kierunków i specjalności informatologicznych w całej Polsce zarysowała się najbardziej pomiędzy studiującymi na uniwersytetach: Jagiellońskim (3.28) i Wrocławskim (2.77). Jednakże obie oceny mieściły się w granicach przedziału określonego jako przeciętny poziom potencjału zawodowego (tzn. 2.66–3.54).

3. Zakończenie

Badana zbiorowość studentów kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo oraz specjalności biblio- i informatologicznych uruchamianych w ramach innych kierunków studiów charakteryzowała się przeciętnym poziomem potencjału zawodowego (3.02), a z drugiej strony wysokim poziomem kompetencji związanych z zarządzaniem własnymi zasobami wiedzy i umiejętności (3.67; Świgoń, 2012). W tym kontekście należałoby zastanowić się nad modyfikacją programów kształcenia na kierunku INiB, które z pewnością są stale udoskonalane na wszystkich uczelniach. Dodatkowo warto rozważyć zmianę nazwy na bardziej nowoczesną, np. zarządzanie informacją, informacja w e-społeczeństwie (wzorem uniwersytetów w Toruniu, Krakowie i Lublinie). Można przypuszczać, że wpływ na niepewność respondentów co do ich szans na rynku pracy ma powszechne niedocenywanie studiów na kierunkach związanych z naukami humanistycznymi i społecznymi. Tymczasem niewątpliwie absolwenci takich kierunków, w tym INiB, dysponują kompetencjami umożliwiającymi adaptację do pracy w rozmaitych środowiskach, np. administracji, biznesie, czy edukacji. Zarządzanie informacją jest we współczesnych organizacjach zupełnie podstawową funkcją i absolwenci INiB są bardzo dobrze przygotowani do wykonywania wszelkich czynności związanych z procesem zarządzania zasobami informacyjnymi, od pozyskiwania, gromadzenia, przez organizowanie po przetwarzanie i rozpowszechnianie (Świgoń, 2013b). Wiele zajęć w programach INiB jest związanych z nowoczesnymi technologiami informacyjnymi, co znacznie poszerza humanistyczne kompetencje ich adeptów i czyni ich dobrymi kandydatami na menedżerów informacji i wiedzy w rozmaitych typach instytucji i przedsiębiorstw.

Zaprezentowane w artykule wyniki badań traktować należy jako wstępny etap do pełniejszej analizy potencjału zawodowego (potencjału kariery, zatrudnialności) polskich studentów (planowane są badania na innych kierunkach studiów, jak też za granicą – zebrano już ankiety w dwóch niemieckich uczelniach) i szerzej zakrojonych badań uwzględniających nie tylko opinie samych zainteresowanych (w tym wypadku studentów), ale także innych podmiotów determinujących kwestię ich zatrudnienia, czyli kadry naukowo-dydaktycznej oraz pracodawców.

Bibliografia

- Baker, G.; Henson, D. (2010). Promoting employability skills development in a research-intensive university. *Education + Training*, 25(1), 62–75.
- Brown, T.; Hillier, T. L.; Warren, A. (2010). Youth employability training: two experiments. *Career Development International*, 15(2), 166–187.
- CEU (2012). The Council of the European Union. Council conclusions of 11 May 2012 on the employability of graduates from education and training [online]. *Official Journal of the European Union*, L169/11, 27.09.2014, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:169:0011:0015:EN:PDF>
- EU (2012). *Assessment of the 2012 national reform programme and convergence programme for POLAND* [online]. European Commission [30.11.2014], http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/swd2012_poland_en.pdf
- Farčnik, D.; Domadenik, P. (2012). Has the Bologna reform enhanced the employability of graduates? Early evidence from Slovenia. *International Journal of Manpower*, 33(1), 51–75.

- Hoxley, M.; Poon, J.; Fuchs, W. (2011). Real estate employability: Differing perceptions of graduates from undergraduate and postgraduate courses. *Journal of European Real Estate Research*, 4(3), 243–258.
- Nilsson, S. (2010). Enhancing individual employability: the perspective of engineering graduates. *Education + Training*, 2(6/7), 540–551.
- Panagiotakopoulos, A. (2012). Employability skills development in Greek higher education institutions (HEIs): Implications for policy makers. *Higher Education, Skills and Work-based Learning*, 2(2), 141–150.
- Pool, L. D.; Sewell, P. (2007). The key to employability: developing a practical model of graduate employability. *Education + Training*, 49(4), 277–289.
- Rothwell, A.; Hervet, I.; Rothwell, F. (2008). Self-perceived employability: construction and initial validation of a scale for university students. *Journal of Vocational Behavior*, 73, 1–12.
- Rothwell, A.; Jewell, S.; Hardie, M. (2009). Self-perceived employability: investigating the responses of post-graduate students. *Journal of Vocational Behavior*, 75, 152–161.
- Senior, C.; Cubbidge, R. (2010). Enhancing employability in the ME generation. *Education + Training*, 52(6/7), 445–449.
- Świgoń, M. (2010). Indywidualne zarządzanie wiedzą jako wsparcie potencjału kariery. *Zarządzanie Zasobami Ludzkimi*, 1, 21–29.
- Świgoń, M. (2011). Personal Knowledge Management (PKM) and Personal Employability Management (PEM) – concepts based on competences. In: G. Turner & C. Minonne (eds.) *Proceedings of the 3rd European conference on Intellectual Capital. University of Nicosia, Cyprus, 18–19 April 2011*. UK: Academic Publishing International Limited, 432–438.
- Świgoń, M. (2012). *Zarządzanie wiedzą i informacją*. Olsztyn: Wydaw. UWM.
- Świgoń, M. (2013a). Personal Knowledge and Information Management – conception and exemplification. *Journal of Information Science*, 39(6), 832–845.
- Świgoń, M. (2013b). Zarządzanie wiedzą – wyzwanie dla nauki o informacji. Kształcenie menedżerów informacji i wiedzy. W: B. Sosińska-Kalata, E. Chuchro, M. Luterek (red.) *Nauka o informacji w okresie zmian*. Warszawa: Wydaw. SBP, 247–264.
- Świgoń, M. (2014). Potencjał kariery studentów kierunków i specjalności informatologicznych. *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, 66(2), 79–90.
- Truch, E. (2001). Managing personal knowledge: the key to tomorrow's employability. *Journal of Change Management*, 2(2), 102–105.
- Wellman, N. (2010). The employability attributes required of new marketing graduates. *Marketing Intelligence & Planning*, 28(7), 908–930.
- Wickramasinghe, V.; Perera, L. (2010). Graduates' university lecturers' and employers perceptions towards employability skills. *Education + Training*, 52(3), 226–244.
- Zins, Ch. (2006). Redefining information science: from "information science" to "knowledge science". *Journal of Documentation*, 62(4), 447–461.

Self-perceived employability of Polish students of Library and Information Science majors and specializations. Results of the study conducted between 2010–2011

Abstract

Purpose/thesis: The aim of the study was the identification of the self-perceived employability of Polish students of Library and Information Science majors and specializations.

Approach/methods: The representative method was used along (9 state universities) with the questionnaire compatible with the model of students' employability. This model consisted of among others the engagement with the studies and academic performance, the perception of the strength of the university's brand, the reputation the university has within the field of study, the status of the field of study, the labour market's demand for professionals of the subject field, the perception of the state of the labour market, the awareness of opportunities in the labour market, the confidence in skills and competences; and the last, but not the least – personal knowledge and information management.

Results and conclusions: The general self-assessment of respondents' employability was low. However, the level of personal knowledge and information management of these students was high. Library and Information Science graduates are underestimated in the current labour market in Poland.

Originality/value: These studies fill the gap about the research of the Polish students' employability.

Keywords

Employability. Library and Information Science schools. Personal knowledge and information management. Students.

*Dr hab. MARZENA ŚWIGOŃ specjalizuje się w problematyce zarządzania i dzielenia się informacją i wiedzą. Habilitowała się w zakresie bibliologii i informatologii na Uniwersytecie Wrocławskim w 2013 r. Pracuje w Instytucie Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Najważniejsze publikacje: *Library anxiety among Polish students: development and validation of the Polish Library Anxiety Scale. Library & Information Science Research* 2011, 33(2); *Information limits – definition, types and typologies. Aslib Proceedings: new information perspectives* 2011, 63(4); *Personal Knowledge and Information Management – conception and exemplification. Journal of Information Science* 2013, 39(6).*

Kontakt z autorem:

marzena.swigon@uwm.edu.pl

Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych

Zakład Archiwistyki, Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ul. Kurta Obizta 1

10–725 Olsztyn

Wykorzystanie źródeł i narzędzi elektronicznych przez polskich studentów kierunków humanistycznych¹

Anna Kamińska

*Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski*

Abstrakt

Cel/teza: Celem artykułu jest charakterystyka zachowań informacyjnych związanych z wykorzystywaniem przez studentów kierunków humanistycznych naukowych źródeł i narzędzi elektronicznych do przygotowania prac magisterskich. Podstawę charakterystyki stanowią wyniki badań przeprowadzonych wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego.

Koncepcja/metody badań: W badaniach, przeprowadzonych od marca do maja 2014 r. wykorzystano podejście jakościowe, stosując technikę wywiadu częściowo ustrukturyzowanego. Treść wywiadów po ich przeprowadzeniu transkrybowano i opracowano za pomocą programu do analizy danych jakościowych Welf QDA. Do analizy zebranego materiału wykorzystano technikę kodowania znaczenia. Próbę badawczą stanowiła grupa 14 studentów drugiego roku studiów magisterskich: 7 magistrantów polonistyki i 7 magistrantów historii.

Wyniki i wnioski: Analiza danych zgromadzonych na podstawie wywiadów pokazała, że respondenci używali źródeł elektronicznych w momencie, gdy dostęp do materiałów w formie tradycyjnej był utrudniony, zaś elektroniczne narzędzia wykorzystywali do wyszukiwania konkretnych publikacji w wersji papierowej lub elektronicznej. Najpopularniejszymi okazały się biblioteki cyfrowe, wyszukiwarka internetowa Google oraz elektroniczne katalogi bibliotek. Stwierdzono niewielką znajomość wśród studentów takich narzędzi, jak menedżery bibliograficzne i rzadkie z nich korzystanie przy pisaniu prac magisterskich. Mimo ogólnej otwartości studentów na technologie cyfrowe i popieranie przez nich rozwoju naukowych zasobów Open Access, potwierdzone zostało ogólne przekonanie o przywiązaniu humanistów do pracy w środowisku papierowym.

Oryginalność/wartość poznawcza: Przeprowadzone badanie uzupełnia lukę w zakresie badań nad zachowaniami informacyjnymi magistrantów. Jego szczególną wartość stanowi wybór grupy badawczej spośród studentów kierunków humanistycznych, którzy do tej pory bardzo rzadko byli obejmowani tego typu badaniami.

Słowa kluczowe

Cyfrowa humanistyka. Cyfrowe zasoby naukowe. Edukacja informacyjna. Elektroniczne źródła naukowe. Elektroniczne narzędzia naukowe. Kompetencje informacyjne. Studenci humanistyki. Zachowanie informacyjne.

Otrzymano: 28.08.2014. Poprawiony: 25.09.2014. Zaakceptowany: 09.10.2014.

¹ Artykuł powstał na podstawie pracy magisterskiej o tym samym tytule, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Barbary Sosińskiej-Kalaty, obronionej w lipcu 2014 r. na kierunku Informacja Naukowa i Bibliotekoznawstwo na Uniwersytecie Warszawskim.

1. Wprowadzenie

Coraz większa liczba naukowych zasobów cyfrowych oraz dostępnych w Internecie narzędzi umożliwiających ich przeszukiwanie, które pojawiają się w wyniku rozwoju cyfrowej komunikacji naukowej i cyfrowej humanistyki, skłania do postawienia pytania o zakres ich rzeczywistego wykorzystania (Bomba & Radomski, 2013; Cisek, 2009). Oba zjawiska budzą zainteresowanie zarówno w sektorze non profit, jak i komercyjnym. Warto zatem zbadać, czy praca i entuzjazm twórców takich źródeł i narzędzi pokrywa się z zainteresowaniem potencjalnych użytkowników, czego podjęła się autorka niniejszego artykułu. Poza naukowcami studenci stanowią ważną grupę odbiorców elektronicznych źródeł i narzędzi naukowych, w dodatku znacznie liczniejszą od grupy pracowników naukowych. Ciekawe wydało się przebadanie, zwłaszcza takiego środowiska studentów, które – jak można się spodziewać – zazwyczaj nie ma styczności z elektronicznymi pomocami naukowymi w ramach realizowanego kierunku studiów, w przeciwieństwie np. do studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. Poloniści i historycy stanowią szczególnie ciekawą grupę badawczą, bo z jednej strony źródła i narzędzia cyfrowe adresowane właśnie do nich są bardzo bogate, a z drugiej ich postawy wobec nowych technologii często postrzegane są jako negatywne.

Wskazane powyżej zagadnienie bardzo rzadko było podejmowane przez polskich naukowców. Można tu wskazać tylko badania Małgorzaty Jaskowskiej, Agnieszki Korycińskiej-Huras i Marii Próchnickiej przeprowadzone w 2007 r. na studentach informacji naukowej i bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego (Jaskowska, Korycińska-Huras & Próchnicka, 2009a; 2009b). Należy jednak zaznaczyć, że sam temat wykorzystywania naukowych źródeł i narzędzi elektronicznych przez studentów w szerszym kontekście budził większe zainteresowanie (Józefek, 2003; Świgoń, 2008), szczególnie w odniesieniu do zasobów oferowanych przez konkretną instytucję, którą zazwyczaj była biblioteka uczelniana (np. Gabrylewicz & Słoboda, 2011; Kochan, 2008). Przegląd anglojęzycznego piśmiennictwa naukowego pozwala stwierdzić, że badane zagadnienie było częściej podejmowane, jednak tendencje w stopniu wgłębienia w temat i w poruszanych kontekstach wyglądają analogicznie jak w przypadku polskiej literatury naukowej (np. He, Wu, Yue, Fu, & Vo, 2012; Tanackovic, Lacovic & Stanarevic, 2012).

2. Opis koncepcji i metody przeprowadzonego badania

2.1. *Cel i zakres tematyczny badania*

Głównym celem badania przedstawionego w niniejszym artykule było poznanie i opisanie zjawiska, jakim jest wykorzystanie źródeł i narzędzi elektronicznych do pisanie prac naukowych przez studentów kierunków humanistycznych. Przez źródła elektroniczne rozumiane są tutaj platformy i bazy internetowe, w których gromadzone, przechowywane i udostępniane są dokumenty o charakterze naukowym, takie jak biblioteki, repozytoria i archiwa cyfrowe oraz bazy pełnotekstowe. Do tej grupy zostały także włączone słowniki językowe oraz encyklopedie. Do narzędzi elektronicznych zaliczone zostały natomiast dostępne w środowisku cyfrowym narzędzia umożliwiające znalezienie i dotarcie do

dokumentów naukowych oraz baz je udostępniających, czyli przede wszystkim bibliografie elektroniczne, bazy bibliograficzne i bibliograficzno-abstraktowe, wyszukiwarki internetowe ogólne i naukowe, elektroniczne katalogi i multikatalogi bibliotek, a także inwentarze i katalogi archiwaliów. Oprócz nich do narzędzi elektronicznych zostały również zaliczone tzw. menedżery bibliograficzne, tj. programy ułatwiające tworzenie bibliografii zgromadzonych materiałów, generowanie bibliografii załącznikowej i odesłań bibliograficznych w pisanych tekstach.

Z różnego typu prac naukowych zostały wybrane prace magisterskie. Dla większości studentów stanowią one zakończenie i podsumowanie działalności naukowej. Z oczywistych powodów są pisane z większym doświadczeniem niż prace licencjackie. Oprócz tego, warsztat badawczy magistranta jest szerszy i stabilniejszy niż osoby piszącej pracę licencjacką.

Postawione pytania badawcze dotyczyły następujących kwestii: Jakie konkretne źródła i narzędzia były wykorzystywane przez studentów? Skąd dowiedzieli się oni o ich istnieniu? Jak oceniali łatwość korzystania z nich oraz ich przydatność do pisania swoich prac? Czy byli zadowoleni z wyników wyszukiwania przeprowadzonego w źródłach lub za pomocą konkretnych narzędzi? Oprócz tych kwestii ważne okazało się pytanie o przyczyny wykorzystywania wymienionych przez respondentów źródeł i narzędzi. W tym celu konieczne było zbadanie kilku dodatkowych zagadnień, takich jak ogólna znajomość źródeł i narzędzi elektronicznych oraz stosunek do pracy z materiałami cyfrowymi. Sprawdzenie tematów prac magisterskich oraz specyfiki wykorzystywanych w nich rodzajów literatury przedmiotu i podmiotu pozwoliło na stworzenie dla każdego studenta bazy źródeł i narzędzi elektronicznych przydatnych w badaniach respondentów i porównanie tej bazy ze źródłami i narzędziami, z których faktycznie studenci skorzystali.

2.2. Próba badawcza

Próbę badawczą stanowili studenci polonistyki i historii Uniwersytetu Warszawskiego w liczbie 14 osób (po 7 osób z każdego kierunku), którzy w momencie przeprowadzania badania byli zaawansowani w zbieraniu materiałów do swoich prac magisterskich. Przy rekrutacji uczestników badania wykorzystano przede wszystkim osobiste kontakty autorki artykułu ze studentami z obu kierunków, ponieważ inne sposoby pozyskania respondentów (takie jak zamieszczanie informacji o badaniu na portalu społecznościowym Facebook czy wysyłanie e-maili za pośrednictwem systemu USOSWeb) okazały się nieskuteczne.

Ważnymi kryteriami doboru były: jednorodne środowisko, z którego wywodzili się respondenci oraz wysoki stopień zaawansowania w zbieraniu materiałów do dysertacji. Pierwsze kryterium umożliwiło przy analizie uzyskanych danych odniesienie ich do jednorodnego kontekstu, na który składały się np. program studiów czy oferta źródeł i narzędzi elektronicznych biblioteki uczelnianej. Zaletą drugiego kryterium było to, że przytaczane opinie i udzielane przez badanych informacje były świeże, co zwiększyło wiarygodność wywiadów. Choć poddana badaniu grupa studentów była nieduża, to generalnie wydaje się, że prezentowała ona preferencje, umiejętności i postawy, które można uznać za charakterystyczne dla środowiska adeptów polonistyki i historii UW.

Grupa badawcza obejmowała studentów drugiego roku dziennych studiów magisterskich. Chociaż studenci obu kierunków mają seminarya dyplomowe już na I roku studiów, to z oczywistych powodów ich prace nad dysertacjami są bardziej zaawansowane

na roku II. W badaniu uczestniczyło 9 kobiet i 5 mężczyzn. Z powodu małej liczebności grupy badawczej zmienna płci respondentów nie była jednak uwzględniana w analizie wyników.

2.3. Czynniki mogące mieć wpływ na badanie

Przy badaniu wykorzystywania źródeł i narzędzi elektronicznych do pisania prac naukowych przez studentów, należało przyjrzeć się kilku barierom, jakie mogli napotkać respondenci i ocenić ich wpływ na badanie. Wśród potencjalnych barier, które – jak się okazało – nie miały negatywnego wpływu na doświadczenia i opinie respondentów, znalazły się: ograniczona obecność takich źródeł i narzędzi w Internecie, które budzą zainteresowanie historyków (opinia wyrażona na podstawie własnych badań autorki); odpłatność za dostęp do nich (zdecydowana większość elektronicznych źródeł i narzędzi wpisuje się w nurt Open Access, a do wielu propozycji komercyjnych studenci mają darmowy dostęp poprzez Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie; ocena stanu rzeczy również na podstawie własnych badań autorki); dostęp do urządzeń podłączonych do Internetu oraz poziom kompetencji informatycznych (Batorowski, 2012). Pewne problemy mogą jednak pojawić się przy poszukiwaniach nowszych polskich monografii, ponieważ ich obecność w bibliotekach czy repozytoriach cyfrowych jest niezadowalająca (Skubała & Kazan, 2009), co wynika z obowiązującego w Polsce prawa autorskiego oraz postawy polskich naukowców wobec idei Open Access. Lukę w tym segmencie mogą wypełnić strony instytucji naukowych i serwisy wymiany plików, jednak problem stanowi poznanie ich oferty, gdyż są to źródła rozległe, zmienne oraz w przypadku serwisów do wymiany plików – nielegalne.

Poza wymienionymi barierami istotne znaczenie dla badanego zjawiska ma poziom kompetencji informacyjnych studentów, ponieważ wpływa on na wiedzę o cyfrowych źródłach i narzędziach oraz umiejętność ich trafnego wyboru i wykorzystania, a w rezultacie rzutuje na stopień satysfakcji z uzyskanych wyników oraz ocenę samych elektronicznych pomocy naukowych. Niestety, w polskiej literaturze naukowej jest niewiele badań podejmujących ten temat, dlatego trudno jednoznacznie ocenić wpływ poziomu kompetencji informacyjnych na wykorzystywanie źródeł i narzędzi elektronicznych (Jasiewicz, 2012). Z trzech, do których dotarła autorka niniejszego artykułu (Jasiewicz, 2012; Kosmalska, 2013; Mierzecka-Szczepańska, 2013), warto przedstawić raport *Studenci – przyszłe kadry polskiej gospodarki*, powstały w ramach projektu „Bilans Kapitału Ludzkiego” w 2010 r., ze względu na reprezentatywny charakter badań w nim opisanych. Z raportu wynika, że studenci wysoko oceniają swoje umiejętności korzystania z komputera i Internetu, wyszukiwania i analizy informacji oraz wyciągania na ich podstawie wniosków. Należy jednak dodać, że ze wszystkich kierunków studiów humaniści najniżej ocenili swoje umiejętności (Jasiewicz, 2012).

2.4. Wybór metody i techniki badawczej oraz zasięg chronologiczny

Do zbadania poruszanego zagadnienia wybrano podejście jakościowe, ponieważ najlepiej pozwala na dogłębną eksplorację, opisanie i zrozumienie badanego zjawiska. Spośród różnych technik badawczych, biorąc pod uwagę możliwości czasowe i techniczne, zdecydowano się na wywiad częściowo ustrukturyzowany. Taki charakter wywiadu umożliwił

zarówno poruszenie wszystkich interesujących aspektów zjawiska, jak i zapewnić swobodę toku wywiadu oraz wypowiedzi respondentów. Dzięki takiemu rozwiązaniu badani mogli własnymi słowami opisać swoje doświadczenia, wyrazić opinie, zaś badacz uzyskał możliwość dopytywania, a także rozszerzenia rozmowy o wątki, które nie znalazły się w scenariuszu wywiadu, a okazały się ważne i poznawczo interesujące.

Treść wywiadów po ich przeprowadzeniu została transkrybowana i opracowana za pomocą programu do analizy danych jakościowych Welf QDA. Do analizy zebranego materiału wykorzystano technikę kodowania znaczenia.

Wywiady były przeprowadzane od początku marca do początku maja 2014 r.

3. Wyniki badań

3.1. Kontekst badanego zjawiska

Wśród tematów prac magisterskich polonistów przeważały prace z zakresu literaturoznawstwa. W przypadku historyków najczęściej poruszanych tematów można zaliczyć do historii społecznej. Zdecydowana większość wszystkich tematów odnosiła się do polskiej rzeczywistości, pojedyncze poruszały zagadnienia związane z Ukrainą, Francją i Niemcami, a jeden temat traktował o zjawiskach globalnych. Zasięg czasowy tematów obejmował przeważnie zagadnienia z drugiej połowy XX wieku, mniej zaś z przełomu XVI i XVII wieku, przełomu XIX i XX wieku oraz XXI wieku.

Wykorzystywane źródła miały bardzo różne formy: od literatury pięknej, poezji, reportaży czy prasy (zarówno tej starszej, jak i nowszej) przez archiwalia takie jak korespondencja, pamiętniki, akty urzędowe po filmy, blogi czy portale internetowe. W przypadku archiwaliów należy zaznaczyć, że połowa badanych korzystała z nich w sposób pośredni, np. w postaci zbiorów wydanych lub zdigitalizowanych dokumentów. Wynikało to z podjęcia świadomej decyzji lub braku możliwości dotarcia do potrzebnych materiałów. Wśród form literatury przedmiotu, z których korzystali badani, przeważały monografie. Ponad połowa respondentów oceniła, że stanowią one zdecydowaną większość ich bibliografii. Znacznie rzadziej respondenci wykorzystywali artykuły z czasopism naukowych i prac zbiorowych.

Prawie połowa badanych oceniła, że w niewielkim stopniu używała lub w ogóle nie używała źródeł w postaci cyfrowej. Około jedna trzecia badanych korzystała z wersji elektronicznych materiałów, które stanowiły od 30 do 50% bibliografii ich prac. Również jedna trzecia całej grupy badawczej oszacowała odsetek używanych źródeł cyfrowych na bardzo wysoki (powyżej 50%).

W podobnym stopniu studenci wykorzystywali literaturę przedmiotu w postaci cyfrowej. Przeważające oceny ich wykorzystania wahały się w granicach 20–30%, a 5 badanych stwierdziło, że zgromadziło literaturę przedmiotu tylko w formie papierowej (3 polonistów i 2 historyków).

Trudno jednoznacznie ocenić ogólną znajomość źródeł i narzędzi elektronicznych na podstawie wypowiedzi badanych. Większość wymieniała jedno lub dwa źródła czy narzędzia (6 osób, w tym 4 polonistów i 2 historyków), ale kilka osób nie wymieniło ani jednego (4 badanych, w tym 1 polonista i 3 historyków). Należy jednak zaznaczyć, że choć

odpowieź na pytanie o znajomość źródeł i narzędzi bywała negatywna lub uznawano ją za mało satysfakcjonującą, to często badani z obu grup wymieniali takie źródła i narzędzia, gdy dopytywałam ich o tę kwestię po wywiadzie lub podczas wywiadu przy innych pytaniach. Jedną z przyczyn takiej sytuacji może być przyzwyczajenie do wykorzystywanych źródeł i narzędzi, i wyparcie z pamięci tych niewykorzystywanych.

Zdecydowana większość badanych deklaruje, że „nie przepada” za pracą z materiałami w postaci cyfrowej. Tylko dwie osoby (1 polonista i 1 historyk) stwierdziły, że gdyby miały do wyboru taką samą publikację w wersji papierowej i elektronicznej, sięgnęłyby po jej wersję elektroniczną. U studentów można było zaobserwować także pewien dualizm. Popierali ideę dostępu do źródeł i opracowań w postaci cyfrowej, ale równocześnie stwierdzali, że niespecjalnie lubią z nich korzystać. Wśród najczęściej wymienianych powodów niechęci do materiałów elektronicznych wymieniane były trudności z robieniem notatek oraz męczenie wzroku.

Znaczna część badanych (9 osób, 4 polonistów i 5 historyków) wspominała, że poszukiwała materiałów do swoich prac, przeglądając bibliografie i przypisy w innych publikacjach (czyli stosowali analizę cytowań i tzw. metodę pomnażania wyników), a część z nich określała ją jako podstawowy sposób szukania literatury podmiotu i przedmiotu. Stosowanie właśnie takiej metody jako głównej wpływa na użycie innych narzędzi do tego przeznaczonych, takich jak chociażby bibliografie czy bazy bibliograficzne.

Tyle samo studentów (5 polonistów i 4 historyków) korzystało także z pomocy innych osób, przede wszystkim promotora, ale także znajomych czy osób specjalizujących się w temacie ich prac magisterskich.

Z rozmów z połową badanych (3 polonistów i 4 historyków) można było wywnioskować, że z częścią materiałów do swoich prac magisterskich miała do czynienia wcześniej. Studenci wspominali, że niektóre wykorzystywane przez nich źródła poznali podczas studiów lub przy pisaniu prac licencjackich. U części badanych znajomość niektórych źródeł wynikała także z wcześniejszego zainteresowania pewnymi tematami, które z czasem przekształciły się w przedmiot ich prac magisterskich.

3.2. *Wykorzystywane źródła i narzędzia elektroniczne*

Wszyscy badani wymienili łącznie 58 źródeł i narzędzi, w tym 40 źródeł i 18 narzędzi. Poloniści użyli 17 źródeł i 13 narzędzi, a historycy – 25 źródeł i 9 narzędzi. W tabeli 1, w podziale na typy, przedstawione są źródła elektroniczne wykorzystywane przez badanych.

Wśród najczęściej wykorzystywanych źródeł naukowych największym zainteresowaniem cieszyły się biblioteki cyfrowe. Biorąc pod uwagę tematy poruszane w pracach magisterskich, należy stwierdzić, że z bibliotek cyfrowych skorzystały osoby, które mogły w nich znaleźć interesujący materiał (było to 4 polonistów² i 6 historyków). Zdecydowana większość badanych szukała w nich źródeł. Dwóch studentów znalazło w nich

² W tabeli umieszczono dane uzyskane od 3 polonistów, choć w badaniach uczestniczyło ich 4. Nie mogły jednak zostać uwzględnione informacje otrzymane od jednej osoby, bo wspomniała ona wprawdzie, że korzystała z Federacji Bibliotek Cyfrowych, lecz nie określiła wyraźnie, do których konkretnie bibliotek ostatecznie trafiła za pośrednictwem multikatalogu.

literaturę przedmiotu, jednak w przypadku pierwszej osoby były to materiały z 20-lecia międzywojennego, a w przypadku drugiej – opracowania ukraińskie udostępniane na niepolskich stronach WWW. Badani w sumie wymienili 13 bibliotek cyfrowych³, w tym 3 zagraniczne (Historic Cities, Litopys oraz Electronic Library of Ukrainian Literature). Należy zauważyć, że zagraniczne biblioteki cyfrowe dla korzystających z nich osób odegrały kluczową rolę w dotarciu do źródeł niezbędnych do przygotowania prac magisterskich. Bez nich studenci ci albo musieliby włożyć znacznie więcej czasu i energii w dotarcie do nich, albo by do nich nie dotarli i w rezultacie dysertacje na dany temat mogłyby w ogóle nie powstać.

Tabela 1. Wykorzystywane źródła ze względu na typ

Typ i nazwa źródła	Liczba osób korzystających		
	z polonistyki	z historii	razem
Biblioteki cyfrowe w tym:	3	5	9
Wolne Lektury	1	–	1
Polska Biblioteka Internetowa	1	–	1
Biblioteka Cyfrowa BUW	–	1	1
Mazowiecka Biblioteka Cyfrowa	–	2	2
Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa	–	1	1
Pomorska Biblioteka Cyfrowa	–	1	1
Cyfrowa Biblioteka Druków Ulotnych Polskich i Polski Dotyczących	–	1	1
Kolekcja Starych Druków Biblioteki Instytutu Historycznego UW	–	1	1
Historic Cities	–	1	1
Śląska Biblioteka Cyfrowa	–	1	1
Litopys	–	1	1
Electronic Library of Ukrainian Literature	–	1	1
Google Books	–	1	1
Repozytoria w tym:	–	1	1
AMUR	–	1	1
RUMAK	–	1	1
Archiwum Historii Mówionej Muzeum Powstania Warszawskiego	–	1	1
JSTOR	1	2	3

³ *De facto* było ich więcej z powodu opisanego w przypisie 1.

1	2	3	4
Słowniki w tym:	1	1	2
Słownik języka polskiego PWN	1	–	1
Słownik wileński	1	–	1
Słownik staroruski	–	1	1
Synonimy.pl	1	–	1
Narodowy Korpus Języka Polskiego	1	–	1
Encyklopedie w tym:	1	1	2
Wikipedia	1	–	1
Internet Encyclopedia of Ukraine	–	1	1
Portale i strony internetowe w tym:	5	3	8
Chomikuj.pl	2	2	4
sylabusy zajęć na UW	2	–	2
portale internetowe tygodników opiniotwórczych	1	–	1
portale internetowe gazet branżowych	1	–	1
internetowe wydania gazet	1	–	1
portale z poezją	1	–	1
portale informacyjne (np. Onet)	1	–	1
portal Filmweb	1	–	1
portale z filmami online	1	–	1
portal Sejm Wielki	1	–	1
Wrzuta	–	1	1
YouTube	–	1	1
portal konkretnego naukowca	–	1	1
Film Polski	–	1	1
filmowe strony fanowskie	–	1	1
fora internetowe	–	1	1

Zdecydowanie rzadziej badani sięgali do pozostałych typów źródeł. Mając na uwadze poruszane przez studentów tematy dysertacji, należy jednak zaznaczyć, że włączenie do poszukiwań tylko repozytoriów i baz pełnotekstowych z cyfrowymi czasopismami oraz książkami mogłoby przynieść satysfakcjonujące rezultaty poszukiwań literatury przedmiotu. Warto w tym miejscu wspomnieć o dwóch badanych, którzy zamierzali korzystać z książek anglojęzycznych, jednak nie wiedzieli, jak łatwo je pozyskać, a w ich przypadku bardzo pomocna okazałaby się baza ebrary, do której BUW wykupuje dostęp. Poza tym, ciekawe opinie udało się zebrać o bazie JSTOR. Dwoje historyków wyraziło zdanie, że właśnie ta baza może okazać się najbardziej dla nich przydatna, o czym świadczy następująca wypowiedź:

Badacz: Jak dotarłaś do JSTOR-a?

Student: Ktoś na pierwszym roku nam powiedział, że coś takiego jest? Takie mam wrażenie. A wiem, mamy cudowne zajęcia „Wstęp do badań historycznych” (...) Od tej pory to jest magiczne źródło, gdzie wszyscy wszystko znajdują, w sensie baza, gdzie wszyscy wszystko znajdują. Do wszystkich prac. Przez 5 lat studiów nigdy mnie nie zawiódł (H6).

Ciekawy komentarz można odnieść do encyklopedii Wikipedia. Z wywiadów wynika, że studenci traktowali ją jako doraźną, szybką pomoc przy pracy nad literaturą podmiotu, a nie jako główne źródło informacji. Oprócz tego, w przypadku jednej osoby pojawiła się ona mimochodem w kontekście wyszukiwarki Google. Biorąc pod uwagę wypowiedzi wspomnianych studentów można pokusić się o hipotezę, że z Wikipedii korzystało jednak więcej osób. Być może nie wspomnieli o niej, gdyż używały jej właśnie tylko jako doraźną pomoc, a nie wartościową literaturę przedmiotu, w dodatku zazwyczaj za pośrednictwem wyszukiwarki Google.

Na uwagę zasługują także portale i strony internetowe, które dostarczały uczestnikom wywiadów zarówno materiał źródłowy (np. portale informacyjne, YouTube), jak i literaturę przedmiotu (np. sylabusy zajęć na UW, portale naukowców). Materiały pobrane z serwisu do wymiany plików Chomikuj.pl były przede wszystkim filmami, literaturą piękną, ale także opracowaniami naukowymi i źródłami.

W tabeli 2 zaprezentowano listę narzędzi użytych przez uczestników badania do poszukiwań źródeł i opracowań, zorganizowaną również ze względu na ich typ.

Wśród wymienionych narzędzi największą popularnością cieszyły się: wyszukiwarka internetowa Google oraz internetowe katalogi polskich bibliotek naukowych, którym warto przyjrzeć się bliżej.

W przypadku wyszukiwarki Google należy zwrócić uwagę na problemy związane ze wskazaniem źródła wiedzy o niej, co wiąże się z jej prawie 16-letnią obecnością w Internecie oraz pokazuje, jak bardzo ta wyszukiwarka wrosła w życie studentów i stała się jego stałym elementem. Poniżej zaprezentowano kilka typowych wypowiedzi respondentów:

Skąd znam? [śmiech] Wszyscy to znają [śmiech]. Nie no, skąd to trudno mi powiedzieć, po prostu się zaczęło używać i tyle (P5).

Google? [śmiech] Jeju, nie wiem, skąd ją znam [śmiech]. Po prostu, jest wiodąca, jest narzucająca się (H5).

Uczestnicy wywiadów używali jej przede wszystkim jako szybką pomoc przy weryfikacji czy uzupełnianiu informacji, do wstępnego rozeznania badanego tematu oraz do wyszukiwania konkretnych publikacji w postaci cyfrowej, gdy nie udało się dotrzeć do ich wersji papierowej. W ich oczach nie znalazła ona natomiast uznania jako podstawowe narzędzie do poszukiwań literatury przedmiotu.

Także pytanie o źródło wiedzy o katalogu internetowym BUW-u okazało się dla uczestników badania wyzwaniem. Studenci najczęściej wspominali zajęcia przeprowadzone w bibliotece, organizowane dla nich jeszcze w liceum, oraz własne poszukiwania. Rzadko natomiast wymieniali szkolenie biblioteczne realizowane przez BUW, które jest obowiązkowe dla wszystkich studentów UW na I roku studiów.

Studenci przede wszystkim używali katalogu BUW do wyszukiwania konkretnych publikacji. Problemy pojawiały się przy korzystaniu z haseł przedmiotowych. Ci, którzy zdecydowali się na taką metodę poszukiwań zazwyczaj oceniali ją jako mało pomocną (tylko 2 osoby były z niej zadowolone). Część, mając w pamięci wcześniejsze negatywne doświadczenia, nawet jej nie próbowała. Z wypowiedzi badanych można wywnioskować,

że trudność sprawia im stworzenie odpowiedniej instrukcji wyszukiwawczej, a także, że nie znają wszystkich opcji wyszukiwania dostępnych w OPAC BUW-u, bowiem niektórzy z nich hasła przedmiotowe wpisywali w pole „tytuł”.

Tabela 2. Wykorzystane narzędzia według typów

Typ i nazwa narzędzia	Liczba osób korzystających		
	z polonistyki	z historii	razem
Bibliografie	2	1	3
w tym:			
Polska Bibliografia Literacka	2	–	2
Bibliografia Estreichera	–	1	1
Bibliografia Zawartości Czasopism	1	–	1
Google	7	7	14
Google Scholar	–	2	2
Katalogi polskich bibliotek naukowych	7	7	14
w tym:			
katalog BUW	6	7	13
katalog BN	4	6	10
katalog biblioteki im. Wacława Borowego (Wydział Polonistyki UW)	2	–	2
Katalogi bibliotek uniwersyteckich zagranicznych	1	1	2
w tym:			
katalog biblioteki Uniwersytetu w Tybindze	1	–	1
katalog centralny bibliotek Uniwersytetu Oxfordzkiego	–	1	1
Katalogi warszawskich bibliotek publicznych	3	–	3
w tym:			
katalog Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy – baza	2	–	2
katalog Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy – zdigitalizowany kartkowy	1	–	1
katalog Biblioteki Publicznej w dzielnicy Żoliborz	1	–	1
katalog Biblioteki Publicznej w dzielnicy Śródmieście	2	–	2
katalog Biblioteki Publicznej w dzielnicy Praga Południe	1	–	1
Federacja Bibliotek Cyfrowych	2	–	2
Zotero	–	1	1
Księgarnie internetowe	1	2	2
w tym:			
Amazon	–	1	1
Główna Księgarnia Naukowa im. Bolesława Prusa	–	1	1

Choć aż 10 respondentów korzystało z katalogu BN, to jednak liczba wyszukiwań jakie w nim przeprowadzili była raczej mała. Badani rzadko do niego zaglądali, nie traktowali go jako wiodącego narzędzia do zbierania materiałów do dysertacji, czego przyczyn należy upatrywać w negatywnym stosunku do biblioteki, który często ujawniał się w wypowiedziach studentów, a nie w samym katalogu.

Pozostałe narzędzia, takie jak bibliografie, bazy bibliograficzne i bibliograficzno-abstractowe, wyszukiwarki naukowe czy menedżery bibliograficzne zdecydowanie rzadziej były wykorzystywane lub nie sięgano do nich wcale. Biorąc pod uwagę tematy dysertacji respondentów, prawie każde z tych narzędzi mogłoby okazać się przydatne przy poszukiwaniach materiałów do przygotowywanych prac, trudno jednak oszacować, w jakim stopniu. Przyczyn takiej sytuacji należy upatrywać przede wszystkim w niewielkiej wiedzy studentów o istnieniu takich narzędzi, niesatysfakcjonującego zbioru monografii dostępnych w Internecie, dość powszechnego zwyczaju szukania materiałów za pomocą techniki pomnażania wyników przede wszystkim na podstawie bibliografii załącznikowych w publikacjach papierowych oraz ogólnego przywiązania do środowiska papierowego, widocznego u studentów obu kierunków.

3.3. Skąd studenci czerpią wiedzę o wykorzystywanych źródłach i narzędziach elektronicznych?

Uczestnicy badania poznawali opisywane źródła i narzędzia cyfrowe w bardzo różnych okolicznościach i na bardzo różne sposoby. Analiza wypowiedzi na ten temat pozwala na wyróżnienie dwóch kategorii, do których można przypisać najwięcej odpowiedzi. Pierwsza to własne poszukiwania. Drugą stanowią zajęcia prowadzone na studiach. Studenci wymieniali bardzo różne przedmioty, zarówno związane z obroną specjalizacją w ramach kierunku studiów, jak i obowiązkowe dla wszystkich studentów. Informacje na temat źródeł i narzędzi były przekazywane w sposób zorganizowany (np. jako oddzielna jednostka lekcyjna) lub niezorganizowany (np. wspomniane mimochodem na wykładzie lub w formie zalecenia przez promotora).

Zdecydowanie mniejszą rolę w poznawaniu źródeł i narzędzi naukowych odegrali znajomi badanych studentów. Ciekawe, że kilka osób wspomniało tu o zajęciach prowadzonych już na etapie edukacji ponadgimnazjalnej.

Biorąc pod uwagę kierunek studiów, należy zauważyć, że poloniści najczęściej zdobywali wiedzę o źródłach i narzędziach sami, zaś historycy równie często podczas zajęć uniwersyteckich, jak i sami.

3.4. Przydatność źródeł i narzędzi elektronicznych oraz ocena wyników uzyskane dzięki ich wykorzystywaniu

Praktycznie każde wykorzystane źródło lub narzędzie elektroniczne okazało się przydatne przy poszukiwaniach materiałów do prac magisterskich. Badani studenci byli z nich zadowoleni, aczkolwiek w różnym stopniu. Zazwyczaj oceniali je pozytywnie lub umiarkowanie pozytywnie. Największe emocje wzbudziły katalogi BUW i Biblioteki Narodowej. Z opinii części studentów wynika, że są trudne w obsłudze i mało intuicyjne. Oprócz tego, studenci oczekują od nich, by przy mało precyzyjnych instrukcjach wyszukiwawczych dawały bardzo

precyzyjne wyniki. Przyczyn takiej oceny nie należy szukać tylko w wadach technicznych tych narzędzi, ale także w poziomie kompetencji informacyjnych badanych czy edukacji informacyjnej. Można postawić także hipotezę, że istotny wpływ na oceny respondentów może wywierać wyszukiwarka Google, która przyzwyczaiła swoich użytkowników do pewnych zachowań (jak np. wpisywania zapytania informacyjnego w okienko do ogólnych poszukiwań bez ustawiania filtrów) i wysokiego poziomu skuteczności, której oczekują oni także od innych narzędzi wyszukiwawczych. Potwierdzenie hipotezy szczegółowymi badaniami stanowiłoby istotną informację dla twórców systemów bibliotecznych i zapewne wywarłoby wpływ na kształt tych narzędzi.

Studenci bardzo rzadko komentowali cechy techniczne używanych źródeł i narzędzi. Częściej koncentrowali się na ich zawartości. Warto dodać, że w wielu przypadkach niesatysfakcjonujące poszukiwania nie wpływały negatywnie na ocenę źródła czy narzędzia, co można wytłumaczyć małymi oczekiwaniami badanych. Często bowiem wspominali, że badane przez nich zagadnienia są słabo opracowane i trudno cokolwiek znaleźć na ich temat. Oprócz tego, dla studentów ważny był szybki dostęp do źródeł i narzędzi, nieograniczony czasem ani miejscem.

4. Wnioski

Analiza przeprowadzonych wywiadów pozwoliła stworzyć szczegółowy i spójny obraz zjawiska wykorzystywania źródeł i narzędzi elektronicznych przez studentów do pisania prac magisterskich oraz wysnuć kilka istotnych wniosków.

Uczestnicy badania najczęściej włączali elektroniczne źródła do swych poszukiwań w momencie, gdy nie byli w stanie dotrzeć do interesujących materiałów w formie analogowej. Ponieważ trudniej skorzystać z oryginalnych materiałów źródłowych umieszczonych w archiwach czy magazynach bibliotecznych niż z drukowanych monografii i czasopism naukowych, wśród najczęściej wykorzystywanych źródeł elektronicznych znalazły się biblioteki cyfrowe gromadzące właśnie cyfrowe kopie takiego rodzaju zasobów. Jeżeli studenci korzystali z innego typu elektronicznych źródeł, to przede wszystkim w celu uzupełnienia zebranych materiałów, w końcowej, a nie głównej fazie poszukiwań literatury przedmiotu. Przy szukaniu przyczyn małej popularności źródeł elektronicznych, zawierających opracowania, należy brać także pod uwagę ich niesatysfakcjonującą obecność w Internecie, choć ten czynnik wydaje się być mniej istotny. Wśród najczęściej wykorzystywanych narzędzi znalazły się takie, które umożliwiają dotarcie do materiałów w formie tradycyjnej, czyli były to przede wszystkim katalogi elektroniczne bibliotek. Oprócz tego, dużym powodzeniem cieszyła się wyszukiwarka Google. Studenci rzadko sięgali po pomoce o charakterze bibliograficznym oraz wyszukiwarki naukowej. Poza tym, wykazali niewielką znajomość menedżerów bibliograficznych.

Sprawdziła się opinia na temat konserwatywnego podejścia polonistów i historyków do pracy w środowisku cyfrowym. Ich postawa nie odnosi się tylko do korzystania z publikacji w formie elektronicznej, ale także katalogów bibliotek oraz sposobu wyszukiwania materiałów naukowych.

Pozycja publikacji elektronicznych w opiniach badanej grupy studentów nie jest zbyt silna, co znajduje potwierdzenie w innych badaniach na temat korzystania z materiałów w postaci cyfrowej. Nadal istotną przeszkodę stanowią uwarunkowania sprzętowe

(dyskomfort czytania z ekranu komputera) oraz przyzwyczajenia respondentów. Być może upowszechnienie czytników książek elektronicznych wpłynęłoby na zwiększenie użytkowania źródeł elektronicznych.

Studenci sięgali po cyfrowe pomoce do pisania prac magisterskich, jednak nie wykorzystywali w pełni ich bogatego zasobu. Należy to tłumaczyć zarówno przyzwyczajeniami uczestników badania, jak i ich poziomem wiedzy na temat elektronicznych źródeł i narzędzi.

Także stopień objęcia respondentów edukacją z zakresu kompetencji informacyjnych wydaje się być niesatysfakcjonujący, szczególnie w przypadku polonistów. Porównanie wypowiedzi studentów obu kierunków pokazało, że historycy częściej dowiadawali się na zajęciach o elektronicznych źródłach i narzędziach niż poloniści, co więcej, częściej korzystali z cyfrowych pomocy, które można określić jako stricte naukowe (np. repozytoria czy wyszukiwarki naukowe), aczkolwiek stopień ich wykorzystania mógłby być jeszcze większy.

Wątpliwości budzi także poziom kompetencji informacyjnych respondentów. Aby je potwierdzić bądź rozwiać należałoby przeprowadzić szczegółowe badania. Na podstawie wywiadów można tylko zasygnalizować problemy studentów związane z tworzeniem instrukcji wyszukiwawczych, operowaniem hasłami przedmiotowymi w elektronicznych katalogach bibliotek oraz wykorzystywaniem zaawansowanych opcji wyszukiwania w elektronicznych źródłach i narzędziach. Wysoki poziom kompetencji informacyjnych mógłby przyczynić się do zwiększenia satysfakcji z wyników wyszukiwań oraz samego użytkowania elektronicznych pomocy.

Nawet wysokie kompetencje informacyjne nie wypełnią jednak braków w dostępnych cyfrowo zasobach literatury naukowej. Badani często w wywiadach podkreślali, że tematy ich dysertacji nie budzą zbyt dużego zainteresowania środowiska naukowego. Oprócz tego, z wypowiedzi magistrantów wynika, że jeśli znaleźli interesujące materiały, to zazwyczaj były one w wersji tradycyjnej, co wskazuje na ubogą ofertę opracowań, szczególnie monografii dostępnych w Internecie w postaci cyfrowej. Jednak mając na uwadze postawy przedstawicieli obu kierunków studiów reprezentowanych w próbie badawczej wobec pracy w środowisku cyfrowym, za uzasadnioną należy uznać wątpliwość, czy istotnie korzystaliby z elektronicznych wersji opracowań monograficznych, nawet gdyby ich zasób w sieci był zadowalający.

Przeprowadzone badanie miało charakter jakościowej analizy kontekstowej, w której pozyskane od uczestników badania dane i opinie konfrontowane były z rozpoznanym wcześniej stanem rzeczy w zakresie możliwości korzystania przez studentów z elektronicznych źródeł i narzędzi naukowych. Ze względu na ograniczoną liczebność grupy badawczej, uzyskanych wyników nie można odnieść do całej populacji studentów, a nawet populacji polonistów i historyków, pokazują one jednak ciekawe tendencje i zjawiska, którym warto przyjrzeć się bliżej, również w odniesieniu do innych środowisk naukowych.

Bibliografia

- Batorowski, D. (2012). Korzystanie z technologii informacyjno-komunikacyjnych. W: J. Czapiński & T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2011: warunki i jakość życia Polaków: raport* [online]. Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego, 299–327, [22.08.2014], http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2011.pdf
- Bomba, R.; Radomski, A. (red.). (2013). *Zwrot cyfrowy w humanistyce* [online]. Lublin: e-naukowiec, [22.08.2014], <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/2062>

- Cisek, S. (2009). *Nauka 2.0: nowe narzędzia komunikacji naukowej* [online]. Informacja w świecie cyfrowym. Biblioteka Główna Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej im. J. Altkorna [22.08.2014], <http://informacjacyfrowa.wsb.edu.pl/pdfs/nauka.2.0.pdf>
- Gabrylewicz, N.; & Sloboda, K. (2011). *Wykorzystanie elektronicznych źródeł informacji przez studentów Politechniki Lubelskiej* [online]. eLIS [28.08.2014], <http://eprints.rclis.org/15726/1/K.%20S%C5%82oboda%2C%20N.%20Gabrylewicz%20Wykorzystanie%20elektronicznych...%20MS%20Word%202007.pdf>
- He, D.; Wu, D.; Yue, Z.; Fu, A.; Vo, K. T. (2012). Undergraduate students' interaction with online information resources in their academic tasks: A comparative study. *Aslib Proceedings*, 64(6), 615–640.
- Jasiewicz, J. (2012). Analiza SWOT poziomu kompetencji informacyjnych i medialnych polskiego społeczeństwa w oparciu o istniejące badania społeczne [online]. W: J. Lipszyc (red.), *Cyfrowa przyszłość: edukacja medialna i informacyjna w Polsce – raport otwarcia*. Warszawa: Fundacja Nowoczesna Polska, 21–68, [22.08.2014], <http://nowoczesnapolska.org.pl/wp-content/uploads/2012/01/Raport-Cyfrowa-Przyszłość-.pdf>
- Jaskowska, M., Korycińska-Huras, A. & Próchnicka, M. (2009a). Bibliografia jako źródło informacji naukowej – w opinii studentów. W: J. Woźniak-Kasperek & M. Ochmański (red.), *Bibliografia: teoria, praktyka, dydaktyka*. Warszawa: Wydaw. SBP, 233–258.
- Jaskowska, M., Korycińska-Huras, A. & Próchnicka, M. (2009b). Zachowania informacyjne autorów prac licencjackich z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. Tendencje w wykorzystaniu źródeł elektronicznych i drukowanych. W: K. Migoń & M. Skalska-Zlat (red.), *Uniwersum piśmiennictwa wobec komunikacji elektronicznej*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 292–311.
- Józefek, L. (2003). Wykorzystywanie elektronicznych źródeł informacji przez studentów różnych kierunków. W: E. Solarczyk-Ambrozik & A. Zduniak (red.), *Edukacyjne wyzwania i zagrożenia początku XXI wieku*. Warszawa: Katedra Nauk Humanistycznych Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych, 251–256.
- Kosmańska, M. (2013). Kompetencje informacyjne – próba analizy ich poziomu wśród użytkowników Biblioteki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego. W: D. Ziarkowski (red.), *Rola ośrodków informacji naukowej bibliotek naukowych w nabywaniu i kształtowaniu umiejętności informacyjnych*. Szczecin: Biblioteka Główna Uniwersytetu Szczecińskiego, 34–43.
- Mierzecka-Szczepańska, A. (2013). *Badania zachowań informacyjnych*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Skubała, E. & Kazan, A. (2009). Dobór publikacji w polityce zarządzania biblioteką cyfrową. Analiza wykorzystania zasobów bibliotek cyfrowych wspólnie przeszukiwanych w ramach FBC. W: C. Mazurek, M. Stroiński & J. Węglarz (red.), *Polskie biblioteki cyfrowe 2008: materiały z konferencji zorganizowanej w dniach 24–25 listopada 2008 roku przez: Bibliotekę Kórnicką PAN, Poznańską Fundację Bibliotek Naukowych, Poznańskie Centrum Superkomputerowo-sieciowe*. Poznań: Ośrodek Wydawnictw Naukowych, 63–72.
- Spaleniak, A. & Olszewska, H. (2008). E czy print – co wybierają czytelnicy Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. W: R. Gaziński (red.), *Dokąd zmierzamy? Książka i jej czytelnik: materiały z II Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego, Międzyzdroje, 20–22 września 2007 roku*. Szczecin: Biblioteka Główna Uniwersytetu Szczecińskiego, 255–262).
- Świątoń, M. (2008). Znaczenie i dostępność źródeł informacji w opinii studentów – wyniki badań. *Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*, 2, 22–30.
- Tanackovic, S. F., Lacovic, D. & Stanarević, S. (2012). LIS students seeking information for their final papers: small-scale study at the Faculty of Philosophy in Osijek [online]. In: F. Pehar (ed.), *Libraries in the Digital Age (LIDA) Proceedings*, Vol. 12. Zadar: University of Zadar, Department of Information Sciences [22.08.2014], <http://ozk.unizd.hr/proceedings/index.php/lida2012/article/view/10>

Using electronic resources and tools by Polish students of the humanities

Abstract

Purpose/thesis: The purpose of this paper is to present the results of the research concerning the information behaviour of students of humanities at the University of Warsaw. It is connected with the usage of scientific resources and electronic tools for preparing master's theses on the basis of one's own research.

Approach/methods: In the research a qualitative approach was applied using the technique of partially structured interview. The research group included 14 students: 7 graduates of Polish philology and 7 graduates of history who were second years students of MA Studies in the academic year 2013/2014.

Results and conclusions: The analysis of the collected information indicated that the respondents tended to employ electronic resources when the access to the materials in the traditional form was difficult, whereas electronic tools were used for searching specific publications in a paper or electronic version. The most popular tools turned out to be digital libraries, Google Web Search and electronic libraries catalogues. Despite the fact that students were generally open to digital technologies and supported the development of scientific resources of Open Access, it has been proven that their knowledge of such tools as reference managers was in fact poor. They seldom used this tool while writing their master's theses. As a result the general belief saying that humanists prefer to work in a paper environment was confirmed.

Originality/ value: The research conducted fills the gap in studies on students' information behaviour. Its particular value is the selection of the research group among the students of humanities, who so far seldom have been included in this type of research.

Keywords

Scientific electronic resource. Scientific electronic tool. User behaviour. Information literacy. User education. Digital humanities.

ANNA KAMIŃSKA jest doktorantką w Instytucie Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego. Napisała pracę magisterską pt. Wykorzystanie źródeł i narzędzi elektronicznych przez studentów przy pisaniu prac naukowych na przykładzie magistrantów polonistyki i historii Uniwersytetu Warszawskiego, obronioną w lipcu 2014 roku na Uniwersytecie Warszawskim. Jej zainteresowania naukowe to: cyfrowa komunikacja naukowa oraz zachowania informacyjne.

Kontakt z autorem:

a.t.kaminska@gmail.com

Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych

Uniwersytetu Warszawskiego

ul. Nowy Świat 69, III piętro, p. 310A

00-927 Warszawa

Luciano Floridi: *The Ethics of Information*. Oxford: Oxford University Press, 2013, pp. 357 + XIX. ISBN 978-0-19-964132-1

Polskiemu czytelnikowi tematyka, a nawet i samo pojęcie etyki informacyjnej (*information ethics*, IE) znane są raczej od niedawna. Wydaje się, że w polskim piśmiennictwie informatologicznym pierwszą publikacją, w której użyto terminu „etyka informacyjna” był artykuł Barbary Sosińskiej-Kalaty z 2003 r.¹ W zasadzie pierwsza dekada XXI w. zapisała się w historii polskiej bibliologii i informatologii jako ta, w której do dyskursu naukowego w tej dyscyplinie i dyskusji w zawodowym środowisku bibliotekarzy i pracowników informacji powróciła sprawa etyki. Właśnie wtedy pojawiło się najwięcej publikacji o tematyce etycznej od czasów książki Zbigniewa Żmigrodzkiego z 1991 r., która była pierwszą polską monografią poświęconą etyce zawodowej bibliotekarzy². Przyczyniła się do tego zapewne konferencja „Bibliotekarz w świecie wartości”, zorganizowana w 2003 r. we Wrocławiu, której pokłosiem była publikacja pokonferencyjna³. Dyskusję nad problematyką etycznego wymiaru działalności bibliotecznej i informacyjnej podjęto także na ogólnopolskiej konferencji SBP nt. „Zawód bibliotekarza dziś i jutro”, zorganizowanej we wrześniu 2003 r., czego rezultatem stało się zorganizowanie przy Zarządzie Głównym SBP grupy roboczej, która w 2004 r. podjęła prace nad polskim kodeksem etyki zawodowej bibliotekarza i pracownika informacji. Rok później został on opublikowany nakładem Wydawnictwa SBP⁴, a więc w 2015 r., 22 lutego, będziemy obchodzić 10-lecie przyjęcia przez polskie środowisko bibliotekarskie jego kodeksu etycznego. W ostatnich latach coraz więcej polskich badaczy podejmuje rozważania tematycznie wpisujące się w zakres etyki informacyjnej. Bardzo to cieszy, bo za granicą, zwłaszcza w USA, studia nad tą problematyką mają już dużą tradycję i bogate piśmiennictwo. Warto przypomnieć, że to właśnie w Stanach Zjednoczonych oraz w Niemczech, prawie równocześnie, w 1988 r. po raz pierwszy Robert Hauptman (USA) oraz Rafael Capurro (Niemcy) użyli terminu „etyka informacyjna” (ang. *information ethics*, niem. *Informationsethik*).

W piśmiennictwie zagranicznym obok terminu *information ethics*, który tłumaczymy jako etyka informacyjna, pojawia się także termin *ethics of information*, którego bezpośrednim przekładem jest wyrażenie „etyka informacji”. Do ukucia i funkcjonowania tego ostatniego terminu przyczynili się przede wszystkim przedstawiciele nauk filozoficznych, w dużej mierze autor recenzowanej tu książki – Luciano Floridi, którzy mówiąc o etycznych aspektach informacji, rozważania te zbierali pod ogólną nazwą *ethics of information*, analogicznie jak w przypadku: filozofii informacji (ang. *philosophy of information*), polityki informacji (ang. *politics of information*) czy logiki informacji (ang. *logics of information*). Czasami w literaturze przedmiotu dwa wspomniane powyżej terminy stosowane są zamiennie, jednak sytuacja taka spotykana jest już dość rzadko, gdyż obserwuje się tendencje dążące do ujednolicenia terminologii i nazewnictwa na rzecz *information ethics*.

Etyka informacyjna, którą badacze z nią związani starają się w ostatnich latach ukonstytuować jako odrębną dyscyplinę naukową, zajmuje się kwestiami etycznymi procesów związanych z „życiem” informacji (tj. obiegiem informacji w społeczeństwie – pozyskiwaniem, przetwarzaniem, opracowywaniem, przechowywaniem i udostępnianiem) oraz skutkami rozwoju i implementacji nowych

¹ B. Sosińska-Kalata (2003). Etyka w nauce o informacji, *Bibliotekarz*, 9, 3–10.

² Z. Żmigrodzki (1991). *Problemy bibliotekarskiej etyki zawodowej*. Katowice: UŚ.

³ S. Kubów (red.) (2003). *Bibliotekarz w świecie wartości: materiały konferencji*. Wrocław, 15–16 maja 2003 r. Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej.

⁴ *Kodeks etyki bibliotekarza i pracownika informacji* (2005). Warszawa: Wydaw. SBP.

technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT)⁵. Dorobek tak rozumianej etyki informacyjnej tworzą i wykorzystują specjaliści różnych dyscyplin, zarówno informacja naukowa i bibliotekoznawstwo, jak i dziennikarstwo, medioznawstwo, informatyka i cybernetyka, a także filozofia. Należy jednak zaznaczyć, że przedstawiony powyżej zestaw dyscyplin nie jest katalogiem zamkniętym, wskutek bowiem coraz szerszego wykorzystywania ICT w różnych obszarach życia i badań naukowych przedstawiciele coraz większej liczby specjalności naukowych zwracają swoje zainteresowania ku etycznym aspektom różnych zjawisk informacyjnych związanych z obszarem ich działalności badawczej, chociażby w medycynie i naukach o zdrowiu. Stąd coraz częściej w środowisku naukowym mówi się o potrzebie stworzenia globalnej, albo międzykulturowej etyki informacyjnej, która z jednej strony będzie uwzględniała i rozważała kwestie ważne dla wszystkich korzystających z ICT w skali światowej, a z drugiej – osadzała te kwestie w kontekście kulturowym, filozoficznym, społecznym i prawnym, wskazując podobieństwa i różnice oraz akcenty, na które kładzie się nacisk, w zależności od perspektywy rozważań podejmowanych w poszczególnych krajach lub kręgach kulturowych.

Luciano Floridi w recenzowanej książce proponuje spojrzenie na informację i kwestie z nią związane osadzone właśnie na gruncie filozofii i etyki. Dotyczy ona więc problematyki związanej z etyką informacyjną, rozumianą jako subdyscyplina filozoficzna, która korzystając z narzędzi, oferowanych jej przez filozofię i etykę, stara się odpowiedzieć na pytania o ontologię i podwaliny etyki informacyjnej, jej status na tle innych rodzajów etyki oraz innych dyscyplin naukowych, uniwersalny model, status moralny szeroko pojętych użytkowników informacji (zarówno ludzi, jak i maszyny), a także rozważa etykę informacyjną w kontekście teorii etycznych, zarówno historycznych, jak i współczesnych, szukając w nich odpowiedzi na kwestie nacechowane etycznie i dylematy moralne pojawiające się w związku z obiegiem informacji w społeczeństwie⁶. Książka została wydana w 2013 r. i jest pierwszą publikacją o charakterze monograficznym, która w całości poświęcona jest stricte filozoficznym rozważaniom nt. etyki informacyjnej. Życiorys naukowy jej autora jest bogaty i barwny, dlatego przytoczę tylko kilka najważniejszych informacji. Floridi jest profesorem filozofii i etyki informacji na Uniwersytecie Oksfordzkim w Anglii, a także na Uniwersytecie Amerykańskim w Waszyngtonie i członkiem wielu zespołów badawczych związanych z rozpoznaniem i opisaniem wpływu nowych technologii na społeczeństwo. Jego badania skupiają się na filozofii i etyce informacji, etyce informacyjnej i komputerowej, a także na filozofii technologii, którym poświęcił łącznie ponad 150 artykułów, przetłumaczonych na wiele języków, oraz kilka książek. *The Ethics of Information* jest przedostatnią książką Floridiego. W maju 2014 r. wydał kolejną monografię – *The Fourth Revolution – How the infosphere is reshaping human reality*⁷. Wcześniejsze książki Floridiego, które warto tu przypomnieć to *The Philosophy of Information* (2011), *Information – A Very Short Introduction* (2010) oraz *The Cambridge Handbook of Information and Computer Ethics* (2010). Niektóre z tych prac bezpośrednio, inne pośrednio są związane z tematem etyki informacyjnej. Warto też dodać, że autor postawił sobie za cel stworzenie tetralogii związanej z fenomenem informacji, a dwie spośród wspomnianych powyżej książek są jej częścią – pierwszą *The Philosophy of Information*, a drugą omawianą tu *The Ethics of Information*. Tetralogia oznacza dzieło złożone z czterech odrębnych, samoistnych prac, połączonych jednym tytułem ogólnym i tematyką (albo grupą postaci, zjawisk lub motywem przewodnim). Tetralogia

⁵ Tak etykę informacyjną definiują np.: T. Carbo i S. Almagno (2001). *Information Ethics: The Duty, Privilege and Challenge of Educating Information Professionals*, *Library Trends*, 49(3), 510–518; Robert Hauptman czy Elizabeth Buchanan (zob. np. E.A. Buchanan & K.A. Henderson (2009). *Case studies in library and information science ethics*. Jefferson; London: McFarland).

⁶ Poza Floridim trudno znaleźć badaczy, którzy na gruncie filozofii i etyki tak dogłębnie analizują zjawisko informacji. Warto jednak wspomnieć nazwiska tych, których badania wpisują się w poświęcony tej tematyce dyskurs filozoficzny, np.: Rafael Capurro, Terry Bynum czy Charles Ess.

⁷ Ta ostatnia monografia Floridiego omówiona została przez prof. Jacka Wojciechowskiego w przeglądzie publikacji obcych (*Wśród zagranicznych książek*), który ukaże się w następnym numerze ZIN – 1/2015 [przyp. red.].

Floridiego nosi tytuł *Principia Philosophiae Informationis*. Dwie kolejne jej części stanowią mają książki: *The Politics of Information* i *The Logic of Information*.

W pierwszej części tetralogii, czyli *The Philosophy of Information*, autor kładzie nacisk na rozpoznanie informacji jako nowego zjawiska badań, analizę konceptualnych podstaw informacji i zasad rządzących jej funkcjonowaniem, identyfikację zakresu pola badawczego filozofii informacji i charakteru mieszczących się w nim problemów, oraz analizę filozoficznych aspektów działalności informacyjno-komunikacyjnej. Analogicznie w książce *The Ethics of Information* rozbiera na czynniki pierwsze etykę informacyjną.

W szesnastu rozdziałach, których podstawę stanowi 39 artykułów, autorstwa samego Floridiego lub napisanych we współpracy z innymi badaczami, publikowanych od 1999 r. na łamach wielu czasopism, autor rozważa różne aspekty zmian następujących w życiu jednostek i całych społeczeństw pod wpływem rozwoju i upowszechnienia ICT. Kieruje uwagę czytelnika na związane z informacją zmiany zarówno w zakresie komunikacji, edukacji, pracy, środowiska, relacji społecznych, przemysłu i biznesu, jak i zdrowia oraz opieki zdrowotnej, a także konfliktów zbrojnych. Przeobrażenia tych sfer w związku z rozwojem ICT stanowią kwestie, które w prowadzonej współcześnie debacie etycznej, zajmują najwięcej miejsca. Etyka informacyjna skupia się w szczególności na zagadnieniach bezpieczeństwa w sieci oraz bezpieczeństwa danych osobowych, podziału cyfrowego i przepaści między społeczeństwami stecniczonymi a niemającymi środków na rozwój w tym zakresie oraz prywatności i wolności słowa. Floridi poddaje te problemy rozważaniom za pomocą analizy dyskursu filozoficznego. Czasami rozważa również zjawiska jeszcze rzadko spotykane i słabo dotąd lub wcale nie opisane, albo wręcz hipotetyczne, ale według niego – możliwe w całkiem niedalekiej przyszłości, jak np. cyberwojny, gdzie bronią może być informacja, a także armie robotów, które na polach bitew miałyby zastąpić ludzi i tak jak gatunek ludzki umieć analizować informacje w czasie rzeczywistym, a następnie podejmować decyzje w sposób podobny do tego, jak czynią to ludzie.

W książce znajdziemy zarówno rozdziały o charakterze ogólnym, które służą wprowadzeniu pojęcia etyki informacyjnej i objaśnieniu związanych z nią kategorii pojęciowych i problemów badawczych, jak i rozdziały poświęcone refleksji filozoficznej i analizie etycznej konkretnych i bardzo szczegółowych zjawisk, związanych z rozwojem ICT. W dwóch pierwszych rozdziałach książki Floridi skupia uwagę na zjawisku rewolucji cyfrowej i informacyjnej, by wykazać, że dzisiaj to właśnie informacja staje się ekosystemem, w którym wszyscy funkcjonujemy. Wprowadza pojęcie „inforga” – organizm podłączony, sugerując, że współczesne autorowi pokolenie jest chyba ostatnim, które jeszcze potrafi żyć tylko i wyłącznie *offline*. Młodsze pokolenia zaczynają żyć i funkcjonować „hipertekstualnie”, jednocześnie *off* – i *online*. Autor, prowadząc czytelnika przez barwną i bardzo obrazową opowieść, których nie brak i w dalszej części książki, pisze o tym, jak roboty, czy nawet zwyczajna zmywarka poprzez fizyczną, w zasadzie ludzką, czynność zmywania naczyń, mogą przekraczać granice ludzkiego (jej użytkownika) świata. Podobnie człowiek poprzez cyfrowe interfejsy będzie przekraczał granice świata cyfrowego, aż w końcu stanie się inforgiem pośród innych (prawdopodobnie sztucznych) użytkowników infosfery. Z czasem, gdy najbardziej słyszalny będzie głos pokolenia *digital natives*, różnica między światem fizycznym a infosferą zatrze się, a nam – przedstawicielom pokoleń określanych za Markiem Prenskym mianem „digital immigrants”⁸, będzie towarzyszyło uczucie zdeprymowania, wykluczenia, niepełnosprawności, a nawet psychicznej traumy, za każdym razem gdy nie będziemy włączeni w infosferę, jak w przypadku ryby pozostającej bez wody (s. 16). Pewnego dnia, zdaniem Floridiego, bycie inforgiem stanie się normalnością.

Następnie autor analizuje etykę informacyjną jako etykę źródeł informacji, produktów informacyjnych, środowiska informacyjnego, by na końcu przedstawić ją jako makroetykę infosfery (używa tutaj określenia *e-nvironmental ethics*), w której świat danych, informacji i wiedzy oraz cykle ich

⁸ M. Prensky (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. Part 1. *On the Horizon* 9 (5), 1–6; Digital Natives, Digital Immigrants. Part 2: Do They really think differently? *On the Horizon* 9 (6), 1–6;

życia powinny być zorganizowane tak, by ułatwiać człowiekowi właściwe funkcjonowanie w infosferze. Kwestie tak rozumianej etyki informacyjnej szerzej omówione są w rozdziale czwartym, gdzie Floridi zastanawia się nad jej fundamentami, ewolucją i związkami z etyką komputerową. Zestawia ją z innymi teoriami etycznymi – etyką cnót, deontologią i konsekwencjalizmem oraz niestandardowymi teoriami, sugerując, że etykę informacyjną – wspieraną etyką komputerową – można uznać za pełnowartościową makroetykę. W rozdziale piątym, kontynuuje rozważania nad fundamentami etyki informacyjnej. Poświęca go etyce komputerowej (*computer ethics*, CE), prowadząc czytelnika poprzez różne wobec niej podejścia: negowanie jej naukowego charakteru, traktowanie jako etyki zawodowej, odrębnej dyscypliny czy jako etyki stosowanej, proponując na końcu innowacyjne podejście (*innovative*), w myśl którego etyka informacyjna stanowić ma fundament dla etyki komputerowej. Wydaje się, że można uznać to także za nawiązanie do prowadzonej na początku XXI w. na łamach międzynarodowych czasopism naukowych dyskusji o statusie etyki komputerowej i na fali tego – również etyki informacyjnej⁹. W tym miejscu warto przypomnieć też wydaną w 2008 r. książkę Wojciecha Bobera *Powinność w świecie cyfrowym. Etyka komputerowa w świetle współczesnej filozofii moralnej*¹⁰, w której w odniesieniu do etyki komputerowej poruszone zostały kwestie podobne do dyskutowanych przez Floridiego.

W kolejnym, szóstym, rozdziale Floridi zastanawia się nad wartością wewnętrzną infosfery, po to, by pokazać jak wielką jest rola informacji dla samej etyki i przeprowadzić aksjologiczną analizę informacji i infosfery samych w sobie. Rozdział konkluduje stwierdzeniem, że etyka informacyjna dowiedzie swojej wartości tylko wówczas, gdy jej zastosowania będą rodziły owoce. O tych zastosowaniach szerzej pisze autor w rozdziałach 11–14, poruszając w nich np. znaczenie ICT dla konstytuowania się „ja”, podejmując ontologiczną interpretację prywatności informacji oraz dystrybucji moralności w infosferze, a także pokazując związki i wartość etyki informacyjnej i etyki biznesu. Autor rozważania o prywatności informacji poprzedza analizą wpływu ICT na jednostkę ludzką – to, jak ta jednostka postrzega i buduje samą siebie i swój obraz w oczach innych. Nawiązując do Platona, który omawiał wpływ wynalezienia pisma na przemianę ludzkości, Floridi dowodzi, że współczesna technologia Informacyjna i komunikacyjna działa z siłą nieporównywalnie większą niż siła oddziaływania pisma. Argumentuje, że ICT wzmacnia ludzką cielesność, zwiększa możliwości i siłę ludzkiego poznania oraz poszerza świadomość. W kontekście nowych technologii Floridi przygląda się kwestiom obecności, przestrzeni, czasu, wspomnień i percepcji. Filozoficzną interpretacją rozwija takie stwierdzenia jak to, że dzięki nowym technologiom nasze „ja”, choć jest w mózgu zlokalizowane, to niekoniecznie w nim jest obecne; że dzięki ICT przestajemy mieć konkretny wiek (informacje o nas, które się nie starzeją); że ICT pozwala nam chronić wspomnienia przed zapomnieniem (choć zapominanie to też sztuka kształtowania siebie); oraz że dzisiaj osobowe „Kim jestem dla ciebie?” wypierane jest przez bezosobowe „Kim jestem online?”. W tym kontekście zwraca uwagę na to, jak ważna jest prywatność i ochrona informacji, wzbogacając analizę o myśl spoza zachodniego kręgu kulturowego, rozważając indywidualizm i antropologię, a także zakres i ograniczenia prywatności informacji w dobie współczesnych ICT.

W pominiętym do tej pory w niniejszej recenzji rozdziale siódmym Floridi zajmuje się moralnością innych niż ludzie uczestników infosfery, cyfrowych lub społecznych, np. firm, partii, systemów hybrydowych itd. Sugeruje, że etyka informacyjna powiększyła grupę podmiotów moralnych o nowe

⁹ Np. K. E. Himma (2003). The relationship between the uniqueness of computer ethics and its independence as a discipline in applied ethics. *Ethics and Information Technology*, 5(4), 225–237; czy T. Bynum (2008). *Computer and information ethics*; A. P. Carlin (2003). Disciplinary debates and bases of interdisciplinary studies: The place of research ethics in library and information science. *Library & information science research*, 25(1), 3–18;

¹⁰ W. J. Bober (2008). *Powinność w świecie cyfrowym: etyka komputerowa w świetle współczesnej filozofii moralnej*. Warszawa: Wydaw. Akademickie i Profesjonalne.

jednostki, stawiając tym samym przed sobą wielkie wyzwania. Refleksja etyczna musi bowiem objąć również strefę zwaną przez Floridiego *mindless morality* („moralność bez-umysłowych”). W kolejnych rozdziałach często wraca do kwestii uczestników infosfery i roli oraz miejsca poszczególnych podmiotów moralnych w etyce informacyjnej. W rozdziale piętnastym, gdzie Floridi rozważa etykę informacyjną w odniesieniu do zjawiska globalizacji, znów nawiązuje do rozdziału siódmego i następujących po nim, analizując konsekwencje, jakie dla dystrybucji moralności i podmiotów działań moralnych niesie przekształcenie infosfery w jeden, wielki i globalny ekosystemem.

Ostatni, szesnasty rozdział książki Floridi poświęca dyskusji z dwudziestoma odmiennymi, według niego błędnymi, interpretacjami etyki informacyjnej oraz zarzutami wobec niej formułowanymi. Dyskutuje z obecnymi w piśmiennictwie opiniami, że np. etyka informacyjna jest wyłącznie etyką newsów, krótkich tekstów i plików komputerowych; że jest zbyt upraszczająca, nieantropocentryczna, nieaplikowalna, supererogatoryjna i hipermoralistyczna; polemizuje z poglądami tych, którzy twierdzą z kolei, że jest zbyt konserwatywna i panteistyczna. Odpowiada na argumenty przeciwników uznania innych, poza ludźmi, użytkowników infosfery za autonomiczne podmioty moralne oraz tych, którzy nie zgadzają się z uniwersalnym charakterem etyki informacyjnej. Takie zakończenie rozważań pobudza do refleksji i systematyzuje wiedzę przedstawioną w książce.

Monografia etyki informacyjnej Luciano Floridiego jest napisana wartkim językiem, podejmuje kwestie bardzo aktualne, wokół których istnieje wiele kontrowersyjnych opinii. Czyta się ją więc z wielką ciekawością, choć czasami potrzebny jest również i dystans, np. gdy autor snuje wizje na temat przyszłości ICT, funkcjonowania infosfery i jej użytkowników. Etyka informacyjna dzięki tej książce być może stanie się dla czytelników – parafrazując słowa L. Floridiego z epilogu – mniej niż przed jej lekturą *difficult to find and hard to reach*.

Monika Halasz-Cysarz

*Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski*

Nadestano: 02.12.2014.

Wśród zagranicznych książek

Jacek Wojciechowski

Obydwie książki, które tym razem sygnalizuję, wydają mi się ważne ze względu na treść. Natomiast różnią się bardzo pisarską jakością. To zresztą w obszarze INiB – w Polsce oraz poza Polską – zdarza się bardzo często. Bywa mianowicie, że publikacje problemowo intrygujące i produktywne, są napisane katastrofalnie, albo jeszcze gorzej. Pokolenia net-generation oraz nieco starsze nagminnie piszą tak, jakby młotkiem rozbijały lodowiec.

A przy tej okazji ze smutkiem stwierdzam, że znakomita oficyna Oxford University Press, tylko co drożej (czasami: zdziarsko) wycenione książki wydaje na przyzwoitym poziomie. Te „tańsze” (jak dla kogo), zwłaszcza sygnowane przez oddział nowojorski, pozostają na granicy czytelności. Ale najprzód – o książce od innego wydawcy.

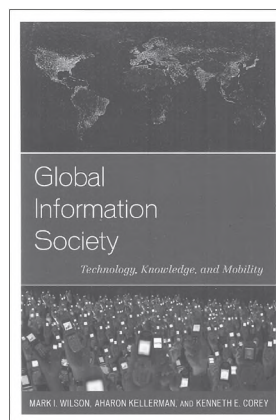
Spółeczeństwo informacyjne [****]

Mark I. Wilson, Aharon Kellerman, Kenneth E. Corey (2013). *Global information society. Technology, knowledge, and mobility*. Lanham: Rowman&Littlefield Publishers Inc., pp. 285. ISBN 978-0-7425-5694-2

Autorami tej książki są profesorowie... geografii: Wilson i Corey z amerykańskiego uniwersytetu w East Lansing, oraz Kellerman, emerytowany profesor izraelskiego uniwersytetu w Hajfie. Zajmujący się informacją od dawna, ale z dopełnieniem nietypowej, a przez to ciekawej, perspektywy. Dużo miejsca mianowicie poświęcają **terytorialnej** analizie obiegu informacji, funkcjonowania nowych mediów oraz statystyce zasięgów, zaś do rozważań o komunikacji społecznej dorzucają refleksje o... komunikacji samochodowej, wiążąc ją z namysłem nad komunikowaniem bezpośrednim i z niwelowaniem barier przestrzennych. Właściwie: dlaczego nie?

Jakkolwiek inna proveniencja naukowa niekiedy daje o sobie znać w niekoniecznie trafnym przywoływaniu definicji zjawisk, choćby samej informacji, ale dla tekstu ma to znaczenie marginalne. Mnie z kolei drażni, że całą komunikację publiczną autorzy utożsamiają wyłącznie z transmisją informacji, co jest absurdem, ale w piśmiennictwie informatologicznym jest to nonsens nagminny. Natomiast poza tym publikacja wydaje mi się wysoce frapująca.

Skoro już o tym zacząłem mówić, to dopowiem, że przywołane w książce definicjonalne opisy informacji nie są ani dobre, ani (pośród mnóstwa pozostających w obiegu) reprezentatywne, a mylenie jej w tym tekście z wiedzą oraz z innowacyjnością uważam za błąd. Tak jak i zbytne utożsamianie (być może nieintencjonalne) z symbolem, albo ze znakiem. Istnieją wszak znaki bez denotacji. Natomiast jest autorską racją, że informacja może być w rozmaity sposób kreowana, transmitowana oraz odbierana. Szkoda jednak, że z tego stwierdzenia nie został zrobiony dalszy użytek. Bo to przecież dla charakterystyki procesu informowania, a także dla rozumienia kategorii obiektywnej lub subiektywnej prawdziwości informacji, ma znaczenie fundamentalne.

Autorzy twierdzą, że parcie ludzi ku informacji ma podłoże naturalne – czyli: jest tendencją wrodzoną – zaś wzmacnia je i kierunkuje luka pomiędzy treścią już przyswojoną (zatem wiedzą), a oczekiwaną. Pierwsza z tych opinii ma korzenie w psychologii poznawczej¹ (częściowo dziś kontestowanej), a co do drugiej: przejęcie informacji może następować niezależnie od woli odbiorcy i podświadomie.

Natomiast dobrze uzasadnia się supozycja, że Internet (również) dlatego jest intrygujący, że serwuje krótkie urywki wielu informacji z rozmaitych obszarów; to rzeczywiście uchodzi za atrakcję. No i mają rację autorzy, sygnalizując różnice w transmisji (więc również w odbiorze) informacji przez sieć oraz bezpośrednio. Z wersji sieciowej bowiem prawie całkowicie wyeliminowane są konteksty uzupełniające.

Przechodząc zaś do analizy zjawiska „społeczeństwa informacyjnego”, widzą w nim nowy sposób zorganizowania i funkcjonowania zbiorowości wobec informacji, w oparciu przede wszystkim o najświeższe techniki komunikacyjne. I mają rację: to wszak rozwiązania techniczne rozstrzygają dziś o kształcie i warunkach transmitowania informacji. Na ogół dopisuje się jeszcze do tego różne konstrukty ideologiczne, bo samo technologiczne uzasadnienie uchodzi za trywialne, prostackie, lecz przecież tak w końcu jest. Dobrze więc, że akurat w tej książce nie uprawia się bajkopisarstwa.

Jednocześnie zaś bezkrytyczną – a powszechną wszak – apologię społeczeństwa informacyjnego, autorzy uważają za arogancką i bezczelną. Świadczy bowiem o całkowitym zlekceważeniu przedelektronicznego dorobku i obiegu informacji, czyli dokonań tysięcy lat, z których przecież wzięło się wszystko, co współczesne. Oraz: o skłonności do mitologizacji, bo (jak świadczą statystyczne fragmenty książki) do rzeczywiście powszechnego funkcjonowania informacji świat ma jeszcze bardzo pod górę.

Następstwem stechnicyzowania transmisji informacji jest radykalne rozszerzenie granic dostępności, więc globalizacja zasięgu, redukcja barier przestrzennych – przynajmniej w określonych warunkach. Ma to liczne zalety, ale również mankamenty, które niekoniecznie dają się eliminować. A ponadto, w tych okolicznościach, aktywnych odbiorców paraliżuje dramatyczny niedostatek czasu. Z tego zaś bierze się ustawiczny pośpiech i w rezultacie: nieuchronne spływanie przejmowanych treści.

Sygnalizując nieustanne zmiany komunikacyjnych technologii, autorzy metaforycznie sugerują, że o ile lata 80. były epoką komputerów, a lata 90. – dekadą Internetu, to od 2000 r. trwa inwazja iPodów i tabletów. Metafora metaforą, ale coś na rzeczy jest.

W związku z tym proponują jeszcze inną periodyzację. Otóż ich zdaniem lata 1960–1980 charakteryzowało **bogactwo** informacji, lata 1980–1990 były **oparte** na informacji, zaś okres 1990–2000 został przez informację **zdominowany**. Można i tak, chociaż moim zdaniem w tym miejscu górę wzięła fantazja. W zetknięciu bowiem z rzeczywistością, taki schemat wygląda zbyt pięknie.

Tym bardziej, że jest w tej książce bardzo dużo uwag o dalszych przeobrażeniach technologii komunikacyjnych, z których nie bardzo wiadomo co jeszcze wyrośnie. Natomiast dotychczasowe zmiany rzutują – wedle autorów – na odbiorcze postawy kolejnych pokoleń wobec informacji. Pada nawet opinia, że obecna młodzież inaczej **przetwarza** informacje, aniżeli pokolenia starsze. Może to prawda, a może nie. Brakuje dowodów, zwłaszcza wiarygodnych badań. Bo te, które są (także za granicą), na ogół nie mają większej wartości poznawczej.

W odniesieniu do społeczeństwa informacyjnego, autorzy powtarzają określenie: globalne. Jednak konsekwentnie bez supozycji, że ma charakter powszechny. Bo nie ma – co potwierdzają zamieszczone tam obficie argumenty statystyczne.

Na pewno natomiast jest to zbiorowość mobilna i wolna od ograniczeń przestrzennych. To znaczy: przekracza granice polityczne, natomiast odrębności krajowych nie zamazuje. Na razie, jeszcze nie? Trudno powiedzieć. Tym niemniej jednak już tworzą się społeczne przestrzenie pozafizyczne

¹ R. Stachowski, B. Dobroczyński (2008). *Historia psychologii – od Wundta do czasów najnowszych*. W: *Psychologia. Podręcznik akademicki*. T.1. Sopot: Gdańskie Wydaw. Psychologiczne, 106–108.

i ponadkulturalne, powiązane sieciowo, więc wirtualne. Niezależne, równoległe, alternatywne, wymienne? Też trudno powiedzieć. Szkoda, bo ma to ogromne konsekwencje społeczne. Ale w książce akurat ten kierunek refleksji rozwija się rachitycznie i niekonsekwentnie. Dominuje perspektywa technologiczna.

Nie bez racji, chociaż może zbyt jednostronnie. W każdym razie technologie komunikacyjne i powstanie digitalnych sieci uznają autorzy za fundament społeczeństwa informacyjnego. Zresztą – jak już była mowa: zmienny. W tej chwili (ich zdaniem) nastąpiła faza stopniowej integracji dotychczasowej infrastruktury komputerowej z telefonią mobilną, przy wyrażnie nasilonej inwazji rozwiązań mobilnych jako takich. Ostateczny rezultat tych zmian nie klaruje się dostatecznie jasno, o ile konkretyzuje się w ogóle.

Sama sieć natomiast przyczyniła się do zmiksowania obiegu komunikacji, szczególnie (choć nie tylko) informacyjnej. Funkcjonują w niej wszak kanały i formy komercyjne, administracyjne, społeczne i charytatywne, a odbiorcze urządzenia i stanowiska publiczne współlistnieją z osobistymi. Jest to więc gigantyczna płatanina różnych koncepcji, rozwiązań oraz... interesów. Z której korzysta praktycznie 35% populacji świata, wprawdzie globalnej, lecz do powszechności droga jeszcze daleka. Ci, którzy kojarzą z Internetem **wszystkich**, po prostu nie wiedzą o czym mówią.

I to trzeba stale mieć w świadomości. Publiczność internetowa to ewentualnie 1/3 mieszkańców globu. Tymczasem prawie każda tematyczna wypowiedź sugeruje – pośrednio lub wprost – że składa się na nią **cała** ludność Ziemi. I to jest zawracanie głowy.

Globalność narzuca transgraniczne relacje, kontakty i kooperacje, natomiast nie eliminuje wewnętrzznego – krajowego, regionalnego, lokalnego – zaangażowania ani wpływu, co najmniej różnicującego, a nierzadko: wprowadzającego odmienne ograniczenia. To znaczy, współcześnie z obiegu treści, zwłaszcza informacyjnych, trudno arbitralnie wyłączyć udział środowisk terytorialnych, dlatego mówi się o **glokalności** (globalność + lokalność). One zaś też nie mogą od tego obiegu uciec, chociaż miejscowo potrafią kreować bariery, utrudnienia, zakazy – czasami skuteczne, a czasem nie. Natomiast absencja w tym obiegu ma raczej charakter indywidualny, niekiedy świadomy, lecz na ogół pozaświadomy. Generalnie jednak ma miejsce (lub może mieć) fuzja: połączenie obiegu treści (informacji) generowanych lokalnie (regionalnie, ponadregionalnie) z tymi, którym od początku, intencjonalnie, przypisano charakter globalny.

Zdaniem autorów, wspólny jest ogólny model strukturalny (czyli systemowy) procesów informacyjnych. Napisano, że tworzą go: media, infrastruktura, informacja, operatorzy i użytkownicy. Rzuca się w oczy brak uporządkowania. Model jest chaotyczny, budzi wątpliwości, natomiast nie grzeszy kompletnością, bo wszak nie ma w nim **kreatorów** treści informacyjnych, których nie tworzą przecież krasnoludki. Natomiast rzeczywiście te składniki procesów informacyjnych występują zawsze i wszędzie, są więc globalne i strukturalnie identyczne. Odmienne bywają natomiast **konteksty** funkcjonowania, okoliczności, czyli – jak to się niekiedy mówi – otoczenie systemów informacyjnych.

W następstwie, także same rozwiązania technologiczne bywają obszarowo zróżnicowane, wymuszając mozaikę urozmaiconych aplikacji. Dlatego nie może być jednolitości, ani całkowicie kompatybilnej wspólnoty.

Istnieją poza tym ograniczenia uwarunkowane politycznie. Tu i ówdzie ma miejsce urzędowa kontrola transmitowanych treści, występują ingerencje cenzorskie, a zdarza się nawet częściowa eliminacja udziału w obiegu wspólnym. Bardzo możliwe, że więcej jest krajów, stosujących wobec Internetu rozmaite restrykcje, nakazy oraz zakazy, niż tych, które tego nie robią. Od siebie dopowiem, że i liberalizacja bywa czasami niepefna – jak tego dowiódł amerykański Patriot Act.

Na to zaś nakładają się – w różnych krajach różne – rozwiązania prawne, uprawnienia oraz zakazy (szykowana w Polsce ustawa o ponownym wykorzystaniu informacji sektora publicznego sugeruje odmienne regulacje, niż w wielu innych krajach), a także zróżnicowane zasady odpłatności za korzystanie z informacji. Zaś najwięcej bardzo różnych ograniczeń, w ujęciu terytorialnym lub instytucjonalnym, wprowadza praktyka licencyjna. W dodatku często tak jest, że co w jednym kraju

prawnie zakazane, w innym bywa dopuszczalne. Autorzy przywołują, tytułem przykładu, antypirackie akty prawne z USA, które gdzie indziej nie są honorowane.

Tak więc w wymiarze globalnym, jednorodność i kompatybilność systemów obiegu informacji, to jedynie nazewnicza i hasłowa fikcja. Rzeczywistą wspólnotę społeczeństwa informacyjnego trzeba dopiero zaaranżować i na razie jest to zaledwie początek drogi.

Ponadto zresztą istnieją jeszcze bariery techniczne, infrastrukturalne, ekonomiczne, różnicujące tę niby zbiorowość informacyjną – oraz także językowe. W obiegu internetowym 12 języków pokrywa 98% transmitowanych treści, ale przez te 2% rozumie się miliony osób. Przy tym zaangażowanie owego tuzina języków nie jest równomierne i nieprawda, że angielski usuwa pozostałe w cień. Na razie w sieci językiem angielskim posługuje się 28% internautów, chińskim 22%, zaś hiszpańskim 8%. Nie ma więc kompatybilności, a opinie o ekspansywności angielskiego są bezdowodowe. Nie brak opinii, że wcale tak nie jest². I nie uważam, że to źle. Języki narodowe trzeba chronić przed zanikiem.

Mitologia zdominowała również opinie o edukacji na dystans, wychwalanej bez umiarkowania. Prawdą jest, że e-edukacja rozwinęła rozmaite formy – komercyjne i darmowe, formalne i nieformalne – zwłaszcza na poziomie wyższym. Jednak wbrew temu, co się pisuje, istnieją zasadnicze kłopoty z akredytacją poziomów formalnych na studiach zdalnych i wedle oceny autorów, w pełnym profilu takich studiów bierze na świecie udział nie więcej niż 4% ogółu studentów. Nicco lepiej kształtuje się ich udział w poszczególnych e-kursach, ale ma to głównie charakter dopełniający. Bo też, wbrew potocznym przeświadczeniom, studia online wymagają wzmoczonego wysiłku studiujących, podwyższonej intensywności odbiorczej, czyli znacznie większego zaangażowania, a przy tym zajmują o wiele więcej czasu. Dlatego są w sumie uważane za gorsze. Zatem i to nie jest lepszcze dla społeczeństwa informacyjnego.

Pokażną część książki zajmuje charakterystyka struktur informacyjnych (w istocie: komunikacyjnych) w różnych częściach świata, z dookreśleniem społecznych zasięgów – wsparta olbrzymią ilością wskaźników statystycznych. I nawet jeżeli niektóre wydają się już nieco przedawnione (tego zweryfikować nie mogę), to jednak w sumie tworzą wizerunek niezwykły: jeszcze nigdy takiego nie widziałem. Autorzy odnoszą się tam do różnych form (kanałów) medialnej komunikacji, ale w tym omówieniu skupię się jedynie na prezentacji funkcjonowania Internetu.

Powszechnie omnipotentia Internetu kojarzy się z Ameryką Północną (350 milionów mieszkańców) i rzeczywiście: zasięg w USA i w Kanadzie autorzy szacują na 75% populacji. To prawie literalnie odpowiada innym, znanym mi doniesieniom statystycznym³, co wysoce uwiarygodnia zawarte w książce doniesienia. Natomiast warto jednak zwrócić uwagę, że nawet tam nie korzysta z sieci 1/4 mieszkańców, więc z uogólnieniami trzeba ostrożnie.

Diametralnie inne są natomiast wskaźniki w Ameryce Łacińskiej (500 mln mieszkańców): tam Internetu używa **mniejsza** część populacji, a różnice w zasięgu są gigantyczne. O ile w Urugwaju dostęp ma 40%, a w Brazylii 37.5% mieszkańców, to w Boliwii oraz w Ekwadorze mniej niż 10%.

Europę autorzy (wiadomo skąd są) podzielili sobie na Zachodnią (400 mln mieszkańców – zasięg Internetu powyżej 50%), oraz na Wschodnią (też 400 mln; średni zasięg nieokreślony, ale niższy). Tu również widać znaczne różnice. Na Zachodzie zasięg Internetu najwyższy jest w Islandii 91%, w Holandii 87%, w Szwecji 88% i w ogóle w Skandynawii wysoki, ale w Grecji, w Portugalii oraz we Włoszech po 42%. Natomiast na Wschodzie jest wyraźnie niższy i bardziej zróżnicowany; ponadto są w tym regionie kraje, gdzie obieg Internetu bywa „korygowany” przez władze. Najwyższy zasięg w tej części Europy jest w Estonii – 66% oraz w Czechach i na Węgrzech – po 59%. Polsce przypisano 49%, a Rosji 32%, podczas gdy Albanii 23%, zaś Ukrainie 11%. Aż nie chce się wierzyć.

² P. Clough (2012). User-related issues in multilingual access to multimedia collections. In: *User studies for digital library development*. London: Facet Publishing, 117–126

³ *Perceptions of libraries 2010* (2011). Dublin [USA]: OCLC, 10.

Bardzo wysokie wskaźniki korzystania z Internetu odnotowano jeszcze tylko w regionie australijskim (30 mln mieszkańców) – w samej Australii i w Nowej Zelandii po 72%, ale już na Fidżi tylko 1.5%. Natomiast w innych częściach świata Internet dociera do niewielkiej (z wyjątkami) części populacji, albo prawie do nikogo. W Afryce (tu autorzy dołączyli azjatycki Bliski Wschód) tylko na północy wskaźniki zasięgu wyglądają niekiedy znośnie. W Emiratach 65%, w Libanie 52%, w Maroku 33%, w Izraelu 30%, a w Tunezji 27%. To więc jeszcze nie wygląda źle. Ale w pozostałych krajach, zwłaszcza ściśle afrykańskich (z wyjątkiem Nigerii – 15%), zasięg Internetu wynosi przeważnie 0.1–3% populacji. Wypada więc mówić raczej o społeczeństwie pozainformacyjnym.

Również w Azji (5 miliardów osób) zróżnicowanie dostępu do Internetu jest gigantyczne. Przeważa zasięg mizerny, zwłaszcza w części centralnej oraz w południowej: w Indiach 4% (!!!), na Filipinach 6%, a w Kambodży nawet 0.5%. Natomiast najwyższy zasięg Internetu odnotowano w Korei Południowej 76%, w Japonii 75%, w Singapurze 73%, ale już w Chinach kontynentalnych tylko 22%. Obok marnej infrastruktury, bariery w dostępie generują liczne tam, niedemokratyczne reżimy. I dopiero w tym świetle, w całości, ujawnia się życzeniowy charakter myślenia oraz ułomność opinii o społeczeństwie informacyjnym. Za sprawą euro-amerykańskiej perspektywy staliśmy się nadmiernie butni.

Z jednej strony zatem świat jest dręczony kiepskim dostępem do informacji, a z drugiej – w niektórych rejonach – podaż okazuje się z kolei nadmierna. Wobec tego niezbędna jest dystrybucja inteligentna: tak to określono. Sygnalizowana tego rodzaju koncepcja (już podobne widywałem) zakłada mianowicie skupienie tej dystrybucji w ośrodkach regionalnych i wielkomiejskich.

Autorzy powołują się na projekt ALERT, który zakłada taką właśnie animację środowiskowych ośrodków informacyjnych, tworzonych wspólnie przez miejscowy kapitał prywatny, czyli przez interesariuszy, oraz ze środków publicznych, z udziałem lokalnych i regionalnych instytucji, jak też nieformalnych organizacji. O bibliotekach nie ma ani słowa i jasne, że to bardzo źle. A zalecany sposób postępowania sugeruje rozpoznanie miejscowych potrzeb (stąd określenie „interesariusze” = „stakeholders”), wypracowanie programów, oraz wykonawstwo – uzgodnione ze wszystkimi zainteresowanymi.

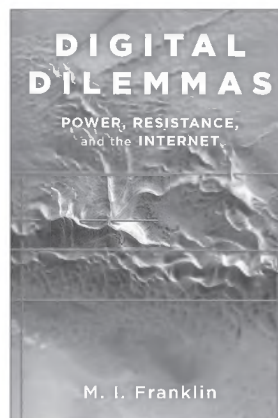
Brzmi to bardzo enigmatycznie, nieomal baśniowo: brakuje twardych konkretów. No bo wprawdzie pomysł jest, ale tylko wstępny. Czy znowu iluzoryczny? Bo różne pomysły już były oraz są, natomiast o realizacji nie słychać nic.

Wokół Internetu [***]

M[arianne] I. Franklin (2013). *Digital dilemmas. Power, resistance, and the internet*. New York: Oxford University Press, pp. 283. ISBN 978-0-998270-37

Ta książka lokuje się w innych rejestrach tematycznych oraz jakościowych. Autorka jest profesorem nadzwyczajnym w Goldsmiths University of London i legitymuje się wcale okazałym dorobkiem publikacyjnym, lecz jej manierę pisarską uważam za mankamentalną. Tekst jest potwornie rozgadany, mnożą się też powtórzenia, a referencja nie zawsze zachowuje konieczną ciągłość – z dodatku wydawca zrobił co mógł, żeby pogorszyć czytelność – z nieznanymi powodów ukrył nawet imię autorki pod pierwszą literą – toteż lektura jest wyjątkowo uciążliwa.

Natomiast ma sens, ze względu na oryginalne podejście do problematyki. Pisząc bowiem o funkcjonowaniu Internetu oraz o dystrybucji informacji, Franklin łączy kilka perspektyw – polityczną, społeczną, komunikacyjną i technologiczną – a to zdarza się rzadziej niż rzadko. Co nie przeszkadza, że często serwuje opinie bardzo jednostronne.

Ale jednak inne niż te, które formułuje się zazwyczaj. Na ogół bowiem dominują wypowiedzi apologetyczne wobec Internetu, tymczasem autorka ekspozuje mankamenty i zagrożenia. Powtarzając jak mantrę zarzuty „kontekstualne”: neoliberalizmu, neoimperializmu oraz neokolonizacji. Co dla dyskusji może być inspirujące, albo nawet produktywne, natomiast dla prawdziwości – już niekoniecznie.

Z jednej strony bowiem irytujące są obiegowe, bezkrytyczne zachwyty nad komunikacją elektroniczną, a bzdurne „zapowiedzi” zagłady pisma wywołują wręcz zgrzytanie zębami. Ale z drugiej – podobne odczucia powoduje mitologizacja internetowych zagrożeń. Ostatnio wzmozona, także w kontekście różnych uzależnień; nie twierdzę, że ich nie ma, ale pod tym względem Internet zaczyna w niektórych opiniach konkurować z alkoholem i narkotykami. Trzeba więc zachować umiar, a wobec tego warto wsłuchiwać się w argumenty wielokierunkowe. Zakładając, że Internetu jednak nie zlikwidujemy.

Ponieważ zaś jest globalnym środkiem łączności, władze polityczne – twierdzi autorka – chcą sobie to narzędzie podporządkować. Podobnie: firmy i korporacje komercyjne. Ale dążą do tego ukradkiem, potajemnie. Wobec tego ludziom wydaje się, że cyberprzestrzeń jest obszarem niezależnym, swobodnym, otwartym, gdzie każdy może mieć swoje miejsce i robić co chce. Nic bardziej błędnego.

Wokół Internetu ma miejsce kumulacja kapitału, struktur politycznych oraz technik komunikacyjnych i tak konstytuują się strefy wpływu. Niezależna myśl krytyczna jest spychana na dalszy plan, dodatkowo marginalizowana przez potoczną amatorszczyznę blogosfery. Indywidualnie nikt w Sieci nie ma nic do gadania, ale coraz częściej także poza nią, ponieważ nastąpiła redukcja kontaktów bezpośrednich.

Publiczność jest teraz transgraniczna, zatem niedookreślona. Wpływać na nią – więc także na obieg i ukierunkowanie informacji – może tylko ten, kto wcześniej rozpozna nastawienia (miejscowe?) i wytyczy obszary manipulacji. Autorka nie ma wątpliwości kogo na to stać: to anglo-amerykański neoimperializm. Co ujawniły właśnie afery Snowdena oraz Wikileaks: Internet okazał się terenem intryg publicznych i politycznych na skalę międzynarodową i platformą informacji „skażonych”. Tak więc pod etykietą globalizmu nie kryje się żadna internacjonalizacja (międzynarodowy nadzór to lipa; jest tylko amerykański), lecz agresywna ekspansja ekonomiczna oraz komunikacyjna. Otóż nie da się powiedzieć, żeby to w ogóle była nieprawda, ale zarazem nie jest to prawda ani wyłączna, ani cała. Dlatego: do ostrożnego potraktowania.

Franklin uważa niby potoczne zwroty „społeczeństwo internetowe” i „nowa kultura medialna” za czysty kamuflaż, myślową pułapkę, sugerującą że mowa tu o medium, na które każdy może mieć wpływ. Tymczasem w rzeczywistości wpływy naprawdę znaczące mają tylko nieliczni interesariusze.

Komercyjni oraz polityczni. Przemysłnie zintegrowani, co dla niepoznaki zaczęto nazywać konwergencją. Głównie są to siły (to taka autorska obsesja) euro-anglo-amerykańskie (a jakie mają być – papuaskie?), które ingerują oraz narzucają rozwiązania i manipulują publicznością w różnych regionach świata. Ostatnimi czasy dodatkowo zauważywszy niezwykle możliwości wpływania na użytkowników telefonii mobilnej, ją także próbują opanować. Jakaś racja, przynajmniej częściowa, w tej opinii jednak jest, a wobec tego nadzieje związane z tą telefonią w odniesieniu do bibliotecznych usług informacyjnych, bardzo mocno błędna.

Polityczno-komercyjne parcie na Internet, a potem na telefonię mobilną, kojarzy autorka z wystąpieniem wiceprezydenta USA, Ala Gore’a, w 1994 r. To wtedy miała rozpocząć się internetowa „rekolonizacja” świata, połączona z ekspulsacją internautyki niekomercyjnej. I wprawdzie Franklin bibliotek nigdzie nie wymienia, ale swoje miejsce w dopiero trzecim rządzie internautycznym rzeczywiście odczytujemy.

Za rekinów rynku internetowego autorka uważa Google (32 tys. pracowników na całym świecie) oraz Microsoft. W każdy dostępny oraz pozaprawny (były wszak procesy i wyroki) sposób osiągają to, co chcą. A nieświadoma prawdy publiczność bije im dziękczynne brawa, jako dobroczyńcom.

Natomiast już bez uzasadnienia Franklin sugeruje, że społeczeństwo nie zalicza udziału w komunikacji elektronicznej do rejestru potrzeb głównych, a w każdym razie – nie do podstawowych. Prawdę mówiąc, z wielu doniesień może wynikać akurat coś przeciwnego.

Z kolei (też nie rozumiem powodów) pojawia się w książce pokaźny rozdział, poświęcony niedostępności Sieci dla osób bezdomnych. Bezdomność jest oczywiście okolicznością tragiczną, ale wątpię czy bezdomnym najbardziej doskwiera akurat brak dostępu do komputerów. Poza tym cała książka utrzymuje się na wysokim poziomie ogólności, a tu nagle mowa o detalach i szczegółach.

Tak jak inni, Franklin podkreśla, że Internet wciąż podlega zmianom. Nie tylko technologicznym, chociaż to właśnie one umożliwiły wprowadzenie nowych formuł 2.0 i 3.0. Ale największe innowacje dokonały się za sprawą platform społecznych. W rezultacie dla co młodszych generacji sam Internet jako taki wcale nie uchodzi już za narzędzie nowe. Przeobrażenia zaś trwają nadal, czego nie wszyscy mają świadomość, tym bardziej więc mało kto zastanawia się, jaki może być ciąg dalszy.

Autorska refleksja skupia się w tym kontekście na pytaniu, kto powinien kontrolować Internet. Spontaniczna odpowiedź brzmi: nikt. Nikt jeden, żadna władza polityczna, żadna grupa interesariuszy. Lecz przecież ku temu wszyscy właśnie dążą i niejaki efekty osiągają. Jak temu zapobiec?

Franklin przypomina, że istnieje stosowne forum wymiany opinii, Internet Rights and Principles Coalition, w tym właśnie celu powołane, które zdołało wypracować społeczny rejestr zasad i praw – Internet Rights Charter. Z założeniem, że postulowany, otwarty i transparentny udział **wielu** różnych podmiotów sprawczych, może zapewnić Internetowi rozwój oraz przyporządkowanie społecznym wartościom, a wszystkim zainteresowanym – demokratyczne współuczestnictwo.

Ale to jest tylko projekt. Jeszcze jeden projekt. Kolejna utopia? Nie daję wiary, że sama mnogość pomysłów, projektów, programów i wirtualnych modeli, jest w stanie wpłynąć korzystnie na rzeczywistość. Ale nie zaprzeczę, że byłoby dobrze, gdybym nie miał racji.

Nadesłano: 22.06.2014.

Przegląd polskich nowości wydawniczych

Anna Stanis

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

Kamińska-Czubała Barbara: *Zachowania informacyjne w życiu codziennym: informacyjny świat pokolenia Y*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2013, ss. 299. Seria „Nauka-Dydaktyka-Praktyka” 148. ISBN 978–83–64203–14–5

Książka zawiera podsumowanie przeprowadzonych przez autorkę badań i analiz dotyczących codziennych zachowań informacyjnych tzw. pokolenia Y, czy też „cyfrowych tubylców”, tj. współczesnych dwudziestolatków dorastających już w czasie wszechobecności Internetu i komputerów. W książce przedstawione zostały problemy teoretyczne związane z badaniem zachowań informacyjnych, opis projektu badawczego autorki oraz uzyskane wyniki badań zebrane w kilku grupach problemowych: typologia strategii informacyjnych stosowanych w codziennych zachowaniach przez pokolenie Y, charakterystyka sytuacji informacyjnych w życiu codziennym i wykorzystywanych w nich strategii poszukiwania informacji, tzw. praktyka informacyjna, czyli obraz postaw, opinii, umiejętności i stylu działania związanych z pozyskiwaniem i użytkowaniem informacji potrzebnej w życiu codziennym. W omówionych badaniach autorka wykorzystwała technikę wywiadu narracyjnego i dzienniki obserwacji. Jednym z rezultatów badania było również sprawdzenie efektywności wywiadu narracyjnego w badaniach informatologicznych. Wnioski płynące z materiału badawczego autorka zebrała w formie zaleceń i propozycji, które można wykorzystać w edukacji informacyjnej. Za jedną z pilniejszych potrzeb edukacyjnych uznała rozwijanie kompetencji w zakresie ewaluacji informacji. W podsumowaniu autorka scharakteryzowała informacyjny świat pokolenia Y (czasochłonność przetwarzania informacji, problem z jej selekcją, nauka umiejętności informacyjnych odbywająca się w grupie od siebie nawzajem). Na podstawie literatury anglojęzycznej zaproponowała model działania informacyjnego (pozyskiwania i użytkowania informacji) w życiu codziennym. Osobny rozdział poświęciła zagadnieniom edukacji informacyjnej. Książkę uzupełnia obszerna bibliografia i indeksy – autorski oraz terminów i pojęć.

Rola ośrodków informacji naukowej bibliotek naukowych w nabywaniu i kształtowaniu umiejętności informacyjnych. *Materiały z sesji środowiskowej zorganizowanej przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, 27.04.2012.* Pod red. Daniela Ziarkowskiego. Szczecin: Książnica Pomorska im. St. Staszica, 2013, ss. 64. Seria „Bibliotekarz Zachodniopomorski” 12. ISBN 978–83–87879–98–3¹

Książka jest pokłosiem sesji środowiskowej zainicjowanej i zorganizowanej przez pracowników Biblioteki Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego, podczas której w ramach lokalnej integracji wymieniono doświadczenia i poglądy na temat edukacji informacyjnej. Gościem specjalnym spotkania była

¹ Publikacja dostępna również online: http://zbc.ksiaznica.szczecin.pl/Content/29481/Seria_BZP_T_XII.pdf

Ewa Rozkosz, przewodnicząca Komisji ds. Edukacji Informacyjnej przy SBP, której tekst *Edukacja informacyjna w bibliotece uczelnianej* znalazł się w prezentowanym zbiorze. Przedstawione referaty objęły różne aspekty kształcenia umiejętności informacyjnych: od ogólnych, jak np. *Standardy edukacji informacyjnej w teorii i praktyce* Agnieszki Bajdy po opisy szczegółowych działań konkretnych bibliotek, np. *Multimedialna Biblioteka – Mediateka Akademii Sztuki w Szczecinie* Aleksandry Łukasiewicz-Alcaraz czy *Kompetencje informacyjne – próba analizy ich poziomu wśród użytkowników Biblioteki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego* Magdaleny Kosmałskiej. Przedstawiono również wyniki badań Aleksandry Szponar i Sylwii Matejek dotyczących stron domowych bibliotek jako źródeł informacji oraz dostępu do narzędzi wyszukiwawczych Ukrytego Internetu (na podstawie analizy witryn 10 bibliotek uniwersyteckich). Kompetencje informacyjne użytkowników, a ściślej – użytkowników starszego pokolenia – omawia referat Elżbiety Malinowskiej.

Z publikacji płynie wniosek, że rozwój współczesnych technologii i zastosowanie ich w bibliotece czy ośrodku informacji nakłada na bibliotekarzy i pracowników informacji obowiązek kształcenia użytkowników, którzy w takich miejscach chcą realizować swoje potrzeby informacyjne.

Współczesne oblicze@komunikacji i informacji. Problemy, badania, hipotezy. Pod red. Ewy Głowackiej, Małgorzaty Kowalskiej, Przemysława Krysińskiego. Toruń: Wydaw. Nauk. UMK, 2014, ss. 484. ISBN 978–83–231–3175–5

Obszerna monografia poświęcona problemom szeroko rozumianej komunikacji i informacji jest efektem rozważań specjalistów i naukowców z różnych dziedzin. W książce zamieszczono 33 teksty, których problematyka obejmuje różnorodne pola badawcze, m.in. socjologii, bibliologii, informatologii, psychologii, filozofii, kognitywistyki, nauki o zarządzaniu i językoznawstwa. Teksty uporządkowano w sześciu częściach/grupach tematycznych.

Część 1. *Komunikacja w cyberprzestrzeni: wizje, koncepcje, paradygmaty*, gdzie problemy współczesnej komunikacji przedstawiono z punktu widzenia filozofii i kognitywistyki.

Część 2. *Język mediów: semiotyka, estetyka, oddziaływanie*, w której przedstawiono problem języka mediów i jego wpływ na odbiorcę.

Część 3. *Kultura wieku informacyjnego: społeczeństwo, media, Internet*, gdzie omówiono wpływ nowych technologii na współczesną kulturę.

Część 4. *Sieciowe systemy informacyjne: narzędzia, implementacje, projekty*. W tej części znalazły się teksty głównie bibliotekoznawców i informatologów przedstawiające sieciowe systemy informacji w aspekcie prezentacji danych, narzędzi wyszukiwawczych, ewaluacji systemów, a także problemy czasopism naukowych w sieci i ich digitalizacji, oraz związki książki dla dzieci i młodzieży z innymi mediami.

Część 5. *Użytkownicy informacji: kształtowanie postaw, przełamywanie ograniczeń, edukacja*. W tej części, podobnie jak w poprzedniej, w większości zamieszczono teksty – rezultaty badań i rozważań bibliotekoznawców i informatologów dotyczące tematyki użytkowników informacji, kształtowania ich postaw, edukacji medialnej i informacyjnej, information literacy, ograniczania barier w dostępie do informacji dla osób niepełnosprawnych oraz zachowań informacyjnych.

Część 6. *Komunikacja wewnętrzna a kultura organizacji: dzielenie się wiedzą, identyfikacja sytuacji kryzysowych, kreowanie wizerunku*. Obejmuje zagadnienia różnych rodzajów komunikacji: wewnętrznej, wiedzy, biznesowej, w bibliotece akademickiej a także wpływ pozytywnej komunikacji na efektywność pracy zespołowej.

Obranie tematyki komunikacji, która jest przedmiotem badań wielu dyscyplin naukowych, pozwoliło zebrać w książce bardzo różnorodny materiał, który zdaniem autorów może być „początkiem wymiany poglądów na temat współczesnych społecznych aspektów komunikacji i informacji w szerokiej interdyscyplinarnej perspektywie”.

Dylematy opracowania. Materiały z V Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, 18–20 września 2013 r. Pod red. Urszuli Ganakowskiej i Mirosławy Różyckiej. Szczecin: Książnica Pomorska im. St. Staszica, 2014, ss. 236. Seria „Bibliotekarz Zachodniopomorski” 13. ISBN 978–83–64070–08–2

Książka zawiera 19 referatów wygłoszonych na konferencji naukowej poświęconej problemom opracowania zbiorów, zorganizowanej przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego w dniach 18–20.09.2013 r. w Szczecinie. Otwiera ją tekst referatu wstępnego autorstwa Zdzisława Gębołysia (IBiIN Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach) pt. *Etyczne dylematy gromadzenia i opracowania zbiorów bibliotecznych*. Przedstawiono w nim najważniejsze aspekty etyczne tych procesów i omówiono wyniki badań przeprowadzonych nad świadomością etyczną polskich bibliotekarzy. Referaty wygłoszono na konferencji w ramach trzech sesji tematycznych i ten sam układ zachowano w prezentowaniu materiałów pokonferencyjnych.

Pierwsza sesja zatytułowana „Opracowanie zbiorów a czytelnik” miała za zadanie pokazać opracowanie zbiorów z punktu widzenia bibliotekarzy i czytelników. W czterech referatach omówiono m.in. różne aspekty opracowania zbiorów w kontekście ich przydatności dla użytkowników. Poruszono problem dużego wkładu pracy bibliotekarzy w opracowanie zbiorów, zgodnie ze współczesnymi standardami oraz efektywność wykorzystania języków informacyjno-wyszukiwawczych przez użytkowników.

Tematem drugiej sesji stały się doświadczenia poszczególnych polskich bibliotek w opracowaniu różnych typów dokumentów (książek, czasopism, zbiorów specjalnych, dokumentów elektronicznych) i ich specyficzne problemy. Swoimi doświadczeniami podzieliły się biblioteki uniwersyteckie: łódzkiego, toruńskiego, warszawskiego, ekonomicznego w Poznaniu, Biblioteka Sejmowa oraz biblioteki politechnik: warszawskiej i wrocławskiej a także Powiatowa Biblioteka Publiczna w Gliwicach. Przedstawiono również organizację pracy działów opracowania w poszczególnych bibliotekach.

Tematem trzeciej sesji zostały problemy współkatalogowania zbiorów i współpraca z NUKAT (katalog zbiorów polskich bibliotek naukowych), zarówno od strony poszczególnych bibliotek, jak i od strony samego NUKAT-u.

Zgromadzony w książce materiał pokonferencyjny potwierdza duże znaczenie opracowania zbiorów we współczesnej działalności bibliotecznej. Ma ono na celu możliwie wszechstronne udostępnienie zawartości zasobów bibliotek oraz umożliwienie użytkownikom jak najlepszego ich wykorzystania. Wynika stąd konieczność pogodzenia stosowanych w opracowaniu standardów z potrzebami użytkowników. Omówiony zbiór tekstów referatów naświetla problemy z tym związane.

Biblioteki w świecie komunikacji sieciowej. Pod red. Henryka Hollendra. Konferencja Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 6–7 czerwca 2013. Warszawa, 2014, ss. 32. [online] http://www.sbp.pl/repository/konferencje/Biblioteki_w_swiecie_komunikacji_sieciowej.pdf

W dniach 6–7 czerwca 2013 r. SBP zorganizowało w Warszawie konferencję pt. „Biblioteki w świecie komunikacji sieciowej”. Wystąpienia prelegentów zaplanowano w czterech sesjach tematycznych: I. „Biblioteki w społeczeństwie wiedzy, niech żyją sprawności informacyjne”, II. „Światowy obieg metadanych”, III. „Małe biblioteki kontra giganci sieciowi i znikąd ratunku? Jak przetrwać poza konsorcjum”, IV. „Problemy prawne czy nowe prawo dla obiegu informacji i idei?”, V. „Integracja zasobów informacyjnych”. Pokłosem konferencji jest wybór referatów i prezentacji, które znalazły

² Pełen wykaz referatów wygłoszonych na konferencji (program) znajduje się pod adresem: http://www.sbp.pl/konferencje/konferencja/program?konferencja_id=8013, zaś pod adresem http://www.sbp.pl/galeria/szczegoly?galeria_id=8626 znaleźć można relację fotograficzną z jej przebiegu.

się w omawianej publikacji elektronicznej. Przyjęcie różnej konwencji (referat/pokaz) dla przedstawionych wystąpień nie przeszkadza w odbiorze treści. W publikacji znalazły się m.in.:

- Marek Nahotko: *Współdziałanie metadanych: poziomy współpracy* (referat); zostały w nim przedstawione sposoby zapewnienia współpracy różnych systemów informacyjnych (interoperacyjność) i powiązanych z nimi metadanych umożliwiających współdziałanie z innymi metadanymi (pochodzącymi z innych systemów). Dla zasad współdziałania metadanych interesującym rozwiązaniem jest Linked Data. Przyszłość opracowania świetnie określa ostatni akapit referatu autora „Zastosowanie Linked Data powoduje poważne zmiany w sposobie pracy osób katalogujących i funkcjonowaniu katalogów, co charakteryzuje żartobliwe określenie czynności wykonywanych przez katalogerów jako «katalinkowanie» zamiast katalogowania. Jeżeli bowiem zasady Linked Data znajdą powszechne zastosowanie, opracowanie zbiorów w znacznej mierze polegać będzie na tworzeniu odnośników do słowników umieszczonych w chmurze danych”.
- Wiesław Babik: *Ekologia informacji w Internecie i bibliotece* (referat); stanowi on ciekawe przedstawienie przestrzeni informacyjnej jako ekosystemu, w którym autor językiem ekologii środowiska przyrodniczego opisuje problemy informacyjne. W referacie omówiona jest ekologia informacji, jej geneza, kierunki rozwoju, a także próba jej implementacji w bibliotekarstwie. Określona została też rola ekologii informacji w rozwiązywaniu problemów informacyjnych specyficznych dla komunikacji sieciowej.
- Mariusz Gabrysiak: *Projekty informatyczne w dolnośląskiej sieci bibliotek publicznych 1995–2013* (prezentacja); w obszernej prezentacji przedstawiono informatyczne projekty realizowane przez dolnośląską sieć bibliotek publicznych, takie jak m.in. Bibliografia regionalna Dolnego Śląska, Dolnośląski Zasób Biblioteczny czy Cyfrowy Dolny Śląsk.
- Henryk Hollender: *Think big! Integracja publicznych zasobów informacji o dokumentach* (referat); powszechne dążenie do integracji, także w zakresie publicznych zasobów informacji o dokumentach, wymusza rozwój nowych narzędzi wyszukiwania, najlepiej wielofunkcyjnych. W referacie przedstawiono te narzędzia oraz omówiono możliwości multiwyszukiwarek. Rozważano także, czy mają przyszłość narzędzia wyszukiwania fasetowego.
- Krzysztof Siewicz: *Problemy prawne bibliotek w rzeczywistości cyfrowej i propozycje ich rozwiązania* (prezentacja); przedstawiono problemy prawne, które mogą pojawiać się w bibliotekach w kontekście rzeczywistości cyfrowej (brak wiedzy na temat prawa autorskiego, niejasne przepisy i różne ich interpretacje).

Ekologia informacji w regionalnym środowisku edukacyjnym. Pod red. Beaty Taraszkiewicz. Słupsk: SBP, Zarząd Oddziału; Biblioteka Uczelniana Akademii Pomorskiej, 2013, ss. 110. Seria „Ekologia informacji” 2. ISBN 978–83–88783–19–7

W niewielkim nakładzie (200 egz.) ukazała się publikacja poświęcona ekologii informacji. Zawiera osiem tekstów opisujących ważne problemy współczesnego społeczeństwa informacyjnego, m.in. zachowania informacyjne (Wiesław Babik), cyberprzemoc (Beata Taraszkiewicz), uzależnienie od nowych mediów (Gabriela Chamier Gliszczyńska), rola bibliotek szkolnych w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom występującym w środowisku informacyjnym uczniów (Jolanta Laskowska). Poruszono również problemy archiwizowania i wartościowania informacji w Internecie (Paweł Kisiel), otwarty dostęp do publikacji naukowych (Krystyna Michniewicz-Wanik), znaczenie alfabetyzacji informacyjnej w rozwoju społeczeństwa informacyjnego (Jadwiga Zdanowska, Zofia Brzeska). Końcowy tekst (Wioletta Jachym) wskazuje negatywne zjawiska zachodzące w przestrzeni informacyjnej (przeciążenie informacyjne, stres informacyjny oraz nerwice informacyjne czy manipulowanie informacją), ale także wpływ ekologii informacyjnej na niwelowanie zagrożeń infosfery.

Nadestano: 08.09.2014.

„Biblioteka, książka, informacja i Internet 2014” (Lublin, 16–17 października 2014 r.)

W październiku 2014 r. już po raz trzeci w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie zorganizowano konferencję pod hasłem „Biblioteka, Książka, Informacja i Internet 2014”¹. W zamierzeniu spotkanie miało dotyczyć m.in.: funkcji bibliotek cyfrowych, repozytoriów wiedzy, katalogów, bibliografii online, e-publikacji, digitalizacji źródeł informacji, biblio – i webometrii, infobrokeringu, nauki 2.0, serwisów społecznościowych, blogów i dziennikarstwa obywatelskiego umożliwiających dzielenie się wiedzą oraz internetowych zasobów kultury, nauki i edukacji. Podczas dwóch dni można było wysłuchać dwudziestu dwóch referatów wygłoszonych przez pracowników naukowych oraz bibliotekarzy bibliotek akademickich i publicznych, a dotyczących wszystkich zapowiadanych zagadnień.

W wielu wypowiedziach przedstawiono zastosowanie nowoczesnych technik komunikacji i informacji w pracy naukowej i dydaktycznej.

Zbigniew Osiński (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UMCS – IINiB UMCS) zainaugurował zjazd referatem pt. *Współczesna humanistyka w Internecie – główne tendencje rozwojowe*. Celem prelegenta było pokazanie humanistom możliwości jakie daje sieć, scharakteryzował zatem humanistykę cyfrową (cyfrowość publikacyjna, nieograniczone niczym zespoły badawcze, możliwości użytkowania komputerowych analiz dużych zbiorów). U jej podstaw leżą narzędzia internetowe, w postaci: danych bibliograficznych, baz indeksujących czasopisma i artykuły, międzynarodowych, narodowych i lokalnych katalogów OPAC, repozytoriów, bibliotek cyfrowych, zdigitalizowanych spisów i inwentarzy zespołów archiwalnych, wyszukiwarek czy narzędzi służących do odczytywania źródeł. Wpływają one na nową jakość humanistyki – strategie badań, ogłaszania ich rezultatów i komunikacji naukowej (wizualizacje, mapowanie, analityka kulturowa, ślady czytelnictwa w e-publikacjach, komentowanie, tagowanie, recenzowanie i debaty internetowe). Do tych zasygnalizowanych przez Z. Osińskiego zmian odniosła się Lidia Jarska (IINiB UMCS) w wystąpieniu pt. *Pracownik naukowy w sieci – charakterystyka wybranych portali wymiany poglądów i wyników badań*. Podkreślając konieczność upowszechniania efektów prac badawczych w otwartym dostępie, referentka zaprezentowała przykłady serwisów społecznościowych, w których można zamieszczać nie tylko wyniki własnych analiz, ale też opiniować inne czy dyskutować. Scharakteryzowała zatem możliwości włączenia do obiegu sieciowego opracowań naukowych na portalach: Academia.edu, ResearchGate, Mendeley, Peer Evaluation, ResearcherID; a z polskich: Biblioteka Otwartej Nauki, Repozytorium Centrum Otwartej Nauki, iProfesor, Portal naukowca. Z kolei Małgorzata Kowalska (Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii UMK w Toruniu) w referacie na temat *Edukacja 2.0 – wyzwanie dla współczesnej biblio – i informatologii* dokonała przeglądu dokumentacji dydaktycznych informatologicznych i bibliologicznych kierunków studiów, poszukując w nich zapisów dotyczących współczesnych kompetencji studentów. W konkluzji autorka podkreśliła, że w programach nauczania odchodzi się od tradycyjnego kształcenia z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, przygotowuje natomiast młodych ludzi do aktywnego uczestnictwa w procesach zachodzących w społeczeństwie informacji i wiedzy oraz daje się im szerokie perspektywy zawodowe. Rodzą się jednak pytania: jak nowe kierunki będą przyjmowane przez pracodawców, czy wywołają one zwiększone zainteresowanie studiami i czy realnie uda się osiągnąć zdefiniowane efekty kształcenia?

¹ Wcześniejsze edycje tej cyklicznej konferencji miały miejsce w 2010 i 2012 r.

Kilka referatów poświęcono wymienionym we wstępnej prezentacji narzędziom elektronicznym służącym nauce, takim jak: dokumenty elektroniczne, repozytoria instytucjonalne, katalogi biblioteczne, bazy danych, biblioteki cyfrowe. Gabriela Waliszewska (Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego – BUŁ) w wystąpieniu pt. *Teatr jednego aktora – Cambridge Journals na Uniwersytecie Łódzkim* wykazała, że wykorzystanie czasopism elektronicznych z zakresu humanistyki nie zależy od wartości wskaźników bibliometrycznych, ale wynika z autentycznych potrzeb informacyjnych. E-publikacjami zajęli się też: Teresa Górniak (BUŁ) – *Zarządzanie książkami elektronicznymi w bibliotece uczelnianej* (etapy administrowania oraz zastosowanie *patron-driven selection*); Monika Sobczak-Waliś (Miejska Biblioteka Publiczna im. A. Asnyka w Kaliszu) – *Wydawnictwa lokalne w świecie cyfrowym. Stan prac na przykładzie XIX i XX-wiecznych druków kaliskich* (analiza bibliotek cyfrowych polskich i zagranicznych, portale dotyczące dawnego Kalisza i charakterystyka odnalezionych tam druków); oraz Rafał Wójcik (Biblioteka Uniwersytecka UAM w Poznaniu – BU UAM) – *Między digitalizacją, blogowaniem a bibliografią. O działaniach naukowych, edukacyjnych i popularyzacyjnych związanych z Kolekcją Komiksów w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu* (m.in. Komiksowe Kroniki Poznania – projekt digitalizacyjny pasków komiksowych z prasy międzywojennej). Z kolei Lidia Mikołajuk (BUŁ) ukazała *Repozytorium instytucjonalne jako istotny element promocji nauki* na przykładzie Uniwersytetu Łódzkiego. Przyspieszony obieg publikacji w repozytoriach oznacza dla autorów zwiększenie „widoczności” w sieci i tym samym wzrost cytowalności, a jednostkom naukowym umożliwia upowszechnienie wyników działalności naukowej uczelni. Izabela Swoboda (Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego – IBIN UŚ) przedstawiła kolejne narzędzie internetowe, a mianowicie *OPAC współczesnej biblioteki akademickiej. Jak OPAC-i bibliotek akademickich w Polsce wykorzystują potencjał informacyjny rekordów w formacie MARC 21*. Badanie elektronicznych katalogów bibliotek szkół wyższych, korzystających z systemów zintegrowanych², przyniosło kilka postulatów, w tym ten o „uwolnieniu” danych z pól stałej długości formatu MARC 21 oraz spersonalizowaniu katalogów i systemów pomocy. W badaniach przeprowadzonych przez Agnieszkę Bajor (również IBIN UŚ) pt. *Recepcja publikacji dwudziestolecia międzywojennego we współczesnym piśmiennictwie bibliologicznym. Analiza indeksu cytowań bibliograficznych CYTBIN (2000–2010)* ujawniona została natomiast reprezentacja bogatego dorobku publikacyjnego z lat 1918–1939 na łamach polskich czasopism dziedzinowych³, która stanowi zaledwie 2% odnośników indeksowanych w bazie CYTBIN.

W odrębnej grupie wystąpień scharakteryzowano edukacyjną przestrzeń Internetu. I tak *Program darmowej nauki angielskiego w bibliotekach na przykładzie Funenglish. Funpakiety dla bibliotek*, przede wszystkim publicznych, zaprezentował Paweł Czerwony (FunMedia, Wrocław). Program Funenglish jest narzędziem edukacji, w którym wykorzystano multimedialność, dyscyplinador, różnego rodzaju statystyki, łączność z kontami na portalu Facebook oraz elementy grywalizacji (in. gamifikacji). Tej ostatniej formie poświęciła swoją wypowiedź Natalia Pamuła-Cieślak (IINiB UMK) – *Grywalizacja w bibliotekach – obszary zastosowań*, odnajdując ją w strategiach marketingu bibliotecznego (np. nagrody za wypożyczenia książek, tagowanie), działaniach edukacyjnych (Info-lit, Bibliobouts), crowdsourcingu (digitalizacja z wykorzystaniem OCR – Typeattack, DigiTalkoot; społecznościowe tagowanie materiałów archiwalnych – Metadata Games) i zarządzaniu (Open Badges Initiative). Żaneta Szerksznis (BU UAM) i Anita Has-Tokarz (IINiB UMCS) omówiły z kolei edukacyjne przeznaczenie bibliotek cyfrowych. Pierwsza z autorek w wystąpieniu pt. *Audiowizualne biblioteki cyfrowe w otwartym dostępie do wiedzy – wybrane projekty edukacyjne* opisała dostęp do materiałów oglądowych w Narodowym Instytucie Audiowizualnym. Jest to pierwsza multimedialna biblioteka treści audiowizualnych, które mogą stanowić źródło informacji pożyteczne podczas

² ALEPH, HORIZON, KOHA, PROLIB, SYMPHONY, VIRTUA.

³ *Bibliotekarz, Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej, Przegląd Biblioteczny, Roczniki Biblioteczne, Zagadnienia Informacji Naukowej.*

lekcji języka polskiego, etyki, wiedzy o kulturze, muzyki, plastyki, historii sztuki, historii itd. Druga z prelegentek, A. Has-Tokarz, przedstawiła *Biblioteki i kolekcje cyfrowe książek dla dzieci i młodzieży jako narzędzie edukacji informacyjnej*. Omawiając kilka projektów⁴ zaakcentowała, że popularność tego typu działań na świecie wzrasta. Są one nową jakością w komunikacji i narzędziem edukacji informacyjnej, znajdującym zastosowanie w działalności nauczycieli-bibliotekarzy; stanowią instrument samodzielnej pracy uczniów i studentów oraz źródło danych dla badaczy kultury, literatury i książki dziecięcej. Nowymi formami komunikacji w kontekście edukacji zajęła się również Marlena Fota (Instytut Filologii Polskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego) – *Komunikacja w dobie nowych mediów. Co na to szkoła?* Analizując wyniki badań sondażowych zainteresowań młodzieży można dojść do wniosku, że tylko poprawa form komunikacji z tą grupą może okazać się skuteczna w procesie wychowania i nauczania. Nauczyciele mogą zatem korzystać z zaproponowanych przez prelegentkę narzędzi, jak Tricider.com, Facebook, Ankietka.pl, Google+, Google grupy, blogi, komunikatory. Nowe media nie tylko pomagają zreorganizować możliwości komunikacyjne nauczycieli, ale też czynią wizerunek tego zawodu bardziej atrakcyjnym. Działaniami oświatowymi skierowanymi do starszego pokolenia zajęła się Renata Malesa (IINiB UMCS) w referacie pt. *Biblioteki publiczne a wykluczenie informacyjne/cyfrowe (na przykładzie bibliotek lubelskich)*. Nierównomiernemu dostępowi do informacji może zapobiec odpowiednia edukacja, prowadzona m.in. w bibliotekach publicznych, które udostępniają technologie, motywują, informują i uczą korzystać z Internetu. W Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego oraz Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie dla seniorów organizowane są cykliczne kursy komputerowe, warsztaty językowe, fotograficzne, obsługi serwisów społecznościowych i z zakresu bankowości elektronicznej.

Specjalistycznymi aspektami zastosowania technologii informacyjnych zajęto się w trzech kolejnych wystąpieniach. Sebastian Kotuła (IINiB UMCS) przedstawił zjawisko *Implementacji idei open source*. Celem było przybliżenie tej idei na przykładach: *open source hardware*; *open archives/open publishing* (Open Journal Systems); *open content*; *open source intelligence* (wywiad jawnoźródłowy); *open source journalism* (dziennikarstwo obywatelskie, blogi); *open source curriculum* (zasoby edukacyjne, kursy); *open source filmmaking*; *open source ecology* (maszyny rolnicze); *open source house*; *open source vehicle* (projekty typu TABBY); *open source food* (przepisy kulinarne dostępne sieciowo); *open source clothes* (tworzenie wzorów ubrań). Kamil Stępień (IINiB UMCS) zaprezentował natomiast możliwości *Wyszukiwania obrazu i wyszukiwania obrazem w przestrzeni internetowej*. Autor podał przykłady wyszukiwania materiałów wizualnych za pomocą tekstów uzupełnionych np. liczbami, znakami specjalnymi, tagami, hashtagami, słowami kluczowymi, słownictwem kontrolowanym itp. Obrazów można też szukać dzięki innym obrazom – podając kolor, kształt, fakturę, teksturę itd.⁵. Wystąpienie zostało podsumowane stwierdzeniem, że przyszłością wyszukiwarek jest ich multizmysłowość. *Technologie mobilne a dostęp do zasobów cyfrowych – analiza wybranych przypadków* stały się przedmiotem dociekań Mariusza Jarockiego (IINiB UMK). Badanie służyło ukazaniu możliwości interfejsów wybranych instytucji⁶, z którymi łączono się przez urządzenia mobilne. Analiza dowiodła trudności w dostępie za pomocą smartphone'ów do danych cyfrowych zagranicznych bibliotek, muzeów i archiwów, ale zaznaczono, że polskie instytucje właściwie całkowicie pomijają aspekt mobilności projektując punkty dojścia do informacji.

⁴ Międzynarodowa Biblioteka Cyfrowa dla Dzieci ICDL, Cyfrowa Biblioteka Dziecięca „Story Place”, Europejska Wirtualna Biblioteka dla Dzieci CHILIAS, Literatura Historyczna dla Dzieci z całej Europy CHILDE, Cyfrowa Biblioteka Literatury Dziecięcej Fairrosa, Kolekcja „Literatura dla dzieci i młodzieży” w Cyfrowej Bibliotece Narodowej Polona czy Ośrodek Książki Obrazkowej w Lublinie (w przygotowaniu).

⁵ Np. TinEye, Olympic, katalogi biblioteczne dla dzieci, Etsy, Retrieve, MindFinder, Modista.com.

⁶ Biblioteki narodowe i akademickie, muzea i archiwa; Project Gutenberg, American Memory, European, World Digital Library, Gallica, Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa.

W kilku kolejnych referatach dokonano przeglądu źródeł cyfrowych, i tak Beata Przewoźnik (IBIN UŚ) omówiła *Górskie fora, blogi i serwisy społecznościowe jako formę wymiany informacji i komunikacji górskiej w Internecie* (prywatne strony „ludzi gór”); Radosław Piątek (student kierunku *Informacja w e-społeczeństwie* na UMCS w Lublinie) *E-motoryzację – zasoby informacyjne polskiego Internetu dotyczące motoryzacji (na wybranych przykładach)* (witryny producenckie, portale, fora dyskusyjne, blogi); a Wanda Ciszewska (IINIb UMK) *Serwisy dziennikarstwa obywatelskiego – przejaw demokratyzacji życia czy ciekawości świata?* (Wiadomości24.pl, Interia360.pl, Kontakt24).

Z zaprezentowanych w Lublinie referatów wyłonił się obraz przede wszystkim praktycznych zastosowań technologii i narzędzi sieciowych w wielu aspektach – naukowych, bibliotekarskich i edukacyjnych. Podczas konferencji podkreślano wielokrotnie szybkość ewolucji zachodzącej w środowisku sieciowym, która bezpośrednio wpływa na jakość życia we współczesnym świecie – wzbogacając je atrakcyjnymi formami komunikacji pracowników naukowych, wychowawców, bibliotekarzy i innych użytkowników tego medium. Rola instrumentów internetowych, zwłaszcza tych osiągalnych bez żadnych ograniczeń i barier, zatem stale rośnie. Komunikacja internetowa jest już właściwie standardem – zmienia się natomiast, i to pozytywnie, jej wartość. W licznych wypowiedziach przypomniano też niebagatelną rolę bibliotek, często, niestety, niedocenianych przez decydentów. Instytucje te przecież nieodpłatnie udostępniają sieć i jej różnorodne usługi, organizują zasoby cyfrowe, a równie nie przygotowują społeczeństwo do korzystania z technologii. Dynamika rozwoju Internetu, jego nowe funkcje, ale i trudności czy wyzwania powodują, że zasadność tego typu spotkań i wymiany poglądów jest w pełni umotywowana.

Agnieszka Bajor

*Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej
Uniwersytet Śląski w Katowicach*

Nadesłano: 23.10.2014.

„Europejska konferencja edukacji informacyjnej” (Dubrownik, Chorwacja, 20–23 października 2014 r.)

W dniach 20–23 października 2014 r. w Dubrowniku odbyła się 2. edycja „European Conference on Information Literacy” (ECIL), zorganizowana przez Wydział Nauk o Informacji i Komunikacji Uniwersytetu w Zagrzebiu oraz Wydział Zarządzania Informacją Uniwersytetu Hacettepe w Ankarze. Pomysłodawczyniami ECIL są prof. Serap Kurbanoglu z Turcji i prof. Sonja Špiranec z Chorwacji.

W konferencji uczestniczyło 248 osób z 48 krajów. Jak podkreślają organizatorzy, określenie „europejski” w nazwie konferencji nie dotyczy miejsc pochodzenia uczestników czy zakresu tematycznego wystąpień, ale lokalizacji geograficznej wydarzenia.

Podczas czterodniowych obrad odbyły się 4 warsztaty, wygłoszono 126 referatów (większość w sesjach równoległych), 14 krótkich prezentacji (tzw. *pecha-kucha*), zaprezentowano 15 posterów, odbyły się dwie dyskusje panelowe.

Wybrane referaty zostaną opublikowane w recenzowanym tomie pokonferencyjnym, nakładem wydawnictwa Springer w ramach serii „Communications in Computer and Information Science”.

Konferencję rozpoczęła sesja plenarna moderowana przez Serap Kurbanoglu i Sonję Špiranec.

Pierwszym mówcą był Michael B. Eisenberg, emerytowany profesor z Uniwersytetu Waszyngtona, twórca Big6 Skills – modelu postępowania w zaspokajaniu potrzeb informacyjnych. Jego wystąpienie

miało bardzo osobisty charakter. Opowiedział o własnych doświadczeniach w rozwijaniu edukacji informacyjnej jako odpowiedzi na wyzwania towarzyszące zmieniającym się technologiom i ich coraz większym udziałem w życiu codziennym ludzi. Zainteresowanie decydentów na poziomie lokalnym i krajowym⁷ kompetencjami informacyjnymi jest według niego dowodem na to, że nadszedł właściwy czas dla działań edukacji informacyjnej oraz badaczy tego fenomenu (cyt. „This is our time”).

Według Eisenberga edukacja informacyjna polega na ciągłym doskonaleniu określonych umiejętności zapewniających efektywne działanie, oparte na wartościowej informacji. Umiejętności zawarte w modelu są uniwersalną ramą postępowania (procesu informacyjnego).

Inną ramą omawianą podczas ECIL były standardy kompetencji informacyjnych dla szkolnictwa wyższego opracowane przez Association of College & Research Libraries (ACRL). Pierwszą wersję ogłoszono w 2000 r. Dokument zawierający standardy, wskaźniki i zakładane efekty kształcenia cieszył się przez lata dużym zainteresowaniem bibliotekarzy akademickich, ale miał też swoich antagonistów, głównie wśród badaczy krytykujących dyrektywne podejście do nauczania. Zarzucano mu m.in. brak dopasowania do specyfiki dyscyplin. W 2013 r. ACRL rozpoczęło pracę nad nową wersją standardów, uznając pierwotny dokument za mało aktualny. W 2014 r. ukończono pierwszy etap pracy i udostępniono roboczy dokument do oceny w ramach konsultacji społecznych. Gotowe standardy mają zostać ogłoszone w styczniu 2015 r.⁸. Działania ACRL poddawano dyskusji podczas oficjalnych wystąpień, a także w rozmowach kuliuarowych.

Nowym standardom poświęcone było wystąpienie kolejnego mówcy w sesji otwierającej – Tefko Saracevica, emerytowanego profesora z Uniwersytetu Stanowego Rutgersa. Poddał on nowe podejście ACRL bardzo surowej ocenie. Uznał, że metoda pracy nad nowymi standardami oraz ich nowy kształt nie jest adekwatny do potrzeb praktyki edukacji informacyjnej. Według Saracevica pierwotne standardy jasno określały zakres umiejętności informacyjnych do opanowania, natomiast nowe dają uczącemu się zbyt dużą swobodę (nazwał to dyskredytującym podejściem „hippie”). W tej krytyce oraz działaniach ACRL upatrywać można zderzenie dwóch podejść do uczenia się kompetencji informacyjnych: dyrektywnego, którego podstawą jest przekonanie o istnieniu zbioru generycznych umiejętności pozwalających na realizację innych aktywności oraz społeczno-kulturowego, w którym kompetencje informacyjne lokuje się w kontekście kulturowym człowieka i jego aktualnych potrzeb.

Ostatni głos w tej sesji należał do Marii-Carme Torras i Calvo (Biblioteka Wyższej Szkoły w Bergen), która przedstawiła ogłoszoną podczas tegorocznego (2014) Światowego Kongresu IFLA Deklarację Liońską (Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich jest sygnatariuszem deklaracji), traktującą kompetencje informacyjne jako warunek zapewnienia zrównoważonego rozwoju: „access to information, and the skills to use it effectively, are required for sustainable development” (Lyon Declaration⁹, 2014). Deklaracja wpisuje się w ramy współdziałania dla rozwoju po 2015 r. (oparte na prawach człowieka), ustanowione przez Organizację Narodów Zjednoczonych.

Referaty w kolejnych sesjach zostały podzielone na dwanaście bloków tematycznych:

- Information literacy and other literacies,
- Information literacy and democracy,
- Information literacy in theoretical context,
- Information literacy assessment,
- Information literacy and libraries,
- Information literacy research,
- Information literacy and lifelong learning,

⁷ M. Eisenberg odwołał się m.in. do decyzji prezydenta Stanów Zjednoczonych Baracka Obamy o ustanowieniu października 2009 r. miesiącem edukacji informacyjnej.

⁸ Bieżące prace zespołu ACRL można śledzić na stronie internetowej: <http://acrl.ala.org/ilstandards/>

⁹ Lyon Declaration on Access to Information and Development (2014). Pobrane z: <http://www.lyon-declaration.org>

- Information literacy policies,
- Information literacy instruction,
- Information literacy education,
- Best practice,
- Doctoral forum.

Edukacja i kompetencje informacyjne były omawiane podczas ECIL na wielu płaszczyznach, z szerokiej perspektywy, ukazującej jak *information literacy* wiąże się z innymi zjawiskami edukacyjnymi, społecznymi i ekonomicznymi, takimi jak: kompetencje cyfrowe, wizualne, medialne, informacja zdrowotna, zachowania informacyjne, trans-kompetencje. Edukacja informacyjna była rozpatrywana w odniesieniu do społeczeństwa informacyjnego, cyfrowego i multimedialnego, gospodarki wiedzy, czy szerzej – do XXI wieku. Organizatorzy zadbali o to, aby na konferencji wybrzmiały różne głosy i obecne były odmienne podejścia badawcze. Było to niewątpliwym atutem ECIL. Oprócz wspomnianego już podejścia dyrektywnego oraz społeczno-kulturowego do uczenia się kompetencji informacyjnych, słychać było również głos zwolenników transformatywnego (w tym krytycznego) uczenia się.

W sprawozdaniu omówione zostały jedynie te referaty, których wysłuchały sprawozdające. Szczegółowy program konferencji, abstrakty oraz slajdy ilustrujące referaty dostępne są na stronie ECIL 2014, <http://ecil2014.ilconf.org/>. Obszerną relację z wybranych sesji odnaleźć można również na blogu Sheili Webber z Uniwersytetu w Sheffield: <http://information-literacy.blogspot.com/search/label/ecil2014>.

Kilkunastu referentów zajęło się teoretycznym ujęciem *information literacy*. David Bawden z City University w Londynie podjął się analizy koncepcji i modeli pobocznych w stosunku do *information literacy*. Jako że nadrzędnym celem jest kształcenie kompetencji informacyjnych, aby pomóc ludziom w zostaniu samowystarczalnymi i samodzielnymi użytkownikami informacji, Bawden zaproponował koncepcję biegłości informacyjnej (ang. *information fluency*) jako środka promocji edukacji informacyjnej dostosowanej do indywidualnych, zróżnicowanych potrzeb użytkowników w zmieniającym się środowisku informacyjnym.

Louise Limberg ze Szwedzkiej Szkoły Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej w Borås przeanalizowała edukację informacyjną postrzeganą jako dyscyplinę nauki funkcjonującą odrębnie lub na styku informacji naukowej oraz pedagogiki. Dostarczyła argumentów na każdą z postulowanych klasyfikacji. Jednak swój referat skonkludowała stwierdzeniem, że środowiska biblioteczne i naukowe zamiast zajmować się samym terminem, powinny bardziej skupić się na badaniach teoretycznych i empirycznych w dziedzinie *information literacy*.

Andrew Whitworth z Uniwersytetu w Manchesterze przedstawił koncepcję *radical information literacy*, której korzenie tkwią w pedagogice emancypacyjnej. Whitworth zauważył, że dyskurs wokół kompetencji informacyjnych został zawłaszczony przez zinstytucjonalizowane myślenie o edukacji informacyjnej jako praktyce bibliotecznej. Skutkiem tego jest brak przestrzeni dla innych poszukiwań, pogłębionej refleksji teoretycznej nad fenomenem kompetencji informacyjnych oraz nad samą praktyką. Odnosząc się do Freirowskiego rozumienia edukacji jako procesu zmiany, postulował włączenie w myślenie o edukacji informacyjnej kategorii transformacji. Nawiązał jednocześnie do koncepcji, ujawnianej najszerzej w pracach Annemaree Lloyd, traktowania *information literacy* jako praktyki społecznej. Radykalna edukacja informacyjna, proponowana przez Whitwortha, odrzuca standardy jako uniwersalną ramę uczenia się, jest kontekstualna, zanurzona w społeczno-kulturowym otoczeniu uczącego się, korzysta z praktyk demokratycznych, odwraca myślenie o uczeniu się z „uczenia się do” na „uczenie się w”.

Sheila Webber z Uniwersytetu w Sheffield i Bill Johnston, z Uniwersytetu Strathclyde w Glasgow w swoim wystąpieniu powrócili do głośnego artykułu z 2006 r., w którym przedstawili *information literacy* jako odrębną dyscyplinę naukową. Po ośmiu latach ponownie przeprowadzili podobną analizę i w jej świetle uznali, że wzmocnił się status tej dyscypliny naukowej, zwłaszcza w świetle prowadzonych

przez ACRL prac nad zaktualizowaniem standardów *information literacy* dla szkolnictwa wyższego, w których wykorzystano koncepcje wartości progowych. Takie wartości muszą być wpisane w obręb określonej dyscypliny. ACRL jest więc jedną z organizacji, która legitymizuje status *information literacy*.

Katarzyna Materska z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie podjęła temat heurystyki rozumianej jako aktywność pomagająca użytkownikom informacji we właściwym dobie-raniu źródeł i podejmowaniu decyzji co do ich wykorzystania. Referentka omówiła także heurystykę w kontekście programów z zakresu edukacji informacyjnej.

Dla praktyków interesujące były także wystąpienia prezentujące przykłady konkretnych wdrożeń programów z zakresu edukacji informacyjnej.

Kristina Hintikka i Ann-Louise Paasio z Biblioteki Uniwersytetu w Turku zaprezentowały kurs dla doktorantów pn. „Zasoby informacyjne i narzędzia badawcze”, prowadzony po fińsku i angielsku. Kurs poświęcony jest bazom danych i narzędziom do zarządzania bibliografią oraz procesowi publikowania naukowego. Prowadzi go siedmiu bibliotekarzy dla małych grup studentów reprezentujących różne dyscypliny nauki. Składa się z pięciu sesji, jest nagradzany jednym punktem ECTS.

Ane Landøy z Uniwersytetu w Bergen, Natalia Cheradi z Akademii Nauk Ekonomicznych w Mołdawii i Angela Repanovici z Uniwersytetu Transylwańskiego w Braşov przedstawiły wyniki badań porównawczych potrzeb informacyjnych doktorantów mołdawskich i norweskich. Postulowały zdefiniowanie roli biblioteki w procesie badawczym prowadzonym przez doktorantów oraz wprowadzenie obowiązkowych szkoleń dla tej grupy użytkowników.

Philip Russel z Instytutu Technologicznego Tallaght w Dublinie przybliżył możliwości zastosowania otwartych zasobów edukacyjnych w szkoleniach podnoszących kompetencje informacyjne. Szkolenia e-learningowe oferowane przez jego uczelnię, dzięki wzbogaceniu o te zasoby, zwiększyły swoją wartość i zaczęły być chętniej wykorzystywane.

Referaty traktujące o użytkownikach informacji objęły łącznie wszystkie grupy wiekowe.

John Gathegi z Uniwersytetu Południowej Florydy w Tampa zajął się zagadnieniem edukacji medialnej, wypuklając media społeczne i zjawisko dzielenia się treściami w sieci. Podkreślił wagę edukacji medialnej i zasadność jej wprowadzenia od najmłodszych lat.

Młodszym grupom użytkowników informacji poświęcone było także wystąpienie Ewy Rozkosz z Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu. Referentka omówiła wyniki badań realizowanych w dwóch projektach „Dzieci Sieci: kompetencje komunikacyjne najmłodszych” oraz „Dzieci Sieci 2.0: kompetencje komunikacyjne młodych”.

Podczas ECIL2014 zwracano też uwagę na pomijanie w polityce na różnych szczeblach tematyki edukacji informacyjnej, kompetencji informacyjnych oraz zagadnień pokrewnych.

Carla Basili z Instytutu Ceris w Rzymie i Stéphane Goldstein z Research Information Network w Londynie poruszyli kwestie dotyczące naukowej edukacji informacyjnej (ang. *scientific information literacy*) – zagadnienia pomijanego w dokumentach publikowanych w ramach programu Europejska Przestrzeń Badawcza. Innymi słowy, zakłada się, że wiedza oraz umiejętności związane z posługiwaniem się informacją o charakterze naukowym są niejako nabywane w toku pracy badawczej i nie ma potrzeby poświęcania im szczególnej uwagi. Jest to sprzeczne z założeniami przyjętymi w dokumentach unijnych dotyczących otwartego dostępu (ang. *Open Access*) i poprawienia dostępu do informacji naukowej. Autorzy przekonywali, że realizacja takich założeń wymaga przygotowania oferty edukacji informacyjnej skierowanej do naukowców i innych osób zajmujących się obsługą badań.

Kwestię pomijania zagadnień dotyczących bibliotek i kompetencji informacyjnych podjęła także Zuza Wiorogórska z Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie w referacie poświęconym zadaniom bibliotek w kształceniu kompetencji XXI wieku. Zwróciła ona uwagę na ignorowanie lub umniejszanie dydaktycznej roli bibliotek w Polsce, zarówno w dokumentach rządowych, jak i statutach uczelni wyższych.

Ivana Hebrang Grgić z Uniwersytetu w Zagrzebiu poruszyła kwestię etyki w komunikacji naukowej. Przekonywała, że szkolenia z zakresu edukacji informacyjnej mogą mieć duży wpływ na

dobrze prowadzone badania, odpowiednie cytowanie źródeł, a co za tym idzie, unikanie plagiatów. Referentka przeanalizowała wskazówki dla autorów w 112 czasopismach naukowych z dziedziny nauk społecznych. Okazało się, że w wielu z nich jest mowa jedynie o stylach cytowania, nie ma jednak wzmianki o autorstwie, plagiacie czy etyce.

Sabina Cisek z Uniwersytetu Jagiellońskiego przybliżyła metody jakościowe wykorzystywane w badaniach edukacji informacyjnej. Na podstawie analizy abstraktów i pełnych tekstów 103 publikacji z lat 2011–2014, dostępnych w bazie LISTA ustaliła, że najczęściej wykorzystywanymi technikami badawczymi są wywiady indywidualne i focusowe.

ECIL to forum obecnie najlepiej służące wymianie doświadczeń z prac naukowych i prac bibliotecznych prowadzonych na polu edukacji informacyjnej. Zdecydowanie zasługuje na uwagę wszystkich zainteresowanych tą tematyką. Jest to konferencja odznaczająca się wysokim poziomem merytorycznym i organizacyjnym. Uczestnikom zapewniono doskonałe warunki nie tylko do dzielenia się wynikami prac, ale też do spotkań nieformalnych, będących przecież równie ważnym aspektem konferencji. ECIL to już marka. Duże zainteresowanie konferencją to dowód, że takie forum wymiany doświadczeń było w Europie bardzo potrzebne.

Polskę na ECIL 2014 reprezentowały: Sabina Cisek (UJ), Katarzyna Materska (UKSW), Ewa Rozkosz (DSW) i Zuza Wiorogórska (UW).

ECIL 2015 odbędzie się w dniach 19–22 października 2015 r. w stolicy Estonii.

Ewa Rozkosz

Dolnośląska Szkoła Wyższa

Zuza Wiorogórska

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

Nadestano: 19.11.2014.

Wskazówki dla autorów

Redakcja *Zagadnień Informacji Naukowej – Studiów Informacyjnych* przyjmuje wyłącznie teksty wcześniej nieopublikowane i nie złożone do druku w innych czasopiśmie lub pracach zbiorowych. Przyjmowane są: oryginalne rozprawy i prace badawcze, recenzje oraz sprawozdania z konferencji i innych wydarzeń naukowych.

Teksty artykułów są recenzowane zgodnie z zasadami double-blind peer review. Zapewnienie anonimowości tekstów przekazywanych do recenzji wymaga, aby w tekście artykułu w żadnym miejscu nie była umieszczona informacja umożliwiająca identyfikację autora.

Każdy artykuł recenzowany jest na podstawie jednolitego formularza przez dwóch recenzentów dobieranych spośród specjalistów problematyki w nim poruszanej. Każda recenzja zawiera jednoznaczne wskazanie czy tekst rekomendowany jest do publikacji w *Zagadnieniach Informacji Naukowej*. Podstawowymi kryteriami oceny artykułu są: zgodność tematu z profilem czasopisma, wartość merytoryczna, organizacja logiczna i forma językowa tekstu.

O przyjęciu tekstu do publikacji autorzy informowani są w ciągu 10 tygodni od otrzymania go przez Redakcję. Redakcja przyjmuje wyłącznie teksty przygotowane zgodnie z zasadami przedstawionymi poniżej. Teksty należy nadsyłać na adres e-mail: zin.iinsb@uw.edu.pl

1. Zasady ogólne

1.1. Format

Wszystkie pliki (tekst artykułu, materiały ilustracyjne) należy przysyłać jako dokumenty edytora MS WORD w formacie RTE. Zaleca się stosować w tekście czcionkę Times New Roman 12 pkt, interlinię 1.5. Tytuł artykułu należy wyróżnić czcionką Times New Roman 16 pkt. **Nie należy używać automatycznych stylów.**

Materiały ilustracyjne, wstawione w treść artykułu, dodatkowo należy przysyłać również w formacie JPG. Załączniki powinny być ponumerowane według kolejności występowania w tekście oraz zawierać nazwę, np.: *1. Tabela 1. Poziomy meta danych.* albo *3. Rysunek 1. Mapa myśli.*

1.2. Długość tekstu

Artykuł nie powinien przekraczać 40 000, a recenzja lub sprawozdanie 14 000 znaków (ze spacjami).

1.3. Strona tytułowa

Autorzy artykułów proszeni są o przygotowanie odrębnej strony tytułowej, zawierającej:

- tytuł artykułu (w językach polskim i angielskim)
- dane autora (imię i nazwisko, afiliacja – w językach polskim i angielskim)
- adres e-mail
- adres do korespondencji
- notę biograficzną autora (patrz niżej)
- abstrakt ustrukturyzowany (patrz niżej)
- słowa kluczowe (patrz niżej)
- oświadczenie o oryginalności tekstu (patrz niżej).

Zgodnie z zasadami przeciwdziałania zjawiskom *ghostwritingu* i *guest authorship* Redakcja prosi również, aby na tej stronie ujawnione zostały nazwiska i afiliacje wszystkich osób, które przyczyniły się do powstania artykułu, ich rola i udział w przygotowaniu publikacji (kto jest autorem koncepcji, założeń, metod itp. wykorzystywanych w pracy zgłoszonej do druku; procentowy udział w przeprowadzonych badaniach i opracowaniu artykułu). Redakcja prosi także o podanie informacji o źródłach finansowania publikacji, wkładzie instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń i innych podmiotów (*financial disclosure*).

1.4. Nota biograficzna autora / autorów

Na stronie tytułowej należy umieścić zwięzłą notę biograficzną (ok. 70 słów) każdego autora artykułu. Nota powinna zawierać następujące informacje: tytuł / stopień naukowy lub zawodowy autora, aktualne miejsce pracy i zajmowane stanowisko; specjalności naukowe lub zawodowe, najważniejsze publikacje (max. 3).

1.5. Abstrakt ustrukturyzowany

Na stronie tytułowej należy umieścić abstrakt w języku polskim o objętości ok. 100 słów (ok. 1 tys. znaków) oraz jego przekład na język angielski. W abstrakcie należy wyróżnić co najmniej cztery spośród następujących kategorii informacji:

- Cel/teza | Purpose/thesis (*obowiązkowo*)
- Koncepcja/metody badań | Approach/methods (*obowiązkowo*)
- Wyniki i wnioski | Results and conclusions (*obowiązkowo*)
- Ograniczenia badań | Research limitations (*opcjonalnie*)
- Zastosowanie praktyczne | Practical implications (*opcjonalnie*)
- Oryginalność/wartość poznawcza | Originality/value (*obowiązkowo*)

1.6. Słowa kluczowe

Na stronie tytułowej artykułu należy umieścić od 4 do 10 słów kluczowych, w formie fraz nominalnych w mianowniku liczby pojedynczej, których pierwszy wyraz zapisany jest wielką literą, uporządkowanych alfabetycznie, rozdzielonych kropkami. Słowa kluczowe należy podać w językach polskim i angielskim.

1.7. Oświadczenie o oryginalności tekstu

Na stronie tytułowej artykułu należy umieścić oświadczenia autora /autorów, że tekst przedstawiany Redakcji *Zagadnień Informacji Naukowej – Studiów Informacyjnych* nie był dotychczas opublikowany ani zgłoszony do publikacji w żadnym innym czasopiśmie lub pracy zbiorowej. Jeśli tekst był prezentowany na konferencji, należy podać jej szczegółowe dane wraz z ewentualnymi informacjami o publikacji materiałów konferencyjnych. Jeśli artykuł jest częścią przygotowywanej do druku książki, należy podać jej dane oraz planowany termin publikacji.

2. Zasady opracowania artykułu

2.1. Organizacja i podział tekstu

Tekst artykułu powinien być podzielony na podrozdziały zaopatrzone w tytuły. W pierwszej części pod nagłówkiem **Wprowadzenie** zaleca się umieścić informacje wprowadzające w problematykę prezentowaną w artykule. W części ostatniej – pod nagłówkiem **Wnioski** lub **Zakończenie** – wnioski końcowe i podsumowanie przedstawionych rozważań.

Dopuszcza się stosowanie do trzech poziomów podziału tekstu, każdy wyodrębniony własnym śródtytułem i opatrzony oznaczeniem numerycznym zgodnie z następującymi regułami:

1. Pierwszy poziom podziału

1.1. Drugi poziom podziału

1.1.1 Trzeci poziom podziału

2.2. Przypisy

Nie stosuje się przypisów bibliograficznych. Odesłania do wykorzystanej literatury należy przygotować zgodnie z edytorskimi standardami tekstu naukowego APA 6th (patrz niżej).

Przypisy zawierające komentarze, dygresje, objaśnienia i inne dodatkowe informacje należy umieszczać na dole strony i numerować liczbami arabskimi; zaleca się ograniczenie liczby przypisów do niezbędnego minimum.

2.3. Pisownia tytułów w tekście artykułu

Tytuły wystaw, konferencji, programów itp. powinny być zapisane w cudzysłowie. Tytuły publikacji (książek, czasopism, artykułów itp.) należy wyróżnić kursywą.

2.4. Wyróżnienia w tekście

W tekście można stosować wyróżnienia za pomocą czcionki półgrubej (bold).

2.5. Materiały ilustracyjne i ich oznaczanie w tekście

Materiały ilustracyjne (tabele, wykresy itp.) powinny być przygotowane w odcieniach szarości lub kolorystyce czarno-białej. Wszystkie tego typu materiały należy oznaczyć wskazaniem rodzaju materiału (np. Tabela, Rysunek, Fotografia, Wykres), jego numeru w tekście oraz jego tytułu (np. Tabela 1. Poziomy metadanych). W odpowiednich miejscach tekstu artykułu należy umieścić odesłania do informacji prezentowanych w formie ilustracji, używając w tym celu skrótu określenia rodzaju ilustracji oraz jej numeru (np. zob. Tabela 1, zob. Wykres 5).

2.6. Cytowanie wykorzystanej literatury w tekście i bibliografia załącznikowa

Cytowania w tekście i bibliografię załącznikową należy przygotować zgodnie ze standardami edytorskim publikacji naukowych APA 6th. W bibliografii załącznikowej mogą być umieszczone wyłącznie opisy publikacji cytowanych w tekście artykułu.

Publikacje należy cytować w tekście używając odsyłaczy w formie: (nazwisko, rok wydania), np. (Dembowska, 1991); gdy publikacja ma dwóch autorów należy podać obydwa nazwiska połączone znakiem ampersand (nazwisko1 & nazwisko2, rok), np. (Cisek & Sapa, 2007); gdy publikacja ma trzech i więcej autorów należy podać nazwisko pierwszego autora, skrót *et. al.* i rok wydania (nazwisko1 et al., rok), np. (Berners-Lee et al., 2001); gdy publikacja jest pracą zbiorową, należy podać nazwisko redaktora, skrót red. i rok wydania (nazwisko, red., rok), np. (Kocójowa, red., 2005). Jeśli w publikacji nie wskazano nazwiska autora lub redaktora, należy podać pierwszy wyraz tytułu napisany kursywą, trzy kropki i rok wydania (*Wyraz...*, rok), np. (*Biblioteki...*, 1976). Odwołania do określonych stron cytowanych tekstów należy podawać w formie: (Dembowska, 1991, 15), albo (Cisek & Sapa, 2007, 40–42), (Dervin & Nilan, 1986, 3) albo (Kocójowa, red., 2005, 18).

Opisy bibliograficzne wykorzystanych publikacji należy umieścić na końcu tekstu w układzie alfabetycznym, bez numeracji pozycji, pod nagłówkiem **Bibliografia**.

Opisy autorskich książek i artykułów umieszcza się pod nazwiskiem pierwszego autora. Opisy prac zbiorowych należy umieszczać pod nazwiskiem redaktora, po którym podaje się skrót *red.* lub *ed.* Jeśli w publikacji nie wskazano autora lub redaktora pracy zbiorowej, jej opis należy umieścić pod pierwszym wyrazem tytułu.

Tytuły książek i czasopism należy zapisać kursywą, tytuły artykułów w czasopismach i artykułów lub rozdziałów w książkach – czcionką prostą.

W opisach artykułów w pracach zbiorowych stosuje się oznaczenie skrótu „W” dla publikacji w języku polskim i „In” dla publikacji w językach obcych.

Opisy prac tego samego autora powinny być uporządkowane według chronologii wstępującej, a w każdym z nich należy powtórzyć nazwisko i inicjał (inicjały) autora. Prace tego samego autora opublikowane w tym samym roku należy uporządkować w kolejności alfabetycznej tytułów i oznaczać wg zasady:

Dembowska, M. (1976a) ...,

Dembowska, M. (1976b) ..., itd.

2.6.1 Przykłady redagowania opisów bibliograficznych

KSIĄŻKA

Breslin, J.G.; Passant, A.; Decker, S. (2009). *The Social Semantic Web*. Berlin: Heidelberg: Springer Verlag.

Dembowska, M. (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE.

PRACA ZBIOROWA

Bellardo Hahn, T.; Buckland, M., eds. (1998). *Historical Studies in Information Science*. Medford, NJ: Information Today.

Biblioteki (1976). *Biblioteki publiczne województwa toruńskiego: informator*. Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika.

Kocójowa, M. red. (2005). *Profesjonalna informacja w Internecie*. Kraków: Wydaw. UJ.

ARTYKUŁ W CZASOPIŚMIE

Dervin, B.; Nilan, M. (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, 21, 3–31.

Osińska, V. (2010). Rozwój metod mapowania domen naukowych i potencjał analityczny w nim zawarty. *Zagadnienia Informatyki Naukowej*, 96(2), 41–51.

ARTYKUŁ W PRACY ZBIOROWEJ

- Rayward, W.B. (1998). Visions of Xanadu: Paul Otlet (1868–1944) and Hypertext. In: T. Bellardo Hahn & M. Buckland (eds.) *Historical Studies in Information Science*. Medford, NJ: Information Today, 65–80.
- Gawrysiak, P. (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W: Cz. Daniłowicz (red.) *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*. Wrocław: Oficyna Politechniki Wrocławskiej, 59–69.

ARTYKUŁ W CZASOPISIMIE ELEKTRONICZNYM

- Berners-Lee, T.; Hendler, J.; Lassila, O. (2001). The Semantic Web. *Scientific American* [online], May, [30.06.2013], <http://www.scientificamerican.com/article.cfm?id=the-semantic-web>
- Hollender, H. (2013). SYNAT: dziesiątki dużych i małych pomysłów na informację naukową. *Biuletyn EBIB* [online], 135 (8), [15.07.2013], http://www.ebib.pl/?page_id=413#art6
- Miller, H. (2013). Big-data in cloud computing: a taxonomy of risks. *Information Research* [online], 18(1), [15.07.2013], <http://informationr.net/ir/18-1/paper571.html>

HASŁA ENCYKLOPEDYCZNE

- Psychology of culture contact (1926). In: *Encyclopaedia Britannica*, Vol. 1, 13th ed., London and New York, NY: Encyclopaedia Britannica, 765–771.
- Iluminatorstwo (1971). W: *Encyklopedia Wiedzy o Książce*. Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakł. Narod. im. Ossolińskich, 911–952.
- Big data. (2013, November 12). In: *Wikipedia, The Free Encyclopedia* [online] [12.11.2013], http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Big_data&oldid=581347727

Autorskie artykuły encyklopedyczne należy opisywać tak jak artykuły w pracach zbiorowych.

DOKUMENT Z WITRYNY INSTYTUCJI, ORGANIZACJI LUB OSOBY PRYWATNEJ

- Aristotle (2009). *Organon*. From 1a to 164 a according to Bekker numbers [online]. Translated under the editorship of W.D. Ross. Internet archive [29.10.2013], http://archive.org/stream/AristotleOrganon/AristotleOrganon-collectedWorks_djvu.txt
- MNiSW (2011). *Narodowe Centrum Nauki w Krakowie. Nadchodzi czas nauki* [online]. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, [15.07.2013], <http://www.nauka.gov.pl/?id=2268>
- Smith, B. (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy, [15.07.2013], <http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>
- US NLM (2004). *Medical Subject Headings* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health, [15.07.2013], <http://www.nlm.nih.gov/mesh/meshhome.html>

Guidelines for Authors

ZIN – *Studia Informacyjne* (ZIN – *Information Studies*) accepts only manuscripts that have not been published before and are not under consideration for publication anywhere else. Following types of paper may be submitted for publication: original papers, book reviews, conference (and other events) reports.

Each manuscript is reviewed under a double-blind peer review process. In order to ensure the anonymity of the review process, please do not place any information in the text that could be used to identify the author.

Each manuscript is reviewed by two referees, selected on the basis of necessary expertise in the subject area under review. The review report is based on standard form containing a statement whether the manuscript is recommended for publication. Criteria for acceptance include appropriateness to the field of the Journal, scientific merit, proper text organization and correct language use.

The final decision about publication of manuscript will be sent to Author within 10 weeks after text submission. Manuscript should be formatted according to guidelines listed below and submitted via e-mail: zin.iinsb@uw.edu.pl

1. General guidelines

1.1. Format

All files should be submitted in RTF (Rich Text Format) files, including text and illustrative content. All pages must be typed and 1.5 spaced using 12-point Times New Roman font. The title of the manuscript should be typed 14-point font. Please do not use any preformatted styles.

Illustrative content inserted in the article, should be send also in JPG format. Attachments should be numbered in order of occurrence and include the title, for example: 1. *Table 1. List...* or 3. *Figure 1. System...*

1.2. Extent

Manuscript should be no longer than 40,000 characters (including spaces), review and report no longer than 14,000 characters.

1.3. Title page

Authors should prepare separate title page, which include:

- title of the paper,
- the name(s) of the author(s) with appropriate affiliations,
- the e-mail address of the corresponding author,
- address for correspondence,
- biographic note (see below),
- structured abstract (see below),
- keywords (see below),
- statement of originality (see below).

According to the Journal policy against *ghostwriting* and *guest authorship*, authors are requested to list on title page names and affiliations of each person that contributed to the text (author of the idea, methods, etc. used in the submitted manuscript; percentage of contribution to the research process and text compilation). Authors are also requested to describe sources of founding that have supported the work and the financial involvement of research institutes, associations and other entities (*financial disclosure*).

1.4. Author(s) biographic note

Title page should include concise biographic notes (about 70 words) of each author : academic degree or professional position, current place of work and position, area of interest, the most important publications (max. 3).

1.5. Structured abstract

An abstract (about 100 words or 1000 characters) should be included with each submission and placed on the title page. Abstract should be formatted according to categories listed below. Author should identify at least four mandatory sections:

- Purpose/thesis (*mandatory*)
- Approach/methods (*mandatory*)
- Results and conclusions (*mandatory*)
- Research limitations (*optional*)
- Practical implications (*optional*)
- Originality/value (*mandatory*)

1.6. Keywords

Title page should include keywords (4 to 10) as a noun phrases in singular form, where first element is capitalized. Keywords in alphabetical order should be delimited by full stop.

1.7. Statement of originality

Author(s) should include on title page statement that submitted text has not been published before and is not under consideration for publication anywhere else. If the paper was presented at a scientific meeting, provide detailed information about the event and the conference proceedings. If the paper will be the part of the author's book, provide its details and planned publishing date.

2. Manuscript Format and Preparation

2.1. Body of the Paper

The text should be organized into entitled sections and subsections. Text should start with **Introduction**, giving an overview and stating the purpose and end with **Conclusion**, giving the summary of the author contributions to the study.

Author may use three levels of headings. Each heading should have its own title and number according to the following pattern:

1. First-level heading

1.1. Second-level heading

1.1.1 Third-level heading

2.2. References

Bibliographic citations are not allowed in footnotes. The reference list should be prepared according to APA 6-th Edition citation style (see below). Footnotes can be used only to give additional information or commentary. Footnotes to the text are numbered consecutively with Arabic numerals. It is recommended to limit the amount of footnotes per page.

2.3. Titles in the body of the text

Titles of exhibitions, conferences, programmes, etc should be written within double quotation marks. Use italics for publication titles (books, journals, papers, etc.).

2.4. Emphasis

Bold face should be used to emphasize certain words or passages.

2.5. Illustrative content

All illustrations (tables, charts, figures etc.) should be converted to greyscale. All illustrations should be cited in the text properly to their form (Table, Figure, Photograph, etc.) and have title and consecutive number (e.g. Table 1. Metadata levels). Use abbreviation in the text when refereeing to the illustrative content (e.g. see Table 1, see. Figure 5).

2.6. Citations and reference list

Use APA 6-th Edition as a citation and reference list format. The references list should only include works that are cited in the text.

Cite references in the text by name of the author(s) and year of publication in parentheses: (Name, Year of publication), eg. (Dembowska, 1991). If there are two authors, put their names with ampersand (&) mark between:

(Name & Name, Year of publication), eg. (Cisek & Sapa, 2007). If there are more than two authors, put the name of the first one followed by abbreviation *et al.*: (Name et al., Year of publication), eg. (Berners-Lee et al., 2001). Edited books are cited by the name of the editor followed by abbreviation *Ed.*: (Name, Ed., Year of publication), eg. (Kocojowa, Ed., 2005). If there is no author or editor information, put the first word from the title in italics followed by ellipsis (...) and the year of publication : (Word..., Year of publication), eg. (*Libraries...*, 1995). Use the following pattern when referring to specific pages in the cited publications: (Dembowska, 1991, 15) or (Cisek & Sapa, 2007, 40–42) or (Kocojowa, Ed., 2005, 18).

Place the reference list at the end of the text under the heading **References**. Reference list should be in alphabetical order without numbering.

List the references (books and journal articles) in alphabetical order by authors' last names. Citations of edited books list under the name of editor followed by abbreviation *Ed.*. If there is no author or editor information, list the publication under the first word from the title.

Use italics for book titles and regular font for titles of papers and book chapters. Use abbreviation *In:* when referring to book chapters in citations.

If there are two or more items by the same author(s), list them in order of year of publication (reverse date order). If two or more works are by the same author(s) within the same year, list them in alphabetical order by title and distinguish them by adding the letters a, b, c, ... to the year of publication:

Dembowska, M. (1976a)

Dembowska, M. (1976b), etc.

2.6.1 *References List Examples*

BOOK

Breslin, J.G.; Passant, A.; Decker, S. (2009). *The Social Semantic Web*. Berlin: Heidelberg: Springer Verlag.

Dembowska, M. (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE.

BOOK (EDITED)

Bellardo Hahn, T.; Buckland, M., eds. (1998). *Historical Studies in Information Science*. Medford, NJ: Information Today.

Biblioteki (1976). *Biblioteki publiczne województwa toruńskiego: informator*. Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika.

JOURNAL ARTICLE

Osińska, V. (2010). Rozwój metod mapowania domen naukowych i potencjał analityczny w nim zawarty. *Zagadnienia Informacji Naukowej*, 96(2), 41–51.

Dervin, B.; Nilan, M. (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, 21, 3–31.

BOOK CHAPTER

Rayward, W.B. (1998). Visions of Xanadu: Paul Otlet (1868-1944) and Hypertext. In: T. Bellardo Hahn & M. Buckland (eds.) *Historical Studies in Information Science*. Medford, NJ: Information Today, 65–80.

ELECTRONIC JOURNAL ARTICLE

Berners-Lee, T.; Hendler, J.; Lassila, O. (2001). The Semantic Web. *Scientific American* [online], May, [30.06.2013], <http://www.scientificamerican.com/article.cfm?id=the-semantic-web>

Hollender, H. (2013). SYNAT: dziesiątki dużych i małych pomysłów na informację naukową. *Biuletyn EBIB* [online], 135 (8), [15.07.2013], http://www.ebib.pl/?page_id=413#art6

Miller, H. (2013). Big-data in cloud computing: a taxonomy of risks. *Information Research* [online], 18(1), [15.07.2013], <http://informationr.net/ir/18-1/paper571.html>

ARTICLE IN ENCYCLOPEDIA

Psychology of culture contact (1926). In: *Encyclopaedia Britannica*, Vol. 1, 13th ed., London and New York, NY: Encyclopaedia Britannica, 765–771.

Iluminatorstwo (1971). W: *Encyklopedia Wiedzy o Książce*. Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakł. Narod. im. Ossolińskich, 911–952.

Big data. (2013, November 12). In: *Wikipedia, The Free Encyclopedia* [online] [12.11.2013], http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Big_data&oldid=581347727

Article in encyclopedia with author information describe as book chapter.

ELECTRONIC DOCUMENT FROM WEBSITE

MNiSW (2011). *Narodowe Centrum Nauki w Krakowie. Nadchodzi czas nauki* [online]. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, [15.07.2013], <http://www.nauka.gov.pl/?id=2268>

Smith, B. (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy, [15.07.2013], <http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>

US NLM (2004). *Medical Subject Headings* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health, [15.07.2013], <http://www.nlm.nih.gov/mesh/meshhome.html>

Adres Wydawnictwa
ul. Konopczyńskiego 5/7
00-335 Warszawa, tel. 22 827 52 96

Prenumerata i sprzedaż
Dział Promocji i Kolportażu SBP
Al. Niepodległości 213, 02-086 Warszawa, tel. 22 825 50 24
Cena prenumeraty na 2015 r. – 114 zł

Wydawnictwo SBP – Warszawa 2014. Nakład 350 egz.
Ark. wyd. 12,65 Ark. druk. 12,25.
Skład i łamanie: Justyna Grzymała
Druk i oprawa: Mazowieckie Centrum Poligrafii
ul. Piłsudskiego 2A, 05-270 Marki, www.c-p.com.pl
e-mail: biuro@c-p.com.pl, tel. 22 497 66 5

